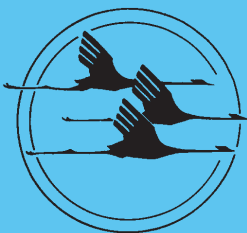

Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta

SIIRTOLAISUUSTUTKIMUKSIA
A 28

Muuttoliikesymposium 2005

Siirtolaisuusinstituutti
Migrationsinstitutet
Institute of Migration
Turku, Finland
2006

Elli Heikkilä
(toim.)

Siirtolaisuustutkimuksia A 28

Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta

Muuttoliikesymposium 2005
Turku 23.–24.11.

Toimittaja
Elli Heikkilä

Muuttoliikesymposiumia valmistellut työryhmä

Professori, johtaja *Olavi Koivukangas*, puheenjohtaja
Tutkimusjohtaja *Elli Heikkilä*, sihteeri
Tutkija *Krister Björklund*

Symposiumin järjestämistä tukivat

Turun kaupunki
Turun Seudun Osuuspankki, Hämeenkadun konttori.

Taitto: Jouni Korkiasaari & Suvi Vieltojärvi

Siirtolaisuusinstituutti, Turku
puh. 02-2840 440
<http://www.migrationinstitute.fi>

ISBN 951-9266-85-2
ISSN 0356-9659

TEMA-TEAM 11041-06
Turku 2006

Sisällysluettelo

Symposiumin avaus <i>Olavi Koivukangas</i>	7
Alueelliset kehitysnäkymät ja muuttoliike <i>Hannes Manninen</i>	11
Vasemmistoliiton kommenttipuheenvuoro <i>Annika Lapintie</i>	15
Vihreän liiton kommenttipuheenvuoro <i>Janina Andersson</i>	18
Suuren paluumuuton aamu? <i>Matti Mäkelä</i>	20
Maassamuuton uudet kuviot <i>Mauri Nieminen</i>	28
Väestön ikääntymisen haasteet kunnille <i>Timo Sinisalo</i>	38
Miten paluu- ja muuttoliikeprosessit onnistuvat maaseudulle? <i>Aini Pehkonen</i>	49
Koti Hankasalmen Kymppi Kyliin: Muuttoliikenäkymiä Jyväskylän kupeesta <i>Timo Itäpuisto</i>	69
Onni muuttaa maalle <i>Kaija Roiha</i>	86
Muuttoliike ja työmarkkinoiden dynamiikka <i>Elli Heikkilä</i>	98
Suurten ikäluokkien eläkeläisten maallemuuttopotentiaali <i>Pekka Hunnako</i>	112
Eläkkeellä maalle muuttaneen seniorin puheenvuoro <i>Anssi Asunta</i>	127

Uraputki Helsingissä vai rauhallinen maalaisasuminen? <i>Raija Volk</i>	130
Muuttoliikkeen moninaiset motiivit – Helsingin kaupungin puheenvuoro <i>Ilkka-Christian Björklund</i>	140
Halsuan kunnan puheenvuoro <i>Anneli Kentala</i>	144
Korppoon kunnan puheenvuoro <i>Jean-Mikael Öhman</i>	148
Harmaantuva Varsinais-Suomi <i>Jouni Marttinen</i>	150
Tyhjeneekö Kainuu kokonaan väestöstä? <i>Sirpa Korhonen</i>	161
Joustavan elämäntavan paikka ja tila kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksessa <i>Petri Kahila ja Katja Rinne-Koski</i>	173
Kasvaako työvoimantarve? – Vastaako maahanmuuttopolitiikka <i>Arno Tanner</i>	185
Yhteenveto symposiumista <i>Olli Kultalahti</i>	196
Symposiumin päätössanat <i>Pertti Paasio</i>	203
Liitteet	
Osanottajaluettelo	204
Symposiumin ohjelma	207

Symposiumin avaus

Olavi Koivukangas

*Arvoisa kunta- ja alueministeri Hannes Manninen,
sekä muut luennoitsijat ja symposiumin osanottajat,*

Tervetuloa seitsemänteen Muuttoliikesymposiumiin Turkuun. Tässä kuuluisassa kaupungissa perustettiin 1974 Siirtolaisuusinstituutti, jonka tehtäviin kuuluu dokumentoida ja tutkia maastamuuttoa, maahanmuuttoa ja valtakunnan sisäistä muuttoliikettä. Ensimmäinen Muuttoliikesymposium järjestettiin marraskuussa 1975 Ruissalon kongressihotellissa, ja sen jälkeen niitä on pidetty viiden vuoden välein, tätä edellinen vuonna 2000. Minun lisäkseni tässä joukossa on ehkä muitakin, jotka ovat osallistunut kaikkiin näihin symposiumeihin.

Muistan erityisesti ensimmäisen symposiumin vuonna 1975. Teemana oli Suomen sisäinen muuttoliike, ja muuttoliikkeiden yksilöön ja yhteiskuntaan kohdistuvat seuraukset (kuva 1). Tavoitteena oli tuoda tutkijat, suunnittelijat ja päätöksentekijät keskustelemaan siitä, mitä tietoa ilmiöistä puuttui ja mihin ongelmiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota sekä kuinka tämä tieto voidaan hankkia. Kiinnostus aiheeseen oli suuri. Ruissalon kongressihotelli täyttyi symposiumin osallistujista. Elettiin 1960-luvun ja 1970-luvun alun suurten muuttojen jälkimaainkeja. Suuri osa Suomen väestöstä oli rynnännyt Ruotsiin tai Etelä-Suomen korkeakoulu- ja kasvukeskuksiin. Vuosi 1974 oli ollut maassamuuton huippuvuosi. Asia kiinnosti myös tiedotusvälineitä. Ensimmäisen symposiumin alustajista mainittakoon akateemikko Eino Jutikkala ja SDP:n suunnittelupäällikkö Paavo Lipponen. Symposiumraportin mukaan idean ensimmäisen symposiumin järjestämisestä olisi esittänyt Siirtolaisuusinstituutin valtuuskunnan jäsen maantieteilijä professori Uno Varjo Oulun yliopistosta. Aiemmin Varjo oli ollut Turun yliopistossa.

Seuraavana järjestetyssä vuoden 1980 Muuttoliikesymposiumissa tarkasteltiin kuluneina viitenä vuotena tapahtunutta kehitystä sekä muuttoliikeilmiössä että tutkimustoiminnassa ja uuden tiedon tarvetta.

En aio käydä tarkemmin läpi kaikkia jo pidettyjä kuutta Muuttoliikesymposiumia muuten kuin mainitsemalla niiden teemat. Kuuden aikaisemmin pidetyn Muuttoliikesymposiumin kirjat ovat esillä ala-aulan pöydällä.

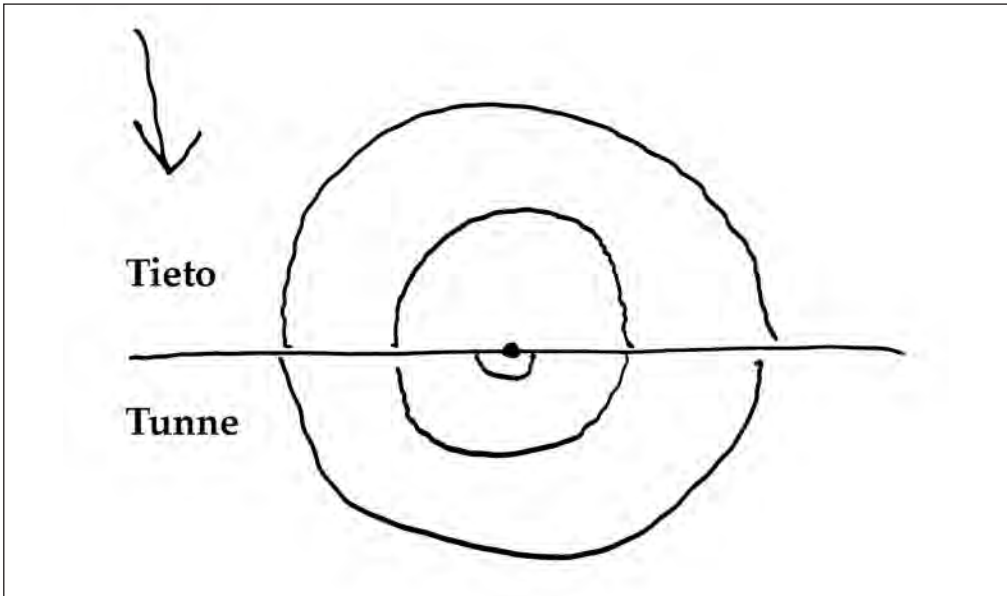

Kuva 1. Vuonna 1975 järjestetyn ensimmäisen Muuttoliikesymposiumin aikoihin elettiin suuren, kaupunkien ja Ruotsiin, muuton jälkimaininkeja.

Vuonna 1985 symposiumin teemana oli muuttoliike ja tietoyhteiskunta, ja vuonna 1990 keskityimme maassamuuttoon ja yhdentyvään Eurooppaan. Eri-tyisesti kiinnitettiin huomiota työvoiman liikkuvuuteen ja alueelliseen kehitykseen.

Vuoden 1995 alussa Suomi yhdessä Ruotsin ja Itävallan kanssa liittyi Euroopan Unionin jäseneksi. Saman vuoden syksyllä pidetyssä viidennessä symposiumissamme aiheena oli Suomi Euroopassa – maassamuuton uudet ulottuvuudet. Tilaisuudessa pohdittiin Suomen EU-jäsenyyteen liittyviä mahdollisuuksia ja uhkakuvia. Symposiumjulkaisun alkusanojen loppuun olin kirjoittanut: ”Tulevaisuuden ihminen on entistä vikkelämmin liikkuva eläin. Toivottavasti tutkimus, suunnittelu ja päätöksenteko pysyvät perässä.”

Tätä seuraavana vuonna 2000 pidetyn symposiumin teemana oli ”Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Alustajina ja vastaajina olivat alan asiantuntijat ja päätöksentekijät.

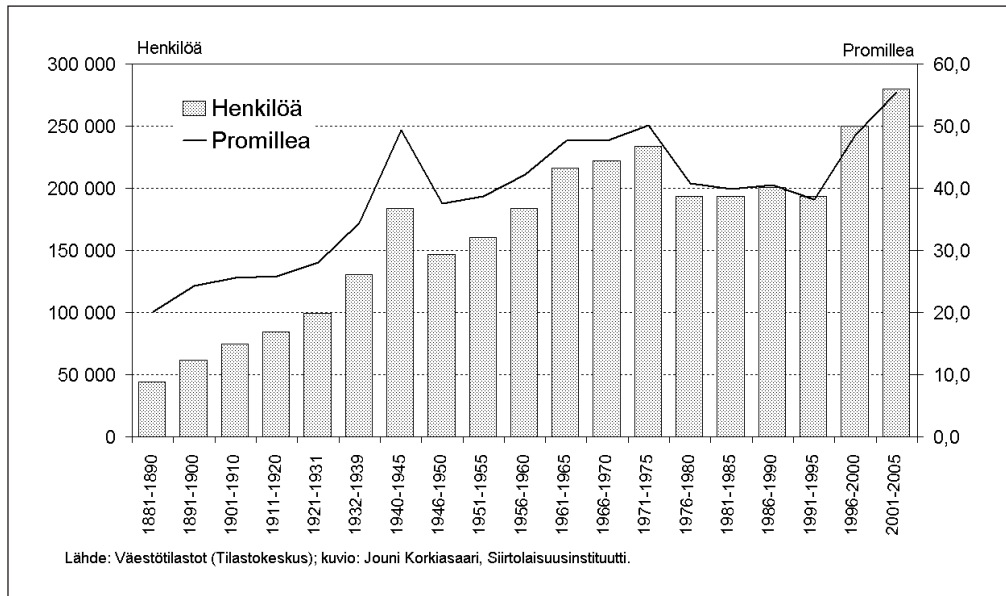

Kuva 2. Vuonna 1985 symposiumissa kansanedustaja Liisa Arranz piirsi kuvion, jossa ihminen on kaiken mitta ja tunteiden, tiedon ja vaistojen ympäröimä joka puolelta.

Kaikki kuusi symposiumia ovat olleet hyvin mielenkiintoisia. Yhteistä niille on ollut se, että olemme keskittyneet ihmisen eli homo erectuksen muuttoliikkeisiin. Vaikka Siirtolaisuusinstituutin logoa koristavat kurjet, olemme jättäneet tarkastelumme ulkopuolelle muuttolinnut, sopulit ja muun eläinkunnan. Niillä on omat tutkijansa.

Ihminen on ollut kaiken mitta, kuten ilmenee vuoden 1985 symposiumraportin loppujulkaisusta, jossa tunnuskuvioksi otettiin kansanedustaja Liisa Arranzin piirros symposiumin päätöspalaverissa. Tämä on tärkeä havainto muistettavaksi myös tällä vuosituohannella (kuva 2).

Nyt alkavan seitsemännen Muuttoliikesymposiumin aiheeksi olemme valinneet otsakkeen: ”Muuttaako onni maalle?” Kysymys on hyvin laaja ja moniselitteinen. Onnihan voi olla vaikka maihin jääntiä suunnitteleva merimies. Mutta erityisenä mielenkiinnon kohteena on kysymys, maaseudulle vai vanhuus kaupungeissa mikä tulee olemaan suurten ikäluokkien valinta eläkepäivien toivotusta ympäristöstä? Toinen ikäryhmä, joka on luonut katseensa maaseutumaisemaan, ovat nuoret lapsiperheet. Etsivätkö nykyajan ihmiset entistä selvemmin ekologista elinympäristöä ja ns. elämänlaatua? Ja laajemmin kysymys kuuluu aluekehityksen kannalta: autioituuko toinen puoli Suomesta samaan aikaan, kun toinen puoli ruuhkautuu, kuten usein väitetään? Tilastojen valossa vuodesta 2001 lähtien Suomessa on ollut käynnissä yksi historiamme suurimpia kunnasta toiseen tapahtuvia muuttoliikkeitä (kuva 3). Näyttäisi siltä, että tänä

Kuva 3. Kuntien välinen muuttoliike vuosina 1881–2004 osoittaa, että uuden vuositu-
hannen alkaessa kunnasta toiseen tapahtuva muutto on ennätyskellisen voimakasta.

vuonna 2005 tehdään uusi ennätys, eli arviolta lähes 300 000 ihmistä muuttaa kunnasta toiseen, ellei lukua peräti ylitetä. Jään mielenkiinnolla kuulemaan, kuinka tämä asiantuntijajoukko pohtii näitä kysymyksiä.

Lopuksi, kun tämä on ilmeisesti viimeinen Muuttoliikesymposium, jossa olen järjestäjien joukossa, haluaisin kiittää teitä kaikkia mielenkiinnosta tätä jo instituutioksi muodostunutta symposiumia kohtaan. Erityisesti haluaisin mainita alkuajoilta professori Vilho Niitemaan merkityksen ja myös pitkään Siirtolaisuusinstituutin hallinnossa mukana olleen rakennusneuvos Raimo Narjuksen osuuden.

Toivon, että viiden vuoden kuluttua tutkijat, suunnittelijat ja päätöksentekijät voisivat jälleen kokoontua keskustelemaan valtakunnan sisäisistä muuttoliikkeistä, niiden syistä ja seurauksista sekä mahdollisista yhteyksistä maahanmuuttoon ja maastamuuttoon. Tähän liittyy myös käynnissä oleva keskustelu kunta-

uudistuksista. Uskon, että ihminen haluaa tulevaisuudessakin siirtyä seuduille, joissa on vihreitä laitumia ja paremmat toimeentulon edellytykset kuin vanhalla kotiseudulla. Siis, ei mitään uutta auringon alla, sanoisi Sinuhe egyptiläinen, jonka tarinan Suomen kansa sai luettavakseen 60 vuotta sitten. Sinuhe, jos kukaan oli varsinainen muuttaja ja siirtolainen.

Näillä ajatuksilla lausun teidät kaikki sydämellisesti tervetulleiksi ja julistan VII:n Muuttoliikesymposiumin avatuksi.

Alueelliset kehitysnäkymät ja muuttoliike

Hannes Manninen

Valtiovallan tervehdys ja alustus
VII Muuttoliikesymposiumissa

Arvoisat Muuttoliikesymposiumin osanottajat,

Muuttoliikkeeseen ja muuttamiseen liittyy aina paljon paitsi järkeä myös tunnetta. Muutammehan useimmiten opintojen, työn tai sukulaisten perässä. Muuttamiseen liittyy aina sekä odotus – myönteinen tai kielteinen – tulevasta että irtautuminen vanhoilta, usein rakkailta juurilta. Nämä elementit korostuvat muuttamisessa maan rajojen yli, josta meillä suomalaisilla on runsaasti historiallistakin kokemusta.

On ilahduttavaa, että tässä Muuttoliikesymposiumissa muuttamista tarkastellaan varsin monipuolisesti ja useista eri näkökulmista. Omassa puheenvuorossani keskityn muuttoliikkeen ja sen syiden arvioimiseen sekä alueellisten kehitysnäkymien ja aluepolitiikan kysymyksiin.

1990-luvun alun laman jälkeen tuotanto ja työllisyys kehittyivät myönteisesti koko maassa ja myös useimmilla alueilla aina vuosikymmenen loppuun saakka. Nopea kasvu kiihdytti kuitenkin alueiden välisten erojen lisääntymistä ja tuotannon keskittymistä suurimpiin keskuksiin. Kasvualueita olivat lähinnä viisi suurinta kaupunkiseutukuntaa (Helsinki, Turku, Tampere, Oulu ja Jyväskylä), jotka saivat maassamuuton osalta muuttovoittoa vuonna 1998 noin 17 000 henkeä, josta pääkaupunkiseudun osuus oli yli 9 000 henkeä.

Vuosina 2001–2003, kun talouskasvu hidastui, alueiden väliset kasvuerot alkoivat tasoittua. Sama kehityssuunta on jatkunut kasvun hieman nopeutuessaakin 2004–2005 ja sen arvioidaan jatkuvan lähivuosina, jos tuotannon kasvu pysyy nykyisellä 2–4 prosentin tasolla. Alueiden muuttovoitot ja tappiot ovat tasoittuneet ja vuonna 2004 viisi suurinta seutukuntaa sai maassamuuton osalta muuttovoittoa vajaat 5 000 henkeä ja pääkaupunkiseutu oli lähes nollatasolla.

Viime vuosien suhteellisen tasapainoinen talous- ja työllisyyskehitys eri maakunnissa näkyy myös tasapainoisena väestönkehityksenä, joka on ollut

edellisvuosia parempaa useimmissa maakunnissa sekä muuttoliikkeen että luonnollisen väestön kasvun suhteen. Nopeinta kasvu on ollut Pirkanmaalla, Itä-Uudellamaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla, missä syntyvyys on edelleen muita maakuntia korkeampi. Muuttotappioiden väheneminen on parantanut väestökehitystä useissa väestötappiomaakunnissa, vaikka ikääntyminen heikentää luonnollista kasvua kuolleiden määrän kasvaessa ja syntyneiden vähentyessä.

Vaikka maakuntien välinen muuttoliike on hidastunut ja tasoittunut, ei kuntien välinen kokonaisuutto ole vähentynyt.

Siirtolaisuus on lisääntynyt sekä maahanmuuton että maastamuuton osalta ja nettovaikutus oli vuonna 2004 noin 6 600 henkeä, kun se vuonna 1998 oli noin 3 000 henkeä. Maahanmuuton nettovoitosta noin kolmasosa tulee Uudellemaalle, mikä kompensoi maassamuuton nettovoiton hiipumista. Maahanmuutto on suhteellisesti merkittävää myös Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa, jotka saavat muuttajia lähinnä Venäjältä.

Maassamuutossa ja työvoiman liikkuvuudessa on havaittavissa uudenlaisia piirteitä muuttoaktiivisten ikäluokkien (18–34-vuotiaat) pienentyessä edelleen. Tilastollisen tarkastelun mukaan yhä useammat aluekeskukset saavat muuttovoittoa ja samalla pääkaupunkiseudun asema on tässä suhteessa heikentynyt. Muuttuneeseen tilanteeseen vaikuttaa nuoren työvoiman väheneminen ja työvoiman kysynnän kasvu oman maakunnan aluekeskuksissa. Lisäksi pääkaupunkiseudulla asumisen korkea kustannustaso vaikuttaa työntekijänä.

Myös kaupunkiseutujen ”laajentumista” tapahtuu jälleen, sillä muuttoliike suuntautuu vahvastikaupunkiseutujen kehyskuntiin. Positiivista on myös muuttovoittajien jakautuminen maantieteellisesti tasapainoisesti: esimerkiksi Pohjois-Suomessa Rovaniemi, Länsi-Suomessa Seinäjoki, Itä-Suomessa Kuopio ja Joensuu ovat uusia muuttovoittoalueita. Muuttovoittoa ovat saaneet myös eräät pienemmät kaupunkiseudut ja maaseutumaiset seudut, jotka sijaitsevat yleensä suurten kaupunkialueiden läheisyydessä.

Tasapainoisen aluekehityksen kannalta on oleellista, että kullakin alueella on vähintään yksi kaupunkiseutu, joka on elinvoimainen ja houkutteleva ympäristö niin yrityksille kuin asukkaillekin. Viime aikoina muuttovoittajien joukkoon nousseet kaupunkiseudut ovat tärkeitä oman alueensa kehityksen moottoreita.

Väestön ikääntyessä ja aktiivisen muuttajapotentiaalin (18–34-vuotiaat) vähentyessä on todennäköistä, että yli maakuntarajojen tapahtuva ”pitkänmatkan” muuttoliike vähenee määrällisesti, vaikka työvoimapula aiheuttaa kasvavaa kysyntää eri alueilla. On mahdollista, että vähenevä muutto korvautuu yhä enemmän erilaisella ”keikkatyöllä”, jossa ei muuteta asuinpaikkaa, mutta käydään töissä eri puolilta Suomea. Tämän tyyppinen liikkuvuus saattaa sopia myös vanhemmille työntekijöille, joiden muuttoaktiivisuus on pieni.

Hyvät kuulijat, työpaikkojen määrä on kääntynyt kasvuun ja työttömyys on alentunut eri alueilla. Aluekeskusten työpaikkakasvu on viime vuosina ollut positiivisempaa kuin koko maassa keskimäärin. Työpaikat ovat lisääntyneet erityisesti suuremmissa aluekeskuksissa, mutta noin 40 prosenttia uusista työpaikoista on syntynyt kaupunkiseutujen kehyskuntiin.

Työttömyydessä on edelleen vahvasti vyöhykkeellisiä piirteitä, eli Itä- ja Pohjois-Suomi ovat yhä korkean työttömyyden alueita sekä kaupunkiseutujen että maaseudun osalta. Positiivista on viime vuosina ollut työttömyysasteen alentuminen eniten korkean työttömyyden alueilla.

Väestön ikääntyminen voimistuu. Ikääntymisestä johtuva väestön väheneminen on jo tosiasia useilla alueilla ja se nopeutuu vuosi vuodelta. Syntyneiden määrä ylitti kuolleiden määrän vuonna 2004 enää kolmasosassa seutukunnista. Työvoimasta eläkkeelle siirtyvien määrä kasvaa tulevina vuosikymmeninä suurten ikäluokkien vanhenemisen myötä.

Ikääntyminen on voimakasta kaikilla alueilla, mutta sekä määrällisesti että suhteellisesti nopeinta se tulee olemaan pääkaupunkiseudulla, jossa yli 64-vuotiaita ennustetaan olevan vuonna 2030 kaksinkertainen määrä nykyiseen verrattuna. Maaseutualueilla vanhusten osuus väestöstä on kuitenkin selvästi suurinta, mutta väestö on jo nykyisellään iäkästä ja sen vuoksi eläkeläisten määrä lisääntyy hitaammin kuin kaupunkialueilla. Maaseudun suuri ongelma onkin lasten ja työikäisten määrän raju väheneminen.

Samalla alueiden väestö- ja työvoimaresurssit vähenevät. Työikäisen väestön (15–64-vuotiaat) määrään eri alueilla vaikuttavat eniten muuttoliike ja ikääntyminen työvoiman siirtyessä eläkkeelle. Maassamuuton tasapainottuminen ja maahanmuuton kasvu eivät riitä pitämään työikäisen väestön määrää nykyisellä tasollaan eri maakunnissa, vaan se laskee Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan maakuntia lukuun ottamatta. Pohjois-Pohjanmaalla on suhteellisen korkean luonnollisen väestönkasvun myötä mahdollisuus pitää työikäisen väestön määrä tulevaisuudessa lähes ennallaan. Eniten työikäisten määrä laskee Itä-Suomen maakunnissa.

Tehtyjen arvioiden mukaan työllisestä työvoimasta poistuu vuosina 2000–2015 lähes 900 000 henkeä, mikä on yli 40 prosenttia vuoden 2000 työvoimasta. Maakuntien osalta poistumat ovat useimmissa maakunnissa samaa suuruusluokkaa. Suuret poistumat vähentävät työvoimaresurseja, mutta toisaalta tulevaisuudessa avautuu uusia työpaikkoja lähes kaikissa ammattiryhmissä ja alueilla.

Alueiden kehityksen kannalta on keskeinen kysymys, miten työvoiman tarjonta kykenee vastaamaan muuttuvaan työvoiman kysyntään. Toisaalta vallitsee työvoimapula erityisesti osaavasta työvoimasta ja samanaikaisesti on edelleen työttömyyttä huonosti koulutetun työvoiman piirissä.

Hyvät kuulijat, 2000-luvun Suomi on alueellisesti entistä keskittyneempi, mutta on täysin mahdollista ja toivottavaa, että menestyvien alueiden joukko on selvästi suurempi kuin 5–6 suurinta kasvukeskusta. Paras kehityskuva on pääkaupunkiseudulla ja suurimmilla aluekeskuksilla, mutta myös monilla muilla alueilla on potentiaalisia menestymisen mahdollisuuksia erityisosaamisensa ja yhteistyön myötä.

Mahdollisuuksia on runsaasti myös maaseudulla. Vaasan yliopiston muutama vuosi sitten tekemän tutkimuksen mukaan 100 000 suuriin, kohta eläköitymään alkaviin ikäluokkiin kuuluvaa ihmistä sanoo muuttavansa maalle eläkkeelle siirryttyään. Lisäksi 150 000 suuriin ikäluokkiin kuuluvaa tulevaa eläkeläistä sanoo asuvansa tulevaisuudessa mökillä vähintään neljä kuukautta vuodessa. Samasta näkymästä kertoo mökkiläisbarometri, jossa noin 60 000 mökkiläistä harkitsee muuttoa mökin sijaintipaikkakunnalle.

Toki myönteisen kehityksen toteutumiseksi tarvitaan myös vahvaa aluepolitiikkaa. Vaikka aluepolitiikan toimintaympäristö on dramaattisesti muuttunut viimeisten reilun kymmenen vuoden aikana globalisoituvan talouden ja integroituvan Euroopan puristuksessa, on sen perusta, kehittymismahdollisuuksissa olevien erojen tasoittaminen, ennallaan.

Toimintaympäristön voimakas muutos ja käytettävissä olevien taloudellisten resurssien niukkuus ovat myös nykyisen hallituksen aluepoliittisten toimenpiteiden reunaehdoja. Silti paljon on jo tähän mennessä saatu aikaan aluehallinnon vahvistamisessa, valtion toimintojen alueellistamisessa, osaamiseen ja innovaatioihin panostamisessa sekä palveluiden turvaamisessa. Kuten todettua, alueelliset kehityserot ovat viime vuosina kaventuneet ja muuttoliike selvästi hidastunut.

Jatkossa on erityisen tärkeää koota aluekehittämisen ohjelmia ja voimavaroja selkeiksi ja ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi. Kansanvallasta oikeutuksensa saavan kehittämistyön edellytys on, että kaikki ymmärtävät lähtökohdat ja linjat. Luova energia on vapautettava byrokratian pyörittämisestä varsinaiseen kehittämistyöhön.

Alueellisesti tasapainoinen Suomi edellyttää elinvoimaisia maakuntia ja niissä vahvoja keskuksia, maaseudun ja kaupunkien kumppanuutta sekä vireää pääkaupunkiseutua. Kansantaloutemme rakentuu jatkossakin maakuntien aluetalouksien varaan. Ilman pärjääviä alueita ei ole menestyvää Suomea.

Näillä ajatuksilla haluan tuoda valtiovallan tervehdysten seitsemänteen Muuttoliikesymposiumiin ja toivottaa teille antoisia keskusteluja tärkeän ja ajankohtaisen aiheen parissa!

Vasemmistoliiton kommenttipuheenvuoro

Annika Lapintie

Maassamuutto ja perustuslaki

”Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa.” Näin todetaan Suomen perustuslain pykälässä 9. Viime vuosikymmenien Suomen sisäinen muuttoliike on pääasiassa ollut muuttoa pääkaupunkiseudulle ja muutamiin muiden suurten kaupunkien ympäristöön. Suomalaiset käyttävät tätä perustuslaillista oikeuttaan paljon, sillä kuntien välisiä muuttoja kirjattiin viime vuonna peräti 282 000 kappaletta. Maakunnista eniten muuttovoittoa kertyi Pirkanmaalle, jonne muutti 2 300 uutta asukasta, Kanta-Hämeen väkimäärä kasvoi 750 asukkaalla ja Uudenmaan 500:lla. Eniten ihmisiä muutti pois Lapista.

Suomen perustuslaissa määrätään myös, että ”kansanedustajat valitaan välittömällä, suhteellisilla ja salaisilla vaaleilla. Jokaisella äänioikeutetulla on vaaleissa yhtäläinen äänioikeus”. Perustuslaissa myös sanotaan, että ”Eduskunta-vaaleja varten maa jaetaan Suomen kansalaisten lukumäärän perusteella vähintään kahteentoista ja enintään kahdeksaantoista vaalipiiriin. Ahvenanmaan maakunta muodostaa lisäksi oman vaalipiirinsä yhden kansanedustajan valitsemista varten”.

Tämä perustuslain vaatimus äänten suhteellisuudesta ja yhtäläisyyden toteutumisesta ei valitettavasti enää toteudu kaikkialla Suomessa. Voimakkaan muuttoliikkeen seurauksena äänikynnys vaihtelee hyvin paljon suurten ja pienten vaalipiirien kesken.

Uudellamaalla puolue voi saada edustajan läpi kolmen prosentin kannatuksella, kun Etelä-Savon vaalipiirissä äänikynnys on lähes 14 prosenttia ja Lapsissa, Pohjois-Savossa ja Satakunnassa lähellä kymmentä.

Pienessä vaalipiirissä kansalaisen ääni ei ole samanarvoinen kuin suuressa vaalipiirissä äänestävän. Annettuja ääniä menee pienissä vaalipiireissä paljon hukkaan, koska edes keskisuuri puolue ei saa siellä ehdokastaan läpi pienistä puolueista puhumattakaan.

Yhdenvertaisuus horjuu

Suomen poliittinen järjestelmä horjuttaa kansalaisten yhdenvertaisuutta, kun erityisesti pienten vaalipiirien (Etelä-Savo, Pohjois-Karjala ja Lappi) piilevät äänikynnykset kohoavat reilusti yli kymmeneen prosenttiin.

Muun muassa Kansanvalta 2007 -toimikunta, joka kokousti 1.5.2004–31.5.2005, on ollut yksi hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaan kuuluvista hankkeista. Kyseinen toimikunta samoin kuin kaikki poliittiset puolueet ovat tunnustaneet ongelman jo edellisessä kansanvaltaselvityksessä. Valitettavasti poliittista tahtoa tämän eduskuntavaaleihin liittyvän perustuslailisen ongelman ratkaisuun ei nytkään ollut, vaikka perustuslakia ja vaalilakia säädettäessä eduskunta hyväksyi ponnin, jonka mukaan eduskuntavaalien suhteellisuuskyynnys pitää selvittää ja ryhtyä toimenpiteisiin. Toimikunta lykkäsi ratkaisun edelleen seuraavalle selvitystyöryhmälle. Ongelma kuitenkin vain syvenee koko ajan, sillä kaikkien varteenotettavien ennusteiden mukaan pienten vaalipiirien väestö vähenee edelleen.

Sen sijaan toimikunta ehdottaa mietinnössään, että europarlamenttivaaleissa tulisi ottaa käyttöön kolmesta neljään vaalipiiriä, jotta alueellinen edustavuus ei vaarannu. Pienten puolueiden asema turvattaisiin esimerkiksi valtakunnallisilla tasauspaikoilla.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnassa keskusteltiin vuonna 1999, että vaalipiiristä valittavien edustajien vähimmäismäärän pitäisi olla seitsemän, mutta tätä rajaa ei kuitenkaan mainittu mietinnössä. Etelä-Savosta valittiin jo viimeksi vain kuusi edustajaa.

Eduskuntavaalitapa on selvitettävä perusteellisesti väestön muuttoliikkeen takia. Vaikka mitään päätöksiä ongelman ratkaisemiseksi ei ole vielä tehty on siihen kuitenkin esitetty erilaisia ratkaisumalleja. Yhden mallin mukaan tulevaisuudessa puolet kansanedustajista valittaisiin valtakunnalliselta listalta ja toinen puoli noin 50 000 ihmisen pienistä vaalipiireistä, joista kustakin vain eniten ääniä saanut ehdokas menisi läpi.

Toisessa mallissa 180 tai 190 edustajanpaikkaa jaettaisiin normaalisti vanhan tavan mukaan ja loput 20 tai 10 paikkaa puolueiden valtakunnallisen kannatuksen suhteessa. Tällöin kaikki äänet vaikuttaisivat eduskunnan kokoonpanoon.

Tasauspaikat jaettaisiin niiden puolueiden kesken, jotka ylittäisivät kolmen prosentin valtakunnallisen äänikynnyksen. Yksittäisessä vaalipiirissä paikallinen edustaja pääsisi läpi ilman sitäkin, jos hän selviytyy omalla alueellaan suoraan valittavien listalle.

Tämä olisi kohtalaisen yksinkertainen ja ymmärrettävä järjestelmä, joka saataisi myös innostaa kansalaisia äänestämään nykyistä aktiivisemmin. Äänestysvilkkauden lisääntyminen olisi myös luonnollisesti hyvin positiivinen muutos.

Muuttotappio näkyy muutenkin kuin pelkkänä demokratiavajeena

Muuttotappiokuntien väestökehitys saa helposti aikaan muitakin ongelmia kuin demokratiavajetta. Pahimmassa tapauksessa muuttotappiot saavat aikaan noidankehän, kun työikäinen väestö muuttaa jo ennestään hyvinvoiville seuduille. Työikäisten lähtöä seuraa vanhusten määrän suhteellinen kasvu. Kehitys näkyy myös syntyvyyden laskuna, josta seuraa ikärakenteen vinoutuminen ja huoltosuhteen heikkeneminen.

Jatkuvat muuttotappiot alkavat näkyä hyvinkin nopeasti muuttotappioalueiden kuntien taloudessa. Työikäisten väheneminen heikentää alueen ostovoimaa, mikä vääjäämättä supistaa tuotantoa ja työpaikkoja. Myös investointihalut muuttotappioalueille vähenevät.

Kuntataloudessa työikäisten muuttotappiot näkyvät ensi alkuun verotulojen vähenemisenä. Vähitellen verotulojen väheneminen johtaa julkisten palvelujen karsimiseen. Samaan aikaan myös yksityiset palvelut vähenevät ja alueen veto-voimaisuus edelleenkin heikkenee.

Pahimmillaan ollaan sitten siinä tilanteessa, että ihmiset joutuvat muuttamaan pois kotipaikkakunnaltaan, kun elämisen edellytykset eivät enää oikein täyty muuttotappioiden kourissa kärvistelevissä kunnissa. Tällöin valtiovalta ei ole onnistunut turvaamaan jokaiselle kansalaiselle perustuslaissa säädettyä mahdollisuutta: ”vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa”.

Lopuksi

Perustuslain näkökulmasta nykyinen tilanne, jossa muuttoliikkeen suunta edelleenkin näyttää olevan kohti suurta pääkaupunkiseutua ja suuria asutuskeskuk-
sia on ongelmallinen, kuten edellä olevalla olen yrittänyt kuvata.

Muuttotappioiden aiheuttama demokratiavaje aiheuttaa sen, että ihmiset ovat eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, missä osassa maata he asuvat. Kaikkien ihmisten ääni ei ole painoarvoltaan yhtä painava. Muuttotappioiden aiheuttaman kuntien taloudellisen heikkenemisen takia kuntalaisten palveluiden saanti voi olla uhattuna, eikä vapautta oman asuinpaikan valintaankaan voi pitää aivan ongelmattomana.

Nyt on tietenkin edessä muun muassa tämä hallituksen masinoima kuntaremontti, jolla voi olla omat vaikutuksensa muuttoliikkeeseen, kuntarajoihin ja vaalipiirirajoihin. Yhteiskunnallisella rakennemuutoksellakin on luonnollisesti suuri vaikutus edellä kuvaamiini ongelmiin. Mikäli todella on niin, että suuret ikäluokat eläkkeelle jäädessään suuremmissa mittakaavassa ryhtyvät muuttamaan takaisin synnyinseuduilleen, voi esimerkiksi vaalien yhdenvertaisuus muuttua paremmaksi tälläkin tavalla.

Vihreän liiton kommenttipuheenvuoro

Janina Andersson

Asumismielitymyksemme muuttuvat usein elämäntilanteen mukaan ja siitä kai osittain johtuu ihmisten alttius muuttaa eri suuntiin. Muistan hyvin kuinka teini-ikäisenä Turku tuntui aivan tylsältä pikkupaikalta, jossa ei tapahtunut mitään eikä täällä tavannut yhtään uusia ihmisiä. Silloin haaveilin muutosta Pariisiin tai vähintäänkin Helsinkiin. Kerrostalossa asuminen kaupungin sydämen sykkeessä oli itsestäänselvyys.

Varsinaissuomalainen vihreä vaikuttaja Osmo Kivivuori sanoi minulle tuolloin, että odota vaan kun saat lapsia, niin kyllä kantasi muuttuu. Silloin tahdot asua lähellä maanpintaa niin, että lapset voivat juosta helposti pihalle. Nyt tilanne on juuri tämä. Viihdyn todella hyvin puutalossa, jonka naapurissa asuu myös isäni perhe. En mistään hinnasta haluaisi muuttaa pois juuriltani mihinkään isoon metropoliin.

Jos olisin silloin muuttanut jonnekin kauas, niin luultavasti viimeistään nyt suunnittelisin muuttoa takaisin juurilleni. Näinhän moni Suomessa tekeekin nyt; esimerkiksi vuoden kylään Untamalaan muuttaa nyt takaisin moni sieltä nuoruudessa pois lähtenyt. Kylä satsaa hyvin hoidettuun kyläympäristöön, vesija viemärirunkolinjaan ja kevyen liikenteen väylään. Tärkeä houkutin on varmaan myös vuonna 1993 valmistunut kyläkoulu.

Ehkä se kaipuu juurille vielä voimistuu tässä vanhetessa, niin kuin kuulemma nyt monella suuriin ikäluokkiin kuuluvilla on käynyt. Eläkepäiviä halutaan viettää kesämökki-maisemissa, eli siellä mistä ehkä on elämän parhaat muistot. Se, mikä ei välttämättä tule mieleen maallemuutosta haaveillessa on, että oma terveys ja liikkuvuus ei ehkä aina tule pysymään yhtä hyvänä. Onko uudella kotipaikkakunnalla varaa huolehtia uusista vanhenevista asukkaistaan, kun he tarvitsevat kotiapua? Miten he pääsevät liikkumaan kodistaan, kun eivät enää voi ajaa autoa? Toimiva joukkoliikenne ja/tai kutsutaksipalvelu sekä vanhusten kotipalvelu eivät ole halpoja järjestää haja-asutusalueella, mutta ilman niitä elämän laatu voi yhtäkkiä heiketä huomattavasti, vaikka muuton maalle pitikin tarkoittaa elämänlaadun paranemista.

Toinen asia, joka pitää huomioida ihmisten halutessa asua vuoden ympäri tai ainakin melkein vuoden ympäri kesämökeillään, on toimiva vesihuolto sekä energian kulutus lämmitykseen. Energiakatselmuksia kannattaisi tehdä etenkin sellaisiin kesämökkeihin, joissa halutaan asua paljon. Korjaamalla ja tekemällä muutoksia lämmitysjärjestelmiin tämä ongelma voidaan saada järjestettyä.

Ihanne olisi tietenkin, jos lähistöllä asuisi paljon samanhenkisiä ihmisiä, jotka voisivat tukea toinen toisiaan. On aivan eri asia lähteä toiselle puolelle maata tapaamaan vanhaa mummoaan kuin kipaista käymässä aivan lähellä. Uskon, että elämän laatu on varmaankin paljon parempi, jos voimme olla lähellä juuriamme, enkä tarkoita nyt pelkästään tiettyjä paikkoja, vaan etenkin tiettyjä ihmisiä. Sosiaalinen pääoma eli pitkät ihmissuhteet ovat meidän suurin rikkautemme.

Etenkin lapsille on todettu olevan kovin tärkeää, että heillä on turvaa antavia pitkiä ihmissuhteita, mutta uskon, että me vähän vanhemmatkin tarvitsemme läheisiä pitkiä ihmissuhteita voidaksemme hyvin. Eli tietyssä elämänvaiheessa haluamme valloittaa maailman, mutta muuten luulen, että tarvitsemme kiinteän pisteen, jonka ympärillä elämämme voi pyöriä. Jokaisella pitää olla se oma kylä, mihin palata, on se sitten Untamalan kylä tai tietty kaupunginosa vaikkapa Turussa.

Suuren palumuuton aamu?

Matti Mäkelä

Hyvät Kuulijat!

Puheenvuoroni otsikko on peräisin vuosi sitten ilmestyneestä pamfletistani Suomen kunnaat, sen viimeiset sanat. Luen aluksi tuon mainitun kohdan kokonaisuudessaan.

Mutta pelko pois, en ole myöhässä, ylipormestari Siitosen (tai nyttemmin Pajusen) huolet ja minun iloni niistä ovat vasta ensimmäinen merkki. Merkki siitä, että politiikka on olemassa, että ihminen, yhteisö voi tehdä jotakin. Tärkeintä on säilyttää hyväntuulisuus.

Niinpä syvimmältään tunnenkin olevani kevään ensi airut, muuttolintunen, kuhankeittäjä. Edessäni näen vuosikymmenen päähän yltävän enteen. Mikä on ente? Pääkaupunkilaiset nuoret luulevat, että se on italialainen mokkakahvi, jota kuuluu ostaa trendikkäästä kivijalkakahvilasta. Ei ole, se on enne, etiäinen, ennalta näkemisen lahja, joka erakkoudessa herkistyy, itseään toteuttava ennustus.

Ja mitä tuossa enteessä eli näyssä näkyy?

Siinä näkyy keväinen kansainvaellus. Kun muuttovirta pois pääkaupunkiseudulta on poliittisista vetoimuksista huolimatta yhä vain vahvistunut, pääkaupunkiseudun kunnat ovat rakentaneet Kehä kolmosen tuntumaan piikkilanka-aidan. Ja vasta silloin ihmiset ovat todella tajunneet, mistä on kysymys. He ovat huutaneet ääneen, he ovat kysyneet toisiltaan: Tätäkö varten Suomen miehet taistelivat sodissa, tätäkö varten menetti Hietanen ensin kummatkin silmänsä ja sitten henkensä, tätäkö varten raahasi tamperelainen Lahtinen kookoota hangessa edestakaisin?

Tätäkö varten kiipesi Aleksis Kivi Taaborin vuorelle rakkaan maansa äidinkasvojen lempeää sinistä utua katsomaan, raikkaassa nurmijärveläisaamussa? Tätäkö varten kumartui Runeberg lähteen äärelle kauniilla, punaruskean mansikkalauhan ja pehmeiden hiekkamaisemien Ruovedellä?

Että me menettäisimme Suomen kunnaat, ettemme koskaan enää näkisi rakkaita kotiseutujamme, tuntisi niiden toukokuista tuoreen hiekan tuoksua, kestäistä pehmeää makean veden liplatusta varpaissamme? Tätäkö varten olemme täällä konttien keskellä raataneet. Ei, ei, ei, satatuhatta kertaa ei!

Ja mitä kevätaamun näyssä vielä näkyy?

Näen valtavat autokaravaanit kaikilla pääteillä kohti länttä, pohjoista itää. Piikkilankaan on tehty aukkoja, joita vapaaehtoiset lähtijät vartioivat. Autot ovat tupaten täynnä tavaroita ja ihmisiä, kaikki haluavat päästä pois, koska ei tiedetä, kuinka kauan poispääsy on mahdollista.

Tila-autojen perät ovat täynnä koreja. Niissä naukuu kissoja, haukkuu koiria, kyyhöttää kilpikonnia, hyppyrottia, akvaariokaloja, varaaneja. Valoon päässeet, hämärissä katukuiluissa kasvamaan tottuneet pölyiset huonekasvit oikovat lehtiään. Ihmisten kasvoilla on jännittyneen odotuksen ilme.

Kas, tuolla joku yrittää tehdä aitaan reikää järeillä voimapihdeillä, ankarasti kiroillen. Hei, sehän on Ruben Stiller matkalla kohti Nummi-Pusulaa. Kas, tuolla taas käyskentelee vanhempi pariskunta, sehän on emeritusprofessori Kai Laitinen Irmansa kanssa. Hän on hylännyt koko suuren kirjastonsa, hän odottelee pakolaisbussia. Mitä kirjoista! Hän haluaa nähdä vielä kerran keväisen Väinölänniemen ...

Entä nuo ihmiset hiukan kauempana, liikenteen hitaasti, mutta päättäväisesti vetävistä uomista?

Siinä on helsinkiläisiä. Jukka Pakkanen ojentelee kirjaansa Mun stadi, mutta kukaan ei huoli. Siinä on tutun näköinen henkilö henkivartijoidensa kanssa, sehän on ylipormestari Eeva-Riitta Siitonen. Hän seisoo paikallaan kuin halvaantuneena, väännellen epätoivoisesti tyhjiä käsiään. Hänellä on talvitakki, hän ei ole huomannut, että kevät tulee. Hän on kuin Walter Ulbricht Itä-Berlinissä, katsomassa kuinka muuri murtuu, kehätien aita kaatuu.

Ja takinkääntäjiä riittää. Studioiden talk-show -isännät, jotka aiemmin säälimättä pilkkasivat maalaisia, yrittävät juosta autojen rinnalla, päästä kyytiin. He huutavat ylistystä Suomen maaseudulle, he kiljuvat Mikko Alatalon piisejä, mutta se on myöhäistä. Autojen suljettujen ikkunoiden takaa heille hymyillään, hymyillään säälien, niin kuin hekin ennen hymyilivät.

On kevät ja suuren palumuuton aamu (Mäkelä 2004, 190–192).

Niin, Hyvät Kuulijat:

Noin vuosi siitä, kun kirjoitin tuon tekstin, muutin maalle, Hammaslahteen, Pyhäselän kuntaan, 30 kilometriä Joensuusta etelään, Nivan kylään. En muuttanut maalle siksi, että olisi ideologisesti komeaa sanoa se täällä seminaarissa (muutin Turusta), vaan siksi, että (avo) vaimoni sai Joensuun yliopistosta viran, eikä hoida sitä matkalaukkuprofessorina niin kuin Pentti Arajärvi (esimerkiksi sillä tekosyyllä, että puolison on vaikea löytää työpaikkaa tai perheelle sopivaa asuntoa). Ja sen vuoksi, että kirjailija on yksi tyypillisimmistä etätyöammateista. Mutta samalla muuttomme on etenkin omalta osaltani hyvin syvästi myös ideologinen muutto, unelman toteutuminen.

Kun seuraavassa muutamin sanoin ylistän nykyistä elämänmuotoani, yleis-täkää. Tässä tapahtumassa on tilastoihmisiä tarpeeksi, olen ymmärtänyt, että minun tehtäväni on tuoda mukaan elämys.

Niin, päiväni on jaettu kahtia Mahatma Gandhin ajattelun mukaan, aamupäi-vän harrastan henkistä toimintaa, iltapäivät fyysistä. Vain sillä erolla Mahatma Gandhiin, ettei henkisestä tasapainosta ole tietoaakaan.

Fyysinen toiminta tarkoittaa, että ajelen ympäri hehtaarin tonttia pienellä maastotraktorillani kuin eläkkeellä oleva Mauno Koivisto. Traktorissa on pieni peräkärri. Vien siinä moottorisahan tai raivaussahan aina sinne tontin nurk-kaan, jossa metsänhoitotyö on meneillään. Muuten ajelen traktorilla ympäri tonttia, kuljettelen puita paikasta toiseen. Kun vaimo sattuu polulla vastaan, hei-lautan kättä ja huudahtelen: tämä on ehdottoman välttämätöntä, tämä on ehdot-toman välttämätöntä.

Kun on ruoka-aika, vaimo soittaa talolla vellikelloa, ja minä kiiruhdan syö-mään. (Korostan, että tämä viime leikki on näytösluonteista, neljänä päivänä tietenkin teen ruuan jne.)

Tontillamme on majava. Toistan, tontillamme, joenrannassa, 500 metriä Pyhäselän suuresta järvestä, on majava. Majava auttelee minua puunkaadossa, kaatelee haapoja, mutta olen kertonut hänelle, että koivuihin ei satuta, vai halu-atko kenties muuttua luomuturkikseksi. Toistaiseksi se on pitänyt sopimuksen.

Korostan tässä idyllissä erästä asiaa, johon palaan. Minulla on tulitikut, jopa sytkäri, vaikka asun maalla. Käytän pari kahvikupillista fossiilista öljyä päiväs-sä ja odotan aivan tyynen rauhallisesti hetkeä, jolloin naapuri myy minulle sa-man ruokohelpipellosta.

Korostan vielä toistakin asiaa. En minä niitä puita joutavanpäiväisesti kuljet-tele, vaikka se kivaa onkin. Talon uuniin mahtuvat kevyesti metriset halot. Koko systeemi perustuu puulämmitykseen eli toisella kielellä aivan tuskastutta-van nopeasti uusiutuvaan kotimaiseen rankametsään ja koivunhalkoon. Vain sen apuna on venäläisen, pressujen alla huonosti yskivän ydinvoimalan sähkö, toisin kuin kaupungeissa, joissa yhä suurempi osa sähköstä on tuota sähköä.

Käytän siis samaan aikaan sekä uusinta teknologiaa että nautin luonnonelä-myksistä. Ja viime aikoina olen ruvennut onnessani salaa miettimään etten vain mainosta tätä liikaa. Majavien ja ihmisten herkkä suhde ei saa liikaa muuttua.

Mutta menkäämme tämän seminaarin ydinkysymyksiin. Olen siis suurten ikäluokkien pahnepohjimmainen edustaja, entinen maalaispoika ja muuttanut maalle (jälkeenpäin ajatellen olen elänyt maalaiskylässä Etelä-Pohjanmaalla, Helsingissä, Turussa, muutaman kuukauden ulkomaillaakin, uudestaan maalais-kylässä, maalaiskunnan asuintaajamassa, ja nyt taas maalaishenkisessä omako-titalossa selvästi maalaiskylässä). Ja kirjoittanut ja puhunut kysymyksestä, eli viittaa tässä kirjaani, jossa ko. asiat ovat esillä laajemmin.

Mistä asioista pitäisi puhua, kun kysytään, muuttaako tämä Onni, ensin isolla ja sitten pienellä kirjoitettuna, maalle, onko hänen syytä sinne muuttaa ja miksi? Aloitettakoon käsitteestä.

Valmistellessani tuota kirjaani Suomen kunnaat tilasin puoleksi vuodeksi Maaseudun tulevaisuus -lehden. Se herätti nostalgisia muistoja lapsuudesta. Mutta jossakin vaiheessa hätkähdin lehden nimeä.

Maaseudun tulevaisuus. Nimihän viittaa hyvin laajaan valtakunnalliseen lukijapiiriin. Siihen kuuluu maantieteellisesti valtaosa Suomesta ja väestöllisesti-kin yli kolmasosa meistä.

Mutta lehti on edelleen maanviljelijöiden ammattilehti. Sama kuin se oli lapsuudessanikin.

Maaseudun tulevaisuuden nimi ja sisältö kertovat selkeästi yhden ryhmän, joka saa puhua maaseudusta.

Maaseudusta saavat puhua maanviljelijät ja heidän etujärjestönsä. Heitä oli ennen yli puolet suomalaisista, nyt muutama prosentti. Maaseudusta saavat puhua myös maaseuturomantikot. Kun he puhuvat maaseudusta, he puhuvat kesäistä järivistä ja huerteisista puista, rauhasta ja hiljaisuudesta, se on elämyksistä, mutta eivät työstä, aurauksesta, kauppamatkoista.

Vielä maaseudusta saavat puhua synnynäiset, ”aidot” maalaiset, jotka ovat pysyneet ”uskollisina” syntymäkotiseudulle. He ovat hallitsevassa roolissa kunnanvaltuustoissa, he puhuvat siitä, millainen tämä kylä oli ennen kuin uusi kunnanjohtaja rupesi puuhaamaan tuota asuntoaluetta. Asuntoalue on heille synonyymi sanalle häiriö. Ennen muuta maaseudusta puhuvat siitä täysin tietämättömät pääkaupunkilaiset toimittajat studioissaan. He puhuvat siitä kuin Conan O’Brienia myöten nykyään Turusta: aina pitää saada mukaan leikillinen solvaava sana. Maaseudusta puhuvat siis vain marginaaliryhmät.

Ketkä sitten eivät saa puhua maaseudusta?

Tässä on mielestäni yksi tämän seminaarin ydinkysymyksistä. Maaseudusta eivät saa puhua sinne muuttaneet, ennen kuin seuraavassa sukupolvessa. Maaseudusta ei saa puhua se, joka pelkäästään asuu siellä, asuminen ei ole riittävä syy puhumiseen. Pitää olla paalujuuri seitsemän metriä syvällä maaseudun mullassa, koska maaseutu on yhtä kuin multa.

Maaseudusta eivät saa puhua kesämökkiläiset. Hiljentymäänhän he tulivat, eivätkä puhumaan. Eivät myöskään se yleinen ryhmä maaseudulla asuvaista perheistä, joiden toinen puoliso käy työssä kaupungissa, sillä helppohan heidän on ollessa. Eläkeläiset eivät saa puhua maaseudusta, koska heissä ei ole elinvoimaa eikä maaseutu kaipaa mitään muuta niin kuin elinvoimaa.

Kuten sanottu täällä pitää ensisijaisesti mielestäni puhua asumismaaseudusta ja sen arvoista.

Ja silloin tullaan asumisen käsitteeseen.

Suurin (huomaamaton!) muutos, joka asumisessa on viime vuosikymmeninä tapahtunut, on asumisen käsitteen keveneminen. Kuvaavaa siihen liittyen on koko Onnin muuton käsite. Vielä Suuren muuton aikanaikin ”muutto” oli rankka käsite. Vielä rankempi se oli viime vuosisadan alussa, jolloin varsinkin eteläpohjalaiset suurin joukoin muuttivat Amerikkaan. Silloin nuori pari vaihtoi joen töyräällä muuttaman rakkaan sanan, lupasi uskollisuutta. Nuori mies tuli viiden vuoden päästä takaisin, puoli senttiä leveän kultasormuksen kanssa ja osti kylän takametsät ja peräpellot. Suuren muuton ydinasia oli, että se oli samalla elämäntapamuutos ja muutto yhdessä. Kun opiskelija nykyään muuttaa kotoaan (vietettyään kenties jo vuoden vaihto-oppilaana) hän soittaa kulman takaa bussista kotiinsa: Unohdin laturin. Voiko joku tulla tuomaan sen Teboilille? Kuvaavin nykyajan kevyen liikkuvan asumisen osoitus on sähköpostiosoite (tai kännykkä). Ne eivät enää liity asuinpaikkaamme, vaan meihin itseemme, kulkevat nykyajan nomadin mukana.

Mitä tämä kaikki tarkoittaa:

Meillä suomalaisilla, joiden sitkeästi sanotaan muka asuvan ahtaasti, on kolme asuntoa: kaupunkikoti, second house ja auto niiden välillä. Me muistelemme vielä lapsuuden matkaa kuumassa autossa kesämökille – mutta tosiasia on, että nykyisen auton viileä olohuone on lapsillekin niin viihdyttävä paikka, etteivät he tahdo tulla sieltä ulos kesämökin pihalla. Tilastointi vain haraa edelleen rannan kiinteän asumisen ajoissa.

Olen jo pitkään ehdottanut, että nykyinen tilastointi, jossa muuttotappio- ja voittoalueet erotetaan toisistaan helvetinpunaisella ja taivaansinisellä, korvattaisiin kolmiosaisella, paremmin todellisuutta kuvaavalla grafiikalla. Kuvan toisessa laidassa olisi punainen kapea alue, jossa lukisi ”sairaalloisen syöpämäisen kasvun alue”. Keskellä olisi laaja, nykyajan liikkuvaa asumista kuvaava osa, se sininen, jossa lukisi ”idylli” ja kuvan oikeassa laidassa kapea vihreä alue, jossa lukisi ”tuleva kansallispuisto”. Paljon turhaa hysteriaa jäisi pois!

Monta kertaa mietin, missä suomalaiset oikeasti ovat, siis juhannusaattona, kesälomalla. Tai riittää, kun ajattelee aivan tavallistakin työelämää: pätkätyöt, kurssit, opintomatkat (no, ainakin keväällä he ovat kummallisen säännöllisesti etelän suunnassa).

Tämä on liian laaja alue tähän tilaisuuteen, mutta paradoksaalisesti teollinen ihanne, työ, vapaa-aika, asuminen viipaloituina, on menettänyt merkityksensä ja nykyinen työ alkaa muistuttaa työn, asumisen, vapaa-ajan (huom! maalaista) kolmiyhteyttä. Siksi ay-liike ei kykene sopeutumaan työelämän muutokseen. Ei Jumala eikä Lenin säätänyt, etteikö työtä saisi tehdä vähemmän kuin kahdeksan tuntia.

Mutta menkäämme kuitenkin työelämään, tosin vähän eri kantilta.

Muutama vuosi sitten olin tuota kirjaani varten Ranskassa tutustumassa sikäläiseen maaseudun yhdyskuntarakenteeseen ajelemalla polkupyörällä yhteensä

22 ranskalaisessa pikkukunnassa Maintenonin kantonissa Loire-joen laakson viljanviljelyalueilla. Majapaikkani lähistöllä törmäsin päivittäin porttimaalariin, joka pikku autonsa kanssa lakkasi näyttien omakotitalojen portin pieliä. Ajattelin vähän ylimielisesti, että meikäläinen tekisi tuon homman vasemmalla kädellä iltapuhteena, enkä tarvitsisi sitä varten erityistä ammattimiestä. Mutta vähitellen tutustuttuani laajemminkin ranskalaisen palvelurakenteen monipuolisuuteen (ruoka, erilaiset kauneudenhoito- ym. pikkupalvelut) rupesin ajattelemaan, miten tämä toimii.

Porttimaalarilla on ammatti, jolla hän elää. Ranskassa asiakaspohja on tietenkin suurempi, mutta miksi me suomalaiset emme palveluta itseämme, nauti elämästämme tuolla tavalla.

Ja tulin siihen johtopäätökseen, että meidän suomalaisten täytyisi hylätä ainakin kaksi keskeistä arvomaailmamme osaa, joista arvoina ylpeilemme. Ne ovat naapuriauttaminen (ilmaiseksi) ja se kaiken osaaminen, jota on sanottu nykyaikaisen hyvinvointivaltion perustaksi, mitä se onkin. Ehkä kolmanneksi meidän pitäisi kyetä luopumaan myös kokonaisista erikoisammateista – asia, joka ay-liikkeelle on vaikeinta.

Yhden toimivan asumismaaseudun tulevaisuuden näkökulman opin, kun olimme veljeni kanssa pyöräretkellä Isojoelta Merikarvialle. Tupakkani loppuivat, sattui olemaan sunnuntai, eikä matkan varrelle osuneissa kuntakeskuksissa ollut muuta palvelua kuin ne normaalit kiinni olevat pankki, hautaustoimisto ja kukkakauppa. Kesti kauan ennen kuin isäntämme hoksasivat, että vaikka kauppa on 20 kilometrin päässä, aivan lähellä on kesällä auki oleva leirintäkeskus. Opetus: miksi kaivata ympärivuotista palvelurakennetta, kun useimmat asukkaatkaan eivät asu paikkakunnalla koko vuotta.

Tuon kirjan kirjoittamisen jälkeen olen oppinut paljon uusia asioita. Olin taas keväällä Ranskassa kuukauden, tällä kertaa suurimmaksi osaksi Haute Provencessa, ranskalaisella pientilalla, joka oli sveitsiläisen tutkijan second housing -käytössä.

Sovimme, että hän tulee ensi kesänä Pohjois-Karjalaan, me taas sinne, ihan vain tilastokeskuksen kiusaksi. Kylässä oli sanonta, joka on arkipäivää luullakseni pian Suomessakin. Kymmenen vuotta oli sanottu: ”Se on hullu joka tänne jää, nyt sanottiin, se on hullu, joka täältä lähtee.” Mutta asuinmaaseudun kannalta kiinnostavin henkilö oli naapurissa asuva ravintoloitsija, jolla oli kaksi pöytää, entinen Pariisista muuttanut automekaanikko. Hän oli itse asiassa mökkitalkkari, jonka herätimme päiväunilta, kun tarvitsimme apua. Mutta ei puhetaakaan, että se olisi ollut naapuriapua. Hän otti ystävällisesti normaalin hinnan palveluksistaan ja eli sillä. Tarkemmin sanottuna silläkin, oleellista oli, että hänellä oli monta ammattia.

Palatkaamme Pohjois-Karjalaan. Myös siellä olemme jo oppineet käsitteen monialayrittäjä.

Kylässä käynyt poikani naureskeli ensin kukkakauppa-grilli-hautaustoimistoa Hammaslahden keskustassa, mutta se on ainoa keino, ja se on hieno keino. Palaan mielialheeseen eli pikku puutarhatraktoriini. Toinen poikani, joka kävi kylässä, kertoi että traktorin kaasarin avaamiseen tarvitaan Tork-avainsarja, jollaisia amerikkalaiset käyttävät. Minä siltä seisomalta ostamaan toisesta Lapin lakkaa, videoita, kalastuskortteja ja muuta tarpeellista myyvältä kioskilta ostamaan sarjaa. Vaimo sattui olemaan tiskin takana. Kysyn Tork-avain sarjaa. Hän kävi katsomassa (!), palasi ja sanoi: ”Ei ole, mutta juuri paistetuista hillomunkki-loita ois.” Ajattelin, että tuollaista lausetta en ole kuullut Kymenlaaksossa, Turussa, Pohjanmaasta nyt puhumattakaan. Ostin heti viisi hillomunkkia. Eli kolmetoista pistettä per munkki, niin kuin vaimo kuivasti totesi. Mutta ennen muuta ajattelin mielessäni: Hienoa, Pohjois-Karjala selviää helposti!

Yksi keskeinen syy suureen muuttoon olivat maaseudun tuolloiset vaatimatomat ja kaupungin paremmat elinolosuhteet. Suomalaiset lähtivät pakoon talvisia ulkokuuseja, puun ja veden kantoa. He lähtivät kohti ”nykyajan mukavuuksia”, kohti sisävessaa, suihkua, juoksevaa vettä, tasalämpöisiä keskuslämmityshuoneita. Se suuri muutos, joka Kehä kolmosen ulkopuolella on tapahtunut, on näissä oloissa tapahtunut muutos. Maaseudulta ei enää tarvitse lähteä talvea pakoon, koska kaikki se asumisen mukavuus, joka on kaupungissa, on myös maaseudulla. Oikeastaan on tapahtunut enemmänkin.

Nykyajan teknologian ansiosta kaikki vuodenajat ovat ensimmäistä kertaa muuttuneet kärsimyksen sijaan rikkaudeksi. Ei ole olemassa enää huonoja ja hyviä säitä, on vain väärin tai oikein niihin varustautuneita ihmisiä. Siksi liikkuvan nykyihmisen on oikeastaan ensimmäistä kertaa historiassa mahdollisuus valita lastensa kotiseutu objektiivisin perustein. Ottaen huomioon yhteisön rakenne, turvallisuus, kauneus, toimintamahdollisuudet ja hintataso. Niin, että myös hänen lapsensa voivat vapaasti valita asuinpaikkansa kotiseudultaan. Näinhän ei tällä hetkellä pääkaupunkiseudun asuntojen ”ansiottoman arvonnousun” takia voi tapahtua, vanhempien spekulatiivinen rikkaus kun muuttuu seuraavassa sukupolvessa ankaraksi köyhyydeksi. Myös tähän mielestäni perustuu maaseudun tulevaisuus ja kilpailukyky.

Hyvät Kuulijat! Takaisin tontilleni.

Odotan talvea, korjaan odotan oikeaa lumitalvea. Rakennan tontilleni pitkän liukumäen lastenlapsille. En rakenna sitä maakellarin päältä, etteivät marja-aroniat, luomuperunat ja porkkanat paleltuisi. En myöskään rakenna liukumäkeä kantamalla vesikelkalla tai ämmänlängillä vettä liukumäen jäädyttämiseksi, koska olen uuden tulevaisuuden maaseudun asukas.

Rakennan liukumäen painepesurilla, suojasäällä. Käytän venäläistä pressu-
ydinvoimaa kotimaista turvallista odotellessa ja laskettelemisen jälkeen läm-
mittelemme nivalaisella puulla. Yhdistäkäämme vanhaa ja uutta. Vain valeval-
lankumoukselliset vetävät raksun historian yli sanoi jo Leninkin.

Niin, milloin se suuri paluumuuton aamu on? Tämä on minulle yksi niistä.

Kiitos!

Lähteet

Mäkelä, Matti (2004). Suomen kunnaat. Maahenki. Jyväskylä.

Maassamuuton uudet kuviot

Mauri Nieminen

Maassamuutto tulee ennakkotietojen mukaan olemaan vuonna 2005 ennätysmäisen suurta. Tällä hetkellä ennakoidaan lähes 900 000 henkilön muuttavan maan sisällä. Maassa muuttajia olisi noin 17 prosenttia koko väestöstä – lähes joka viides muuttaisi vuoden aikana! Lisäksi maahan muuttaa ennakkotietojen mukaan enemmän väkeä kuin aikaisemmin.

Maassamuuttoon tilastoidaan kuntien välinen ja kuntien sisäinen muutto. Kuntien välisen muuton määrien pitkiin vertailuihin vaikuttaa tietysti kuntaliitokset. Kuntien yhdistäminen ajan myötä pienentää kuntien välistä muutttoa, mutta toisaalta kuitenkin muuttoliike on jatkuvasti vilkastunut. Näin kuntien välinen muuttoliike on vuosittain lisääntynyt.

Usein maassamuuton tarkastelu tapahtuu kunnittain ja tällöin otetaan huomioon vain kuntien välinen muuttoliike. On kuitenkin muistettava, että monilla kaupunkiseuduilla muuttoliike on hyvin samantyyppistä kuin kuntien sisäistä muutttoa tarkasteltaessa. Muuton pääasiallisena syynä on asunnonvaihto eikä kuntarajalla ole suurta merkitystä. Esimerkiksi pääkaupunkiseutu on tyypillinen alue, jossa muuttoliike on luonteeltaan ”kuntien sisäistä muutttoa”, mutta usein muutossa kuitenkin ylitetään kuntien hallinnollinen raja. Kuntien sisäinen muutto on tyypillisesti asunnon vaihtoa eli lähimuutttoa. Sen sijaan kaukomuuton tyypillinen syy on työpaikka tai opiskelupaikka.

Muuton hullut vuodet

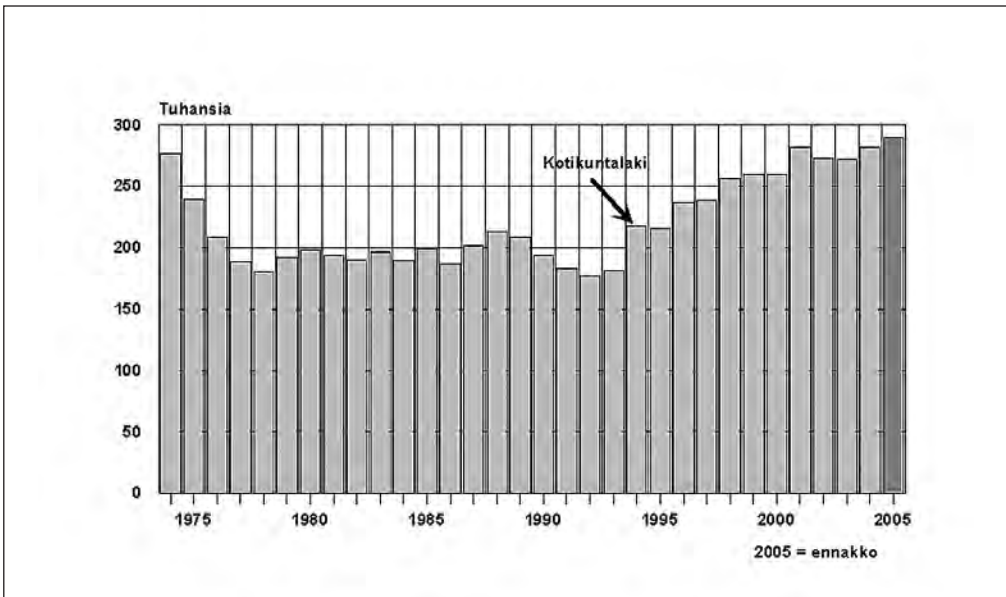
Tuolla otsikolla usein luonnehditaan 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun maassamuutttoa. Tuolloin sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat siirtyivät opiskelemaan ja työelämään. Näin maassamuutossa koettiin historian vilkkaimmat ajat. Vaikka maaseudun tyhjeneminen oli alkanut jo heti sodan jälkeen, niin suurimmat mittasuhteet se sai juuri 1970-luvun alkupuolella. Vuonna 1960 kuntien välillä muuttavien määrä ylitti 200 000 henkilöä ja vasta 1977 muuttajien lukumäärä putosi tuon luvun alle. Maassamuutossa voidaankin erottaa selvästi muutamia vaiheita, joista ensimmäinen oli tuo edellä kuvattu suurten ikäluokkien työelämään tulon aiheuttama muuttoryntäys maaseudulta asutuskeskuksiin, joka kausi huipentui 1970-luvun alussa jopa yli 270 000 vuosittain muuttavaan henkilöön vuonna 1974.

Kotikuntalain muutos vuonna 1994

1970-luvun puolivälin jälkeen kuntien välinen maassamuutto tasaantui ja muutosten määrä pysyi vuosittain alle 200 000 henkilön. 1980-luvun lopun nousuhdanne vilkastutti muuttoa, joka sitten päättyi 1990-luvun alun taloudelliseen lamaan. Tällöin myös maassamuutto hidastui ja vuonna 1992 enää vajaa 180 000 henkilöä vaihtoi asuinkuntaa (kuva 1).

Vuoden 1994 kotikuntalain uudistuksella voidaan katsoa olevan vaikutusta muuttoliikkeen vilkkauteen. Tuon muutoksen suurin vaikutus näkyi siinä, että henkilöt pystyivät helpommin vaihtamaan asuinkuntaa kuin ennen. Tämä vaikutti erityisesti opiskelijoiden muuttoon opiskelupaikkakunnille. Aikaisemmin opiskelupaikkakunnat eivät hyväksyneet opiskelijoita ”vakituksiksi” asukkaiksi, vaan heidän täytyi ”asua” siinä kunnassa, josta he olivat opiskelemaan lähteneet. Monet opiskelijat saattoivat asua vuosia tilapäisesti esimerkiksi Helsingissä ja heidän asuinpaikkansa oli jokin muu kunta – esimerkiksi vanhempien kotikunta. Sitten, kun opiskelija valmistui, niin hänet hyväksyttiin muuttaneeksi opiskelupaikkakunnalle.

Vuonna 1994 maassamuutto vilkastui. Tuohon muuttoliikkeen vilkastumiseen tietysti vaikutti se, että aikaisempina vuosina – laman aikana – muuttajien määrät olivat pieniä, uusien työpaikkojen määrä väheni eikä ollut mitään mahdollisuuksia vaihtaa asuinkuntaa. Laman loputtua työllisyystilannekin parani ja sitä kautta myös muuttohalu alkoi kasvaa.

Kuva 1. Kuntien välinen muuttoliike (tuhansia) vuosina 1974–2005.

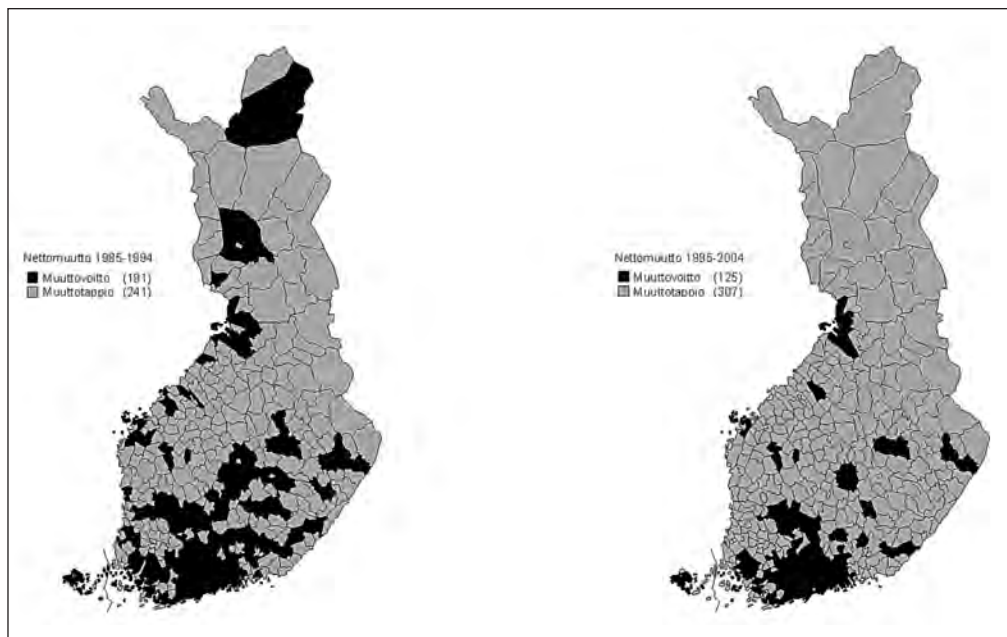
Muutto kuntien välillä lisääntyi vuosi vuodelta. Vuonna 1995 Suomi liittyi EU:n ja sen oletettiin vaikuttavan maaseudun kehitykseen negatiivisesti. Joka tapauksessa 1990-luvun lopulla elettiin maassamuutossa uutta vaihetta, jolloin vuosittaisten muuttajien määrä kasvoi ja vuonna 2005 oletetaan saavutettavan huippu kuntien välisessä muutossa.

Etelään

Muuttoliikkeen suunnassa ei ole tapahtunut vuosikymmeniin merkittävää muutosta – suunta on ollut etelään. Muuttajien määrissä tietysti on tapahtunut muutoksia. Kun Helsinki veti väkeä vielä 1970-luvulla, niin naapurikuntien vaikutus alkoi myöhemmin yhä selvemmin näkyä. Joka tapauksessa Helsinki on ollut muuttokohteenä vertaansa vailla, vaikka sen väestä osa onkin muuttanut naapurikuntiin.

Muuttoliike on keskittynyt erityisesti rantaradan ja pääradan varrelle sekä suurimpiin aluekeskuksiin, joista useissa erityisesti opiskelijoiden muutto on näytellyt suurta osaa. Tämä sama kehitys on jatkunut jo vuosikymmeniä. Joka tapauksessa muuttotappiokuntien määrä on jatkuvasti kasvanut. Etelän imun vastapainona on ollut Oulun ja sen lähiympäristön kasvu varsinkin 1990-luvulla.

Kuvassa 2 on verrattu muuttotappio- ja voittokuntien määriä kahdelta ajanjaksolta. Kun vuosina 1985–1994 muuttotappiokuntien määrä oli vielä 241 kuntaa, niin seuraavalla kymmenvuotisjaksolla 1995–2004 muuttotappiokuntien määrä

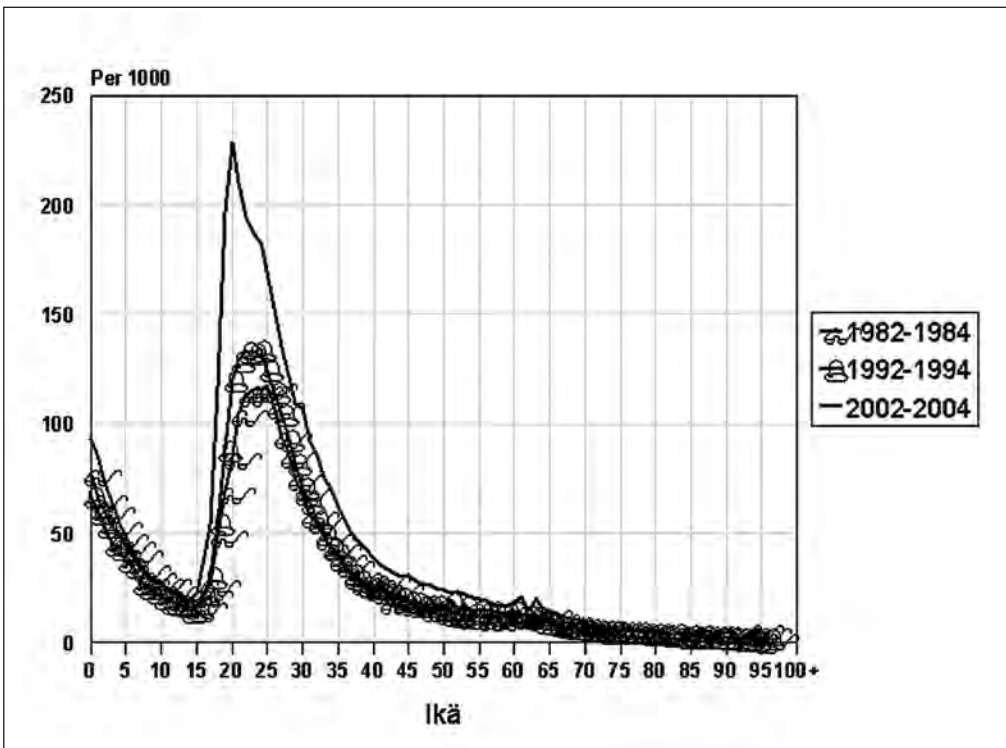
Kuva 2. Muuttotappio- ja voittokunnat vuosina 1985–1994 ja 1995–2004.

oli noussut jo 307 kuntaan. Samaan aikaan on myös muuttovoittokuntien määrä vähentynyt ja keskittyminen tiiviimmin kohti pääradan vartta on jatkunut.

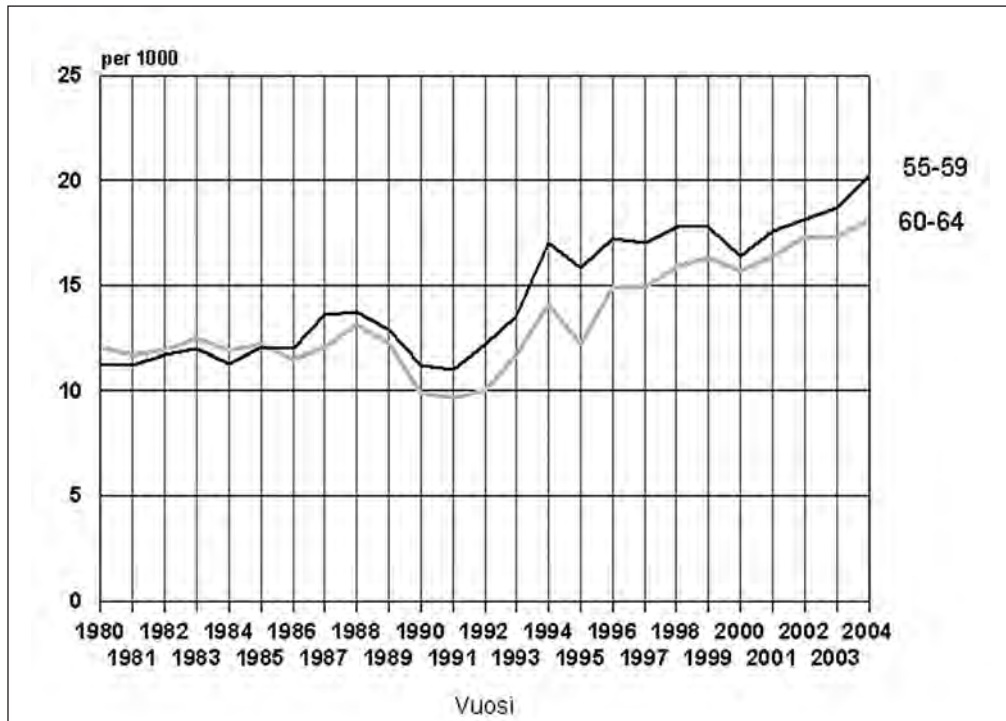
Työikäiset muuttavat ahkerimmin

Muuttajien ikää tarkasteltaessa (kuva 3) erottuu selvästi kaksi ryhmää, joilla muuttoalttius on korkea: eniten muuttajia on ikäryhmissä 18–30-vuotiaat, ts. opiskelemaan menijät, työelämään siirtyjät sekä perheenperustajat. Perheenperustajat ovat syynä siihen, että alle 5-vuotiaiden muuttoalttius on korkea. Monet perheethän muuttavat juuri silloin, kun perhe kasvaa eli tarvitaan lisää asumistilaa.

Muuttajista 14–15-vuotiaat muuttavat selvästi vähiten, johon selvä syy löytyy siitä, että perhe on jo vakiintunut paikoilleen ja heidän vanhempiensakin muuttoalttius on alhainen. Myöhemmin irtautuminen kotoa nostaa muuttoalttiuden suuremmaksi. Sen sijaan muiden ikäryhmien muuttoalttiudessa ei tapahdu merkittäviä muutoksia. Keski-ikäisillä muutto on jo erittäin pientä ja vähäinen vilkastuminen näkyy lähellä kuudenkymppin ikää, mutta sekin jää tilastollisena muutoksena usein satunnaisuuden piikkiin.

Kuva 3. Kuntien välisen maassamuuton muuttoalttius (per 1000) vuosina 1982–1984, 1992–1994 ja 2002–2004.

Kuva 4. 55–59- ja 60–64-vuotiaiden muuttoalttius vuosina 1980–2004.

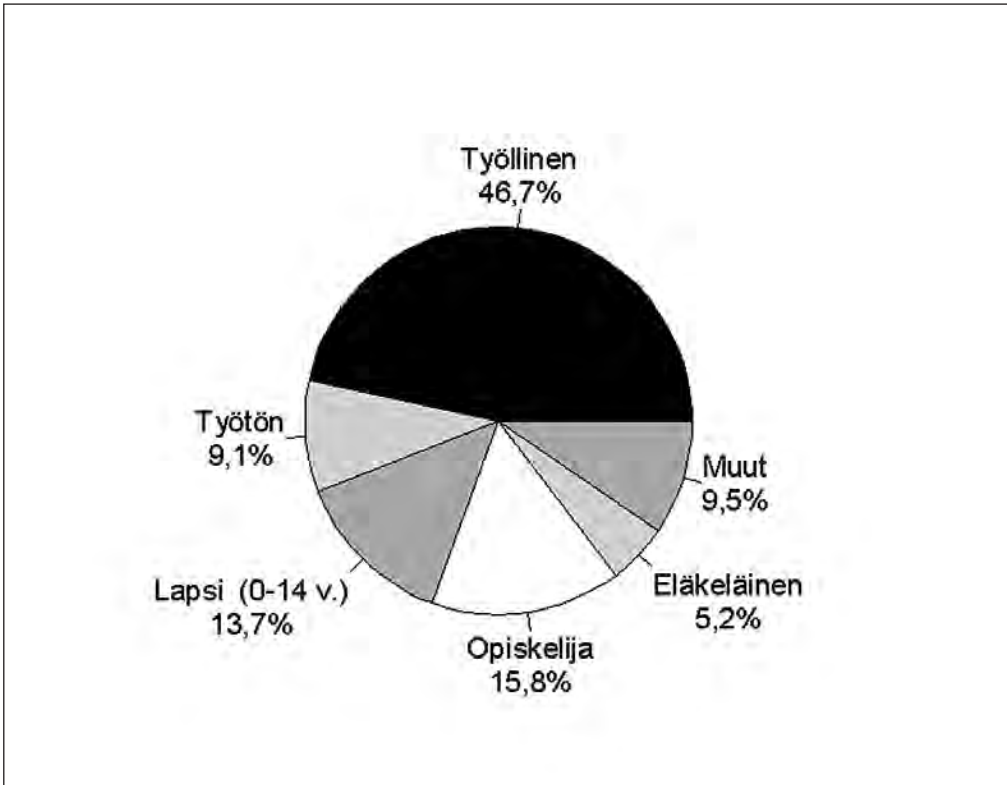
Kun verrataan muuttoalttiuksia eri aikoina iän mukaan, niin selvää vilkastumista on 20 vuoden aikana tapahtunut. 18–30-vuotiaiden muuttoalttius on aivan eri tasolla nykyisin kuin 20 vuotta aikaisemmin.

Kuvassa 4 on hieman tarkemmin tarkasteltu eläkeikää (ja iässä) olevien muuttoalttiutta vuosina 1980–2004. Yleisesti voidaan todeta, että näiden ikäryhmien muuttoalttius noudattelee yleistä maassamuuton kehitystä. 1980-luvulla ei erityistä muutosta tapahtunut ja lamavuosina muuttoliike kokonaisuudessaankin hiljensi. Sama kehitys näkyy myös näillä ikäryhmillä.

Kotikuntalain uudistuksen tuoma muuton vilkastuminen nosti myös eläkeikää lähestyvien muuttoa. Muutaman vuoden aikana muuttoalttius vilkastui, mutta mistään erityisestä muuttoryntäyksestä eläkeelle lähdeettäessä ei voida puhua. Trendi on hitaasti nouseva, mutta se liittyy erityisesti koko muuttoliikkeen – kaiken ikäisten – muuton vilkastumiseen.

Lähes puolet työllisten muuttoa

Keitä sitten muuttajat ovat? Lähes puolet heistä on työssä (kuva 5). Vuonna 2002 46,7 prosenttia kuntaa muuttaneista henkilöistä olivat työllisiä. Seuraavaksi suurin ryhmä olivat opiskelijat 15,8 prosenttia. Kolmanneksi vilkkaim-

Kuva 5. Kuntien välinen muuttoliike pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2002.

min muuttivat lapset – heitä oli muuttajista 13,7 prosenttia. Kuten edellä jo todettiin, muuttajien ikää tarkasteltaessa lapsiperheet ovat ahkeria muuttajia.

Eläkeläisten osuus sen sijaan jäi pieneksi. Vuonna 2002 heitä oli muuttajista 5,2 prosenttia ja he olivat pääasiallisen toiminnan mukaan luokiteltuna pienin muuttajaryhmä.

Tilastollinen kuntaryhmitys

Tilastokeskus käyttää kuvatessaan alueittaisia tietoja niin sanottua tilastollista kuntaryhmitystä. Tilastollisessa kuntaryhmityksessä jaetaan kunnat kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin. Luokitus korvaa perinteisen jaon kaupungeihin ja maaseutuun. Se kuvaa todellista tilannetta paremmin kuin hallinnollinen jako. Perinteinen luokitus kaupungeihin ja maaseutuun on viime vuosikymmeninä hämärtynyt, sillä kunnathan voivat anoa kaupunkinimitystä. Näin kaupungeiksi on tullut hyvin paljon kuntia, joilla ei ole perinteisen kaupungin ominaisuuksia. Monet uudet kaupungithan ovat ulkoiselta olemukseltaan hyvin maalaismaisia, eivätkä ”kirkko, Kela ja K-kauppa tee niistä kaupungeja”.

Tilastollisessa kuntaryhmityksessä kunnat jaetaan taajamaväestön osuuden ja suurimman taajaman väkiluvun perusteella kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin.

Kaupunkimaisia kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä vähintään 90 % asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000.

Taajaan asuttuja kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 %, asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on vähintään 4 000 mutta alle 15 000.

Maaseutumaisia kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä alle 60 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000, sekä kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 %, asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000.

Vuonna 2005 oli kaupunkimaisia kuntia 66, taajaan asuttuja kuntia 75 ja maaseutumaisia kuntia 291.

Maassamuutto kaupunkien välistä muuttoa

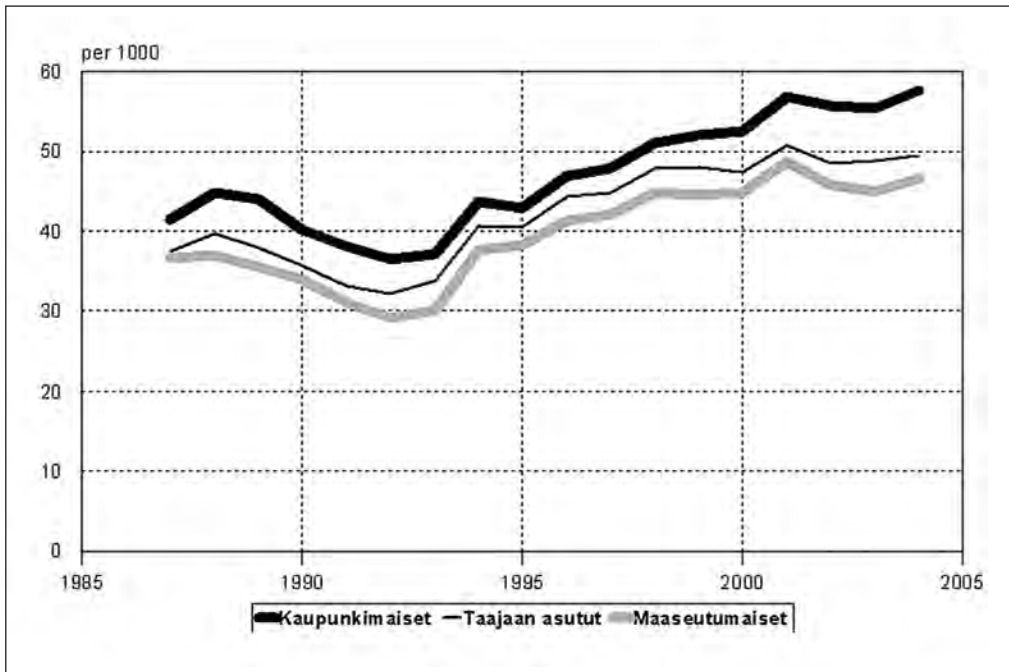
Sekä lähtömuutto että tulomuutto on suurinta kaupunkimaisiin kuntiin. Vuodesta 1987 lähtien lamakauden jälkeen vilkastumista on tapahtunut kaikissa kuntaryhmissä (kuvat 6 ja 7).

Kuten vuosien 1987–2004 kehityksestä voi päätellä, niin myös maaseutumaisten kuntien muuttovilkkaus on seurannut kaupunkimaisten ja taajaan asuttujen kuntien kehitystä. Lähtömuuttoa tarkasteltaessa kuitenkin maaseutu on ollut jatkuvasti häviävänä osapuolena, mutta toisaalta maaseutumaiset kunnat ovat saaneet tulomuuttoa jatkuvasti enemmän.

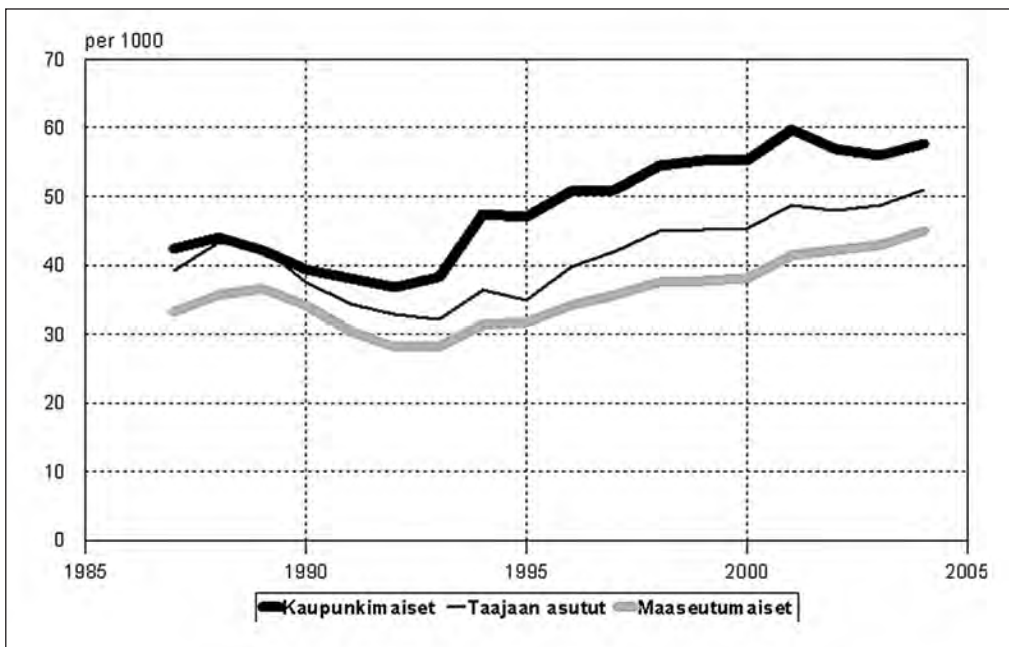
Se, mikä on uutta aivan lähivuosien kuntien välisessä maassamuutossa näkyy selvimmin kuvassa 8.

Laman vaikutus maassamuuttoon näkyi selvästi. Kun maassamuuttajien määrät vähenivät, myös nettomuutto kuntaryhmittäin oli vähäistä. Lähtijöitä ja tulijoita oli vuosittain lähes sama määrä. Näin nettomuuttokin läheni nollaa. Sitten maassamuutto vilkastui. Kotikuntalaki antoi mahdollisuuden opiskelijoille valita kotikuntansa. Kaupunkimaisten kuntien muuttovoitto kasvoi. Sen sijaan taajaan asuttujen kuntien muuttotappio syveni ja samoin kävi myös maaseutumaisille kunnille.

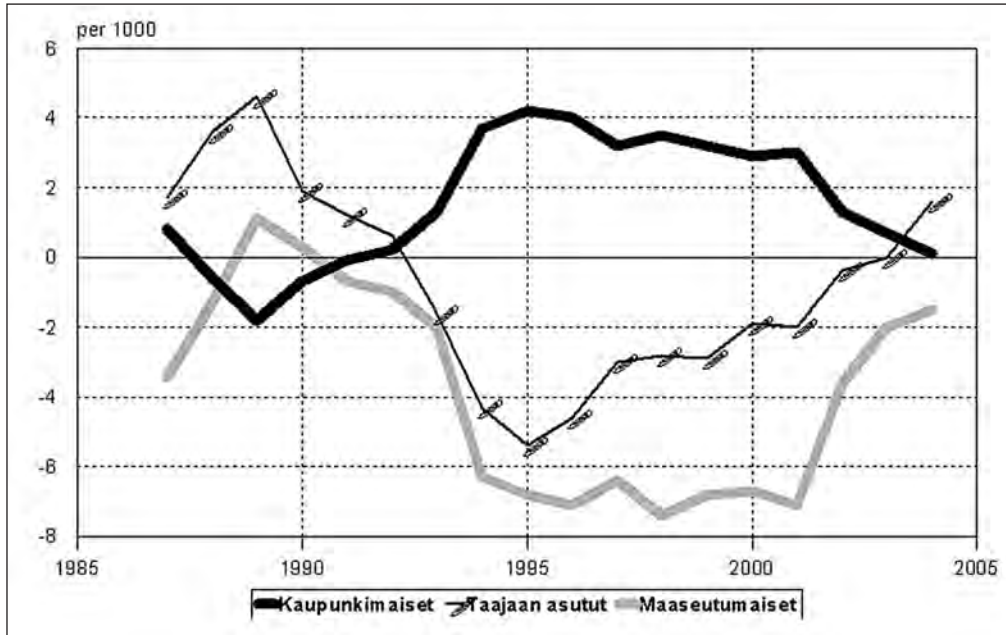
1990-luvun lopulla taajaan asuttujen kuntien muuttotappio hiljalleen pieneni, mutta maaseutumaisten kuntien muuttotappio pysyi alhaisena aina 2000-luvun alkuun. Tuolloin sekä taajaan asuttujen että maaseutumaisten kuntien muuttotappio alkoi pienetä. Vuonna 2004 kuntien muuttotase oli lähes nolla. Lähtijöitä ja tulijoita kuntaryhmituksen mukaan oli eri alueilta lähes yhtä paljon.

Kuva 6. Lähtömuutto kuntaryhmittäin vuosina 1987–2004, per 1000.

Kuva 7. Tulomuutto kuntaryhmittäin vuosina 1987–2004, per 1000.

Kuva 8. Kuntien välinen nettomuutto kuntaryhmittäin vuosina 1987–2004, per 1000.

Loppupäätelmiä

Muuttoliiketilastoista ei paljoa löydy vahvistusta ”suurten ikäluokkien valinnalle” – ainakaan sille, miten juuri tämä ikäluokka poikkeaisi paljosta edeltäjistään. Vaurautta tuolla ikäluokalla saattaa olla enemmän, mutta niinhän on käynyt aina. Ei nykyisetkään eläkkeelle jäävät ikäluokat köyhiä ole olleet. Hehän olivat juuri luomassa tätä nykyistä vaurautta.

Yksi asia ainakin on varma, kun verrataan suuria ikäluokkia aikaisempiin eläkkeelle lähteviin ikäluokkiin. Heitä tulee määrällisesti olemaan huomattavasti enemmän. Heitä tulee muuttamaan maallekin enemmän kuin aikaisemmin, mutta jos verrataan muuttoalttiutta – ei määriä – niin luultavasti edessä on samantapainen kehitys kuin edeltävillä pienemmillä ikäluokilla.

Julkisuudessa on esitelty haastattelututkimuksia, joissa suurista ikäluokista 100 000 henkilöä valitsee maaseudun ”ankean kaupungin” sijaan. Henkilökohdaisesti suhtaudun tällaisiin postitse tehtyihin ”tutkimuksiin” epäillen. Niissä yleensä vastausprosentti on hyvin alhainen. Varmaankin sellaiset henkilöt, jotka edes hieman ajattelevat muuttoa vastaavat mielellään, mutta taas sellaiset, joilla ei ole mitään kiinnostusta asiaan, eivät vastaa.

Hyvä esimerkki vastaavasta tutkimuksesta oli Suomessa 1990-luvun alussa tehty virolaisten muuttoaikeita Suomeen selvittävä tutkimus. Tuloksena oli, että

400 000 virolaista on aikeissa muuttaa Suomeen. Eipä tuota porukkaa ole vielä näkynyt!

Tällä hetkellä monen kunnan ikärakenne enteilee vanhusväestön voimakasta kasvua tulevaisuudessa. Niitä ainakaan suuret ikäluokat eivät pelasta. Suurten ikäluokkien muutto maalle vain pahentaisi tilannetta. Kannattaisi ennemminkin käyttää resursseja työikäisen väestön rekrytoimiseen kuntiin. Saataisiin veronmaksajia vanhenevan väestön palvelujen rahoittamiseen.

Väestön ikääntymisen haasteet kunnille

Timo Sinisalo

Taustaa väestökehityksestä

Suomen väestömäärä on kasvanut vuodesta 1950 runsaalla miljoonalla. Pääosa väestökasvusta on kohdistunut suurille kaupunkiseuduille sekä eteläiseen Suomeen. Uusimaa on saanut koko maan väestökasvusta kolme neljänestä. Nykyisistä seutukunnista noin 50 on menettänyt väestöä vuodesta 1950, yli neljänneksen kasvuun on päässyt vajaat 20 seutukuntaa ja neljän seutukunnan väkiluku (Helsingin, Oulun, Tampereen ja Turun seutukunnat) on kolminkertaistanut (kuva 1).

Väestökasvu on hidastunut selvästi viime vuosikymmeninä. Vielä 1950-luvulla väestömäärä kasvoi keskimäärin prosentilla vuodessa, mutta 2000-luvun taitteessa enää parilla kolmella kymmenyksellä.

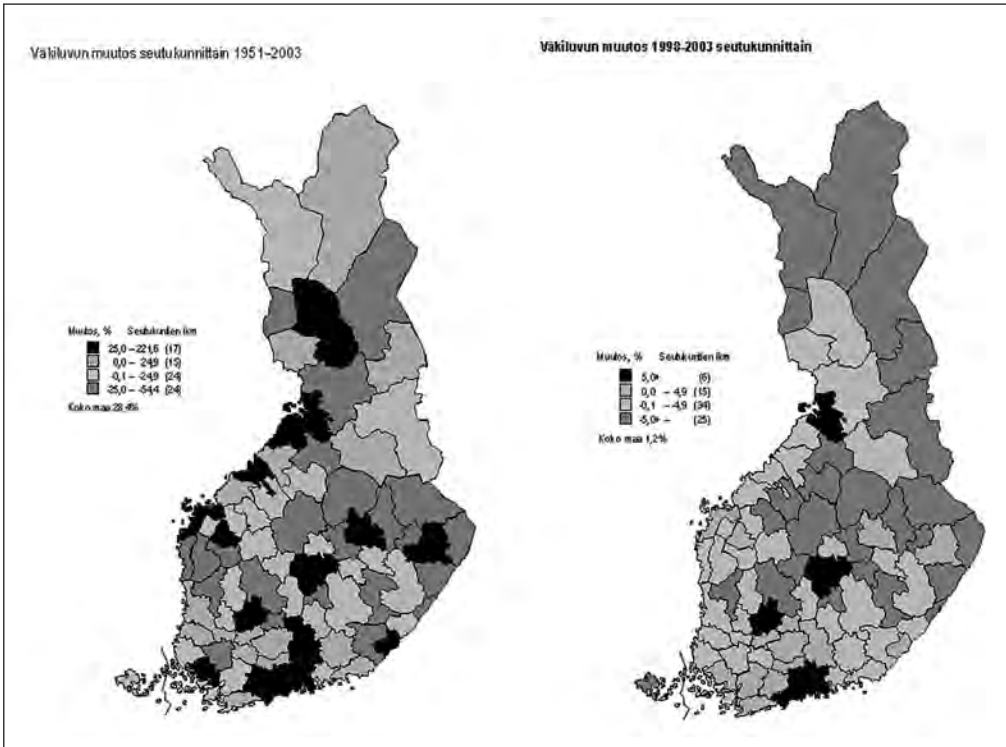
Väestö on hakeutunut keskusseuduille. Taajamaväestön määrä on kasvanut viimeisen neljän vuosikymmenen aikana noin 1,8 miljoonalla ja haja-asutusalueiden väestö on puoliintunut. Taajamissa asuu lähes 4,3 miljoonaa asukasta ja haja-asutusalueilla vajaat miljoona asukasta.

Luonnollinen väestönkasvu (syntyneet-kuolleet) on hidastunut ja on negatiivista puolessa maakuntia sekä kahdessa kolmasosassa seutukuntia ja kuntia. Vuotuinen syntyneiden enemmisyys oli puoli vuosisataa sitten noin 50 000 henkeä, mutta 2000-luvun alkuvuosina enää vajaat 10 000 henkeä.

Ikärakenne on vanhentunut. Lasten osuus väestöstä oli vuonna 1950 noin 30 % ja 2003 noin 18 %, työikäisten osuudet 63 % ja 67 % sekä yli 65-vuotiaiden osuudet vajaat 7 % ja 16 %.

Muuttoliike on ollut merkittävin alueellista väestökehitystä muokkaava tekijä jo vuosikymmeniä. Muuton suunta on ollut 1990-luvun lamavuosien jälkeen kohti suuria keskusseutuja ja niiden lähialueita. Maassamuuton nettovaikutukset ovat kuitenkin 2000-luvun alkuvuosina merkittävästi pienentyneet.

Alueelliset erot väestökehityksessä ovat suuret. Kasvualueet keskittyvät suurille kaupunkiseuduille ja Etelä-Suomeen ja taantuvat alueet Itä- ja Pohjois-Suomen sekä eräille Väli-Suomen alueille. Alueiden väliset erot kasvavat alueiden koon pienentyessä.

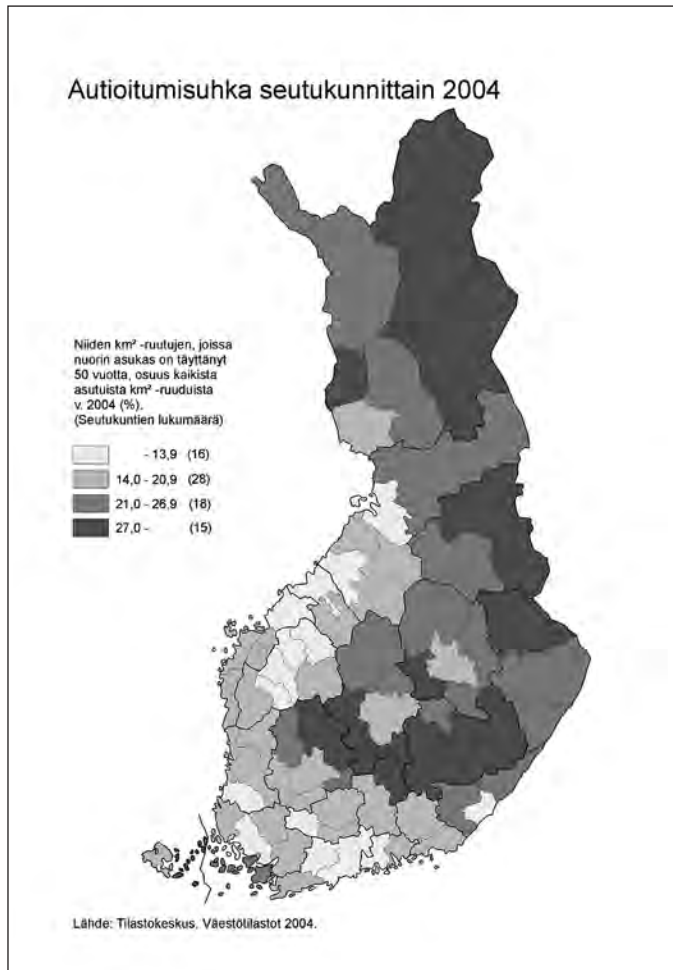
Kuva 1. Väkiluvun muutos seutukunnittain 1951–2003 ja 1998–2003.

Väestökehityksen tulevat haasteet eivät ole niinkään määrällisiä, vaan rakenteellisia ja alueellisia.

Viime vuosien väestökehityksestä

Suomen väestönkasvun edellytykset ovat pysyneet parhaina eteläisen Suomen maakunnissa sekä korkean syntyvyyden alueilla Pohjanlahden rannikkoseuduilla. Vuosina 1998–2004 väestö kasvoi puolessa maakuntia, eniten Uudellamaalla ja Itä-Uudellamaalla. Tappiollisinta kehitys oli Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kaikki maakunnat saivat siirtolaisuusvoittoja, suhteellisesti eniten Etelä-Karjala ja Kainuu. Suurista kaupunkiseuduista mm. Oulun ja Tampereen seudun väestönkasvu on jatkunut tasaisena, sen sijaan Helsingin seudun kasvu on 2000-luvun alkuvuosina hidastunut radikaalisti. Enimmillään yksittäisten seutukuntien väestömäärä kasvoi vuosina 1998–2004 noin 14 % (Oulun sk) ja väheni noin 17 % (Itä-Lapin sk).

Muuttoliike on perinteisesti ollut merkittävin väestökasvun osatekijä. Muuttovoitot ja tappiot ovat 2000-luvun alussa pienentyneet selvästi, jopa alle puoliintuneet 1990-luvun huippuvuosista. Maakunnista eniten muuttovoittoa vuo-

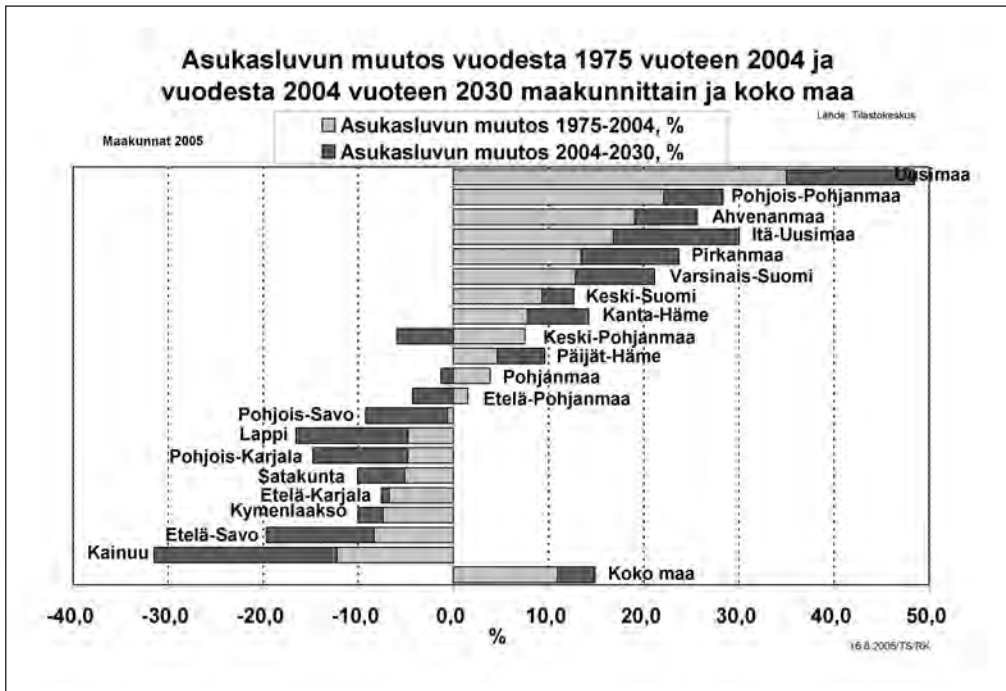

Kuva 2. Autoitumisuhka seutukunnittain 2004.

sina 1998–2004 saivat Itä-Uusimaa, Pirkanmaa, Uusimaa ja Varsinais-Suomi. 2000-luvun alussa erityisesti Uudenmaan ja Helsingin seudun muuttovoitot supistuivat. Pahimmat tappiot koetaan edelleen Itä- ja Pohjois-Suomen alueilla.

Muuttovoittoa saavia seutukuntia oli vuonna 1996 vain kymmenen, mutta vuonna 2004 jo 27. Suurimmat voitot olivat vuosina 1998–2004 Oulun, Tampereen, Porvoon, ja Jyväskylän seuduilla ja tappiot Itä-Lapin, Kehys-Kainuun, Pohjois-Lapin sekä Koillismaan alueilla.

Suomen asutettu alue on jatkuvasti supistunut asutuksen tiivistyessä yhä pienemmälle alueelle. Asuttujen neliökilometrien ruutujen asukastiheys on noin 50. Maapinta-alasta 80 % on asumatonta tai erittäin harvaan asuttua (1–5 as/km). Keskimääräistä tiheimmin asuttua on vain 3 % maapinta-alasta. Suomen maapinta-alasta neliökilometrin ruuduittain kolmannes eli noin 100 000 ruutua on asuttua. Asuttujen ruutujen määrä alkoi vähetä jo 1970-luvulla. Eni-

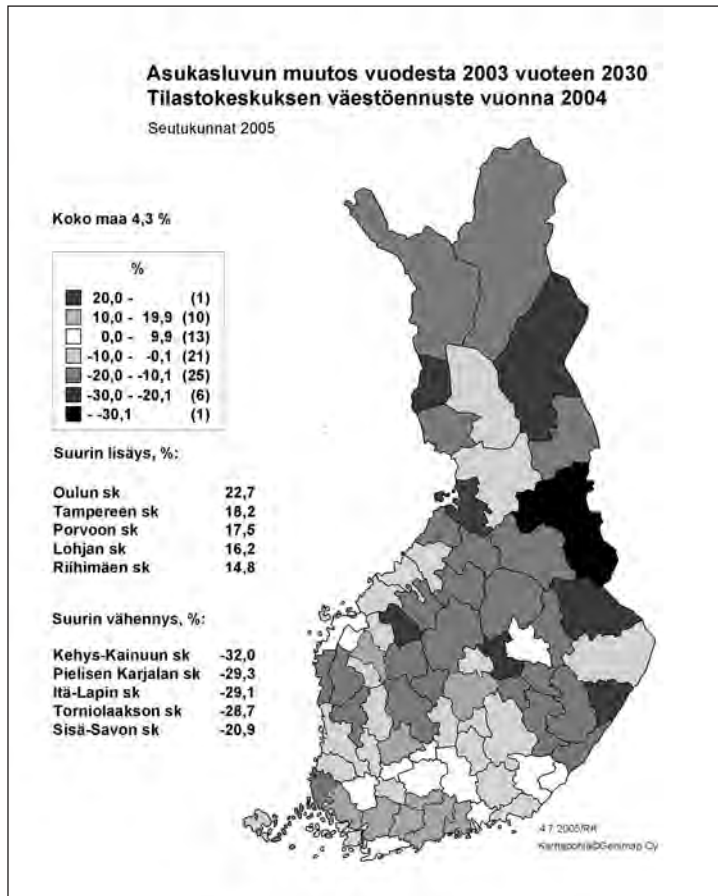
Kuva 3. Asukasluvun muutos vuodesta 1975 vuoteen 2004 ja vuodesta 2004 vuoteen 2030 maakunnittain ja koko maassa.

ten asuttujen ruutujen tyhjenemistä on tapahtunut Kainuussa ja Lapissa, mutta myös Savossa, Karjalassa ja Väli-Suomen alueilla. Tulevaisuudessa autioitumisuhanalaisia ovat ruudut, joissa asukkaat ovat iäkkäitä. Asutuista ruuduista joka viides on sellaisia, joissa kaikki asukkaat ovat yli 50-vuotiaita (kuva 2).

Tuleva väestökehitys

Tilastokeskuksen väestöennusteen (2004) mukaan Suomen väestökasvu jatkuisi vielä vajaat kolmekymmentä vuotta ja kääntyisi sen jälkeen lievään laskuun. Vuoteen 2010 väestömäärä kasvaisi vajaat 2 %, vuoteen 2020 vajaat 4 % ja vuoteen 2030 reilut 4 %. Korkeimmillaan Suomen väestömäärä olisi vuoden 2030 tienoilla, noin 5,44 miljoonaa henkeä eli runsaat 200 000 henkeä nykyistä suurempi.

Ennusteen mukaan väestökehityksen alueelliset erot olisivat suuria myös lähivuosikymmeninä. Väestö kasvaisi yhdeksässä maakunnassa vuoteen 2030. Eniten väestö kasvaisi eteläisen Suomen maakunnissa: Uudellamaalla, Itä-Uudellamaalla ja Pirkanmaalla noin 5 % vuoteen 2010 ja lähes 15 % vuoteen 2030. Suurimmat väestömenetykset kohdistuisivat Kainuuseen (–7 % vuoteen 2010 ja –26% vuoteen 2030), Etelä-Savoon (–4 % ja –12 %), Lappiin (–5 % ja –12 %) sekä Pohjois-Karjalaan (–2 % ja –10 %) (kuva 3).

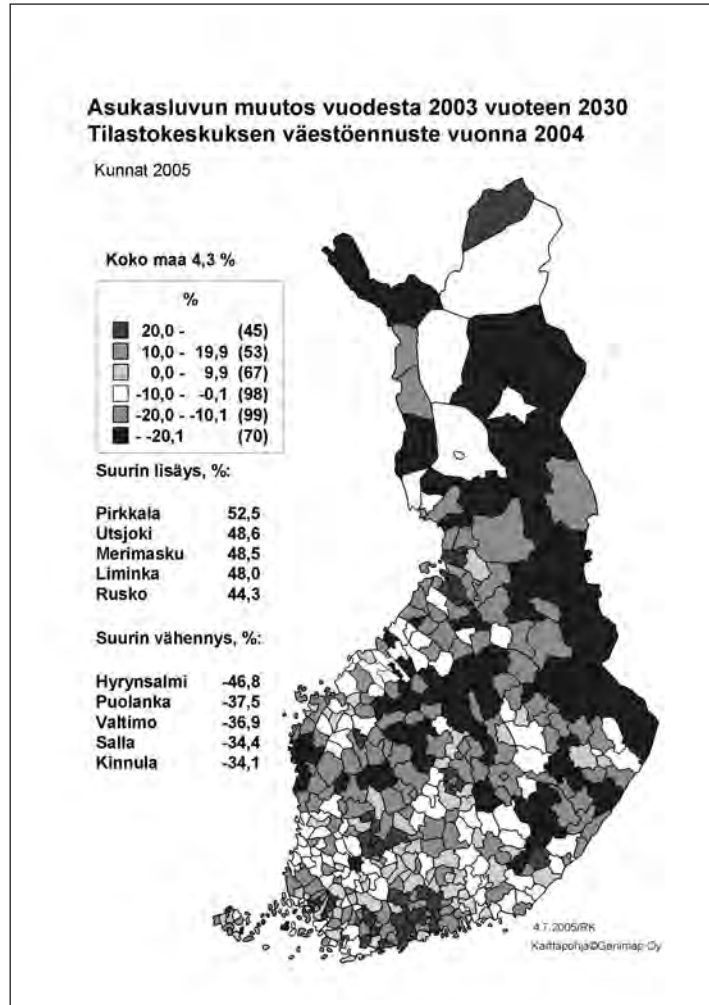

Kuva 4. Asukasluvun muutos seutukunnittain vuodesta 2003 vuoteen 2030.

Seutukunnittain väestönkasvu keskittyisi jatkossakin suurille kaupunkiseuduille ja niiden lähialueille. Väestömäärä lisääntyisi lähivuosikymmeninä runsaassa 20 seutukunnassa. Nopeinta kasvu olisi Oulun, Tampereen, Porvoon, Lohjan, Riihimäen ja Helsingin seutukunnissa, 5–10 prosenttia vuoteen 2010 ja 15–20 prosenttia vuoteen 2030. Suurimmat väestömenetykset jatkossa kohdistuisivat Itä-Suomen ja Lapin maaseutumaisille alueille, enimmillään vuoteen 2010 runsaat –10 % ja vuoteen 2030 noin –30 % (kuva 4).

Kuntatasolla väestönmäärä kasvaisi nopeimmin suurien kaupunkien lähikunnissa Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Runsaassa kahdessakymmenessä kunnassa väestömäärän ennakoidaan kasvavan yli 10 % vuoteen 2010 ja parissakymmenessä kunnassa yli 30 % vuoteen 2030. Vuoteen 2030 yksittäisten kuntien kasvu olisi yli 50 % vuoden 2003 tasosta. Suhteellisesti suurimmat menetykset kohdistuisivat Lapin sekä Itä-Suomen maaseutukuntiin, vuoteen 2010 enimmillään lähes –20 % sekä vuoteen 2030 lähes –50 % (kuva 5).

Kuva 5. Asukasluvun muutos kunnittain vuodesta 2003 vuoteen 2030. Tilastokeskuksen väestöennuste vuonna 2004.

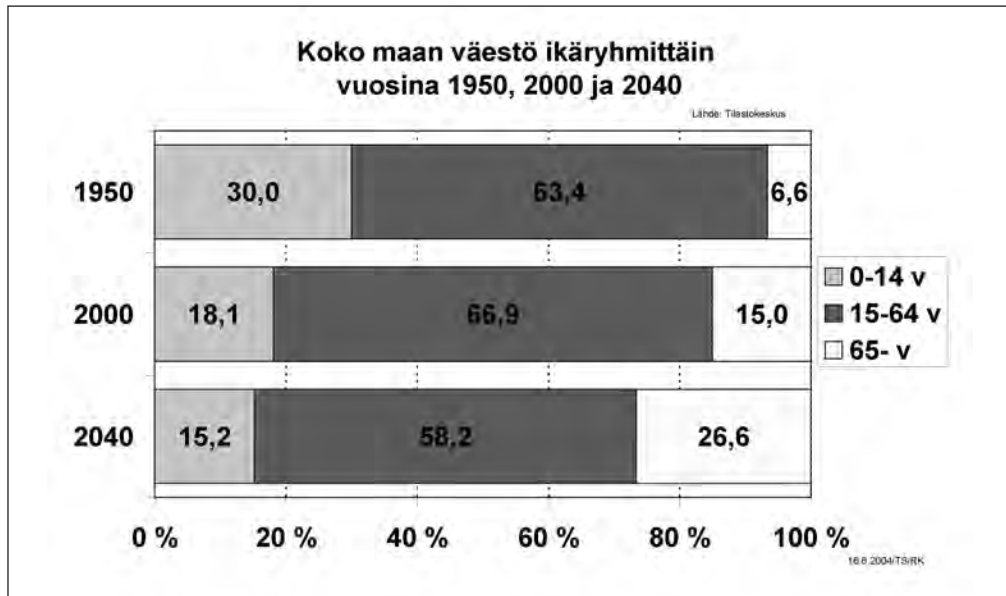

Suurimpien kaupunkiseutujen väestö kasvaisi tulevaisuudessakin. Kuuden suurimman seutukunnan osuus koko maan väestöstä olisi lähes puolet vuonna 2030. Kasvualueilla nuorten määrä on korkea ja siksi myös syntyvyys on kuolleisuutta korkeampaa. Tappioalueilla tilanne on päinvastainen.

Väestön ikärakenteen kehitys

Väestön ikääntyminen vaikuttaa kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Suuret ikäluokat vaikuttavat väestörakenteeseen vielä pitkään. Näiden ikäryhmien vaikutus ikärakenteeseen häviää kuitenkin seuraavien kolmen vuosikymmenen kuluessa.

Väestön ikärakenne on muuttunut merkittävästi menneinä vuosikymmeninä. Lasten osuus väestöstä oli vuonna 1950 noin 30 % ja vuonna 2004 vajaat 18 %,

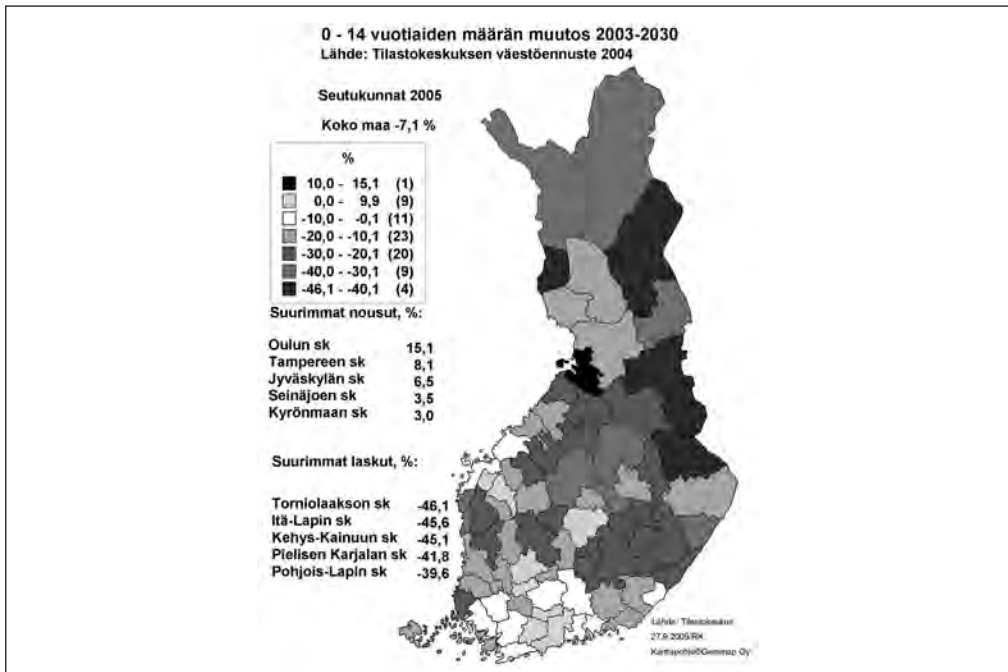

Kuva 6. Koko maan väestö ikäryhmittäin vuosina 1950, 2000 ja 2040.

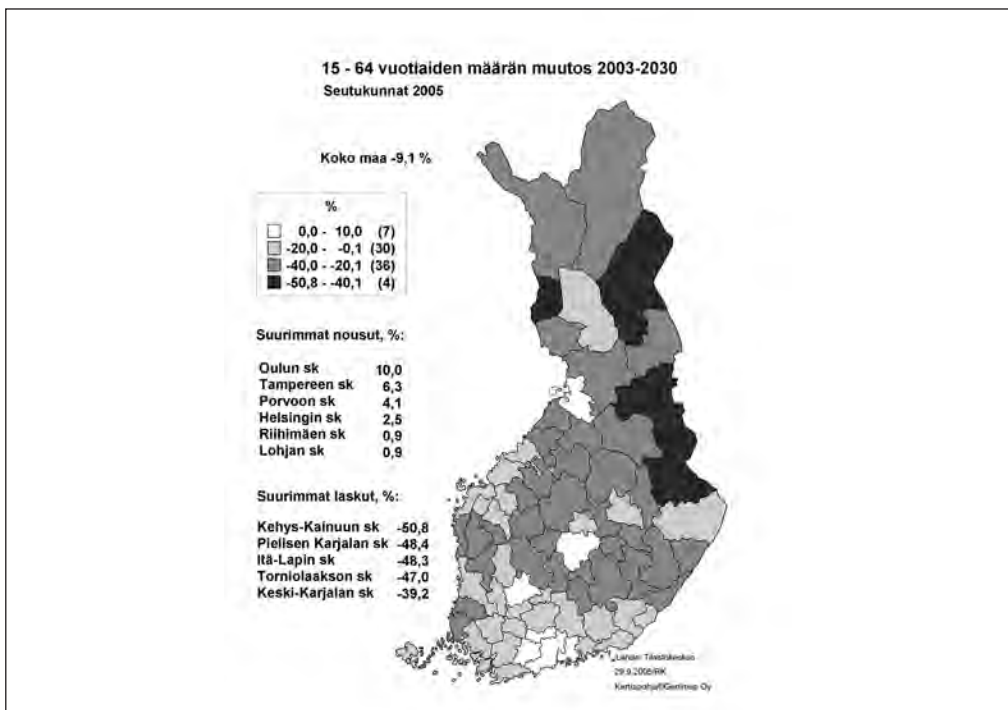
työikäisten osuudet 63 % ja 67 % sekä yli 65-vuotiaiden osuudet vajaat 7 % ja 16%. Muutos jatkuu myös tulevaisuudessa. Tilastokeskuksen vuoteen 2040 ulottuvan ennusteen mukaan tulevana vuosikymmeninä lasten ja työikäisten määrä vähenee, mutta vanhusten määrä kasvaa rajusti. Suurimmat rakenteelliset muutokset ajoittuvat vuoden 2010 jälkeiselle ajalle, kun suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle. Määrällisesti kasvavia ikäluokkia tulevaisuudessa ovat lähinnä vanhat ikäluokat (kuva 6).

Lasten osuus väestöstä vähenisi vuoteen 2010 noin prosentilla ja vuoteen 2030 pari prosenttia vuoden 2003 tasosta. 15–64-vuotiaiden osuus pysyisi vuoteen 2010 liki ennallaan, mutta laskisi vuoteen 2030 lähes 10 %. Yli 65-vuotiaiden osuus sen sijaan kasvaisi voimakkaasti tulevana vuosikymmeninä. Näiden osuus koko väestöstä olisi vuonna 2010 noin 17 % ja vuonna 2030 noin 26 %. Vanhusväestön määrä kasvaisi vuoteen 2030 mennessä noin 600 000 hengellä.

Alueelliset erot väestökehityksessä ovat suuret. Lasten ja työikäisten määrä kasvaisi tulevana vuosikymmeninä vain muutamilla suurilla seutukunnilla sekä niiden lähiseuduilla: erityisesti Oulun seudulla, Tampereen ja Jyväskylän seuduilla sekä Uudellamaalla ja sen lähialueilla. Eniten lasten ja työikäisten määrä vähenisi Lapin ja Itä-Suomen maaseutumaisissa seutukunnissa, enimmillään vuoteen 2010 mennessä 30 % ja vuoteen 2030 noin 50 %. Lapsia olisi vuonna 2010 vajaat 50 000 (–5,4%) ja vuonna 2030 noin 65 000 (–7,1%) vähemmän kuin vuonna 2003. Työikäisten määrä kasvaisi niukasti vuoteen 2010, mutta vähenisi vuoteen 2030 yli 300 000 hengellä (–9,1%) (kuvat 7 ja 8).

Kuva 7. 0–14-vuotiaiden määrän muutos seutukunnittain 2003–2030.

Kuva 8. 15–64-vuotiaiden määrän muutos seutukunnittain 2003–2030.

Yli 65-vuotiaiden määrä kasvaisi käytännössä kaikkialla maassa. Ikääntyminen kiihtyy 2010-luvun jälkeen. Vuoteen 2010 yli 65-vuotiaiden määrä kasvaisi vajaat 15 %, mutta vuoteen 2030 lähes 80 %. Suurien keskusseutujen vanhusväestön osuus on tällä hetkellä selvästi muuta maata pienempi. Suurilla kaupunkiseuduilla vanhusväestön määrä kasvaa kuitenkin muuta maata nopeammin erityisesti vuoden 2010 jälkeen ja yli tuplaantuu vuoteen 2030 vuoden 2003 tasosta (kuva 9).

Suomessa on Euroopan vanhimmat suuret ikäluokat, mikä näkyy huoltosuhteen nopeana heikkenemisenä. Vuonna 2030 sataa työikäistä kohti ennakoidaan olevan kolmannes enemmän lapsia ja yli 65-vuotiaita kuin vuonna 2003. Vanhusväestön määrää on osaltaan lisäämässä väestön elinajan kasvu. 65-vuotiaan naisen elinajanodote on noin 20 vuotta ja miehen muutaman vuoden alempi. Suuri tulevaisuuden haaste onkin, minkälaisia valintoja ja päätöksiä jatkuvasti kasvava seniori-ikäisten joukko tekee niin asuinpaikan, harrastusten, liikkumisen kuin monien muidenkin asioiden suhteen tulevaisuudessa.

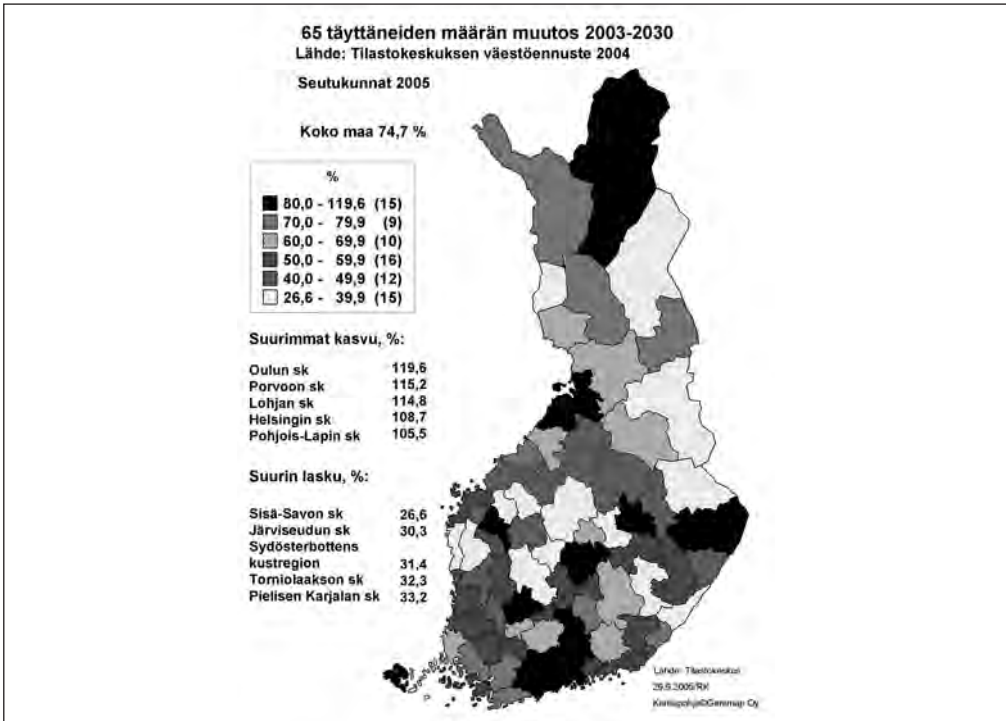
Tällä vuosikymmenellä kasvaa eniten 55–64-vuotiaiden määrä, 2010-luvulla 65–74-vuotiaiden määrä ja 2020-luvulla 85-vuotta täyttäneiden määrä. Hoivapalvelujen suurin kysyntä ajoittunee 2020-luvulle, kun vanhojen vanhusten määrä moninkertaistuu.

Väestön ikääntymisen seurauksena työmarkkinoilla ollaan jo nyt tilanteessa, jossa työelämästä poistuu enemmän väkeä kuin tulee uutta väestöä. Heikoin tilanne on Itä-Suomen maakunnissa, jossa työikään tulevan määrä on vain 60–70 % työvoimasta poistuvien määrästä. Ikärakenteen heikkeneminen uhkaa näin myös alueiden talous- ja työllisyyskehitystä.

Asuntokuntien koko on pienentynyt voimakkaasti viime vuosikymmenien aikana. Vuonna 1980 keskipakko oli noin 2,6 henkeä, mutta nyt enää 2,2 henkeä. Samalla yksinasuvien määrä on lisääntynyt. Koko väestöstä yksinasuvia oli vuonna 2002 lähes 20 % ja määrä kasvaa tulevina vuosina väestön ikääntymisen seurauksena. Eniten yksinasuvia on suurilla kaupunkiseuduilla.

Ikääntymisen vaikutuksia

Tulevina vuosina kasvavia ikäluokkia ovat lähinnä vain vanhemmat ikäluokat. Vuoden 2004 väestöennusteen mukaan vuoteen 2030 mennessä alle 55-vuotiaiden määrä vähenee runsaat 400 000 henkeä ja vastaavasti yli 55-vuotiaiden määrä kasvaa noin 630 000 hengellä. Vuonna 2030 joka neljäs olisi yli 65-vuotias. Lähivuosikymmeninä Suomeen onkin syntymässä ikäihmisten yhdyskuntia. Ennusteiden mukaan sekä Suomen vanhushuoltosuhte että kokonaisuoltosuhte nousevat kaikkein korkeimmaksi EU-alueella vuoteen 2025 mennessä.

Kuva 9. 65 vuotta täyttäneiden määrän muutos seutukunnittain 2003–2030.

Väestön ikääntyminen lisää julkisten palvelujen kysyntää ja aiheuttaa suuria menopaineita tulevaisuudessa. Valtiovarainministeriön laskelmien mukaan nykyisillä palvelurakenteilla sekä toimintatavoilla kunnissa tarvittaisiin vuonna 2020 noin 50 000 työpaikkaa enemmän kuin tänä vuonna. Samalla maan kokonaistyövoiman määrä vähenee. Sosiaalipalvelujen menot lisääntyisivät kolmanneksella ja terveydenhuollon menot lähes viidenneksellä väestörakenteen muutoksen seurauksena vuoteen 2020 mennessä. Palvelutuotantoa joudutaan tehostamaan, mutta myös palveluja voidaan joutua karsimaan. Mikäli rakenteellisia palvelutuotannon uudistuksia ei onnistuta tekemään, kuntien velkataakka uhkaa kasvaa tulevaisuudessa. Uhkakuvana ovat myös alueellisten erojen kasvaminen palvelutuotannossa.

Ikääntymisen seurauksena myös työvoiman määrä ja työllisyysasteet laskevat. Puolet 59-vuotiaista on jo eläkkeellä. Seuraavan kymmenen vuoden aikana työmarkkinoilta poistuu arviolta 80 000 ihmistä enemmän kuin tulee uusia tilalle. Kilpailu työvoimasta kiristyy myös kuntasektorilla.

Alueiden erilaistumiskehitys jatkuu tulevaisuudessakin. Myös alueiden tuleva kehitys on pitkälti sidoksissa väestö- ja työpaikkakehitykseen. Keskusseudut houkuttelevat jatkossakin erityisesti opiskelu- ja työuransa aloittavia nuoria.

Väestön ikääntymisen myötä myös muuttajien määrät vähenevät ja samalla tappio- ja voittokuntien määrä vähenee. Muutto todennäköisesti leviää etäämmälle suurten keskusten ympärille. Pitkään muuttotappiota kärsineillä alueilla väestö vähenee ja ikärakenne heikkenee edelleen. Mikäli muuttotappio jatkuu viime vuosien suuntaisena, kehitys näyttää erityisen ongelmallisena perinteisellä harvaan asutulla maaseudulla.

Uhkakuvana on alueiden jakaantuminen menestyjiin ja taantuviin. Hyvä- ja huono-osaisuus on viime vuosina kasaantunut. Verotulot kasvavat keskusseuduilla ja vähenevät tappioalueilla. Väestökatoalueiden ongelmana on yhtäaikaista alhainen syntyvyys, korkea kuolleisuus, muuttotappio ja työpaikkojen menettäminen.

Miten paluu- ja tulomuuttoprosessit onnistuvat maaseudulle?

Aini Pehkonen

Muuttoliike voimistui voimakkaasti 1990 -luvun puolivälistä lähtien. Kasvu-keskukset hyötyvät kaikkein eniten muuttoliikkeestä, koska innokkaimpia kasvukeskuksiin muuttajia ovat koulutetut ihmiset. Tällöin muut alueet tyhjenevät väestä ja osaamisesta. (Okko et al. 1998, 33–41.) Eräs merkittävä tekijä muuttoliikkeen vaihteluiden selittäjänä on yhteiskunnan taloudellinen kehitys. Nopean taloudellisen kasvun kausina muuttajien määrä on kasvanut ja taloudellisen lama-kauden aikana muuttajien määrän kasvu on hidastunut tai jopa vähentynyt. (Stämböl et al. 1997.)

Sosiaalitieteissä on lähdetty liikkeelle ajatuksesta, että ihmisen muuton syyinä on rationaalinen pyrkimys parantaa elinolosuhteitaan ja lisätä hyvinvointiaan. Asiaa lähestytään sosiaalisten näkökohtien, kuten työllisyyden, asumisen tai koulutuksen kautta. Perusajatuksena teorioissa on, että muuttoliikettä selitetään tutkimalla ihmisten tarpeita ja niiden toteutumista. Sosiaalitieteellisesti painottuneiden tutkimusten mukaan muuton motiivit vaihtelevat perheen elämäntilanteen ja tulotason mukaan. (Korkiasaari 1983; Söderling 1980, 1983; Waris et al. 1952.) Varakkaammat arvostavat asuma-alueen mainetta ja fyysisen ympäristön laatua. Lapsiperheet puolestaan kiinnittävät ympäristön laatuun enemmän huomiota kuin lapsettomat muuttajat. Muuton motiiveista tilan tarve on yleisempi kuin asuinympäristön puutteet, saavutettavuustekijät tai asunnon laadulliset ominaisuudet. (Summa 1982.)

Merja Haliseva-Soila (1993) tutki potentiaalisia maallemuuttajia ja tutkimuksen mukaan 44 % kaupunkilaisista piti maaseutuasumista mahdollisena. Mielenkiintoista tutkimuksessa on erityisesti se, ettei kaupunkilaisia vetänyt maaseudulle niinkään kontaktit naapureihin tai kyläyhteisöllisyys, vaan pikemminkin mahdollisuus omaan rauhaan. Johanna Pekkasen et al. (1997) tutkimuksessa vahvistuu myös näkemys, että maaseudulle vetää yksilöllisyyden, ei niinkään yhteisöllisyyden tarve. Lisäksi tutkimuksessa todetaan, että kaupungin läheisellä maaseudulla yhdistyvät maaseutu ympäristö ja kaupungin läheisyys. Etäisyyksiä on alettu mitata yhä selvemmin aikana ja maantieteelliset etäisyydet ovat autoilun kehityksen myötä menettäneet merkitystään. Tällä on merki-

tystä maaseudun kilpailukykyisyyttä asuinympäristönä tarkasteltaessa. Harvaanasutuille seuduille vetää asukkaita paluu juurille, aiemmalle kotiseudulle tai kotiseuduksi koetulle alueelle. Ruotsalaisten (Svensson 1991; Löfström & Löwander 1991) tutkijoiden mukaan haja-asutusalueille 1990-luvun alussa suuntautunut muutto oli suureksi osaksi paluumuuttoa. Anne Buttimer (1978) on nimittänyt tällaisia muuttajia sisäpiiriläisiksi (insider), jolloin alueelliseen identiteettiin liittyvät tunteenomaiset tekijät ovat yleisempiä muuton syitä. Alueellisen identiteetin käsite liittyy ihmisen identiteettiin samalla tavalla kuin koti-ikävä ja halu asettua aloilleen. Tällöin voidaan puhua asumisen siteistä (moornings), joita ovat esimerkiksi elämänvaiheeseen, kulttuuriin ja alueeseen liittyvät asiat. (Moon 1995, 504–524.)

Vaikka kasvukeskukset vetivät väkeä puoleensa 1990-luvun Suomessa, oli muuttajien joukossa kuitenkin ihmisiä, jotka muuttivat niin sanotusti vastavirtaan- maaseudulle. Yksi tapa tutkia 1990-luvun tapahtumia Suomessa, on kohdistaa katse muuttoliikkeeseen: miksi ihmiset muuttivat maaseudulle, kuinka he toteuttivat asumisensa unelmia ja kuinka heidän tulo- ja paluumuuttoprosessinsa onnistuivat. Tämän tutkimuksen keskeisenä tehtävänä oli selvittää maaseudulle muuton muuttomotiivien lisäksi sitä, minkä ehtojen on täytyttävä kyläyhteisöön muuttavan sosiaalisessa verkostossa ja osallistumisessa, jotta tulomuuttoprosessi on myönteinen. Positiivisen muuttoprosessin määrittelin inkluusioksi eli mukaan ottamiseksi. Lisäksi tutkin, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että tulo- ja paluumuuttoprosessi on negatiivinen, jonka määrittelin puolestaan eksklusioksi, pois sulkemiseksi.

Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni kohderyhmänä on kymmenen suomalaista kylää. Valitsin viiden kaupungin, Rovaniemen, Vaasan, Turun, Mikkelin ja Kajaanin, läheisyydestä kustakin kaksi kylää, joista toisen etäisyys kaupungista oli 25 km ja toisen 50 km. Analyysikehikkona ovat siis kylien etäisyydet kaupungista (25 km tai 50 km). Kylät kaupunkien ympäriltä on valittu satunnaisesti: ainoastaan välimatka kaupunkiin on toiminut kriteerinä. Kaupungit sijaitsevat eri puolella Suomea, eikä mikään kyseisistä kaupungeista ole voimakas kasvukeskus.

Tutkimusmetodina käytin kyselylomaketta tulomuuttajille ja puolistrukturoiduja haastatteluja niin tulomuuttajille kuin syntyperäisille kyläläisille sekä havainnointia, kirjallisuutta ja tilastomateriaalia. Tutkimustulosten luotettavuuden kannalta on parempi, jos tutkimuksessa on mahdollista käyttää erilaisia lähestymistapoja rinnakkain. Tavoitteena triangulaation käytölle oli luotettavuuden lisääminen. Ennen kyselylomakkeen postittamista tiedotin tulevasta tutkimuksesta kylätoimikuntia sekä lähetin tiedotteen alueen paikallislehtiin. Jokai-

selle 18-vuotta täyttäneelle tulomuuttajalle postitettiin kyselylomake. Osoitetiedot sain maistraatin väestötietojärjestelmästä. Kvantitatiivisen aineiston avulla selvitin tutkittavien taustatietoja ja lukumääriin liittyviä kysymyksiä. Kvantitatiivisen aineiston pääpaino on kuvailevassa käytössä, joten tutkimus ei nojaa tilastollisiin testeihin eikä teoreettisiin yleistyksiin.

Empiirisen kvantitatiivisen tutkimusaineiston muodostavat ne tulomuuttajat, jotka muuttivat kyseisiin kyliin 1.1.1990–22.6.2000 (n=205). Kysymyslomakkeessa kysymyksiä oli 74, joista neljä oli avoimia kysymyksiä. Kvalitatiivinen aineisto muodostuu syntyperäisten kyläläisten haastatteluista (10), tulomuuttajien (10) ja aktiivisesti kylien kehittämisessä (5) mukana olevien henkilöiden haastatteluista sekä kyselylomakkeen avovastauksista (4 avokysymystä/159 vastausta). Haastateltavista oli naisia 16 ja miehiä 9. Ikäjakauma oli 27 vuodesta 75 ikävuoteen. Haastateltavien yhteistiedot sain ottamalla yhteyttä niin sanottuihin avaininformantteihin, kuten kylätoimikuntaan ja -yhdistyksiin sekä kunnanvirastoihin.

Mitä sosiaalisella pääomalla on annettavaa kyläyhteisö- ja muuttoliiketutkimukselle?

Käytin tutkimuksessani teoreettisena viitekehyksenä sosiaalisen pääoman teoriaa, joka on nykyisessä muodossaan varsin uusi tulokas yhteiskuntatieteellisessä kirjallisuudessa. Käsite on laaja ja määritelmältään vielä keskeneräinen. Yhtä kaikkien hyväksymää määritelmää käsitteestä ei vielä ole. Sosiaalinen pääoma sisältää ajatuksen, että luottamus yhteiskuntaan, yhteisöjen epäviralliset ja viralliset toimintatavat, kansalliset vuorovaikutusverkot, arvot, sosiaaliset normit ja muut sosiaaliset rakenteet vaikuttavat olennaisesti taloudelliseen kehitykseen sekä tehostavat yksilöiden tavoitteiden toteutumista. Sosiaalisen pääoman keskeiset ulottuvuudet ovat: luottamus, sosiaaliset verkostot ja osallistuminen. Sosiaalisen pääoman voidaan perustella lisäävän sekä yksilön että yhteisön hyvinvointia, koska luottamukselliset sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki helpottavat ihmisten toimintaa. Sosiaalisen pääoman tarkastelun kohteena ovat yhteisön ominaisuudet: vallitseeko yhteisössä luottamuksen ilmapiiri, kulkeeko informaatio, ja onko yhteisö suuntautunut rakentamaan yhteistoimintaa. (Kajanoja 1999, 158.)

Sosiaalisen pääoman käsite systematisoitui vähitellen 1980-luvulla (Bourdieu 1986; Coleman 1988), ja käsite levisi nopeasti 1990-luvulla (Burt 1992; Knack & Keefer 1997; Portes & Sensenbrenner 1993; Putnam 1993a; 1993b; Temple & Johnson 1998; Woolcock 2000.) Colemanille sosiaalinen pääoma on toiminnan resurssi tai toimijan käytössä oleva tietynlainen resurssi. Se voi olla resurssi yksilölle tai organisaatiolle. Sosiaalinen pääoma näyttyy Colemanille henkilöiden välisissä suhteissa, ja se sisältyy toimijoiden välillä olevien tai

organisaatioiden sisällä olevien suhteiden rakenteisiin. Ryhmä, jonka sisällä vallitsee luotettavuus ja luottamus, kykenee suorittamaan enemmän kuin sellainen, jossa luottamusta ei ole. Sosiaalinen pääoma määrittänyt näin ollen funktionensa, tehtävänsä, mukaan.

Putnam (2000) käsittelee sosiaalista pääomaa yhteisön ominaisuutena. Lisäksi hän jakaa sosiaalisen pääoman yhdistävään (bridging) ja sitovaan (bonding) ulottuvuuteen. Yhdistävällä ulottuvuudella Putnam tarkoittaa yksilöiden välisiä sosiaalisia siteitä ja verkostoja sekä sitovalla ulottuvuudella ryhmäidentiteettiä. Vastaavasti Bourdieulle sosiaalinen pääoma on lyhyesti sitä, kuinka monia ja millaisia suhteita henkilöllä on, ja kuinka hyvin hän tuntee vaadittavat käytöstavat kussakin tilanteessa. Sosiaalinen pääoma liittyy siis yksilön jäsenyyteen samankaltaisten (toiset henkilöt, organisaatiot) verkostossa. Jäsenyys poissulkevissa yhteisöissä, sisäpiireissä, erottaa jäsenen ulkopuolisista. (Bourdieu 1999, 128–129.) Sisäpiiriläisyys tuo arvostusta ja luotettavuutta, joka voidaan muuttaa mahdollisesti taloudelliseksi pääomaksi. Sosiaalinen pääoma on jatkuvasti kamppailun kohteena eri yhteiskunnallisten ryhmien välillä.

Suomessa sosiaalisen pääoman keskustelun avaajana voidaan pitää Reino Hjerppeä vuonna 1997, jolloin hän julkaisi esitelmänsä ”Sosiaalinen pääoma – tutkimuksen arvoinen käsite”. Tämän jälkeen eri tieteenalojen tutkijat ovat olleet kiinnostuneita käsitteen käyttökelpoisuudesta (esim. Castrén 2001; Hyyppä & Mäki 2000; Ilmonen (toim.) 2000; Johanson 2001; Kajanoja 1997, 1998; Kajanoja & Simpura (toim.) 1998, 2000; Niemelä 2004; Ruuskanen 1999; Ruuskanen (toim.) 2002; Yli-Renko 1999). Vaikka käsitteenä sosiaalinen pääoma on näennäisesti helppo, on se vaikeasti haltuun otettavissa ja sen mitattavuus on ongelmallista. (esim. Simpura 2002, 211.) Sosiaalinen pääoma ei taivu helposti kvantitatiivisiksi mittareiksi. Ongelmana on esimerkiksi se, miten sosiaalisen pääoman laatua voidaan mitata. Lisäksi pelkästään kvantitatiiviset mitaukset saattavat hämärtää sosiaalisen pääoman olennaisia kysymyksiä, kuten luottamuksen syntymisen ehtoja. Vaikka mittaamisessa on vaikeutensa, ei sen tarvitse estää satikka lamaannuttaa mittaamisyrityksiä ja kokeiluja. Mittausintressit ovat kuitenkin olemassa, joten tutkimuksellisesti on tärkeä täsmentää, mihin mittaaminen kohdennetaan.

Suomessa sosiaalisen pääoman mittaamiseen liittyvää tutkimusta on myös tehty. Markku T. Hyyppä (2002) on osoittanut sosiaalisen pääoman ja hyvän terveyden välisen yhteyden tutkiessaan Pohjanmaan rannikon ruotsinkielistä väestöä. Kaj Ilmosen (2002) tutkimuksessa puolestaan tarkastellaan luottamuksen ilmentymistä paikallisissa instituutioissa ja sosiaalisissa verkostoissa sekä luottamuksen ajallista vaihtelua 1990-luvun Suomessa. Tutkimuksessa todetaan, että luottamus on edelleen suurta, muttei särötöntä. Suomalaiset luottavat toisiinsa aikaisempaa vähemmän, vaikka luottamus on edelleen vahvaa. Pauli

Niemelä (2004) toteaa Suomen kuntiin suuntautuvassa tutkimuksessa, että sosiaalinen pääoma näkyy muun muassa luottamuksena demokratian toimivuuteen ja hyvään hallintoon, kunnan sosiaalisen vastuun ja huolenpitotehtävän toteutumisessa ja asukkaiden osallistumisessa. Tutkimuksen tuloksia on tarkasteltu erilaisin alueellisin jaoin: lääneittäin, maakunnittain ja seutukunnittain.

Sosiaalisesta pääomasta saatu hyöty asuinalueella voi parantaa ihmisten hyvinvointia, hyvää elämää ja lisäksi toimia vetovoimatekijänä kyseiselle alueelle muuttamisessa. Pieniä vihjeitä tämän suuntaisesta vaikutuksesta saa tutkimuksesta (Katz 1992, 221–222), jossa Chicagon vuokraslummiin perheet uudelleen sijoitettiin sattumanvaraisesti joko keskustaan tai hyvin toimeentulevien asuttamiin esikaupunkeihin. Lisäksi Tansaniassa (Narayan & Pritchett 1997) tehty kylätutkimus osoittaa, että sosiaalinen pääoma vaikuttaa nimenomaan kylätasolla, ei pelkästään kotitalouteen itseensä. Tutkijoiden johtopäätös onkin, että sosiaalinen pääoma tuottaa positiivisia taloudellisia vaikutuksia ja hyvinvointia ei pelkästään yksilöille, vaan yhteisölle. Tosin on muistettava, että hyvinvointi ja onni eivät välttämättä vaadi jakamista ja yhteistoiminnallisuutta. Elämän hallinta, hyvä elämä ja hyvinvointi ovat subjektiivisia käsitteitä. Se, mikä on yhdelle hyvinvointia, saattaa näyttäytyä toiselle aivan muuna. Eriarvoisuus ei yhdistä yhteisöä, joten sosiaalinen pääoma voi edesauttaa hyvän kehän syntymistä, joka yhdistää hyvinvoinnin ja sen sosiaalisesti oikeudenmukaisen jakauman.

Tässä tutkimuksessa käytin sosiaalisen pääoman teoriaa tutkiessani kyläyhteisön jäsenten luottamusta, sosiaalisten verkostojen vuorovaikutusta, ryhmäkuntaisuutta ja yksilön asemaa sosiaalisten verkostojen rakenteessa sekä osallistumista ja osallisuutta. Tavoitteeni oli tutkia ja ymmärtää sosiaalisen pääoman avaamista lähtökohdista positiivisia ja negatiivisia tulomuuttoprosesseja kyläyhteisöissä, toisin sanoen yhteisöjen ja yksilöiden prosesseja mukaan ottamisesta ja poissulkemisesta. Pyrin hahmottamaan, kuinka yhteisöön sisälle pääsy ja pois sulkeminen ovat monivaiheisia ja herkkiä tapahtumaketjuja. Sosiaalinen pääoma lupaa paljon myönteistä, mutta sen voimaa voidaan käyttää myös syrjäyttämiseen ja poissulkemiseen. Koska sosiaalisella pääomalla on abstrakti sisältö, keskeinen kysymys onkin, miten sosiaalinen pääoma näyttäytyi toimintana, mukaan ottamisena tai poissulkemisena kyläyhteisössä.

Tutkimustuloksia

Muuton motiivit

Tutkimuslomakkeessa kysyin maaseudulle muuttamisen syitä siten, että vaihtoehdot olivat jaoteltu neljään ryhmään: *työhön - , asumiseen - , perhesuhteisiin ja muihin syihin*. Esittelen lähemmin kolme yleisintä maaseudulle muut-

toon vaikuttanutta syytä: *elämänvaiheeseen sopiva koti, taloudelliset syyt ja luontosuhde*. Koko tutkimukseni empiirisessä aineistossa oli 63 % paluumuuttajia, toisin sanoen ihmisiä, jotka muuttivat takaisin kotiseudulleen. Koetun alueellisen identiteetin lisäksi paluumuutto antaa viitteitä myös vallitsevasta tonttipolitiikasta, koska tässä ryhmässä ei ollut pelkästään eläkepäiviksi synnyinseudulleen palaavia.

Elämänvaiheeseen sopiva koti

Lapsiperheille ja eläkeläisille maaseutu tarjosi elämänvaiheeseen sopivan kodin. Tämä tutkimustulos on yhteneväinen myös aiemmin ilmestyneen tutkimuksen (Seppälä 1999, 68–72) kanssa, jossa todetaan, että kaksi elämänvaihetta herkistää muuttamiselle: perhe ja pienet lapset sekä lähestyvä eläkeikä.

Haastatteluaineistossa lapsiperheet totesivat halunneensa tilavan kodin, ja sen aiheuttamat kustannukset olivat perheille realistisemmat maaseudulla kuin kaupungissa. Asumisen laatu ja hintasuhde määrittivät tärkeiksi asioiksi. Pihaamalla puuhaaminen, niin aikuisille kuin lapsillekin, koettiin mielekkääksi, rentouttavaksi ja hyväksi ajankuluksi. Konkreettinen tekeminen, istutukset ja rakentaminen, voidaan nähdä myös paikkaan kiinnittymisenä. Lasten kannalta ympäristön ajateltiin olevan parempaa maaseudulla kuin kaupungissa. Konkreettisen työn opettaminen lapsille koettiin olevan helpompaa ja luontevampaa maaseudulla kuin kaupungissa. ”*Kun antaa nuorille haravan ja kuokan käteen, eivät hoe, että masentaa, kun ei ole mitään tekemistä ja eivät valita mistään jonninjoutavasta*”, kirjoitti kyselylomakkeeseen 45-vuotias perheenäiti. Kommentti kuvastaa vahvaa uskoa työn tekemisen tervehdyttävästä voimasta, ja vastaavasti myös sitä, että joutilaisuus lisää ikävystymistä. On mahdollista, että perhekeskeinen ajattelu muuttopäätöstä tehdessä kertoo myös siitä toiveesta, että perhe-elämä olisi onnellisempaa ja seesteisempää omakotitalossa maalaisympäristössä kuin toisaalla. Haastatteluissa tuotiin esille myös, että kotieläimen hankinta perheeseen (esim. koira, kissa, hevonen) antaa lapsille ja nuorille harrastuksen, mutta opettaa lisäksi vastuullisuutta ja huolenpitoa.

Tämän tutkimuksen aineiston eläkeläiset muuttivat joko lapsuudenkoteihinsa, ympärivuotiseen käyttöön kunnostettuun kesäasuntoonsa tai ostivat kaupungin hintatasoon verrattuna edullisen omistusasunnon. Lapsuuden koti ja ympärivuotiseen käyttöön kunnostettu kesäasunto oli toiminut vastaajille kakkosasuntona jo työssä oloaikana. Eläkkeellä ollessa asuinympäristö tarjoaa luontoon liittyvät harrastemahdollisuudet. Vaikka vakituiset asukkaat ovat vähentyneet maaseudulla, ovat vastaavasti vapaa-ajan asukkaat lisääntyneet (Lepänen 2002). Vuoden 1999 lopussa Suomessa oli 444 000 vapaa-ajan asuntoa, joista on noin puolet talviasuttavia.

Taloudelliset syyt

Taloudellisesti turvattomien muuttajien ryhmän muodosti liki kolmasosa (31 %) kaikista tulomuuttajista. Vaikka taloudellisten syiden takia muuttaneet olivatkin pääosin kirjanneet tulomuuton motiiveiksi puhtaan luonnon ja halun asua maaseudulla, he olivat kuitenkin lisäksi kirjoittaneet kyselylomakkeen lopussa olleeseen ”muuta kommentoitavaa” kohtaan omista konkurseistaan, sairastumisistaan, työpaikan menetyksistään ja ylivelkaantumisistaan.

Vaikka marjastus ja kalastus oli todettu kyselylomakkeessa hyväksi harrastuksiksi ja vapaa-ajanviettotavoiksi, on kyseisillä asioilla myös merkitystä toimeentulon parantamisen näkökulmasta katsoen. Taloudellisista vaikeuksista on vaikea puhua ilman ”kasvojen menetystä”. On ymmärrettävää, että elämän käännekohta, kuten työttömäksi joutuminen tai konkurssi, pakottaa miettimään elämän arvoja uudestaan. Tällöin aktiivinen ihminen usein hakee ja toteuttaa uusia ratkaisuja elämässään. Muutto maaseudulle toimi rationaalisena valintana ja ehkä ainoanakin keinona selviytyä. Taloudelliset vaikeudet eivät kuitenkaan välttämättä kerro ihmisten henkilökohtaisista epäonnistumisista, vaan taustalta saattaa löytyä monia ihmisistä itsestään riippumattomia tekijöitä. Suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui merkittävä rakennemuutos 1990-luvulla. Tuolloin muun muassa velkajärjestelyt lisääntyivät. Kun eteläinen Suomi oli elänyt vaikeimmat vuotensa, laman syvyys vasta näyttäytyi Pohjois-Suomessa. Laman vaikutusten alueelliset erot olivat merkittäviä. Tästä syystä vastaajien kyselyssä ilmoittamiin muuttomotiiveihin on syytä suhtautua varauksellisesti, mutta vastauksia kunnioittaen.

Luontosuhde

Maalle muuttajien suhde luontoon ja maaseutu asuinympäristönä korostuivat arvokkaina ja merkityksellisinä asioina asuinpaikkaa valitessa. Luonnon läheisyys ei kuitenkaan välttämättä tarkoita kaikille muuttajille aktiivista luonnossa liikkumista. Jo tieto siitä, että se on mahdollista, riittää. Erityisesti henkilöt, jotka toimivat vaativissa ihmissuhdeammateissa, arvostivat luontoa vapaa-ajanviettopaikkana. Luonnon rauha tarjosi vastakohtana kiireiselle työlle. Luonto liitettiin lepoon ja virkistykseen. Vuodenaikojen vaihtelun tarjoama elämyksellisyys ja sen näkeminen koettiin paremmaksi maaseutuympäristössä kuin kaupungissa. Puhdasta luontoa on tosin helppoa ja hyväksyttävää arvostaa.

Metsien ja järvien merkitys on suomalaisille ainutlaatuinen. Historian saatossa metsät ja järvet ovat suojelleet, rauhoittaneet ja virkistäneet ihmistä, vaikka toisaalta luonto on aiheuttanut uhkaa ja pelkoakin. Luonnon eheys ja häiriintymättömyys, harmonia, ovat tärkeitä turvallisuudentunteen ja jatkuvuuden läh-

teitä eritoten aikana, jolloin elämä ja maailma näyttäytyy pirstaleisena. Kesämökkielämäkin merkitsee väliaikaista paluuta luontoon. Kesämökkikulttuurimme sisältönä on kiireetön oleskelu, saunominen, kalastus, puiden pilkkominen, soutelu jne. Vaikka kesämökillä tyydytään askeettisempaan elämäntyyliin kuin tavallisesti, yhä useammin niin sanotut kakkosasunnot ovat yhtä hyvin varustettuja kuin kaupunkikoditkin.

Sosiaalisten verkostojen ja osallisuuden merkitys koettuun hyvinvointiin

Sosiaaliset suhteet ovat kylään muuttajille tarpeellisia sosiaalisen todellisuuden rakentamisen välineinä ja väylinä osallisuuden kokemuksille. Mark Granovetter (1973, 1373) jakaa sosiaaliset verkostot jatkuvasti ylläpidettyihin ”vahvoihin siteisiin”, joita kuvaa tiivis yhteydenpito, emotionaalinen intensiteetti, molemminpuolinen luottamus sekä etäisempiin ja harvemmin ylläpidettyihin ”heikkoihin siteisiin”. Heikot siteet ovat tärkeitä pienryhmien yhdistäjinä ja informaation leviämisen väylinä, vahvojen siteiden merkitys liittyy toimijoiden väliseen sitoutumiseen. Perheen merkitys ja perheen antama turva, jotka edustavat vahvoja siteitä, korostui myös tämän tutkimuksen tuloksissa. Niin asumiseen, työhön, lastenhoitoon kuin asioimiseen liittyvissä asioissa puolison merkitys oli tärkein. Perheen, parisuhteen ja ystävien myönteiset vaikutukset yksilöiden henkiseen jaksamiseen ovat merkittäviä. Perheellä ja työllä on huomattava merkitys ihmisten selviytymisessä. Ihmiset arvostivat perheen sisäisiä, vahvoja sosiaalisia siteitä ja työn merkitystä. Luottamus vastavuoroiseen apuun ja emotionaalinen kiinnittyneisyys perheessä ovat tärkeitä sosiaalisen tuen lähteitä jokapäiväisessä elämässä.

Heikot siteet yhdistivät kylän jäsenet toisiinsa, ja paluumuuttajilla yhdistävänä tekijänä olivat myös vahvat siteet osaan kyläläisistä. On merkityksellistä, missä määrin niin vahvoista kuin heikoistakin siteistä yksilö saa niin käytännön apua kuin henkistä tukea. Tärkeänä tukijalkana on luottamus siitä, että tarvittaessa saa avun. Luottamus yhdistää sosiaaliset suhteet sosiaaliseen pääomaan. Luottamus lisää turvallisuutta ja tunnetta, että on hyväksytty.

Yleisin yhteydenpitomuoto naapureihin oli kyläily ja sattumalta tapaaminen. Kvantitatiivisessa aineistossa kolme neljästä totesi, että on hyvä pitää jonkinlaisia yhteyksiä naapureihin. Ilman yhteydenpitoa naapureiden kanssa eli 9 % muuttaneista. Huomionarvoista on, että taloudellisissa vaikeuksissa elävät ihmiset olivat vähiten sosiaalisissa kanssakäymisissä naapureiden kanssa eli he eristäytyivät sosiaalisesti. Vastaavasti naapureidensa kanssa kertoi viihtyvänsä 12 %. Yksi kymmenestä totesi tapaavansa muualla niin paljon ihmisiä, ettei jaksaa vapaa-aikanaan seurustella naapureidensa kanssa. Mielenkiintoista on muut-

tajien suhde toisiinsa ja muihin kyläläisiin. Joka neljäs totesi olevan erittäin tai melko vaikeaa ystäväystyä toisten muuttaneiden kanssa, mutta myös tutustumisen syntyperäisiin kyläläisiin koettiin usein hankalaksi. Naiset totesivat miehiä useammin ystäväystymisen vaikeuden. Yhdistävänä tekijänä naisilla oli, ettei heidän perheessään ollut tai ollut enää ala-ikäisiä lapsia. Joka neljäs vastaaja totesi ystäviensä asuvan muualla kuin kyseisessä kylässä.

Kylän yhteiset tilat ja kokoontumispaikat osoittautuivat tässä tutkimuksessa merkittäviksi sosiaalisiksi tiloiksi. Koulu, kauppa ja kesätori palvelivat kylän sosiaalisia suhteita. Kokoontumispaikan merkitys oli tarjota mahdollisuus vuorovaikutukseen kyläläisten kanssa, joten ne olivat yhteisöllisyyden paikkoja. Kylätoimikunnat sekä urheilu- ja harrastetoimintajärjestöt antoivat mahdollisuuden kyläläisten väliseen organisoituun kanssakäymiseen. Jos kylässä toimi kylätoimikunta, osallistuminen sen toimintaan kannusti: yhteisiin asioihin vaikuttaminen, kylän kehittäminen, vaihtelunhalu arkeen, tutustuminen kyläläisiin ja hyvä tahto. Mielenkiintoiseksi osallistumisen problematiikan tekee se, että ihmiset, jotka muutoinkin olivat elämässään aktiivisia ja vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, olivat tämän tutkimuksen aineistossa aktiivisia myös kylätoiminnassa. Toisin sanoen henkilöt, jotka olivat perheellisiä, joilla oli turvallinen taloudellinen tilanne, jotka olivat mitä todennäköisimmin mukana työelämässä, niin he toimivat aktiivisesti myös yhdistystoiminnassa. Kylätoimikuntakaan ei tavoita tai sen toimintaan on erittäin vaikeaa saada mukana sellaisia henkilöitä, jotka ovat jostain syystä kääntäneet selkensä yhteiskunnalle tai ovat muutoin eristyksissä, vaikka toiminta itsessään voisi edesauttaa henkilön tarpeellisuuden kokemusta. Samankaltaisessa elämänvaiheessa olevat hakeutuivat toistensa seuraan myös asuinalueilla, joten asuinalueiden sosiaalinen pääoma mahdollisesti kasvaa, kehittyä ja muotoutuu melko suljetussa verkostossa.

Maaseudulle muuttajat (80 %) kertoivat elämänsä olevan hyvin tai melko onnellista, vaikka vastauksia tulkittaessa on hyvä pitää mielessä ihmisten rakentama onnellisuusmuuri. Rahahuolet olivat tärkein elämää vaikeuttava tekijä ja seuraavina pitkät väli- ja työmatkat sekä ystävien vähyys. Suurimmiksi tulevaisuuden uhkakuviksi muodostui palveluiden heikkeneminen (64 %), väestön ikääntyminen (60 %), väestön väheneminen (53 %) ja työttömyys (53%).

Tulo- ja paluumuuton onnistuminen

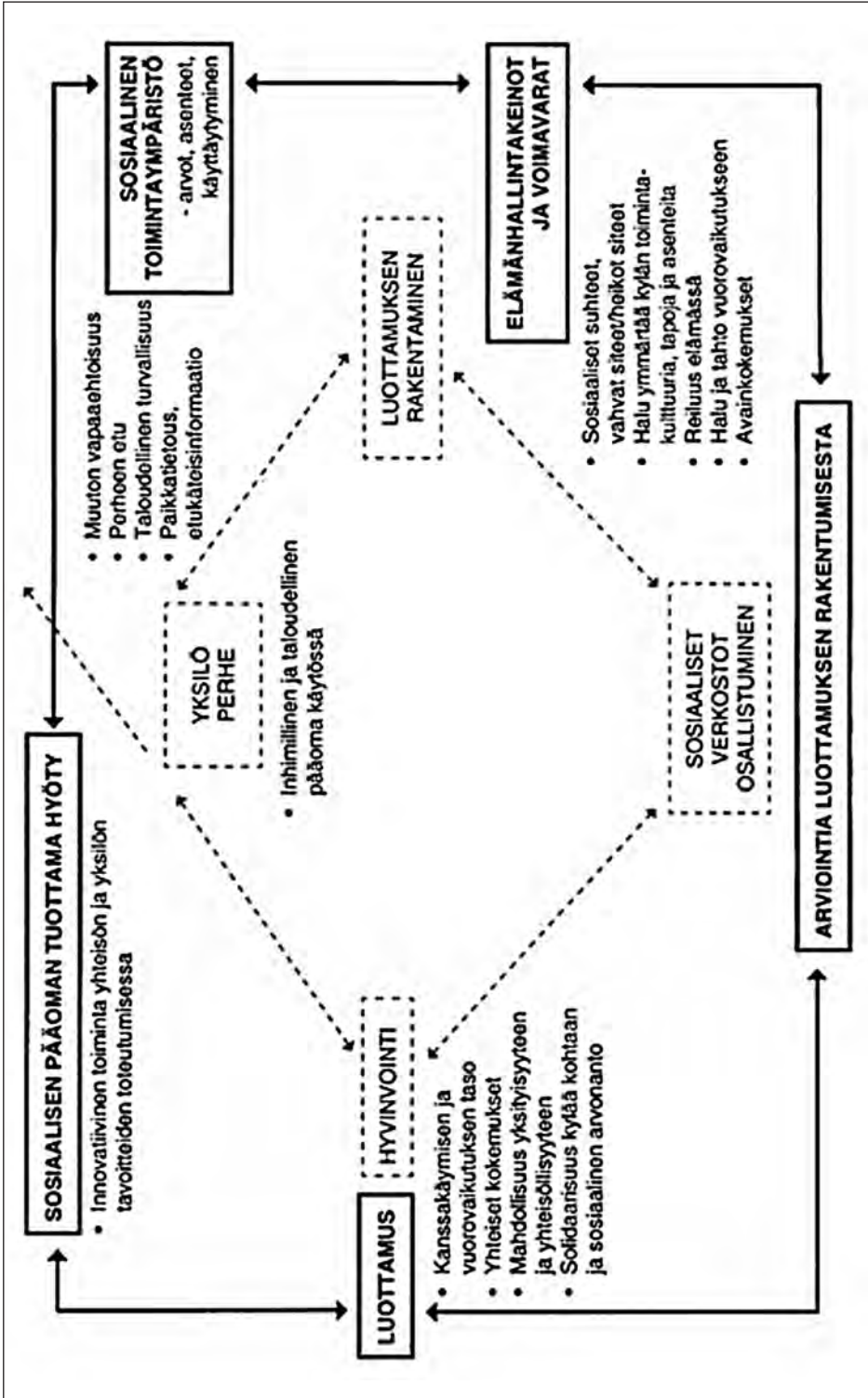
Maaseudulle muuttajat olivat sellaisia henkilöitä/perheitä, joiden asuinpaikan valintaa ohjasivat hyvin rationaaliset perusteet. Niin paluu- kuin tulomuuttajien *luottamusta* tehtyyn valintaan ohjasi *perheen etu*. Maaseutukylällä toivottiin uusien asukkaiden edustavan sellaista elämäntapaa, jota kylässä oli helppo sietää. Näin ollen tontin myyminen ja ostaminen eivät olleet ainoastaan myyjän ja

ostajan välisiä asioita. Paluumuuttajien käytännönjärjestelyt maata omistavien kyläläisten kanssa sujuivat kylällä helpommin kuin muiden tulomuuttajien. Kirjallisuudessa (Harré 1999) annettu luottamus kuvaa sitä luottamusta, joka on jo olemassa ennen kuin ihmistä on välttämättä tavannutkaan. Henkilöön luotetaan siksi, että hän on jonkun tutun suvun tai ammattikunnan edustaja. Vastaavasti humanistinen luottamus on kevyttä, koska arvelemme ihmisillä olevan samoja ominaisuuksia kuin meillä on, vaikkemme tuntisikaan heitä, kuten suomalaisuus tai naapuruus. Kylässä *luottamuksen* rakentumiseen syntyperäisten ja paluumuuttajien välillä vaikutti tuttuus ja maine. Kyläläiset kokivat paluumuuttajat tuttuina (*annettu luottamus*) ja turvallisinä. Tosin paluumuuttajatkaan eivät saaneet varauksetonta hyväksyntää, jos muuttajien elämäntapa poikkesi totutusta. Kyläläiset olivat *luottavaisia*, että tulomuuttajat vahvistavat rooliodotuksia, vaikka heidän käyttäytymistään ei voinut ennakoita (*humanistinen luottamus*).

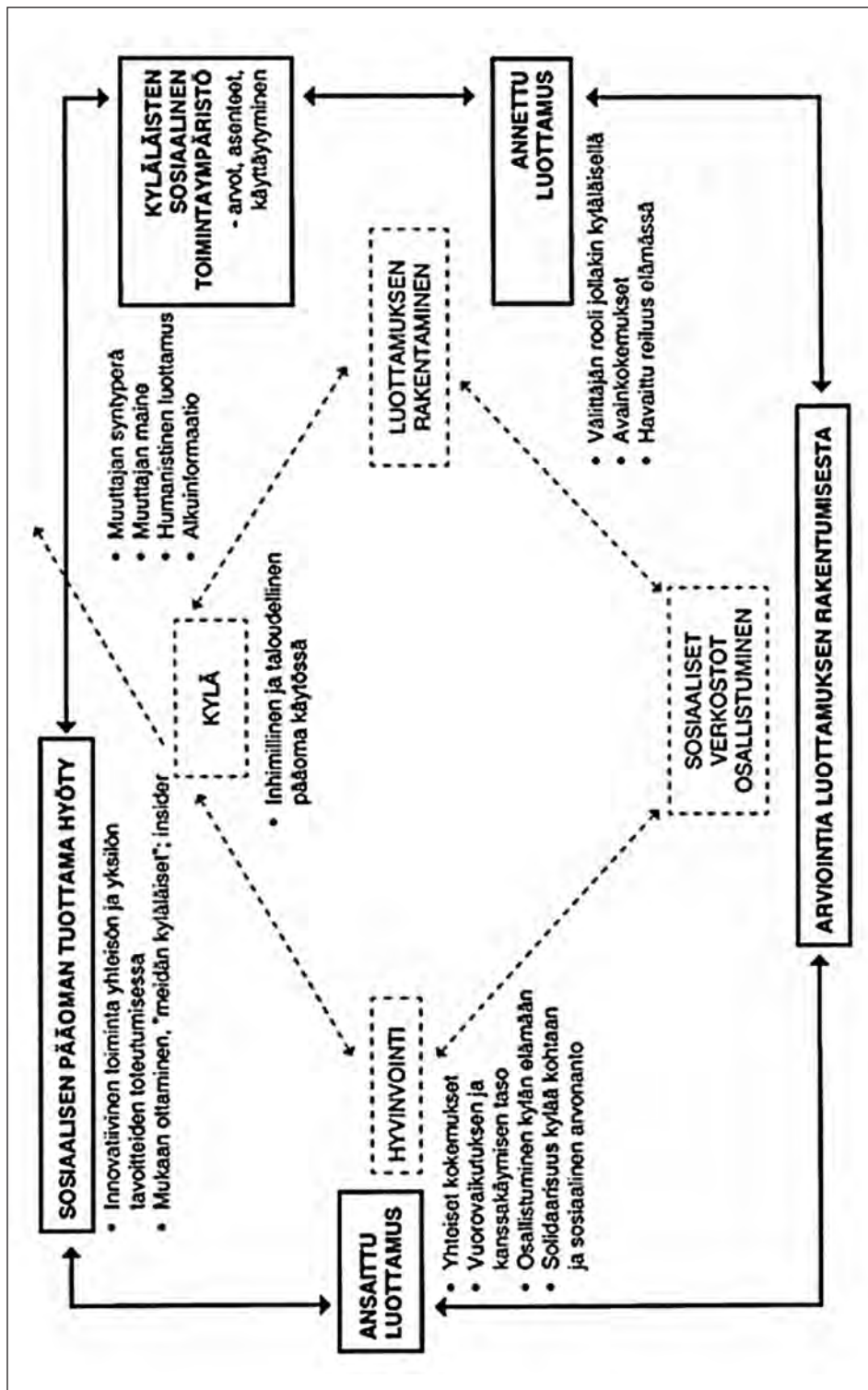
Muuttajien syntyperä ja maine olivat kiinnostavia asioita kyläyhteisön silmissä. Paluumuuttajien maine oli kyläläisille ainakin mielikuvissa tunnettu. Niille syntyperäisille kyläläisille, jotka olivat myyneet maata tonteiksi, muodostui välittäjän rooli pohjustaa puheissaan paluu- ja tulomuuttajien tuloa kylälle. Välittäjän rooli oli maineen rakentajana merkittävä, ja hän asetuikin portinvartijan rooliin, niin hyvissä kuin epämukavissakin tiedoissa. Kyläläiset olivat jopa uteliaita uusien kylään muuttajien sosiaalisista suhteista: keihin uudet muuttajat tutustuivat ja keiden luona käytiin kylässä.

Maaseudulle muuton vapaaehtoisuus, asuminen omakotitalossa, taloudellinen turvallisuus ja hyvät sosiaaliset suhteet naapureihin takasivat sen, että muuttajat kokivat tyytyväisyyttä asuinkyläänsä. Kylään muuttajien sujuva vuorovaikutus ja osallistuminen kylän sosiaaliseen elämään vaikuttivat myönteisen aseman saamiseen kyläyhteisössä. Kun muuttaja kertoi avoimesti sen, ettei hänellä jostain syystä ollut aikaa tai voimia osallistua kylän yhteisiin tapahtumiin, tieto hyväksyttiin ja ymmärrettiin kyläläisten keskuudessa. Olennaista oli, että muuttaja kertoi sen avoimesti itse (kuvat 1 ja 2).

Vastaavasti maaseudulle muuton pakonomaisuus, taloudelliset ongelmat, vaikeus tai haluttomuus tutustua naapureihin ja vahva yksityisyyden suoja vahvistivat yksilöiden osattomuuden kokemusta kylässä. Yksilö voi jäädä yhteisön ulkopuolelle omasta tahdostaan riippumatta tai yksilö voi jättäytyä tietoisesti yhteisön ulkopuolelle. Yksilöiden vapaaehtoinen vetäytyminen johtui siitä, että yksilöt halusivat omaehtoista rauhaa naapureiltaan, halusivat itse valita oman seuransa tai halusivat korostaa omaa vapautta ja riippumattomuutta. Tällöin sosiaaliset verkostot olivat kylän ulkopuolella, joten vetäytyminen yhdestä yhteisöstä ei tarkoita, että vetäytyisi kaikesta yhteisöllisyydestä.

Kuva 1. Myönteinen paluu- ja tulomuuttoprosessi maaseudulle yksilön ja perheen näkökulmasta.

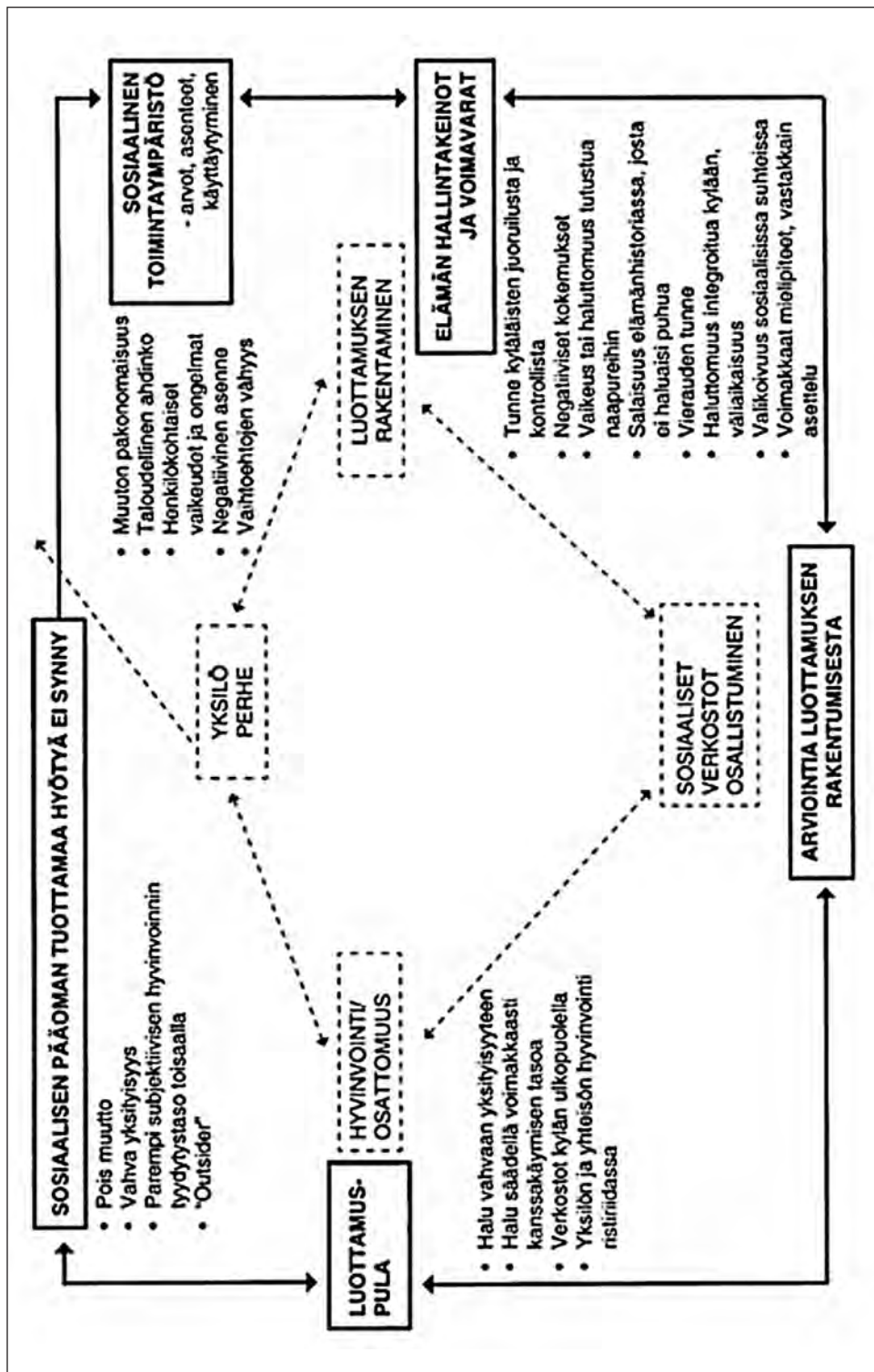
Kuva 2. Myönteinen paluu- ja tulomuuttoprosessi kyläyhteisön arvioimana.

Muuttajien negatiivinen maine, käyttäytymisen arvaamattomuus, toimintakulttuurien yhteensovittamisen vaikeus/haluttomuus ja riittämättömäksi koettu kanssakäymisen taso kyläläisten kanssa edesauttoivat poissulkemisen prosessin syntymistä yhteisötasolla. Muuttajan maineen kielteisyys johtui muuttajan elämäntavasta ja käytöksestä. Se taas saattoi olla kylällä jo ennakkotietona tai huhuna ennen varsinaista muuttoa. Jos muuttajan ja kyläläisten kasvokkain tapahtuvat ensikontaktit, niin sanotut avainkokemukset, olivat jostain syystä tulyjä tai siksi tulkittuja, oli negatiiviselle maineelle hyvä kasvualusta. Varautuneisuus seuraavaan kontaktiin jäi elämään, ja ennakkoluulot ovat tunnetusti vaikeita poistettavia (kuvat 3 ja 4).

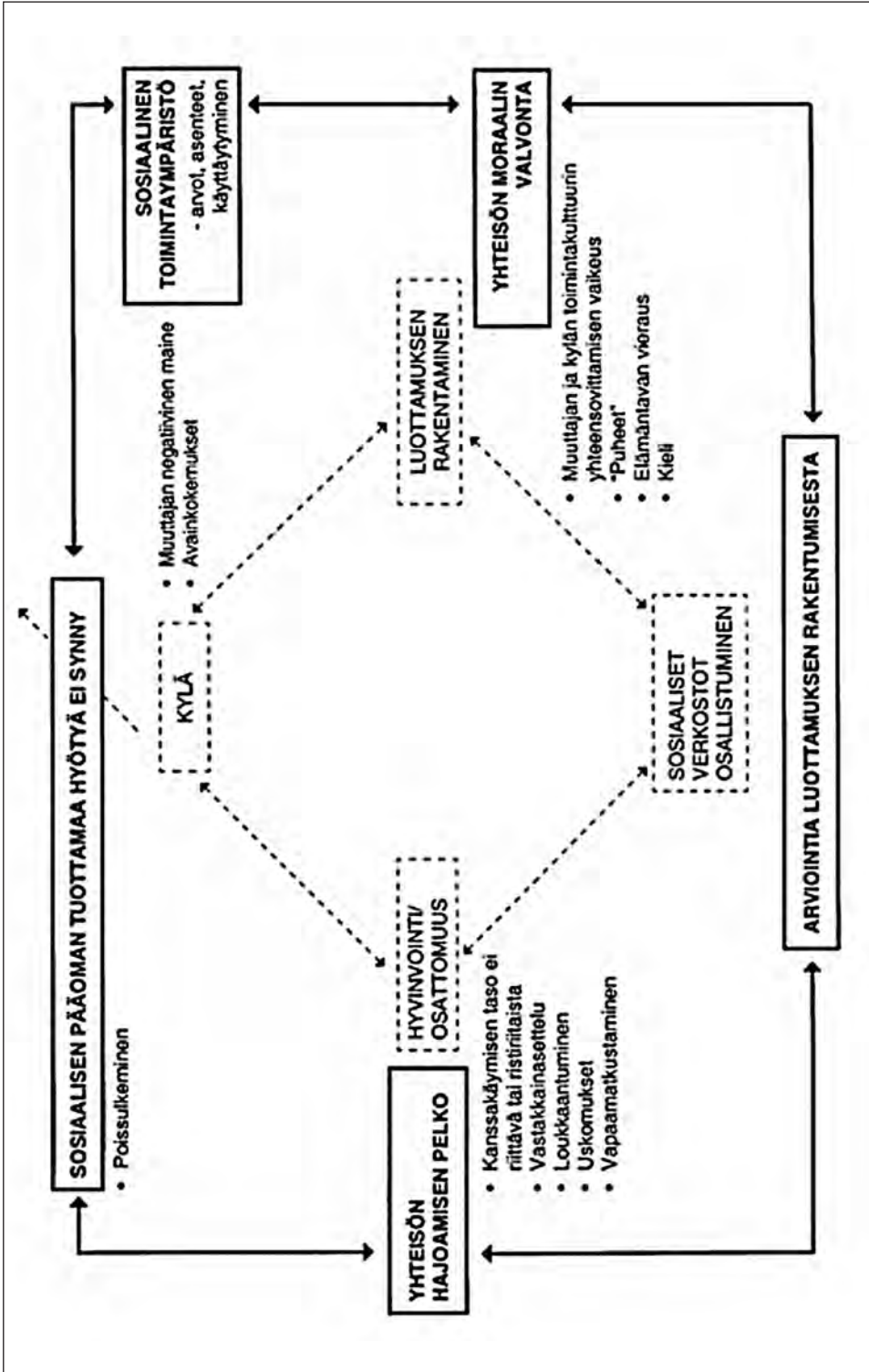
Sosiaalisen pääoman tuottama hyöty tulo- ja paluumuuttoprosesseissa oli se, että ihmiset luottivat yhdessä tekemisen ja vuorovaikutuksen tuottamiin hyötyihin, ja sitä kautta oman ja yhteisön hyvinvoinnin kumuloitumiseen. Ihmisten kokema hyvinvointi ilmeni asuinkylässä: asuinympäristön turvallisuutena, ihmisten aktiivisuutena ja vireytenä, yhteistoimintana ja toimivina sosiaalisina suhteina. Luottamus lisäsi suvaitsevaisuutta ja sosiaalisten suhteiden toimivuus vastavuoroisuutta. Ihmiset luottivat yhteistyöhön, koska ihmiset olivat kokeneet yhdessä tekemisen ja vuorovaikutuksen hyödyt. Lisäksi he olivat kokeneet yhteistyön tuoman oman ja yhteisön hyvinvoinnin kumuloitumisen. Kun myös naapurilla meni hyvin, se lisäsi turvallisuuden tunnetta yhteisössä.

Sosiaalinen pääoma tuli esille myös syrjäyttämisenä. Tällöin sosiaalisen pääoman voima näyttäytyi kieltäytymisenä yhteistoiminnasta ennakkoluulojen tai asenteiden takia ja luottamuspulana. Kyläyhteisö kuritti tällöin asukastaan negatiivisilla puheillaan ja kontrollillaan. Vakuutuin kuitenkin siitä, ettei kyläyhteisö kyennyt näkemään oman käyttäytymisen merkitystä osana yksilön yhteisöstä poissulkemisenprosessia, joka muodostui vähitellen ja hienovaraisesti. Tosin poissulkemisen prosessin voi katkaista ja sen suuntaa voi muuttaa, mutta se edellyttää niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla asenteiden uudelleen arviointia ja luottamuksen tietoista vähittäistä rakentamista. Vaikka kyläläiset totesivat, että muuttajat ovat tervetulleita, oli kanssakäymisen taso vaihteleva.

Kylään muuttajat muuttivat kylän yhteisöllisyyttä. Syntyperäiset kyläläiset kaipasivat lähes intiimiä yhteisöllisyyttä, jolloin yhteisö valvoo ja kontrolloi jäsentensä moraalia, jottei yhteisö hajoaisi. Kylään muuttajat, niin paluu- kuin tulomuuttajatkin, halusivat puolestaan itse säädellä aktiivisuuttaan asuinyhteisön sisäisiin asioihin omien vaikuttimiensa mukaisesti: miten, milloin ja minkä verran. Kun kyläyhteisö jakaantui useiksi pieniksi yhteisöiksi intressien mukaisesti, riskinä on, etteivät erilaiset ihmiset kohtaa toisiaan. Pelkästään maaseutumainen asuinympäristö ei siis takaa kaiken kattavaa yhteisöllisyyttä, joten pelkästään maaseudun varaan rakennettu yhteisöhoivan onnistumisen ennustettavuus horjuu.

Kuva 3. Kielteinen paluu- ja tulomuuttoprosessi maaseudulle yksilön ja perheen näkökulmasta arvioituna.

Kuva 4. Kielteinen paluu- ja tulomuuttoprosessi kyläyhteisön arvioimana.

Mukaan ottamisen ja poissulkemisen prosesseissa ei ollut eroja siinä, oliko kyseessä ydinmaaseutu tai kaupunkien lähikylä. Ainoastaan maaseudulle muutostyyppi nousi merkittäväksi - ei siis, minne muuttoliike tapahtui, vaan miksi. Yhteisöllisyyden luoja ovat vahvat, sosiaalisesti vastuulliset ja eettisesti tietoiset yksilöt. Yhteisöllisyys ja asuminen kyläyhteisössä ovat arvosidonnaisia mutta myös jännitteisiä asioita, joten kyläyhteisöön sisälle pääsy ja pois sulkeminen ovat monivaiheisia ja valikoivia tapahtumaketjuja.

Yhteenveto

Tulomuuton motiiviksi ei voida osoittaa yhtä ainuttakaan vaikutinta. Ennen konkreettista muuttoa on jokaisella pohdinta- ja harkintavaihe, joka voi olla hyvin erimittainen samankin perheen jäsenillä. Tämä tutkimus ei anna vastausta siihen, kuinka pitkä harkintavaihe on ollut kyseessä. Kun muuttoon lopulta päädytään, tavoitteena on saada elämäntilanteeseen nähden paras mahdollinen ratkaisu.

Lapsiperheet halusivat asua ensisijaisesti omakotitalossa, joten asuinpaikan valitseminen oli sidoksissa sopivan tontin löytymiseen ja kustannuksiin. Lapsille haluttiin tarjota luonnonmukainen ympäristö, jolloin myös kotieläimen hankinta tuntui luontevalta. Eläkeläisille elämäntilanteeseen nähden sopivan kodin löytäminen liittyi paluumuuttoon lapsuudenkotiin, muuttoon vapaa-ajan asunnolle tai muutoin omistusasuntoon.

Taloudellisten syiden takia maaseudulle muuttajat muodostivat oman ryhmänsä. He muuttivat selviytyäkseen taloudellisista rasitteistaan, jotka olivat tulleet konkurseista, ylivelkaantumisesta tai lainojen takausvastuista, koska maalla asuminen on taloudellisempaa kuin kaupungissa. Vaikka marjastus ja kalastus voidaan nähdä harrastuksina ja haluna luonnossa liikkumisesta, ovat ne myös toimeentulon lähteitä. Taloudellinen köyhyys ei tarkoita henkistä köyhyyttä, vaikka taloudelliset vaikeudet voivat lamaannuttaa toimintaa. Suhde luontoon on merkittävää lähes kaiken ikäisille. Luonto tarjoaa suojaa ja virkistystä. Asuminen luontoympäristössä koettiin hyvänä palautuskeinona nopeitempomisesta työelämästä. Lapsille koettiin ympäristön mahdollistavan ”oikean työn” harjoittamisen, kuten puutarhatyöt ja rakentamisen. Mahdollisesti vanhemmat halusivat siirtää samankaltaisia kokemuksia lapsilleen, kuin mitä itse olivat lapsuudessaan saaneet.

Kylään muuttajan myönteisen muuttoprosessin syntymisen lähtökohtana oli muuton vapaaehtoisuus. Yksi muuton keskeisistä motiiveista oli perheen etu, jolloin perheenjäsenet ennakoivat hyötyvänsä muutosta omalla tavallaan. Perheen edun määrittivät vanhemmat tai toinen vanhemmista. Muutto maaseudulle tarkoitti useimmiten asumisen väljyyttä ja omakotitalon rakentamista. Omakotitalolla edelleen on suomalaisessa yhteiskunnassa imagoarvonsa. Per-

heen taloudellinen turvallisuus takasi sen, ettei arkielämä tullut kohtuuttoman monimutkaiseksi ja raskaaksi. Vaikka muuttaminen olisi ollut vapaaehtoista ja toivottua, ei se poistanut muuttajan asuinympäristönsä kriittistä tarkastelua ja arviointia. Tämä tapahtui, kun niin sanottu uutuuden viehäytys katosi ja elämän arki muotoutui uudessa ympäristössä. Asumiseen, ympäristöön ja tapakulttuuriin liittyviä asioita kyseenalaistetaan. Kriittinen vaihe on sitä jyrkempi, mitä epärealistisimmat odotukset olivat olleet. Kylään muuttajan asettumista kyläyhteisöön auttoi se, jos hänellä oli halua ymmärtää kylän toimintakulttuuria, tapoja ja arvoja. Naapuruston kanssa ensikontaktien luontevuus ovat myönteisiä avainkokemuksia kylään tulijoille. Sosiaaliset suhteet olivat tarpeellisia kylään muuttajille sosiaalisen todellisuuden rakentajina ja väylinä osallisuuden kokemuksille. Sosiaaliset suhteet edesauttavat käytännön ja henkisen avun saamisen. Tärkeää oli tunne ja luottamus siitä, että tarvittaessa saa avun.

Vastaavasti, jos tulomuuttaja oli jostain syystä pakotettu tekemään päätöksen maaseutukylään muuttamisesta, lähtökohta kylään ankkuroitumiseen oli heikko. Tässä aineistossa pakkomuutto tuli selkeimmin esille taloudellisen ahdingon seurauksena. Taloudelliset vaikeudet ja työn puuttuminen aiheuttivat vajeen hyvinvoinnista ja mahdollistivat syrjäytymiskehityksen yhteiskunnasta ja yhteisöstä.

Tutkimukseni aineistossa sosiaalisen pääoman osatekijöistä luottamus ja sosiaaliset suhteet naapuruston kanssa lisäsivät tiedonvälitystä niin asuinympäristöä koskevissa asioissa kuin yhteistyötarpeistakin (osallistuminen). Luottamus lisäsi suvaitsevaisuutta ja sosiaalisten suhteiden toimivuus vastavuoroisuutta. Sosiaalinen pääoma näkyi konkreettisesti kylän yhteisten asioiden ajamisena ja hoitamisena, siis toimintana, joten sosiaalinen pääoma tarjosi ikään kuin paikallista hyvää asukkailleen. Tosin sosiaalinen pääoma toimi tukea antavana suoja-verkkona ja vastavuoroisuutena valikoidusti kylän jäsenten välillä, joten sen rakentaminen ei ollut aina särötöntä tai itsestään selvyys. Ihmisten intressien moninaisuus mahdollistaa sen, että sosiaalisen pääoman voimaa voidaan käyttää ihmisten syrjäyttämiseen, poissulkemiseen ja osattomuuteen. Parhaimmillaan yhteisössä sosiaalista pääomaa kyetään luomaan ja kehittämään yksilön ja yhteisön hyvinvoinnin eduksi, tai vastaavasti ”pahimmillaan” yhteisö voi jo olemassa olevan sosiaalisen pääoman tuhota tai sen syntymisen estää tai käyttää kielteiseen. On selvää, että sosiaalinen pääoma kehittyy voimavarojen eikä puutteiden kautta, ja sosiaalista pääomaa voidaan luoda ja kehittää ainoastaan osallistumalla. Vakuutuin, että sosiaalinen pääoma tarvitsee aikaa, työtä ja tilaa kehittyäkseen.

Lähteet

- Abu-Lughod, Janit & M. M. Foley (1966). The Consumer votes by moving. In W. L. C. Wheaton, G. Milgram & M. E. Meyerson (eds.). New York Urban Housing.
- Bourdieu, Pierre (1986). The Forms of Capital. In Richardson, J. (ed.): Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Greenwood.
- Bourdieu, Pierre (1999). Site effects. In Bourdieu, P. et al. (eds.): The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society. Cambridge: Policy Press.
- Burt, R. Solomons (1992). Structural Holes. The Social Structure of Competition. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Buttimer, Anne (1978). Home, Reach and the Sense of Place. In Aldskogius (ed.): Regional identitet och förändring i den regionala samverkans samhälle. Uppsala Universitet. Acta Universitatis Uppsaliensis 11.
- Castrén, Anna-Maija (2001). Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa. Elämänpiirit ja yhteiskunta opettajien sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: SKS.
- Coleman, James S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, Vol. 94 Supplement, 95–120.
- Granovetter, Mark (1973). The Strength of Weak Ties. American Journal of Sociology Vol 78/6, 1360–1379.
- Haliseva-Soila, Merja (1993). Maaseudun uudet asukkaat. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoki. Julkaisusarja A:2.
- Hjerpe, Reino (1997). Sosiaalinen pääoma tutkimisen arvoinen käsite. Hyvinvointikatsaus n:o 1/1997, 26–29.
- Hyypä, Markku T. (2002). Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Keuruu: PS-kustannus. Otavan Kirjapaino Oy.
- Hyypä, Markku T. & J. Mäki (2000). Edistääkö sosiaalinen pääoma terveyttä? Pohjanmaan rannikon suomen- ja ruotsinkielisen väestön kansalaisaktiivisuuden ja terveyden vertailu. Suomen Lääkärilehti 55, 821–826.
- Ilmonen, Kaj (2000). Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä, 9–38
- Ilmonen, Kaj (2002). Luottamus paikallisiin instituutioihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Teoksessa Ruuskanen, P. (toim.): Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus, 36–159.
- Johanson, Jan-Erik (2001). Intra-organisational Network. Analysing Organisational Structure, Social Capital and Social Influence. Acta Politica no: 18, Helsinki: Yleisen valtio-opin laitos. Helsingin yliopisto.
- Kajanoja, Jouko (1997). Hyvinvointivaltio investointina inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan. VATT – keskustelualoitteita 144. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Kajanoja, Jouko (1998). Sosiaalinen pääoma. Yhteiskuntapolitiikka 63:1, 36–49.
- Kajanoja, Jouko (1999). Globalisaatio, työelämä ja syrjäytyminen. Teoksessa Pekka Kosonen & Jussi Simpura (toim.): Sosiaalipolitiikka globalisoituvassa maailmassa. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Helsinki: Gaudeamus.

- Kajanoja, Jouko & Jussi Simpura (toim., 1998). Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Kajanoja, Jouko & Jussi Simpura (toim., 2000). Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Stakes, raportteja 252. Helsinki: Stakes.
- Katz, Lawrence F. (1992). Commentary: Human Capital and Economic Growth. Teoksessa *Policies for Long-Run Economic Growth*. Kansas City: A Symposium Sponsored By The Federal Reserve Bank of Kansas City.
- Knack, Stephen & Philip Keefer (1997). Does Social Capital have an Economic Pay-off? A Crosscountry Investigation. *Quarterly Journal of Economics* Vol 1124, 1251–1288.
- Korkiasaari, Jouni (1983). Ruotsista Suomeen vuosina 1980–81 palanneet. Siirtolaisuustutkimuksia A 9. Turku: Siirtolaisuustutkimuksia.
- Kytö, Hannu (1998). Muuttajan muuttuvat motiivit eräissä suomalaisissa kaupungeissa 1989- ja 1990-luvuilla. Muuttoaikeet hyvinvointiteoreettisesta näkökulmasta. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Leppänen, Jorma (2002). Alustus Talonpoikaisseminaarissa 29.5.2001. Sisäasianministeriö.
- Löfström, Åsa & B. Löwander (1991). Stanna eller flytta?- En studie av kvinnor och män som bor eller har bött i Norrlands inland. Stockholm:DS 1991:65, ERU.
- Moon, B. (1995). Paradigms in Migration Research: Exploring "Moornings" as a schema. *Progress in Human Geography* 19:4.
- Narayan, D. & Pritchett Lant (1997). Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania. World Bank Policy Research Working Paper No 1796.
- Niemelä, Pauli (2004). Sosiaalinen pääoma Suomen kunnissa. Helsinki: Kunnallisan alan kehittämissäätiö.
- Okko, Paavo, Asko Miettälä & Jari Hyvärinen (1998). Globalisaatio ja aluerakenteen muutos. Helsinki: SITRA 177.
- Pehkonen, Aini (2004). Kylä kutsuu... Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 26. 176 s.
- Pekkanen, J., O. Maijala, E. Piispanen & H. Lehtonen (1997). Maaseudun kilpailukykyisyys. Esimerkkinä Hämeenlinnan seutu. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus. Rakennetun ympäristön tutkimuslaitos. Espoo.
- Portes, Alejandro & J. Sensenbrenner (1993). Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants Economic Action. *American Journal of Sociology* 98, 1320–1350.
- Putnam, Robert D. (1993a). Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press 1993, 163–185.
- Putnam, Robert D. (1993b). The Prosperous Community. Social Capital and Public Life. *The American Prospect* no 13.
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowing Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

- Roos, Jeja Pekka (1987). *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 454.
- Ruuskanen, Petri (1999). *Verkostot, luottamus ja riskiyhteiskunnan maaseutupolitiikka*. Chydenius-Instituutin tutkimuksia 2/1999. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Chydenius – Instituutti.
- Ruuskanen, Petri (2002). *Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa*. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 5–27.
- Seppälä, T. (1999). *Kesäasukkaat elinolojen edistäjinä Joutsassa*. Maantieteen pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto.
- Simpura, Jussi (2002). *Sosiaalista pääomaa mittaamassa*. Teoksessa Ruuskanen; Petri (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. PS-kustannus. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 200–222.
- Summa, Hilikka (1982). *Kaupunkien sisäinen muuttoliike muuttotyypeittäin*. Ota-niemi: Teknillinen korkeakoulu.
- Svensson, Jakob (1991). *Att återvända hem. Kvinnliga återflyttare i Hofors och Sandviken*. SIB, SB:37.
- Ståmböl, L. (red.), M. Johansson, L. Persson & E. Rissanen (1997). *Flytting og sysselsetting i nordiske land. Bruttostomsanalyser og tilbudssidetilpasninger i de regionale arbeidsmarkedene*. Nordisk Ministerråd, TemaNord 1997:599. 182 p.
- Söderling, Ismo (1980). *Muuttoliiketutkimuksen teoreettisista lähtökohdista*. Siirtolaisuus-Migration. 2/1980.
- Söderling, Ismo (1983). *Maassamuutto ja muuttovirrat. Vuosina 1977–78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhdetutkimus*. Siirtolaisuusinstituutti. Siirtolaisuus-tutkimuksia A 11. 406.
- Temple, Jeremy & P. A. Johnson (1998). *Social Capability and Economic Growth*. *Quarterly Journal of Economics* Vol 1333, 965–990.
- Waris, Heikki, V. Jyrkilä, K. Raitasuo & J. Siipi (1952). *Siirtoväen sopeutuminen*. Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta. Helsinki: Otava.
- Woolcock, Mark (2000). *Sosiaalinen pääoma, menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus*. Teoksessa Kajanoja, J. & J. Simpura (toim.): *Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia*. Stakes raportteja 252. Helsinki: Stakes.
- Yli-Renko, Helena (1999). *Dependence, Social Capital and Learning in Key Customer Relationships: Effects on the Performance of Technology-based New Firms*. *Acta Polytechnica Scandinavia. Industrial Management and Business Administration series* No.5. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Koti Hankasalmen Kymppi Kyliin: Muuttonäkymiä Jyväskylän kupeesta

Timo Itäpuisto

Maallemuuttohanke Hankasalmella

Maallemuuton vilkastuttamisen uusia keinoja haetaan

Maaseudulle muuttaminen on viime vuosina vilkastunut. Kuntien välisessä muuttoliikkeessä kaupungista maaseudulle muuttaneiden osuus on jo lähes saavuttanut maaseudulta kaupunkiin muuttaneiden osuuden (kts. Elli Heikkilän artikkelia, kuva 1). Vielä muutama vuosi sitten jälkimmäisten osuus muuttajista oli selkeästi suurempi, mikä heijastui mm. tapaan kertoa maalle muuttajista¹. Vaikka maaseudulle muuttaneiden osuus ja samalla muuttajien määrä onkin viime vuosina kasvanut, muutetaan nykyisinkin selkeästi useimmin kaupungista toiseen. Maaseudulle muuton vilkastumisen taustalta löytyy monia syitä, joista yksi lienee se, että muuttovirran kääntämiseen on viimeisen kymmenen vuoden aikana alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota.

1990-luvun alun lamasta toipumisen myötä kiihtynyt muuttoliike ja Suomen liittyminen Euroopan Unioniin tapahtuivat ajallisesti jotakuinkin samaan aikaan. Jäsenyyden myötä Suomessa yleistyi hankemallinen toiminta, millä on viime vuosina pyritty – monien muiden tavoitteiden lisäksi – myös hillitsemään maaseudun tyhjentymistä. Erityisesti näissä hankkeissa on keskitytty tulomuuton lisäämiseen. Tulomuuton lisäämiseen keskittyviä hankkeita on ollut erityyppisiä ja -kokoisia. Neljäntoista maakunnan alueella toimiva Onni Muuttaa Maalle -hanke on alueellisesti ja toiminnallisesti laajimpia, kun taas kokoluokan toisesta päästä löytyy yhden kylän alueelle keskittyneitä tulomuuttohankkeita. Suurin osa käynnissä olevista hankkeista loppuu helmikuussa vuonna 2006 ohjelmakauden 2000–2006 lähestyessä päätöstään. Monissa hankkeissa onkin nyt kirjoittamishetkellä (joulukuu 2005) käynnissä loppuarvioinnin aika, jonka kautta onnistuneet käytännöt toivottavasti saadaan siirrettyä osaksi päivittäistä toimintaa.

Koti Hankasalmen Kymppi Kyliin -hanke (jatkossa Koti Hankasalmelle -hanke) sai Siirtolaisuusinstituutin järjestämässä seitsemännessä Muuttoliikesymposiumissa kunnian toimia esimerkkinä yhden kunnan alueella toimineesta maallemuuttohankeesta. Tämän artikkelin tavoitteena on kertoa Muuttoliikesymposiumissa pidettyyn esitelmään perustuen Hankasalmella toteutusta tulomuuttohankeesta, jonka toimintamalleja voi kukin kunta soveltaa omien lähtökohtiensa ja tavoitteidensa mukaisesti.

Hankasalmen toimintaympäristö

Vaikka vastaavan tyyppisiä hankkeita on muitakin, on kukin hanke toiminut omassa ympäristössään, joka usein asettaa toiminnalle hieman toisistaan poikkeavia haasteita. Sen vuoksi on syytä aloittaa Koti Hankasalmelle -hankkeen esittely kertomalla lyhyesti kunnasta ja sen toimintaympäristöstä.

Hankasalmi on vuoden 2004 alusta kuulunut Jyväskylän seutukuntaan sijaiten sen itäisimmässä kulmassa. Matkaa maakuntakeskukseen kertyy länsirajan vajaan puolesta tunnista aina itäisimpien kolkkien reiluun tuntiin asti (kilometreissä noin 30–75). Kuntaa ei siten sijaintinsa puolesta voi luokitella ns. ydinmaaseutuun kuuluvaksi, vaan ennemminkin sitä voidaan kuvailla kasvukeskuksen läheiseksi maaseutukunnaksi.

Kunnassa on asukkaita noin 5 600. Pinta-alaltaan se on suurempi kuin Jyväskylä ja Jyväskylän maalaiskunta yhteensä (niissä asukkaita lähes 120 000). Harvan asutuksen lisäksi toinen Hankasalmelle leimaa antava piirre on vesistöjen suuri määrä. Kunnassa on rantaviivaa kaikkiaan yli 500 kilometriä ja loma-asuntoja noin 1 500. Mökkiasutuksen korkeasta määrästä huolimatta järvien rannoilla on edelleen paljon rakentamattomia rakennuspaikkoja, sillä kaikki kunnan järvet on kaavoitettu. Pääasiassa rannoille on rantayleiskaavojen tavoitteiden mukaisesti sijoitettu loma-asuntojen rakennuspaikkoja.

Hankasalmella on kolme taajamaa. Kunnan länsireunassa sijaitsee Niemisjärvi, jossa on taajama-alueen lähiympäristö mukaan laskien noin 800 asukasta. Niemisjärvi on viime vuosien aikana kasvanut, mikä pääosin johtuu sen edullisesta sijainnista Jyväskylään nähden: taajamasta pääsee kunnan halki kulkevaa valtatie 9:ää pitkin autolla Jyväskylään puolessa tunnissa. Niemisjärvestä itään päin sijaitseva Asemankylä on myös 9-tien läheisyydessä. Asemalla ja sen tuntumassa asuu noin 1 500 asukasta. Sen yhtenä valttina on rautatieyhteys sekä Pieksämäen että Jyväskylän suuntaan. Juna kulkee matkan Jyväskylään vajaassa puolessa tunnissa. Hankasalmen kirkonkylä, joka on kunnan hallinnollinen keskus, sijaitsee kymmenen kilometriä sivuun valtaväylältä. Tavoitettavuudeltaan kirkonkylä onkin Jyväskylän suunnasta kolmesta taajamasta etäisin, sillä ajoaika maakuntakeskukseen on noin 45–50 minuuttia. Siitä huolimatta se on

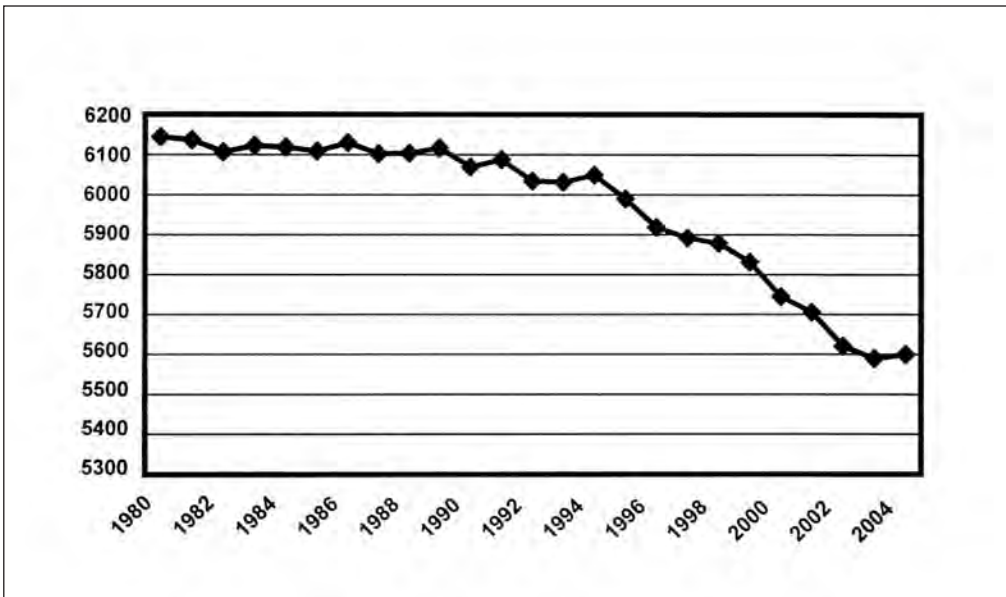
viime vuosina saanut uutta asutusta mm. myytyjen rantatonttien kautta. Asukasmäärältään Kirkonkylä vastaa Asemankylää. Taajama-alueiden lisäksi kunnassa on yhdeksän muuta kylää, joista neljässä on vielä toimiva kyläkoulu.

Koti Hankasalmen Kymppi Kyliin hankkeen tausta

Kunnan väestökehitys ollut laskeva

Koti Hankasalmelle -hankkeen käynnistämisen taustat löytyvät kunnan väkiluvun kehityksestä. Lyhyitä poikkeusjaksoja lukuun ottamatta väkiluvun lasku on ollut jatkuvaa aina 1950-luvun alusta lähtien. Voimakkaimmillaan lasku oli 1960–1970-luvun puolivälin välisenä aikana, jolloin muuttajia lähti niin Ruotsiin kuin tuolloisen muuttoaallon seurauksena kaupunkiin. Kuvassa 1 on esitetty väkiluvun kehitys vuodesta 1980 lähtien. Siitä voi havaita, että väestön kehitystrendi oli hitaasti laskeva 1980-luvun alkupuolelta aina 1990-luvun puoliväliin. Laman päättymisen myötä kasvanut poismuuttajien määrä nopeutti kunnan väestön vähenemistä. Vuoden 1994 jälkeen Hankasalmen väkimäärä laski yhtäjaksoisesti vuoteen 2003 asti. Väestö väheni tuon yhdeksän vuoden aikana noin 500 hengellä. Vuosi 1994 on myös sikäli merkittävä, että tuolloin kunnan väkimäärä oli edellisen kerran yli 6 000 asukkaan rajan.

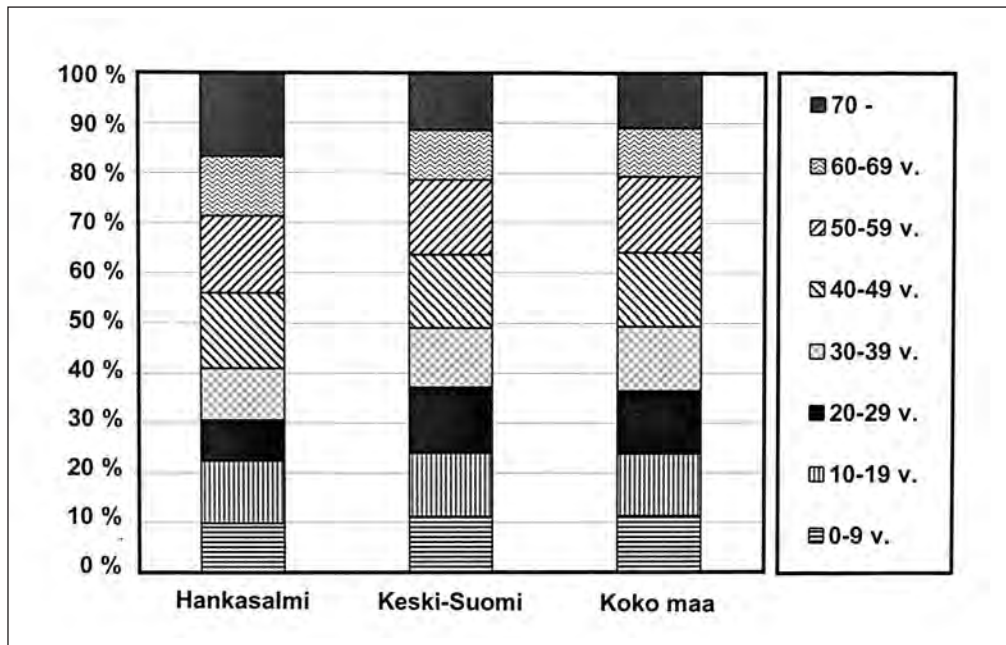
Viimeisen vajaan kymmenen vuoden aikana kiihtynyt väestön vähenemiskehitys johtuu muuttoliikkeestä. Kun 1980-luvulla kunta sai useimpina vuosina

Kuva 1. Hankasalmen väkiluvun kehitys vuosina 1980–2004 (Lähde: Tilastokeskus).

muuttovoittoa, kääntyi tilanne laman jälkeisinä vuosina päinvastaiseksi. Syntyvyys jäi 1950-luvulta alkaneen väestön vähenemisen myötä kuolleisuutta alhaisemmalle tasolle jo 1960-luvun lopulla. Luonnollisen väestömuutoksen vaikutus kokonaisväkilukuun ei kuitenkaan ole vuosikymmenten aikana juurikaan muuttunut, vaan jo 1970-luvun alussa väki väheni syntyvyyttä korkeamman kuolleisuuden kautta noin kolmellakymmenellä hengellä vuosittain. (Hankasalmen kunnan kunnalliskertomus vuodelta 1980, 14: taulukko 1.5.4 Väestörekisterin mukaiset väestön muutokset ja kunnassa asuva väestö). Vastaavan suuruisen erotus syntyneiden ja kuolleiden määrässä on ollut myös viime vuosina, vaikka molempien kokonaismäärät ovat hieman laskeneet.

Väkiluvun laskun lisäksi toinen väestöön liittyvä huoli hanketta suunniteltaessa oli ikärakenne. Kuvassa 2 on verrattu Hankasalmen ikärakennetta Keski-Suomen ja koko maamme väestön ikärakenteeseen. Pitkään jatkunut väestön väheneminen on heijastunut Hankasalmen väestön ikärakenteeseen siten, että vanhusväestön osuus on maakunnan keskiarvoon verrattuna huomattavan korkea. Erityisesti 70 vuotta täyttäneiden osuus on korkea. Vastaavasti kuvasta on havaittavissa se, ettei kunnassa ole lukion jälkeisiä koulutuspaikkoja. Opiskeluikäisten alhainen osuus ei sinällään ollut kovin suuri huolen aihe, mutta vanhusväestön palveluiden järjestämisestä ja rahoittamisesta kannettiin huolta jo tuolloin. Lääkkeenä nähtiin varsin yleisesti aktiivi-iässä olevien määrän kasvattaminen.

Kuva 2. Hankasalmen väestön ikärakenne 31.12.2003 verrattuna koko Keski-Suomeen ja koko maahan.

Tulomuuttohanke lisävälineeksi yhteisessä tavoitteessa

Väkiluvun laskun pysäyttämiseksi kunnassa kokeiltiin jo viime vuosituhaten lopulla kuntaan muuttavalle rakentajalle myönnettävää rakentajapalkkiota. Vuosituhannen vaihduttua palkkio otettiin pienen tauon jälkeen uudelleen käyttöön ja sen summaksi on vakiintunut 3 000 euroa. Palkkio on myönnetty talouskohtaisesti siinä vaiheessa, kun rakentaminen on edennyt perustusvaiheeseen. Rakentajapalkkion lisäksi kunta myönsi vuosien 1994–1995 aikana kuntaan muuttaneelle rakentajalle tai talon ostajalle talouskohtaisen 2 000 euron muuttajalahjan.

Rakentajapalkkio ja muuttolahja ovat ilmentymiä siitä, että vuonna 2003 kunnanvaltuusto nosti kuntastrategian käsittelyssä väestön määrän keskeiseen asemaan. Valtuuston päätöksen mukaisesti kunnan visioksi vuoteen 2010 tuli Hankasalmi 6 000 +, toisin sanoen tavoitteeksi otettiin vuoden 1994 väestötason tavoittaminen. Kunnan myöntämien palkkioiden lisäksi alettiin suunnitella projekteja, jolla edistettäisiin kuntaan muuttamista. Suunnittelun tuloksena syntyneelle hankehakemukselle saatiin rahoitus EMOTR -rahaston kautta. Marraskuussa 2003 käynnistyneen Koti Hankasalmen Kymppi Kyliin -hankkeen hallinnoijaksi tuli Hankasalmen Maatalousseura r.y., joka yhdistyksenä sopi kuntaa paremmin tämän tyyppisen EU -rahoitteen hankkeen toteuttajaksi. Hankkeessa on koko ajan toiminut 1,5 henkilöä, jolla on mahdollistettu toiminnan pyörittäminen loma-aikoinakin. Hankkeen nimi juontaa juurensa vuonna 1999 käynnistetyistä Hankasalmen Kymppi Kylät -hankkeesta, jossa keskityttiin edistämään mukaan lähteneiden kymmenen kylän elinvoimaisuutta, yritystoimintaa, kyläsuunnitelmien tekoa sekä kylien välistä yhteistyötä. Jo tuolloisen hankkeen aikana havaittiin, että kuntaa kohtaan on kysyntää, mutta tarjontaa on liian vähän, eikä se aina vastannut potentiaalisten muuttajien odotuksia.

Hankkeen tavoitteet

Koti Hankasalmelle -hankkeen keskeiseksi tavoitteeksi määriteltiin rakentaa silta Hankasalmelle haluavien ja Hankasalmelta löydettävissä olevien asumismahdollisuuksien välille. Sillan rakentamisen ”eväiden” nähtiin koostuvan seuraavista osatekijöistä ja tavoitteista:

1. Kylien tekemien markkinointiponnistelujen hyödyntäminen ja eteenpäin vienti
2. Uusien rakennuspaikkojen saaminen markkinoille
3. ”Vastaanottoilmapiirin” ja yleisen näkemyksen vahvistaminen tulomuuton ja rakentamisen lisäämisen suhteen

4. Rakennustoimintaan liittyvien palveluiden synnyn edistäminen
5. Uusien asuinrakennusten saaminen Hankasalmelle
6. Kunnan asukasmäärän kasvuun saaminen — elinvoimaisuuden lisääminen
7. Yksilötasolla edistää lopullisen muutto- ja rakentamispäätöksen syntyä hyvällä ja henkilökohtaisella palvelulla
8. Edistetään muuttavien perheiden kotiutumista ja käytännön järjestelyitä rakentamisaikana
9. Etsitään ratkaisuja rakentamisaikaiseen väliaikaisasumiseen tarvittaessa, esim. Hankasalmen oma malli ”tulomuuttokodista”
10. Edistetään kylien elinkeinotoimintaa auttamalla yrittäjiä heidän investointi- ja kehittämissuunnitelmissaan

Mainitut kymmenen tavoitetta voidaan sisältönsä puolesta luokitella karkeasti neljään ryhmään. Tavoitteita 1–4 voidaan pitää eräänlaisina pyrkimyksinä sitouttaa kuntalaisia ja erilaisia yhteisöjä väestöllisten tavoitteiden taakse. Tavoitteet 5 ja 6 ovat selkeästi määrällisesti mitattavissa. Ne myös valittiin mittareiksi, joiden avulla tarkastellaan hankkeen onnistumista. Uusien asuinrakennusten määrän sijaan hankkeessa seurattiin myönnettyjen rakennuslupien määrää. Valmistuneiden asuinrakennusten määrä ei olisi reilut kaksi vuotta kestävä hankkeen aikana antanut kehityksestä täysin luotettavaa kuvaa, sillä asuinrakennuksen valmistuminen saattaa vaihdella muutamista kuukausista aina useampaan vuoteen. Rakennuslupien määrän seuraamisen kautta saatiin siten tässä tapauksessa nopeampi ja luotettavampi tulos kehityksestä. Rakennuslupien määrä Hankasalmelle oli vuosien 1998–2002 välisenä aikana keskimäärin 12,5 kpl vuodessa. Hankesuunnitelmassa tavoitteeksi asetettiin kaksikymmentäneljä uutta rakennuslupaa vuoden 2005 aikana. Väestölliseksi tavoitteeksi asetettiin kunnan nettomuutos ± 0 -tason saavuttaminen vuoden 2005 loppuun mennessä. Käytännössä hankkeessa on - nettomuuton käännyttyä vuoden 2004 aikana selkeästi positiiviseksi - seurattu enemmän koko väkiluvun kehitystä.

Tavoitteet 7–9 ovat leimallisesti palveluiden kehittämiseen tähtäviä ja tavoite 10 puolestaan jo Hankasalmen Kymppi Kylät -hankkeessa toteutettua kylien elinkeinotoiminnan edistämistä.

Koti Hankasalmelle -hanke on toiminut pilottina. Sen vuoksi yhtenä hankkeen tavoitteena on ollut toimivien käytänteiden kehittäminen ja levittäminen siten, että myös muut kunnat voivat niitä hyödyntää. Hankkeen toimintoja onkin pyritty mallintamaan ja levittämään eri tahoille. Tämän tavoitteen toteuttamista myös Muuttoliikesymposium ja tämä artikkeli palvelevat erinomaisesti.

Hankkeen tulokset

Tulosten taustaa

Ennen hankkeen toimintamallien esittelyä käydään tässä yhteydessä läpi tuloksia. Tulosten yhteydessä on syytä myös hieman jatkaa artikkelin alkupuolella mainitusta toimintaympäristöstä, sillä monet ulkoiset tekijät ovat olleet suotuisia hankkeen aikana. Suotuisista tekijöistä huolimatta Jyväskylän lähiympäristössä toimiessa on havaittavissa, että hyvässäkin toimintaympäristössä kunnan omilla toimilla on merkitystä. Jyväskylän seutukunnassakaan eivät kaikki kunnat ole viime vuosina olleet väestöltään kasvavia.

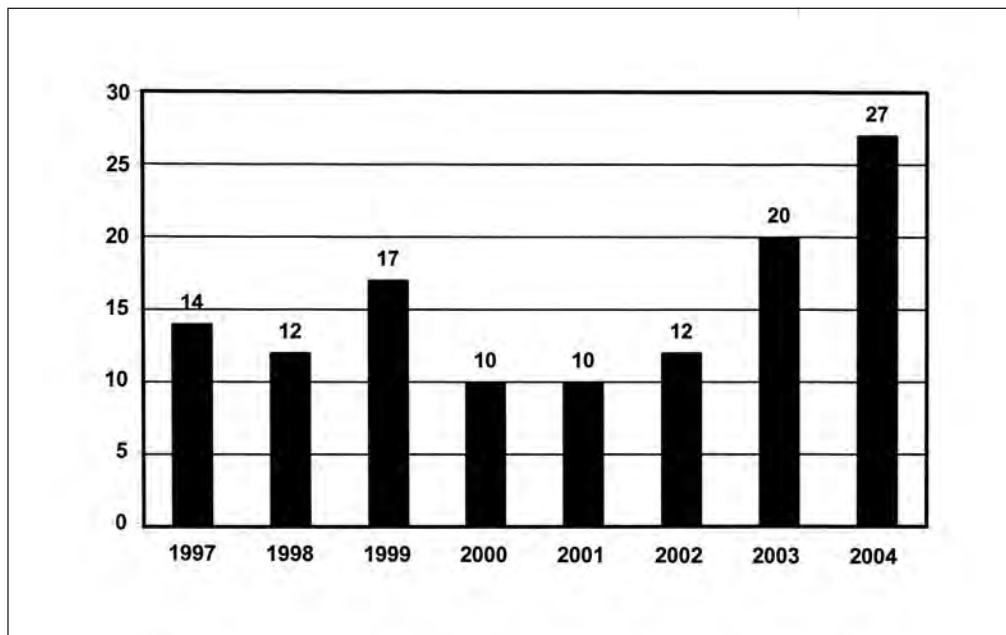
Yksi merkittävimmistä viime vuosina asunto- ja tonttikauppaa vilkastuttaneista tekijöistä on ollut poikkeuksellisen alhainen korkotaso. Se on ilman muuta lisännyt kysyntää Jyväskylänkin seudulla, joka on jo pitkään kasvanut väestön keskittymisen myötä. Keskittymiskehityksen seurauksena Jyväskylä, sekä sen rajanaapurikunnat ovat jossain määrin kärsineet tonttipulasta ja nopeasti kohonneista tonttien hinnoista. Osin tonttipulaa on lisännyt se, että kovimman kysynnän kohteena olevat kunnat ovat joutuneet säätelämään väestökasvua rajoittamalla myyntiin tulevien tonttien määrää. Kehityksen myötä kysyntä on alkanut säteillä entistä kauemmas maakuntakeskuksesta. Kysyntää on lisännyt myös se, että Hankasalmen suhteellinen saavutettavuus on parantunut ruuhkien lisääntyessä maakuntakeskuksessa. Kilometrien sijasta yhä useammat mittaavat etäisyyksiä ajassa: Hankasalmelta ajaa Jyväskylään parhaimmillaan alle puolessa tunnissa - ajassa, jonka saattaa tänä päivänä käyttää kaupungin sisälläkin liikkumiseen.

Lopulliset mitattavat tulokset selviävät vasta vuoden 2005 tilastojen valmistuttua. Yli kaksi vuotta kestäneen hankkeen aikana on kuitenkin jo kertynyt väliaikatuloksia, joita voidaan tässä esitellä. Vaikka esiteltävät tulokset ovat hankkeen tavoitteista johdettuja, on syytä muistaa, että vastaavat tulokset ovat merkittäviä kunnan strategian toteuttamisessa. Hanke ei ole ollut ainoa väline, jolla kehityksen kääntämiseen on pyritty. Kunnan maksamilla rakentajapalkkioilla ja muuttolahjoilla on oma merkityksensä. Hankkeen ohella on myös mainittava kuntalaisten oma aktiivisuus ja tapa, jolla he kertovat omasta kunnastaan. Sitoutuminen, ylpeys omasta kunnasta ja laajasti omaksuttu ajatus oman kylän ja/tai kunnan kehittämisestä ovat asioita, joiden varaan on jatkossakin helppo rakentaa väestöllisiä tulostavoitteita. Seuraavaksi esiteltäviä tuloksia ei pidäkään lukea vain hankkeen saavuttamiksi, vaikka se ulospäin on ollut ehkä näkyvin yksittäinen työkalu.

Hankkeen keskeiset mitattavat tulokset

Hankkeelle määriteltiin jo aiemmin mainitut kaksi keskeistä määrällistä mittaria, joilla onnistumista mitataan. Uusilla rakennusluvilla pystytään mittaamaan rakentamisen aktiivisuutta kunnassa. Rakennuslupien osalta ei ole eritelty ulko-paikkakuntalaisia ja oman kunnan asukkaiden uusia asuinrakennuksia, vaan luvut on nähty kokonaisuutena, jolla vaikutetaan tulomuuton lisäksi koko rakennuskannan uusiutumiseen. Väkimäärän (ja virallisena mittarina olleen nettomuuton) kehitys on selkeä mittari, jonka seuraamisessa on käytetty sekä Väestötörekisterikeskuksen alustavia, kuukausittain julkaistavia tietoja että Tilastokeskuksen hieman pidemmällä aikaviiveellä julkistettavia tarkempia tietoja. Ensin mainittuja on käytetty lähinnä väestökehityksen ajantasaiseen seurantaan, kun taas jälkimmäisiä on hyödynnetty esim. muuttotilastojen seuraamisessa ja tämän artikkelin kirjoittamisessa.

Kuvassa 3 on esitetty uusien rakennuslupien määrät vuosina 1997–2004. Hankesuunnitelmassa tavoitteeksi määriteltiin 24 uutta rakennuslupaa vuonna 2005. Kuten kuvasta on havaittavissa, ylitettiin tavoite jo vuoden 2004 aikana. Toisaalta ennakkotiedot vuodelta 2005 näyttäisivät siltä, että tuloksessa ollaan palaamassa noin vuoden 2003 tasolle. Joka tapauksessa rakentaminen on selkeästi vilkastunut ja ennakkoarviot vuoden 2006 osalta ovat entistä positiivi-

Kuva 3. Asuinrakennusten rakennusluvut vuosina 1997–2004 (Lähde: kunnan rakennusvalvonta).

semmat. Kuluvan vuoden tonttimyyntiä on hidastanut uudesta asuinalueesta tehty kaavavalitus, jonka seurauksena kunta ei ole pystynyt täysin vastaamaan ostajien kysyntään. Jos vuoden 2006 alkupuolella saatavaksi luvatussa korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä valitus kumotaan, tulee Hankasalmen myyntiin paljon kysytyjä rantatontteja.

Kunnan nettomuuton osalta hankkeen tavoitteena oli saavuttaa vuoden 2005 loppuun mennessä +/- 0 -taso. Nettomuutto kääntyi hankkeessa voitolliseksi jo huomattavasti tavoiteltua aiemmin. Sitä merkittävämmäksi seuratuksi seikaksi tuli kunnan koko väkiluvun kehitys, johon vaikuttaa myös jo aiemmin mainittu luonnollisen väestökehityksen negatiivisuus. Kuten jo aiemmin esitetystä kuvasta 1 pystyi huomaamaan, kääntyi kunnan asukaslukukin kasvuun vuonna 2004. Vaikka kymmenen hengen väestönkasvu ei ole suuri, kertoo se selkeästä käänteestä lähes kymmenen vuotta jatkuneen väestön vähenemiskehityksessä.

Kuten edellä mainittiin, väestökehityksen kääntyminen voitolliseksi johtuu ennen kaikkea muuttoliikkeessä tapahtuneista muutoksista. Tulomuuttajien määrä nousi vuonna 2004 korkeimmalle tasolle vuodesta 1980, josta lähtien luvut on löydettävissä Tilastokeskuksen internet -sivuilta (tilastokeskus.fi – tilastotietokannat Tietokanta: Väestö: Aihealue: Väestömuutokset). Samaan aikaan lähtömuuttajien määrä laski jo kolmatta vuotta peräkkäin. Kehityksen myötä kunnan nettomuuttovoitto nousi 44 henkeen, kun edellisenä vuotena lähtömuutto oli vielä ollut 20 henkeä tulijoiden määrää suurempi. Väkilukuun suhteutettuna muuttovoitto oli vuonna 2004 suurin koko Jyväskylän seudulla ja toiseksi suurin koko maakunnassa.

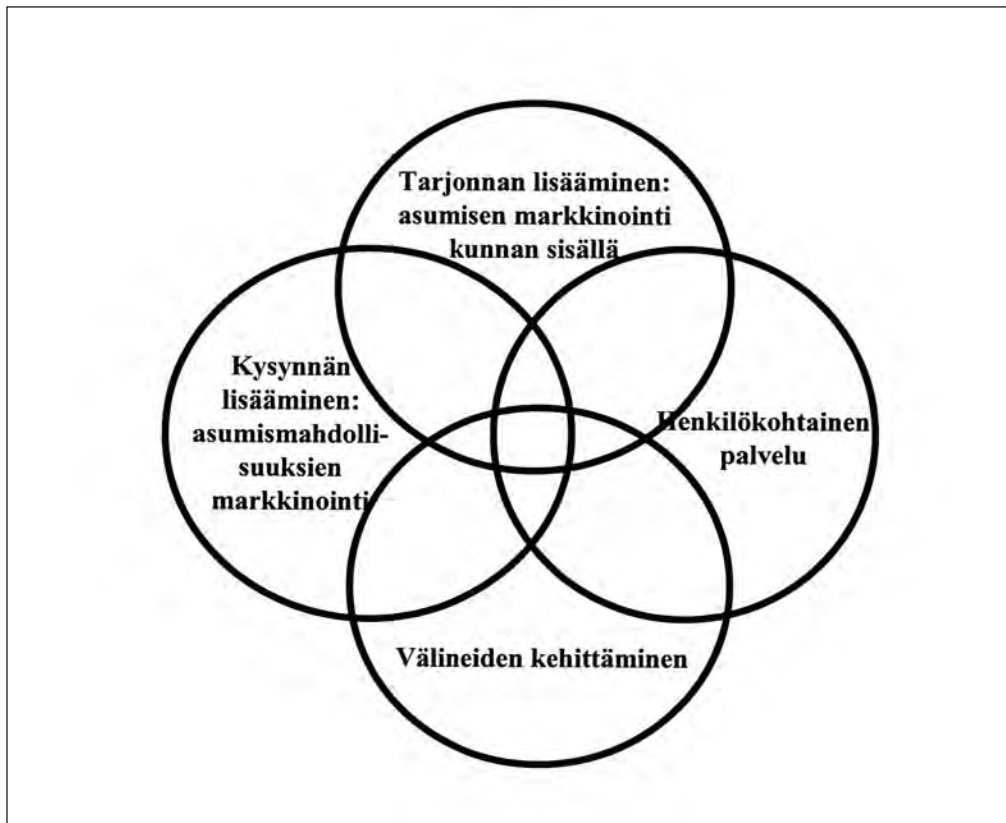
Vuoden 2005 osalta viimeisen kuukauden tilanne ratkaisee sen, kasvaako väkiluku edelleen vain tapahtuuko siinä pieni taantuma. Kolmannen vuosineljänneksen jälkeen kuntaan muuttaneiden määrä oli lähes tasoissa viime vuoden vastaavan ajankohdan kanssa. Myös luonnollinen väestökehitys oli lähes identtinen vuotta aiempaan tilanteeseen verrattuna. Sen sijaan lähtömuuttajien määrä nousi jostain syystä nimenomaan vuoden kolmannen neljänneksen aikana verrattuna viime vuoteen. Siitä johtuen väestökehitys oli loppusyksyllä 2005 hieman jäljessä vuoden 2004 vastaavan ajankohdan tilannetta.

Hankkeen toimintamallit

Koti Hankasalmen -hankkeen toimintamallit ovat muovautuneet hankkeen edetessä. Hankkeen tuomien lisäresurssien avulla on pystytty kokeilemaan erityyppisiä toimintoja. Osa niistä on todettu järkeviksi siirtää osaksi ns. normaalia toimintaa, kun puolestaan osa sitoo tuloksiin nähden liikaa resursseja. Hankkeen tavoitteet ovat luonnollisesti keskeisesti ohjanneet valittuja toimenpiteitä, mutta vaikutus on ollut myös toisensuuntaista: hankkeen edetessä saadut koke-

mukset ovat vaikuttaneet tavoitteiden painottumiseen. Siten esimerkiksi aiemmin esitetyn tavoite 9:n kohdalla mainittu tulomuuttokoti on jäänyt hankkeessa melko vähäiselle huomiolle. Kunnan vuokra-asunnot ja esimerkiksi Ristimäen kyläyhdistyksen talkoilla rakentaman omakotitalon² tyyppinen toiminta on vastannut kohtuullisen hyvin muuttajien tarpeisiin.

Kuvassa 4 on luokiteltu hankkeessa käytettyjä toimintamalleja niiden kohdistumisen ja/tai pääsisällön suhteen. Osin tehdyt asiat ovat luonnollisesti kohdentuneet useampaan kuin yhteen kuviossa esitettyyn kokonaisuuteen. Toimintamallien osalta ei ole erityisesti pohdittu sitä, mihin yksittäisiin tavoitteisiin kullakin toiminnalla on pyritty vastaamaan. Sen sijaan alla esiteltävillä toiminnan päälinjoilla kokonaistavoitteena on ollut vastata hankkeen päätavoitteeseen, eli rakentaa siltä Hankasalmelle haluavien ja Hankasalmelta löydettävissä olevien asumismahdollisuuksien välille.

Kuva 4. Koti Hankasalmelle -hankkeen päätoimintalinjat.

Tarjonnan lisääminen

Tarjonnan lisäämisen osalta hankkeessa on toimittu tiiviissä yhteistyössä kylien kanssa. Laajemman joukon mukaan sitouttamisen perusviestinä on ollut se, että jokainen voi vaikuttaa oman kylänsä tai kuntansa kehittymiseen - tässä tapauksessa erityisesti väestön osalta. Kyläläisillä on luonnollisesti myös paras käsitys siitä, mitä ja minkälaista asuminen ja eläminen on heidän kylällään. Koettua kokemusta kylällä asumisesta on hyvin vaikea kertoa kunnantalolta käsin. Yksi kehittymisen perusedellytys on se, että kylällä ja/tai kunnalla on tarjolla tonttimaata ja asuntoja kunnasta kiinnostuneille. Hankasalmella rakennusmaan osalta korostuu yksityisten maanomistajien merkitys, koska kunnan omistuksessa on maata varsin vähän.

Käytännössä tarjonnan lisäämisessä on ollut käytössä neljä väylää. Ensimmäinen on yhteistyö kyläyhdistysten ja seurojen kanssa. Tämä on tarkoittanut hankkeen esittelemistä kyläilloissa. Sen lisäksi on pidetty muuten yhteyttä kyläyhdistysten edustajiin. Toinen väylä on ollut hyödyntää paikallista Hankasalmen Sanomat -lehteä. Myös sitä kautta on tiedotettu hankkeen etenemisestä, kerrottu kysynnästä ja pyritty löytämään uusia myytäviä paikkoja. Kolmas väylä on ollut suorat yhteydenotot hankkeesta. Sopivaa tonttimaata on haettu karttapohjista ja/tai maastoon tutustumalla. Sen jälkeen on soitettu suoraan maanomistajille ja kysytty valmiutta myydä maata sopivalle ostajalle. Suorat yhteydenotot ovat tuottaneet työmäärään nähden vähäisiä tuloksia, vaikka muutama onnistuminen onkin saatu. Neljäs keino tarjonnan lisäämiseksi on ollut kunnassa olleissa tapahtumissa esillä oleminen, mitä kautta on saatu kontakteja maanomistajiin.

Kysynnän lisääminen

Tarjonnan lisäämiseksi tehty työ on ollut tuloksellista: esimerkiksi rakennusmaata on tarjolla yli 40 yksityisellä maanomistajalla. Hankasalmella pystytään siten tarjoamaan kunnasta kiinnostuneille erityyppisiä vaihtoehtoja. Kysynnän lisäämisessä hankkeessa onkin keskitytty palveluiden ja sijainnin ohella kertomaan tarjolla olevien vaihtoehtojen monipuolisuudesta.

Kysynnän lisäämisessä verkostoituminen muiden hankkeiden ja yksityisen sektorin kanssa on todettu hyödylliseksi. Se on mahdollistanut tiedon levittämisen laajalle alueelle ja moniin eri pisteisiin. Verkostoitumisen osalta merkittävimpiä kontakteja ovat olleet Keski-Suomen Kylät r.y.:n Kyläverkko-hanke (joka puolestaan toimii osana artikkelin aluksi mainittua Onni Muuttaa Maalle -hanketta). Kyläverkko-hanke on kerännyt koko Keski-Suomen alueelta tietoja maaseudulla myynnissä olevista kohteista ja laittanut ne nähtäville internetiin

Etuovi.com -sivustoille, joka on myös kiinteistövälittäjien laajasti käyttämä. Potentiaalisten ostajien yleisesti käyttämä sivusto tarjoaa paremman näkyvyyden kuin omien sivustojen avaaminen. Omien sivujen ongelmana on myös niiden ylläpito hankkeen päätyttyä. Hankasalmen osalta sivustoille laitettut kohteet ovat lähes poikkeuksetta tulleet Koti Hankasalmelle -hankkeen kautta. Keski-Suomessa Kyläverkkohankkeen kohteita sivustoilla on ylivoimaisesti eniten juuri Hankasalmelta.

Vastaavaa yhteistyötä on ollut myös yksityisen sektorin kanssa. Esimerkiksi hankasalmelainen käsityöyrittäjä Sepän Galleria pitää messuilla käydessään esillä tietoja kunnasta ja kunnan tonttitarjonnasta. Kunnan omistamien tonttien osalta on käyty alustavia keskusteluja siitä, voitaisiinko kunnan tontteja myydä myös kiinteistövälittäjän kautta. Kyseinen asia ei kuitenkaan tule toteutumaan Koti Hankasalmelle-hankkeen aikana.

Toinen toiminta-alue, johon hankkeen aikana on kiinnitetty huomiota kysynnän lisäämiseksi, on mainonta ja mediatiedottaminen. Mainonnassa ja mediatiedottamisessa pääkärki on suunnattu lapsiperheisiin. Koska hanketta esiteltiin Muuttoliikesymposiumissa, jonka pääteemana on suurten ikäluokkien valinta, on tässä yhteydessä syytä valottaa mainonnan kohdistamisen taustatekijöitä. Ensinnäkin mainonnan kohdistamisessa lähdettiin liikkeelle kunnan ikärakenteesta, joka on hyvin vanhuspainotteinen. Koska vanhusväestön tasokkaiden palveluiden turvaamisessa riittää haasteita nykyiselläkin ikärakenteella, ei hankkeessa nähty järkevänä pyrkiä tietoisesti lisäämään kyseisten palveluiden tarvetta. Toiseksi muuttoliiketutkimuksissa on kautta linjan havaittu, että muuttoalttius laskee melkoisesti iän karttuessa. Lapsiperheet ovat vielä suhteellisen muuttoalttiita aina lasten kouluun menoon asti. Sen jälkeen halukkuus muuttamiseen yleensä laskee aina eläkeikään asti, jolloin muuttoalttiudessa on pieni nousu. Tämän vuoksi hankkeessa arvioitiin tilanne sellaiseksi, että suuremmasta muuttajavolyymistä ts. lapsiperheistä, on saatavissa helpommin muuttajia kuntaan³. Lisäksi lapsiperheet ovat todennäköisemmin satsausta pitkälle tulevaisuuteen, aina jopa seuraavaan sukupolveen asti, sillä nykyisistäkin kuntaan muuttavista lapsiperheellisistä on suurella osalla siteitä kuntaan. Ehkä voidaan olettaa, että nyt kuntaan muuttavilla lapsilla on myös omien opiskeluidensa jälkeen keskimääräistä suurempi todennäköisyys muuttaa takaisin Hankasalmelle.

Mainosten lisäksi hankkeessa on kiinnitetty huomiota mediatiedotteiden laatimiseen. Jos tulokset ja tilastot ovat positiivisia, on niistä syytä myös kertoa. Koti Hankasalmelle -hankkeessa on huomattu se, että monessa mediassa ollaan valmiita kertomaan tiedotteiden mukaisista asioista, mikäli informaatio annetaan sujuvassa muodossa. Positiivisten asioiden säännöllisestä näkymisestä julkisuudessa on tuskin haittaa yhdellekään kunnalle, eikä sitä kissan häntää yleensä nosta kuin kissa itse.

Koska hankkeella on ollut verraten hyvin resursseja käytössä, on siinä ollut mahdollista kokeilla myös erimuotoista omien tapahtumien järjestämistä. Käytännössä kaikissa tapahtumissa on ollut myös yhteistyökumppaneita, joten järjestelyvastuu ei ole jäänyt yksin hankkeen harteille. Esimerkkeinä tapahtumista voidaan mainita mm. Kyläverkkohankkeen kanssa yhteistyössä järjestetty Maalle ja takaisin -linja-autokierros ja Keski-Suomen Osuuspankin Hankasalmen konttorin kanssa järjestetty rakentajailta. Maalle ja takaisin linja-autokierrokselle tutustuttiin päivän aikana Hankasalmeen. Linja-auton lähtö- ja päätepisteenä oli Jyväskylä. Rakentajaillassa puolestaan kerrottiin maaseudulla asumisesta kiinnostuneille Hankasalmele rakentamisesta.

Tapahtumiin ja messuille osallistuminen on kysynnän lisäämisessä havaittu keskeiseksi toimintamuodoksi. Etenkin rakentajamessut ja erilaiset kaupungeissa järjestettävät maaseutumessut ovat olleet tehokkaita markkinointipaikkoja. Niissä on helppo myös tehdä pienimuotoista gallupia ihmisten toiveista asumisen suhteen. Palautteen kautta pystyy myös arvioimaan omaa tilannetta ja suunnittelemaan jatkotoimia.

Välineiden kehittäminen

Välineiden kehittämisen tarve oli ilmeinen heti hankkeen alussa. Käytössä ei ollut esim. ajantasaisia esitteitä kunnasta, kotisivut eivät palvelleet asumisen markkinointia, karttoja ei ollut käytössä jne. Jotta asumisesta ja siihen liittyvistä asioista pystytään kertomaan, on sitä varten luotava välineitä.

Moniin asioihin tarpeellista tilastotietoa alettiin kerätä järjestelmällisesti. Osin kerääminen lähti jo hankkeen mitattavien tavoitteiden seuraamisen tarpeesta, mutta varsin pian havaittiin, että esim. mainonnassa tarvitaan tilastoja, joilla kehitys voidaan osoittaa. Tilastotietojen osalta Väestörekisteri ja Tilastokeskus ovat olleet keskeiset informaatiopisteet. Molemmilla on hyvät internet -sivustot, joiden kautta tietojen kerääminen ja kehityksen seuraaminen on helppoa.

Esitteiden ja esitysten tekemiseen kiinnitettiin huomiota heti hankkeen aluksi. Kunnan yleisesite on edelleen laadinnassa, mutta pienempiä esitteitä mm. päivähoidosta ja tiivis kuntaesittely on saatu valmiiksi. Laadittujen esitteiden sisällössä on huomioitu hankkeen mainonnan painottuminen lapsiperheisiin. Erilaisissa yleisötilaisuuksissa, kuten esim. messuilla, hyödynnettäviä powerpoint -esityksiä on laadittu kaksi erilaista versiota. Niiden vetovoimaisuus on havaittu yleisötilaisuuksissa hyväksi. Esitysten hyviä puolia on myös niiden helppo päivitettävyyys, joten ne on esim. painettuihin esitteisiin verrattuna edullisia pitää ajantasaisina.

Kunnan kotisivuilla asumisen asiat on saatu entistä painotetummin näkyville. Kotisivujen kehittäminen jatkuu aina hankkeen päättymiseen asti. Selkeim-

min se tulee näkymään ns. nettikartan käyttöönottamisena. Monilla kunnilla jo käytössä oleva nettikartta mahdollistaa esim. nykyistä paremmat tonttiesittelyt kotisivujen yhteydessä. Samalla kotisivuille on suunnitteilla ns. kiinteistöpörsäsi, johon myyjien lisäksi voi jättää ilmoituksia myös ostamisesta kiinnostuneet.

Välineiden kehittämisessä merkittävässä roolissa on ollut se, että saadaan kootuksi tietoja myös yksityisten maanomistajien myymistä rakennuspaikoista. Asian merkittävyudesta kertonee se, että Hankasalmella myytiin vuosien 2001–2004 välisenä aikana keskimäärin 6,5 kunnan omistamaa tonttia vuosittain. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että suurempi osa uusista taloista on noussut yksityisten maanomistajien kautta myydyille maille. Siksi on pidetty tärkeänä sitä, että tietoja yksityisten myymistä paikoista löytyisi jostain mahdollisimman helposti.

Henkilökohtainen palvelu

Henkilökohtaisen palvelun kautta on hankkeessa pyritty mahdollistamaan asiakkaille yksilöllinen ja nopea palvelu. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että kaikkiin asumista koskeviin kysymyksiin on vastattu mahdollisimman nopeasti. Ensimmäisen asiakaskontaktin aikana on kartoitettu asiakkaan toiveet ja tarpeet. Ne on myös asiakkaan suostumuksella kirjattu, mikä on mahdollistanut asiakassuhteen jatkuvan hoitamisen. Kirjauksista on saatu koostettua asiakasrekisteri, jota on täydennetty uusien kontaktien myötä. Asiakassuhteen hoitaminen on ollut aktiivista yhteydenpitoa, kuten esim. uusista myyntiin tulleista kohteista tiedottamista. Asiakasrekisteri mahdollistaa sen, että toiminta ei ole kiinni yhdestä henkilöstä, vaan kysymyksiin voi vastata sellainenkin henkilö, jonka suoranainen toimenkuva ei ko. asiaan liity.

Organisaation tasolla uudet työtavat eivät hankkeen aikana ole tuoneet suuria muutoksia kunnan työntekijöiden toimintaan. Hankkeen päättymisen jälkeen, kun kehitellyt työmallit siirretään osaksi päivittäistä toimintaa, myös kuntaorganisaatiolta edellytetään kykyä mukautua uusiin toimintatapoihin.

Tulomuuttajien houkuttelun toimivat käytännöt

Koska Koti Hankasalmelle -hanke oli pilotti, on sen yhtenä tavoitteena rakentaa malli, jonka avulla myös muut kunnat voivat pohtia omien tulomuuttokäytäntöjensä edistämistä. Sen vuoksi hankkeenaikana on pyritty löytämään ja mallintamaan hyviä toimintatapoja tulomuuttajien määrän kasvattamiseksi. Toiminnan kautta on löydetty tapoja ja välineitä, joiden kautta pystytään edistämään tulomuuttoa kunnassa. Tulomuuton edistämiseen keskittyminen on perusteltua sikäli, että siihen välineet on löydettävissä helpommin kuin lähtömuuttoon tai luonnolliseen väestönkehitykseen vaikuttamiseen. Kuvassa 5 on esitelty – pää-

Kuva 5. Tulomuuton lisäämisen hyvät toimintamallit.

osin edellä esitetyistä hankkeen toimintamalleista – johdetut käytännöt, jotka on Koti Hankasalvelle -hankkeessa todettu keskeisiksi tulomuuton lisäämisessä. Kuvaa tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä, että hankesuunnitelma itsessään ohjasi toimintaa tiettyyn suuntaan. Tarkoitan tällä sitä, että suunnitelman myötä monet valinnat, esim. henkilöresurssit, hankkeen hallinnoija jne. suhteen lyötiin lukkoon jo ennen hankkeen aloittamista. Käytäntö on luonnollisesti osa normaalia hankemaaailman toimintaa ja rahoittajankin edellyttämä tapa toimia. Siitä kuitenkin seuraa se, että hankkeen aikana syntyi varsin luonnollisesti toimintatapa, joka perustui keskitetysti johdettuun uusien asukkaiden houkutteluun. Vaikka toiminnan taustalla ja tukena on ollut laaja joukko kuntalaisia, on ulospäin näkyminen henkilöitynyt paljolti hankevetäjiin. Hankkeessa ei näin ollen syntynyt kokemuksia erilaisista hajautetusti johdetuista toteutusmalleista (esim. johdettu kylistä käsin), jotka voisivat myös olla mahdollisia.

Kokemusten mukaan potentiaalisille muuttajille suunnattujen palveluiden tulee perustua henkilökohtaiseen kontaktiin. Tulipa ensimmäinen yhteydenotto asiakkaalta tai itse otettuna, on tärkeää, että palvelua annetaan mahdollisimman nopeasti. Osa henkilökohtaista kontaktia on asiakkaan toiveiden selkeä kartoittaminen. Sitä kautta on jatkossa mahdollista pitää yhteyttä ja kertoa uusista tarjolle tulevista kohteista. Jatkuvan yhteydenpidon tärkeys lähtee siitä, että koke-

muksen mukaan suurin osa asiakkaista hakee sopivaa tonttia tai taloa pitkänkin aikaa, sillä sopivaa ei välttämättä löydy juuri asiakkaan kysymällä hetkellä. Asiakkailta saadun palautteen mukaan myöhemmin tietoon tulleista kohteista ei kuitenkaan läheskään kaikissa kunnissa ilmoiteta aiemmin yhteydessä olleille.

Keskitettyssä mallissa on asiakaspalvelun kannalta järkevää pyrkiä tarjoamaan mahdollisimman täydellisiä palveluja ns. yhdeltä luukulta. ”Yhden luukun” tueksi verkostoituminen on tärkeää. Erityisesti tarjolla olevista tonteista ja asunnoista on hyvä saada tietoa moniin eri paikkoihin. Tällöin yhteydet muihin hankkeisiin, yksityiseen sektoriin ja kunnan muihin yhteisöihin on tärkeää.

Muuttajien houkuttelun keskiön muodostaa kiinnostava tarjonta. Maakuntakeskuksen läheisyydessä olevan kunnan osalta tämä tarkoittaa sitä, että tarjonnan täytyy olla monipuolisempaa kuin kaupungissa. Toisaalta tarjottavaa tulee olla lähellä palveluja, toisaalta pitää myös pystyä tarjoamaan jotain sellaista, mitä kaupungeista ei löydy. Selkeimmin jälkimmäinen vaihtoehto toteutuu luonnollisesti haja-asutusalueilla.

Maaseutumaisessa kunnassa pitää pystyä hyväksymään hajautetumpi yhdyskuntarakenne kuin kaupungissa. Taajamissakaan harva maaseutumaiseen kuntaan muuttanut haluaa omasta keittiöstään seurata, mitä naapurissa syödään päivälliseksi. Tontin ostajien toiveita vastaan toimimalla kunta rajaa osan muuttajista pois, koska tarjonta ei vastaa kysyntää. Sen vuoksi on tärkeää, että kunnan tonttien lisäksi muuttajien houkuttelemiseksi pystytään tarjoamaan myös yksityisten maanomistajien myymiä väljiä rakennuspaikkoja.

Tarjonnan tuotteistamista on kunnissa harjoitettu melkoisen vähän. Kuntatasolla tilannetta tarkasteltaessa on helppo huomata, että suurin osa maamme maaseutumaisista kunnista on ”turvallisista, puhtaita, luonnonläheisiä” jne. Yhden selkeän ja erottuvan imagotekijän ympärille rakentajia sen sijaan on harvassa. Samanlainen yleisluokittelu on havaittavissa myös asumiseen liittyvissä asioissa. Tuotteistaminen on haaste erityisesti yksityisten myymien rakennuspaikkojen osalta. Jo perusasiat, kuten se, että myytävältä maakappaleelta löytyisi merkittynä muutama talon paikka ja esimerkkejä tontin rajoista, todettiin hankkeessakin vaikeasti toteutettavaksi. Asumista on myös varsin vähän tuotteistettu asukasryhmittäin. Tämän tyyppisestä toiminnasta hyvänä esimerkkinä voi mainita Ristijärven Seniorpoliksen, johon voi tutustua esim. internetin kautta. Tuotteistamisen myötä asioiden oikeanlainen viestintä ja sopivien välineiden käyttö tulisi myös miettiä.

Tarjonnan ja tuotteistamisen lisäksi myös markkinoinnin suunnitteluun tulee uhrata aikaa. Tärkeitä kysymyksiä ovat mm. mitä kannattaa tehdä itse, ketkä ovat markkinoinnin pääkohderyhmät, minkä verran markkinointiin on mahdollista taloudellisesti panostaa jne. Luonnollisesti asumisen rooli ja merkitys kunnan muussa markkinoinnissa vaihtelee. Painotuksen ja resurssien mukaan on

pohdittava sitä, kohdennetaanko markkinointia tiettyihin kohderyhmiin ja viestimiin vai sisältyykö asumisen asia kunnan yleismarkkinointiin.

Keskitettyissäkin muuttajapalveluissa laajan sitoutumisen merkitys korostuu. Useimmiten mainittuja palveluja tarjotaan kunnissa kunnantalolla. Siellä istuva henkilö ei pysty yksin tekemään asioiden eteen kovin paljoa, ellei ympäröivä yhteisö ajattele ja toimi samansuuntaisesti. Toiminnassa korostuu sekä kunnanjohdon tuki että yksittäisten kuntalaisten viestit omasta kunnastaan. Koti Hankasalmele -hankkeen onnistumisessa kunnanjohtajalla ja kehitysjohtajalla on ollut aivan keskeinen rooli, sillä he ovat käyttäneet runsaasti työaikaansa hankkeen asioiden kanssa toimiessaan. Toisaalta hankkeen kokemusten mukaan myös kuntalaisten tuki vaikuttaa keskeisesti tuloksiin. Yksittäinen kuntalainen voi pienessä kunnassa omalla toiminnallaan vaikuttaa hyvin merkittävästi oman kuntansa väestökehitykseen, mikäli ympäröivä yhteisö ja yhteiskunnan yleinen tilanne on asialle suotuisa.

Viitteet

- 1 Esim. Virtanen(2003, 42) luokittelee kaupungista maalle muuttaneet vastavirtaan muut taneeksi ja maaseudulta kaupunkiin muuttaneet valtavirtaan muuttaneeksi.
- 2 Ristimäen kyläyhdistys päätti joulukuussa 2004 alkaa rakentaa kylälle omakotitaloa, joka myytäisiin kohtuulliseen hintaan kylään muuttavalle. Taloa rakennettiin pitkälti talkootyöllä: jo rakennustyön alkaessa kyläläisiltä oli kertynyt talkoolistaan lupaus yli 800 tunnin talkootöistä. Lisäksi talkoina annettiin mm. rakentamiseen tarvittava puutavara. Talo valmistui joulukuussa 2005. Kaupat siitä oli tehty jo kesällä 2005 kuntaan muuttavan lapsiperheen kanssa.
- 3 Tutkimuksissa on tosin havaittu, että maalle muuton todennäköisyys nousee iän myötä. Toisin sanoen nuorista muuttajista pienempi ja vanhemmista muuttajista suurempi osa muuttaa maaseudulle. Myös lasten määrän on todettu lisäävän muuton suuntautumista maaseudulle, vieläpä niin, että lasten määrän lisääntyessä muuton maalle suuntautumisen todennäköisyys vain kasvaa. (Nivalainen 2002, 24–25).

Lähteet

Hankasalmen kunnan kunnalliskertomus vuodelta 1980.

Nivalainen, Satu (2002). Maallemuuttajat - millaisia he ovat? Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita, N:o 59. Helsinki.

Virtanen, Vesa (2003). Valta ja vastavirtaan Selvitys maassamuuttajien elinoloista, uuteen kiinnittymisestä ja arvotaustasta Suomessa. Sisäasiainministeriö, Sisäasiainministeriön julkaisu 14/2003.

Onni muuttaa maalle

Kaija Roiha

Onni muuttaa maalle –hanke on syntynyt Saaristoasiain neuvottelukunnan (SM) ja Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (MMM) aloitteesta. Hankkeella haluttiin aikaansaada maaseudulle muuttoon liittyviä toimintoja kattavasti koko maahan sekä lukuisat maallemuuttoon liittyvät paikalliset pienet hankkeet ja tonttipörssit saman katon alle Onni -hankkeen kanssa. Toisaalta hankkeessa haluttiin painottaa myös kesäasukkaiden roolia kuntien elinkeinoelämän vauhdittajana ja potentiaalisena muuttajaryhmänä.

Onni muuttaa maalle –hanketta hallinnoi ja sen koordinoinnista vastaa Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Hankeaika on 1.1.2004–28.2.2006. Hanketta rahoittavat Varsinais-Suomen TE -keskus Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahastosta (EMOTR), valtio, kunnat ja yksityiset tahot. Toiminta-alueen 14 maakunnassa hankkeeseen on sitoutunut 106 kuntaa.

Hankkeen toiminta-alue

Onni muuttaa maalle –hanke on ylimaakunnallinen Alma –hanke, joka toimii alueen kaikissa 14 maakunnassa. Tavoitteena oli tehdä omat hankkeet myös Pohjois-Suomeen ja Itä-Suomeen. Pohjois-Suomen tavoitel –alueelle onnistuimmekin saamaan ylimaakunnallisen Onni muuttaa Pohjois-Suomeen –hankkeen, mutta Itä-Suomesta ei löytynyt eri maakuntien välillä yhteistä näkemystä asiasta ja siellä hanke raukesi. Pohjois-Suomen Onni –hanketta hallinnoi Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskus ja se on toiminut meidän sisarhankkeenamme kymmenen kunnan voimin (kuva 1).

Yhdeksään maakuntaan on palkattu hankevaroilla kokopäivä- tai puolipäivätoiminen aluepäällikkö. Viidessä maakunnassa yhteyshenkilömme on toiminut jonkin toisen hankkeen rahoittamana. Kaikki olemme toimineet tiiviinä verkostona, johon ulkojäseninä ovat kuuluneet ”Lapin Onni”, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo ja maallemuutto.info –hankevastaavat.

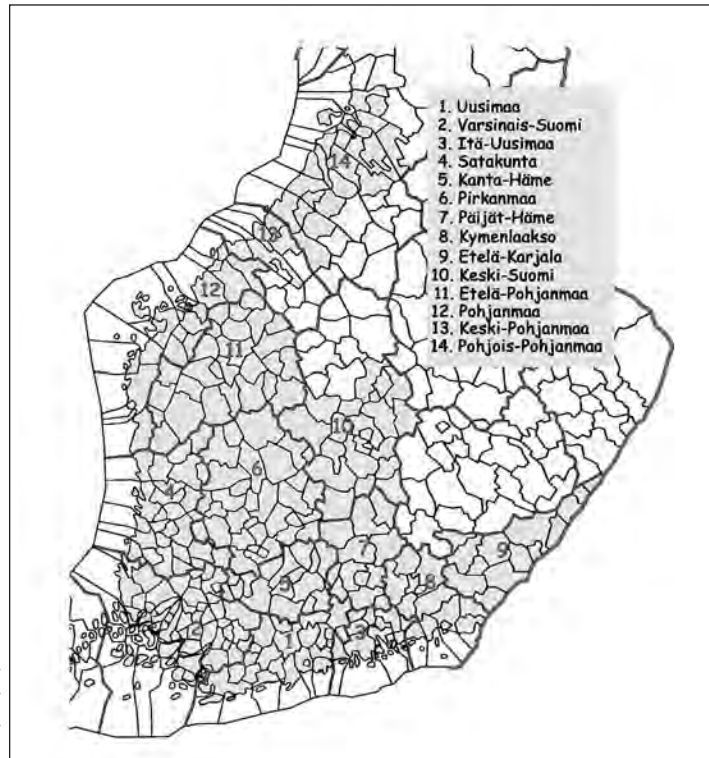
Hankkeen tavoitteet

Koko hankkeen yhteiset tavoitteet

1. Edistää maaseudun elinvoimaa parantamalla tiedonsaantia maaseudun olosuhteista
2. Luoda maakuntiin toimiva maallemuuton palveluverkosto
3. Vaikuttaa hankkeen toiminnalla muuttovirtoihin kaupungista maaseudulle

1. Tiedonsaannin parantaminen

Potentiaaliset maaseudusta kiinnostuneet tarvitsevat tietoa asumisesta, työpai-koista, yrittämismahdollisuuksista, palveluista ja harrastusmahdollisuuksista. Ensisijainen maaseudulle muuton syy on asumisolosuhteet. Siksi olemmekin päätyneet hankkeessa painottamaan toimintamme asumiseen. Kunnat toki jaka-
vat tietoa muuttajille, mutta palveluhalukkuus vaihtelee eikä kunta juurikaan
osoita muita asumisvaihtoehtoja kuin sen omat tontit ja erittäin harvoin tarjolla
olevat talot.

Kuva 1. Onni muuttaa maalle –hanke on toiminnut Alma-alueen 14 maakunnassa.

2. Maallemuuton palveluverkosto

Jotta palvelu jatkuisi hankkeen jälkeenkin, on tavoitteena nimetä ne henkilöt, jotka tulevaisuudessa jakavat tietoa maallemuuttohalukkaille. Etenkin pienissä kunnissa tämä henkilö on usein kunnanjohtaja. Se voi olla joku muu kunnan virkamies, mutta yhtä hyvin joku kyläyhdistyksen jäsen tai kuka tahansa, joka on kiinnostunut asiasta ja haluaa ottaa sen omakseen. Tärkeintä on, että henkilö on sitoutunut tehtäväänsä. Vastuuhenkilöt voivat olla kunta- tai kyläkohtaisia.

3. Muuttovirrat kaupungista maaseudulle

Hankkeessa emme ole määritelleet maaseutua. Puhumme mieluummin maaseutumaisesta asumisesta. Jokainen voi itse päättää, mitä se hänen kohdallaan on. Tietenkin harvaan asuttu maaseutu kaipaa kipeimmin asukkaita, mutta tällä hetkellä muutto suuntautuu pääasiassa kasvukeskusten kehyskuntiin.

Hankkeen kohderyhmät ovat paluumuuttajat, tulomuuttajat ja kesäasukkaat. Markkinointimme on kohdennettu ensisijaisesti lapsiperheille ja seniori-ikäisille.

Maakuntien tavoitteet

Jokainen maakunta on lisäksi saanut asettaa omat tavoitteensa. Ne liittyvät useimmiten asuntotarjontaan, muuttaneiden määriin, yhteistoimintaan kylien kanssa, mutta joissakin maakunnissa on ollut tavoitteena selvittää esim. muutto liikkeen syitä, etätyömahdollisuuksia tai kuntien markkinointitapoja. Joillakin alueilla on keskitytty toimintaan kesäasukkaiden kanssa ja joku maakunta on halunnut painottaa työpaikkojen syntyä asumisololoja tärkeämpänä.

Toiminta Onni muuttaa maalle –hankkeessa

Koordinoinnin tehtävänä on ollut jatkuva yhteydenpito kenttään, maakunnissa tapahtuvan toiminnan seuraaminen ja tiedon ja toimintatapojen välittäminen koko verkoston käyttöön. Olemme järjestäneet yhteisiä tilaisuuksia ja hoitaneet keskitetysti hankkeen markkinointia sekä toimineet yhteydenpito-organisaationa rahoittajan suuntaan koko hankkeen osalta.

Toimintaa yhdessä kuntien ja kylien kanssa

Kaikessa toiminnassa olemme pyrkineet siihen, että lähtökohtaisesti toimimme kuntien ja kylien näkökulmasta ja yhdessä heidän kanssaan. Hankkeessa mukana olevilla kunnilla on ollut mahdollisuus vaikuttaa siihen, mitä juuri heidän kuntansa muuttoliikkeen edistämiseksi voitaisiin tehdä. Osa kunnista on aktiiv-

visesti käyttänyt tämän mahdollisuuden hyväkseen, mutta osa taas on ollut melko passiivisia. Joissakin maakunnissa kunnat ovat saaneet varsin yksilöllistä palvelua omalta maakunta-Onniltaan.

Kylien rooli maallemuuttoasioissa on erittäin suuri silloin, kun kylät ovat aktiivisia. Suomesta löytyy lukuisia kyliä, jotka ovat omaehtoisesti lähteneet toimimaan kylän elinvoiman säilyttämiseksi. Nämä esimerkit ovat loistavia malleja maallemuuton edistämiseksi ja juuri näitä aktiivisia henkilöitä pitäisi saada maallemuuton palveluverkostoon.

Asumisen edistäminen

Maallemuuton toimintakenttä on laaja ja hankkeen resurssit rajalliset. Mieleisen asunnon löytyminen ei ole lainkaan itsestäänselvyys. Siksi olemme keskittyneet asumisen edistämiseen, vaikka työn saanti lopulta on usein se, joka ratkaisee muuttopäätöksen.

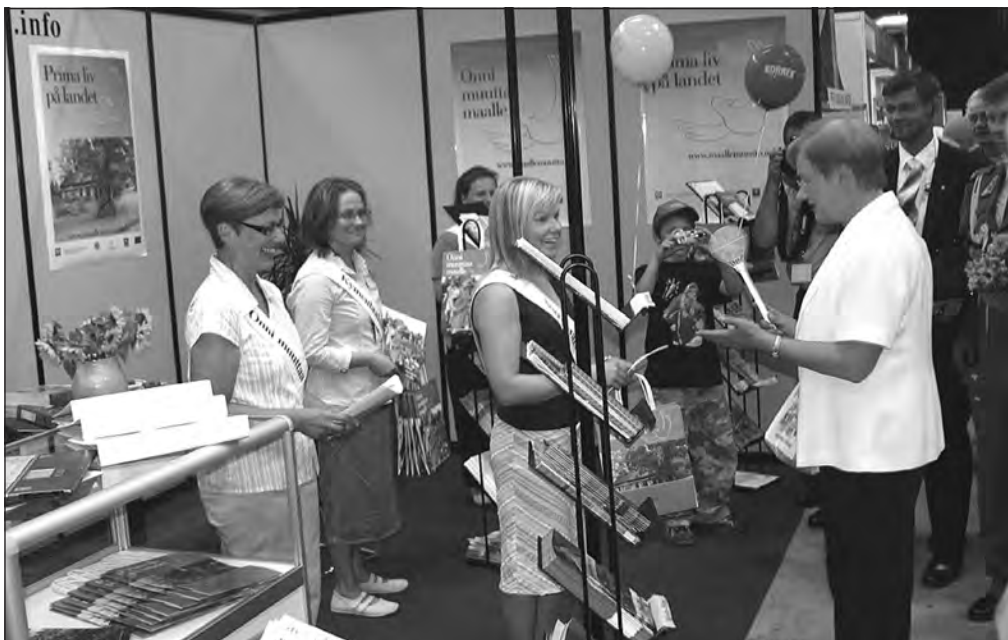
Ylivoimaisesti tärkeimmäksi asiaksi on osoittautunut maaseudun asuntotarjonnan lisääminen. Maaseudulla on paljon tyhjillään olevia taloja, osittain täysin asumattomina ja hoitamattomina pilaamassa maaseudun kulttuurimaisemaa. Näiden talojen saaminen aktiiviseen välitykseen on ollut yksi suuri maakuntien toteuttama työrupeama.

Tyhjillään olevien talojen ja tonttien omistajat on selvitetty ja käyty kirjeenvaihtoa heidän kanssaan mahdollisuudesta saada kiinteistöt myyntiin tai vuokrattavaksi. Omistajat ovat usein perikuntia eivätkä ole halukkaita luopumaan kiinteistöistään, mutta toki halukkaitakin on löytynyt. Välitykseen saatujen kohteiden määrä koko toiminta-alueellamme on yli tuhat. Se on kuitenkin vain noin 5 % tietoomme tulleista vapaista kiinteistöistä. Tämä asia kaipaisi julkista tiedottamista, jotta omistajat heräisivät huomaamaan, kuinka tärkeää on pitää talot asuttuina ja hoidettuina.

Toinen tapa löytää tyhjillään tai vajaakäytössä olevia kiinteistöjä ja rakentamattomia tontteja on viedä asiaa eteenpäin kyläkokouksissa. Kyläläisethän tietävät parhaiten oman kylänsä tilanteen ja voivat innostaa toisiaan myyntitoimiin. Samoin voidaan kylien kanssa yhteistyössä saada myös uusia tontteja myyntiin. Tarjonnasta on pulaa ja varsinkin sellaisista paikoista, joihin muuttajat olisivat halukkaista muuttamaan. Pulaa on myös vuokrattavista asunnoista. Moni muuttajakandidaatti olisi halukas ensin kokeileman maalla asumista vuokralla ja tekemään lopullisen päätöksensä vasta sen jälkeen (kuva 2).

Kuva 2. Muurlassa tarjotaan mummonmökkiä vapaa-ajan asunnoksi.

Kuva 3. Farmari –näyttelyssä Tampereella 2005 meillä oli arvokkaita vieraita.

Markkinointi

Markkinointi on ollut suuri ja haastava työkenttä. Se on ollut ensisijaisesti koordinoinnin tehtävä, mutta myös jokainen maakunta on hoitanut omaa markkinointiaan. Jokapäiväistä toimintaa on ollut lukuisiin yhteydenottoihin vastaaminen, tiedottaminen ja neuvonta.

Markkinointitoimenpiteitämme ovat olleet:

* *Myytävät ja vuokrattavat kohteet eri rekistereissä*

Kaikki välitykseen saadut kohteet on kirjattu johonkin rekisteriin; kylien, kuntien, seutukuntien, maakuntien ja/tai valtakunnalliseen www.maallemuutto.info -portaaliin. Tavoitteena on ollut, että kaikki maakunnat olisivat mukana maallemuutto.infossa niin, että yhdestä osoitteesta löytyisi koko maan tarjonta, mutta se ei ole ainakaan vielä onnistunut. Maallemuutto.info on oma hankkeensa, jonka kanssa olemme tehneet tiiviisti yhteistyötä. Muutama maakunta on markkinoinut kohteita myös kaupallisen etuovi.comin kautta. On huomattava, että Onni-hanke ei ole toiminut myyjänä, vaan auttanut kysynnän ja tarjonnan kohtaamisessa.

* *Messut*

Koordinoinnin toimesta olemme osallistuneet näytteilleasettajana viisille valtakunnallisille messuille. Olemme markkinoineet sekä maaseutuasumista että tarjolla olevia kohteita. Vastaanotto on ollut erittäin myönteinen ja aivan konkreettisia muuttajiakin on messujen tuloksena saatu. Asiakkaat ovat pitäneet positiivisena sitä, että maakunnat esiintyvät yhdessä. Messujen yhteenlaskettu kävijämäärä on noin 220 000. Näiden messujen lisäksi maakunnat ovat olleet mukana kymmenillä alueellisilla messuilla ja tapahtumissa (kuva 3).

* *Onnistunut Onni-lehti*

Onni muuttaa maalle –lehdessä kaikki maakunnat esiintyvät omalla sivullaan ja lisäksi siinä on yleisiä maaseutuasumiseen liittyviä juttuja. Lehden keskellä on irrotettava maallemuuttajan opas ”Sykkiikö sydämesi maaseudun tahtiin”. Lehteä jaettiin 180 000 kpl Pirkka –lehden liitteenä suurten kaupunkien alueelle ja 20 000 kpl messuilla ja tapahtumissa, mikä tarkoittaa yhteensä noin 500 000 lukijaa. Myös maakunnat ovat tehneet omia lehtiään.

** TV-tietoiskut maallemuutosta*

Toteutimme 10 viiden minuutin pituista TV-tietoiskua maallemuutosta. Ohjelmat esitettiin aamu-TV:ssä syksyllä 2004. Ohjelmissa esiteltiin eri maakuntia houkuttelevina asuinpaikkoina. Sarja keräsi noin miljoona katsojaa. Ohjelmat ovat nähtävänä Onnin kotisivuilla myös nettiversioina, www.tkk.utu.fi/onni.

** Logo, mainokset ja näkyvyys mediassa*

Onni muuttaa maalle –hankkeella on kahdella kielellä oma logonsa, joka on rekisteröity Turun yliopiston käyttöön. Logo näkyy tietenkin kaikissa materiaaleissamme. Hanke on ollut todella hyvin esillä mediassa. Lehtijuttuja on ollut satoja eri puolilla maata, lukuisia radio- ja tv-ohjelmia. Meillä on ollut myös useita mainoksia valtakunnallisissa lehdissä (kuva 4).

Yhteiset Onni –tapaamiset

Onni-verkostolla on ollut hankkeen aikana 8 yhteistä 2-päiväistä tapaamista. Tapaamisten tarkoituksena on ollut ensisijaisesti kokemusten vaihto ja tiedon jakaminen. Jokaisessa tapaamisessa on lisäksi ollut ulkopuolisia puhujia, ensisijaisesti maaseutututkimukseen liittyen. Tapaamiset on koettu erittäin hedelmällisiksi. Ne ovat lisänneet yhteistyötä verkostossa ja luoneet hyvän pohjan työllemme (kuva 5).

Tutkimuksia ja selvityksiä

Hankkeessa on tehty myös muutamia tutkimuksia ja selvityksiä. Pohjanmaalla on tehty tutkimus etätyöstä ”Flexiblare arbetsmodeller i Österbotten”. Turunmaan saaristossa tutkittiin muuttoliikettä Kemiön ja Korppoon kunnissa. Åbo Akademin tutkija Sam Grönholm toteutti tutkimuksen ”Migrationsrörelser inom Korpo och Kimito”. Maallemuuton syitä ja esteitä selvitettiin Taloustutkimus Oy:n toteuttamissa haastatteluissa syksyllä 2004. Etelä-Pohjanmaalla Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti on tehnyt selvityksen kuntien markkinointitavoista.

Seminaareja ja tutustumisretkiä

Hankkeen yhteisten seminaarien lisäksi monessa maakunnassa on järjestetty alueellisia seminaareja ja tutustumisretkiä toisiin maakuntiin ja messuille.

Kuva 4. Onni -kassi.

Kuva 5. Iloiset Onnit paluumatkalla Utön tapaamisesta.

Hyviä käytäntöjä toiminnan terävöittämiseksi

Kuntien ja alueiden profiloituminen

Vain harvat kunnat Suomessa ovat tosissaan miettineet profiloitumistaan. Kuntien internet sivut ja esitteet eivät juuri sisällöltään poikkea toisistaan. Useimmiten markkinoidaan hyvän asumisen kuntaa, luonnonläheistä asumista, ystävällistä ja viihtyisää kuntaa. Kuntien on tosissaan paneuduttava miettimään omaa profiiliaan, millä erottua muista. Samalla konkretisoituvat myös ne kohderyhmät, joille markkinointi ensisijaisesti kannattaa tehdä. Tässä muutama esimerkki varsinaissuomalaisista kunnista, jotka ovat löytäneet profiilinsa: Alastaro – vauhdin pitäjä (kunnassa kiihdytysrata), Loimaa – jyvällä tulevaisuudesta (viljamaakunta, mutta tulevaisuussuuntautunut), ja Särkisalo – meren verran parempi (meren ympäröimä).

Kohdennettu markkinointi

Markkinointi on kallista puuhaa eikä ole syytä huiskia kaikkea kaikille. Jokainen kunta tai alue voi tunnistaa ensisijaiset kohderyhmänsä, kunhan tekee työtä asian kanssa. Kohderyhmäksi voi valita esimerkiksi lapsiperheet, seniorit, kesäasukkaat, etätyöntekijät, paluumuuttajat tai yrittäjät. Kun kohderyhmä on valittu, niin markkinointikanavien valinta helpottuu huomattavasti.

Kyläläisten mukaanotto ja sitouttaminen

Kyläläiset kannattaa ottaa mukaan toimintaan alusta asti. Kylistä löytyy uskottomia voimavaroja, jos siellä sitoudutaan asiaan. Kun kyläläiset päättävät, että meidän kylälle saadaan uusia asukkaita, niin kyllä niitä yleensä myös saadaan. Loistavia kyläesimerkkejä ovat vaikkapa Tykköön kylä Satakunnassa tai Kojonkulma Loimaalla.

Uuden asukkaan myönteinen vastaanottaminen

Uuden asukkaan myönteinen vastaanotto voi edesauttaa kotoutumista ja viihtymistä arvaamattoman paljon. Siitä kantavat vastuun niin kunta kuin kuntalaisetkin. Vähin, mitä kunta voi tehdä on kerran tai kaksi vuodessa järjestettävä tervetuloilaisuus uusille kuntalaisille. Se on jo kädenojennus ja osoitus, että heidän tulonsa on huomattu. Monet kunnat ovat kehittäneet erilaisia tervetulo paketteja, järjestävät linja-autokierroksia kunnassa, jakavat erilaisia rahan arvoisia seteleitä jne. Erityisesti naapurien velvollisuus olisi luoda lämmin ja vastaanottava ilmapiiri, jotta asukas saataisiin viihtymään.

Usein keskustellaan siitä, kuinka aktiivisia voidaan olla uuden asukkaan kutsumisessa erilaisiin tilaisuuksiin ja harrastuksiin. On niitä, jotka haluavat olla rauhassa ja toisaalta niitä, jotka etsivät uusia sosiaalisia piirejä. Itse ajattelen, että ei ole pahaksi, jos kiinnostusta kysytään. Ainahan voi kieltäytyä, jos on mieluummin omissa oloissaan.

Kunnan kohdistettava resursseja maallemuuttotoimintaan

Jos kunta haluaa uusia asukkaita, on sen kohdistettava resursseja asian edistämiseksi. Muuttoasiat täytyy olla osa jonkun henkilön toimenkuvaa. Lisäksi markkinointiin on kohdistettava resursseja. Asuminen tulee olla selkeästi esillä kunnan nettisivuilla. Asiakas siirtyy helposti naapurikunnan sivuille, jos ei nopeasti löydä etsimäänsä. Monet kunnat markkinoivat omilla sivuillaan myös yksityisten omistamia tontteja ja asuntoja. Se on esimerkillistä yhteistoimintaa.

www.maallemuutto.info yhteiseksi maallemuutto-osoitteeksi

Jotta asiakas voisi helposti saada maallemuuttoon liittyvät tiedot, ne pitäisi löytää yhdestä osoitteesta, josta sitten olisi linkit erilaisiin rekistereihin ympäri maata. Tällainen portaali on luotu, mutta vain 8 maakuntaa on siinä mukana. Olisi erittäin toivottavaa ja tarpeellista, että loputkin maakunnat liittyisivät siihen ja www.maallemuutto.info -osoitetta voitaisiin markkinoida kaikkien yhteisenä portaalina.

Onni muuttaa maalle –hankkeen tuloksia

Hankkeen koordinoinnin asettamia koko hankkeen yhteisiä tavoitteita ovat maallemuuttoon liittyvän tiedon jakaminen, maallemuuton palveluverkoston nimeäminen ja muuttovirtoihin vaikuttaminen.

Maallemuuttotietoa olemme jakaneet kaikki yhdessä ja erikseen, kuten olen kohdassa markkinointi aiemmin kuvannut. Onni –hanke on saanut runsain mitoin tunnettuutta koko maassa ja pääasiassa varsin positiivista palautetta. Jokaisen maakunnan yhteyshenkilö on velvollinen loppuraportissaan nimeämään maallemuuton yhteyshenkilöt omalla alueellaan. Toivomme että he ovat myös motivoituneita asiaan ja jatkavat toimintaa Onni –hankkeen jälkeen.

Myös muuttovirtoihin olemme päässeet vaikuttamaan. Onnin ja sen yhteistyöhankkeiden tuloksena olemme päässeet seuraaviin lukuihin:

- erilaisissa rekistereissä kohteita 1 000 kpl, joista

tontteja	500 kpl
asuntoja	330 kpl

yrityskiinteistöjä	15 kpl
kesämökkejä	50 kpl
• muuttaneita kotitalouksia (kuvat 6 ja 7)	370 kpl
• muuttaneita henkilöitä	1 100 ihmistä

Lisäksi Pohjois-Karjalan tulomuuttohankkeen tuloksena kuuden vuoden aikana on ollut n. 750 muuttanutta.

Luvut on noin lukuja, koska kaikki eivät suinkaan ilmoita muuttopäätöksistään. Todennäköisesti oikea luku on suurempi kuin edellä mainitut.

Työ jatkuu maaseutuasumisen teemaryhmässä

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (MMM) on asettanut vuosiksi 2006–2007 maaseutuasumisen teemaryhmän, jonka päätavoitteena on maalla asumisen esteiden vähentäminen ja maallemuuton edistäminen. Ryhmän puheenjohtajana toimii apulaispääsihteeri Risto Matti Niemi Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmästä ja ryhmän jäsenet edustavat seuraavia organisaatioita: kuntaliitto, ympäristöministeriö, Suomen Kotiseutuliitto, sisäasiainministeriö, Etelä-Savon maakuntahallitus, Suomen Omakotiliitto, Oulujärvi LEADER, Suomen Kylätöiminta, valtion asuntorahasto ja Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Ryhmä suuntaa tavoitteeseensa vaikuttamalla seuraaviin asioihin:

- Maaseutualueiden kaavoitus- ja rakennuslupakäytännöt
- Maaseudun infrastruktuurikysymykset
- Erilaiset asumismuodot ja rakennustavat
- Työmatkaliikennejärjestelyt ja verotuskysymykset
- Maaseutuasumiseen liittyvät kehittämis- ja tutkimushankkeet
- Kokonais- ja erityisohjelmien maaseutuasumista koskevien ehdotusten toteuttaminen

Onni muuttaa maalle –hankkeen toiminta jatkuu osana maaseutuasumisen teemaryhmän toimintaa valtakunnallisella tasolla. Hankkeessa muodostettu verkosto ja maakunnissa tehty työ ei siis jää unholaan, vaan Onni tulee jatkossakin koordinoimaan maakunnissa toimivia maallemuuttohankkeita ja maallemuuton edistämiseen osallistuvia henkilöitä.

Muuttoliike ja työmarkkinoiden dynamiikka

Elli Heikkilä

Johdanto

Väestön ikääntyminen on yhteinen piirre useimmille Euroopan maille. Eurooppa kärsii väestön ikääntymisongelmasta suuremmassa määrin kuin muut maailman suuralueet. Nykyisen väestöllisen kehityksen on ennustettu jatkuvan tulevina vuosina ja vanhusväestön suhteellinen osuus koko väestöstä tulee kasvamaan, mikä aiheuttaa haasteita yhteiskunnille (Council of Europe Publishing 2002).

Väestön ja työvoiman ikääntymistä tapahtuu myös Suomessa. Syntyvyyden aleneminen on vaikuttanut väestön ikärakenteen vanhenemiseen. Heti toisen maailmansodan jälkeen syntyvyys kohosi poikkeuksellisen korkealle ja näin syntyi ns. suuret ikäluokat. Sen jälkeen syntyvyys on alentunut ja kehityksen seurauksena vanhusväestö on määrällisesti yli kaksinkertaistunut viimeisten 40 vuoden aikana. Suomi on väestön ikääntymisessä edelläkävijä Euroopassa ja Japanin kanssa koko maailmassa (Karjalainen 1993; Parkkinen 2001).

Suomessa alueiden väliset erot, niin taloudelliset kuin väestölliset, ovat huomattavia. Jopa 40 prosenttia Suomen väestöstä asuu Etelä-Suomen läänissä, vaikka alueen pinta-ala on alle 10 prosenttia koko maan pinta-alasta. Alueellisesti epätasapainoinen kehitys ja alue-erot voivat olla problemaattisia talouskehityksen näkökulmasta, ei pelkästään jälkeenjääneillä alueilla, vaan myös kehityksen kärkialueilla, missä paine on suuri.

Yhteinen hälyttävä ongelma alueille on tuleva työvoimapula, ilmiö, josta on ollut jo kokemusta eräillä sektoreilla ja alueilla ja jonka ennustetaan laajenevan mittakaavaltaan tulevaisuudessa. Erot syntyvyydessä, muuttoliikkeessä, ikärakenteessa sekä työttömyys- ja työllisyysrakenteissa ovat kompleksisesti kytköksissä paikallisten työmarkkinoiden toimivuuden eroihin. Monien työmarkkinoiden kestävyys taloudellisesti ja sosiaalisesti on lisääntyvässä määrin haasteellista, kun väestön väheneminen jatkuu (ks. Persson et al. 2004, 7).

Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella muuttoliikkeen ja työmarkkinoiden dynamiikkaa sekä työssäkäyntialueittain että Hanellin ja Perssonin (2003) kehittämän yhteispohjoismaisen aluetyypittelyn mukaan (ks. Heikkilä & Korkalainen 2004; Persson et al. 2004). Työssäkäyntialueeseen kuuluvat ne

kunnat, joiden työvoimasta vähintään 10 % käy työssä työssäkäyntialueen keskuksessa. Kyseisen luokituksen mukaan Suomessa on 52 useamman kunnan muodostamaa työssäkäyntialuetta ja 172 yksittäisen kunnan muodostamaa työssäkäyntialuetta. Tutkimusaineistona käytetään eri tilastojulkaisuja ja tilastokeskukselta hankittua työikäisen väestön virta-aineistoa.

Muuttovirtojen alueellinen suuntautuminen pitkällä aikavälillä

Muuttoliikkeellä on ollut keskeinen asema asutuksen alueellisten piirteiden muotoutumisessa. Asutettaessa vuosisatojen kuluessa Suomea, maassamuuton näkyvin suunta oli tiheään asutusta etelästä ja lounaasta asumattomille tai harvaan asutuille alueille kohti pohjoista ja koillista. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana muuttoliikkeen pääsuunta on ollut maamme asuttamiselle vastakkainen. Muutto on suuntautunut maalta kaupunkeihin ja haja-asutusalueilta taajan asutuksen alueille, mikä on merkinnyt väestön vetäytymistä kohti Etelä- ja Lounais-Suomea (ks. Hustich 1977, 214–217).

Edellä kuvattu kehitys on nähtävä osana laajaa kehityssuuntaa, jolle on ollut leimaa-antavana piirteenä kaupungistuminen. Kaupungistuminen alkoi maassamme myöhäisessä vaiheessa verrattuna muihin Euroopan maihin. Kehitys on ollut kuitenkin huomattavan nopea. Kun vuonna 1960 suomalaisista noin 38 % asui kaupungeissa, niin vastaava osuus vuonna 1980 oli jo noin 60 % (Siirilä 1982, 10). Kaupunkiväestön osuus eri Pohjoismaiden välillä vaihtelee suuresti: Suomen kaupunkiväestön osuus vuonna 2003 oli 62 %, kun taas esimerkiksi Ruotsissa osuus oli peräti 83 % ja Norjassakin 79 % (STV 2005). Todettakoon, että vuonna 2000 Suomen kaupunkiväestön osuus oli 67 %, mutta sen jälkeen osuus on laskenut vuoteen 2003 mennessä muutaman prosentin.

Voimakas kaupungistuminen on edellyttänyt ja toisaalta edistänyt muuttoliikkeen kasvua (esim. Hautamäki 1984, 35). Seuraavassa muuttoliikettä tarkastellaan perinteisen kaupunki-maaseutu-asetelman pohjalta (taulukko 1). 1950-luvun alussa muuttovirrat maaseutualueiden välillä olivat vielä vallitsevia. Muuttojen määrä oli vähäisempi kuin nykyään, sillä maaseutu sitoi ihmiset alueelleen. Tilanne muuttui 1960-luvun alussa, jolloin muuttovirta maaseudulta kaupunkeihin ylitti maaseutualueiden välisen muuton ja muuttojen määrässä tapahtui huomattava lisäys.

1970-luvun alkupuolella kaupunkien välinen muuttoliike kasvoi merkittävästi. Samanaikaisesti myös kaupungeista maaseudulle suuntautuva muuttovirta lisääntyi. Vuonna 1977 kaupunkien nettomuutto kääntyi tappiolliseksi, jolloin kaupungit kokonaisuutena alkoivat menettää väestöään maaseudulle. Kehityssuunta jatkui 1980-luvulle, jolloin muuttoliike suuntautui keskuksista ulospäin kaupunkien reuna-alueille, ympäröiviin kuntakeskuksiin ja myös varsina-

selle haja-asutusalueelle. Kaupunkien välinen muutto oli yksittäisistä muuttovirroista suurin. 1980-luvun puolivälin jälkeen maassamme puhuttiin ns. uusmuutosta, jolloin jälleen hakeuduttiin pohjoisesta etelään ja myös maakunnissa niiden voimakkeuksiin (Heikkilä 2003).

Laman aikana 1990-luvun alkupuolella muuton määrissä tapahtui vähenemistä ja kaupungeista muutettiin useammin maaseudulle kuin päinvastoin. Yksi syy tähän oli se, että maaseutu tarjosi edullisemmän asuin ympäristön. Vuosikymmenen jälkimmäisellä puoliskolla muuttoliike kasvoi jälleen talouden elpymisen myötä. Muuttoa suuntautui etenkin pääkaupunkiseudulle, Turkuun, Tampereelle, Ouluun ja Jyväskylään eli ns. kasvukeskuksiin. Tämän vuosituhannen alkupuolella on korostunut kaupunkien välinen muuttoliike: vuonna 2004 sen suhteellinen osuus on ollut samaa suuruusluokkaa kuin maaseutualueiden välinen muutto vuonna 1951. Muuttovirrat kaupungeista maaseudulle ja maaseudulta kaupunkeihin ovat olleet runsas 62 000 muuttosuhdetta ja siten kummankin osuus on ollut runsas viidennes maan sisäisestä muutosta.

Taulukko 1. Muuttoliikkeen suuntautuminen maan sisäisessä muutossa (Karjalainen 1989; STV 1993; STV 2001; STV 2005).

Muuttovirrat	1951	1960	1970	1980	1991	2000	2004
Maaseudulta kaupunkeihin	25	32	31	25	24	24	22
Kaupungeista maaseudulle	18	20	24	25	26	20	22
Maaseudulta maaseudulle	45	31	18	14	12	12	12
Kaupungeista kaupunkeihin	12	17	27	36	38	44	44
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100
Muuttojen kokonaismäärä	138 000	221 000	268 000	198 000	183 000	260 000	282 000

Alueellinen väestönkehitys työssäkäyntialueittain

Vuonna 2001 väestönkasvu on ollut voimakkainta Oulun työssäkäyntialueella, jossa väestö lisääntyi noin 2 % edelliseen vuoteen nähden. Myös Jyväskylän, Tampereen ja Helsingin työssäkäyntialueilla väestönkasvu oli merkittävää. Heikoin väestönkehitysnäkymä vuonna 2001 oli Kemijärven työssäkäyntialueella.

eella, jossa väestö väheni yli 3 % edellisestä vuodesta. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna erot väestökehityksessä ovat vieläkin merkittävämpiä. Vuosien 1993 ja 2001 välillä väestö kasvoi eniten Oulun työssäkäyntialueella, jossa väkiluvun kasvu oli yli 15 %. Vastaavasti samana aikana väestö väheni noin 16 % Kemijärven työssäkäyntialueella. Katsottaessa vuoteen 2030 asti, väestö lisääntyy arvioiden mukaan kolmellatoista työssäkäyntialueella, joista eniten, yli 20 %, Helsingin työssäkäyntialueella. Sen sijaan Nurmeksen työssäkäyntialueella väestön ennustetaan vähenevän jopa 34 % vuodesta 2001 vuoteen 2030.

Vuonna 2000 keskimääräinen kokonaissyntyvyysluku Suomessa oli 1.7. Perinteisesti syntyvyys on ollut korkeampaa Pohjois-Suomessa, sekä maamme länsirannikolla, jossa asuu paljon suurperheitä omaavia lestadiolaisia. Vuonna 2000 kokonaissyntyvyysluku lähentelikin kolmea Pietarsaaren, Raahen, Ylivieskan ja Oulun työssäkäyntialueilla, kun taas Kemijärven työssäkäyntialueella kokonaissyntyvyys oli vain hiukan yli yhden. Muutos syntyneisytydessä vuosien 1993 ja 2001 välillä oli negatiivinen kahta työssäkäyntialuetta lukuun ottamatta; ainoastaan Oulun työssäkäyntialueen syntyvyys kasvoi 4.8 % ja Salon 3.4 %. Ajanjakson negatiivisin luonnollinen väestökehitys oli Kristiinankaupungin työssäkäyntialueella, jossa syntyvyys väheni 43.6 %. Myös Kiteen ja Nurmeksen työssäkäyntialueilla syntyvyys väheni yli 30 %. Huomionarvoista on myös se seikka, että aikavälin aikana Alavuksen ja Salon työssäkäyntialueilla syntyvyys kääntyi negatiivisesta positiiviseksi.

Luonnollisen väestönkehityksen ohella alue-eroihin vaikuttaa erityisesti muuttoliike. Muuttoliike onkin merkittävin väestönmuutoksiin vaikuttava tekijä. Taloudellisen tilanteen parannuttua 1990-luvun puolivälin jälkeen, muuttovirrat kääntyivät nousuun Suomessa. Vuonna 2001 kuntien välinen muutto oli korkeammalla kuin koskaan, kun lähes 282 000 muuttajaa vaihtoi asuinkuntansa. Jos tarkastellaan aikaväliä 1993–2001 huomataan, että Hämeenlinnan, Lahden, Lohjan, Loimaan ja Riihimäen työssäkäyntialueet ovat muuttuneet muuttotappiollisista alueista muuttovoitollisiksi. Mielenkiintoista tässä on se, että kaikki edellä mainitut työssäkäyntialueet sijaitsevat Helsinki–Tampere–Turku -kolmion alueella. Sen sijaan itäinen ja pohjoinen Suomi ovat jo pitkään olleet muuttotappiollisia alueita, joille on tyypillistä erityisesti nuorten poismuutto. Kuntien välisissä muuttoliikkeissä aktiivisin ikäryhmä onkin 15–24-vuotiaat, joita on yli kolmannes muuttajista.

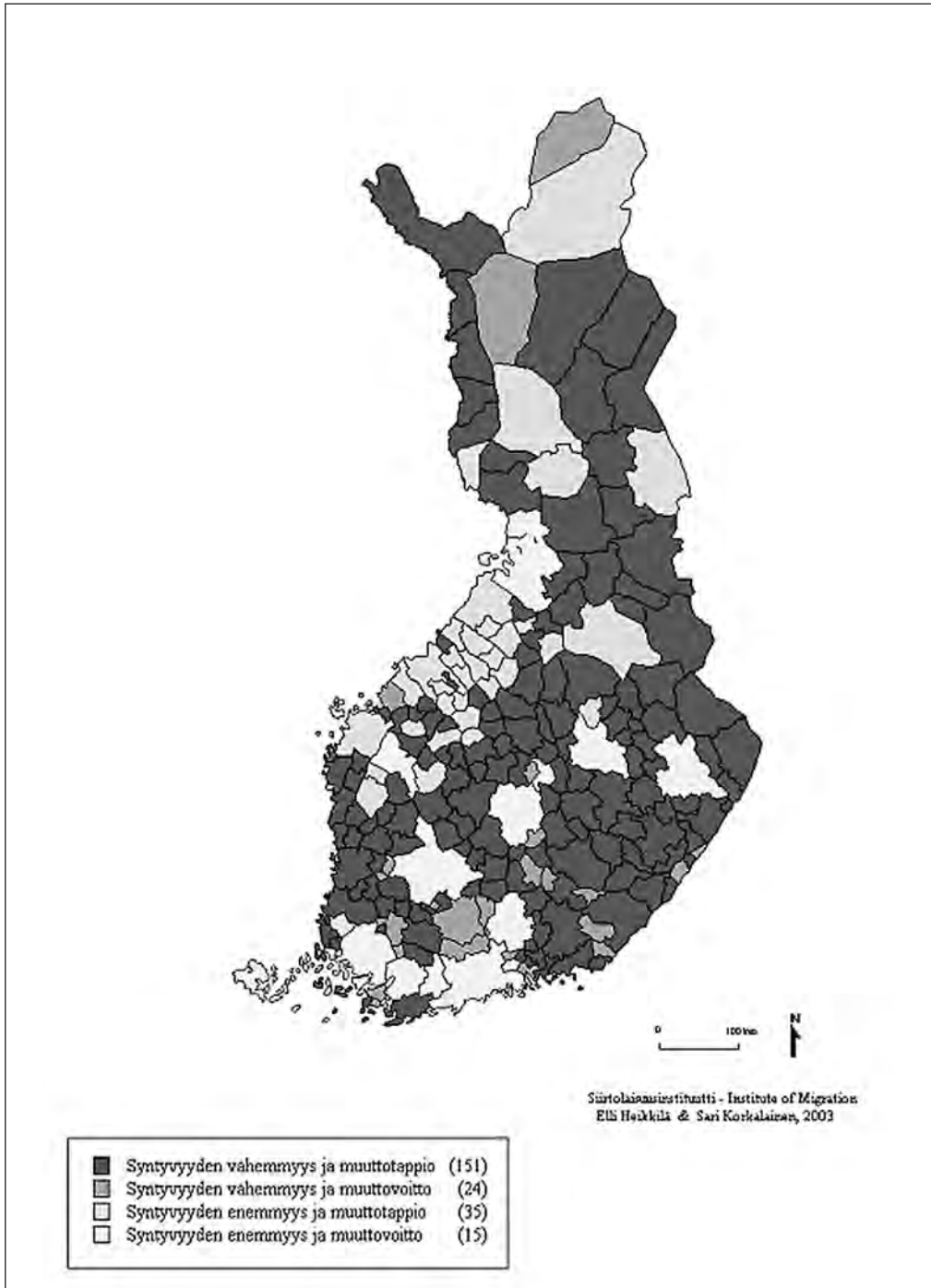
Työssäkäyntialueet voidaan jaotella neljään ryhmään luonnollisen väestönkehityksen ja kuntien välisen nettomuuton perusteella: 1) syntyvyyden enemmisyys ja positiivinen maan sisäisen muuton tase, 2) syntyvyyden enemmisyys ja negatiivinen maan sisäisen muuton tase, 3) syntyvyyden vähemmyys ja positiivinen maan sisäisen muuton tase, ja 4) syntyvyyden vähemmyys ja negatiivinen maan sisäisen muuton tase. Näistä neljättä ryhmää voidaan pitää alueena, jolla

on synkin tulevaisuus väestönkehityksen kannalta. Vuonna 2001 suurin osa, eli 67 %, työssäkäyntialueista kuului juuri neljänteen ryhmään. Erityisesti ongelma koskettaa itäisen ja pohjoisen Suomen työssäkäyntialueita (kuva 1). Huomattavaa on, että kun muuttoliikkeisiin lasketaan mukaan maahanmuutto, niin työssäkäyntialueet Tammisaari ja Vaasa muuttuvatkin negatiivisista nettomuuton alueista positiivisiksi. Tällöin voidaan sanoa, että maahanmuuton merkitys on väestönkehityksen kannalta keskeinen.

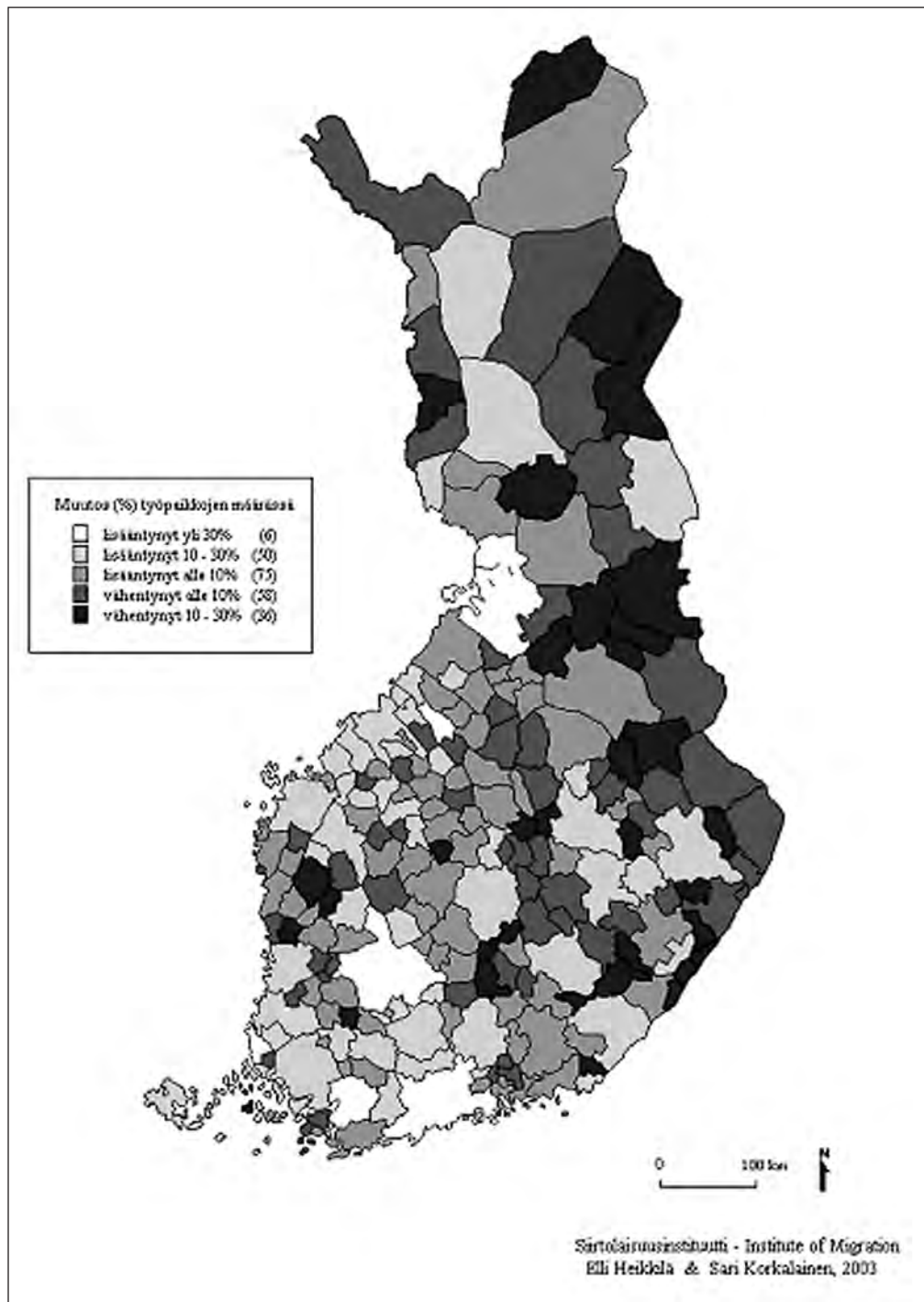
Miksi muuttovirrat sitten suuntautuvat niin voimakkaasti pohjoisesta etelään? Vuonna 2001 yli 30 % maamme työpaikoista sijaitsi Helsingin työssäkäyntialueella. Merkittäviä työllistäjiä olivat myös Tampereen ja Turun työssäkäyntialueet. Jos vielä tarkastellaan muutosta työpaikkojen määrässä lamavuodesta 1993 vuoteen 2001, niin voidaan osoittaa todella synkkiä talouskehityksen alueita: Nurmeksien ja Kemijärven työssäkäyntialueilla työpaikkojen määrä on vähentynyt entisestään noin 10 % (kuva 2). Työttömyys onkin yksi raskaimmin itäistä ja pohjoista Suomea koettelevista ilmiöistä. Vuonna 2001 tilanne oli useamman kuin yhden kunnan omaavista työssäkäyntialueista heikoin Kemijärven työssäkäyntialueella, jossa työttöminä oli yli 27 % työvoimasta. Myös Kajaanin, Kemin ja Nurmeksien työssäkäyntialueilla työttömyys ylitti 20 %. Yksittäisten kuntien kohdalla erot työttömyydessä ovat vielä suuremmat, sillä esim. Lapissa Sallan, Enontekiön, Savukosken sekä Kainuussa Suomussalmen työttömyysasteet ovat olleet yli 30 % vuonna 2001.

Alueiden kehityseroja voidaan tarkastella myös väestön ikärakenteen kautta. Alueen työvoimarakenteen tasapainoa tarkasteltaessa huomioidaan toisaalta alueen työmarkkinoille tulevan potentiaalisen ”uuden työvoiman” määrä, eli 20–24-vuotiaiden osuus, ja toisaalta työmarkkinoilta pian poistuvan ”vanhan työvoiman”, eli 60–64-vuotiaiden osuus. Tasapainoindeksi saadaan jakamalla uuden työvoiman määrä vanhan työvoiman määrällä. Kun työmarkkinoille saapuva ”uusi työvoima” ja poistuva ”vanha työvoima” ovat tasapainossa, indeksi on 100. Kun työvoimaa menetetään, indeksi on alle 100, ja kun työvoiman määrä kasvaa, indeksi on yli 100.

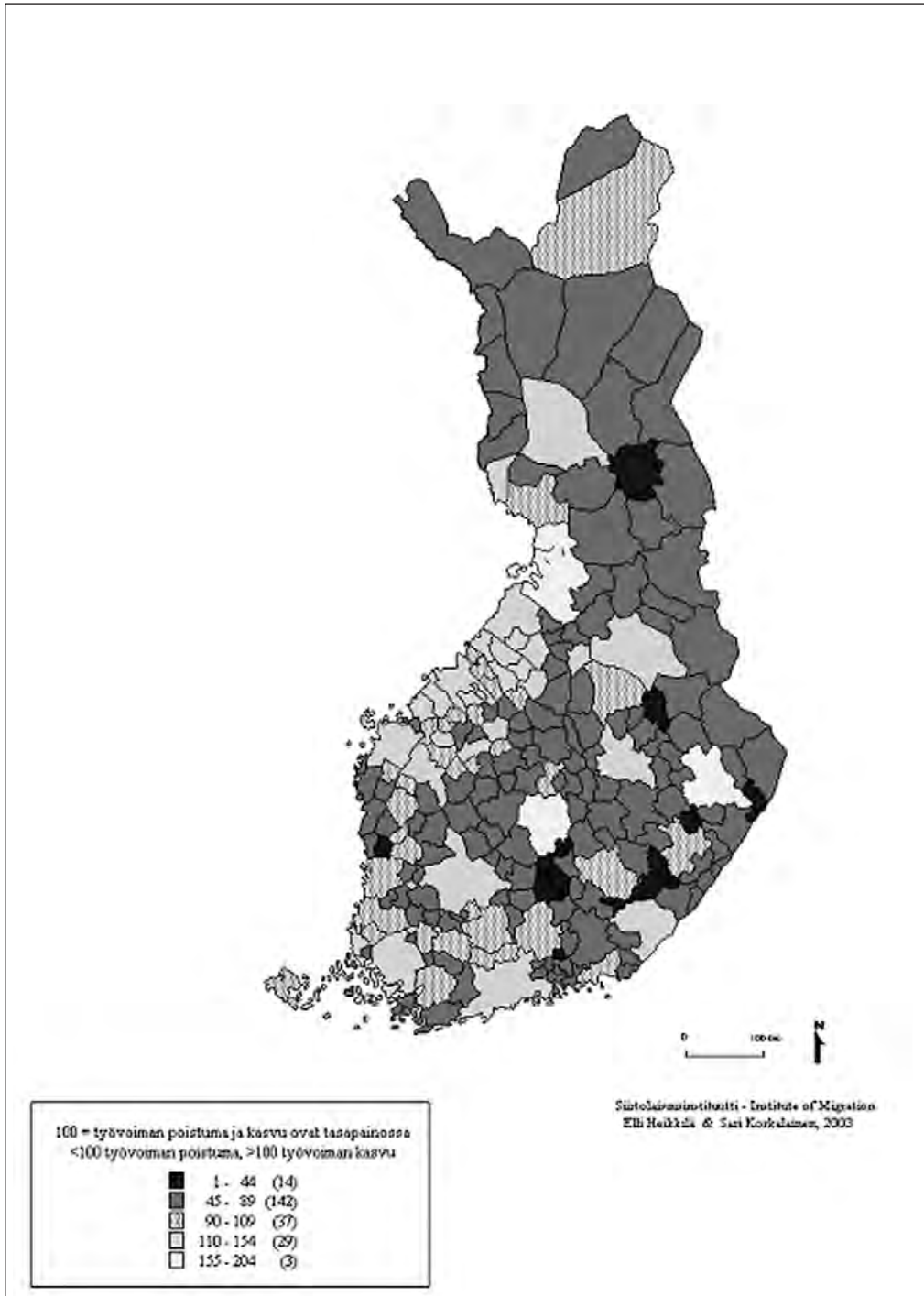
Vuonna 2001 työvoiman poistuma oli suurinta Kemijärven työssäkäyntialueella, jossa tasapainoindeksi oli vain 56, kun taas työvoimaa karttui eniten Oulun, Jyväskylän ja Joensuun työssäkäyntialueilla, jossa tasapainoindeksi oli vähintään 155 (kuva 3). Yksittäisten kuntien muodostamilla työssäkäyntialueilla työvoiman poistuma oli huomattavan suurta, ja jopa 14 alueella tasapainoindeksi jäi alle 45. Suurimmat poistumat ovat olleet Luhangalla ja Rautavaarassa, joiden indeksi on ollut vain 34. Kuten kuvasta 3 voidaan havaita, että erityisesti itäisessä ja pohjoisessa Suomessa on poistunut työvoimaa, kun taas muilla alueilla, etenkin merkittävillä kaupunkien työssäkäyntialueilla, tapahtuu työvoiman luontaista uusiutumista ja sitä kautta kasvua.

Kuva 1. Syntyvyys ja kuntien välinen nettomuutto työssäkäyntialueittain Suomessa vuonna 2001.

Kuva 2. Työpaikkojen määrän kasvu työssäkäyntialueittain Suomessa vuodesta 1993 vuoteen 2001.

Kuva 3. Työvoiman kasvu (20–24-vuotiaat) verrattuna työvoiman poistumaan (60–64-vuotiaat) työssäkäyntialueittain Suomessa vuonna 2001.

Työmarkkinoiden dynamiikka

Suomen työmarkkinoiden toimivuutta ja dynamiikkaa tarkastellaan Hanellin ja Perssonin (2003) kehittämän yhteispohjoismaisen seitsemän kategorisen aluetypittelyn mukaan. Luokittelun taustalla on alueita kuvaavia rakennetekijöitä ja sen pohjalta on päädytty seuraaviin luokkiin: 1) pääkaupunkiseutu (capital region), 2) metropolit (metropolises), 3) aluekeskukset, joissa on yliopisto (regional centres with university), 4) muut aluekeskukset (other regional centres), 5) keskikokoiset kaupungit (medium-sized towns), 6) pienen työvoiman alueet (small labour areas), ja 7) vähäisen työvoiman alueet (micro labour areas).

Ikärakenne

Työvoiman ikärakenne vaihtelee etenkin nuoremmassa, 16–34-vuotiaiden ryhmässä vuonna 1999, kun tilannetta katsotaan seitsemän luokkaisen aluetypittelyn mukaan (kuva 4). Suotuisin väestörakenne on pääkaupunkiseudulla ja tämän ikäluokan osuus väestörakenteessa pienenee mentäessä kohti vähäisen työvoiman alueita. 16–34-vuotiaiden osuus pääkaupunkiseudun työvoimasta on 36 % ja vähäisen työvoiman alueilla vain 25 %, joka on selkeästi alle maan keskiarvon (32 %).

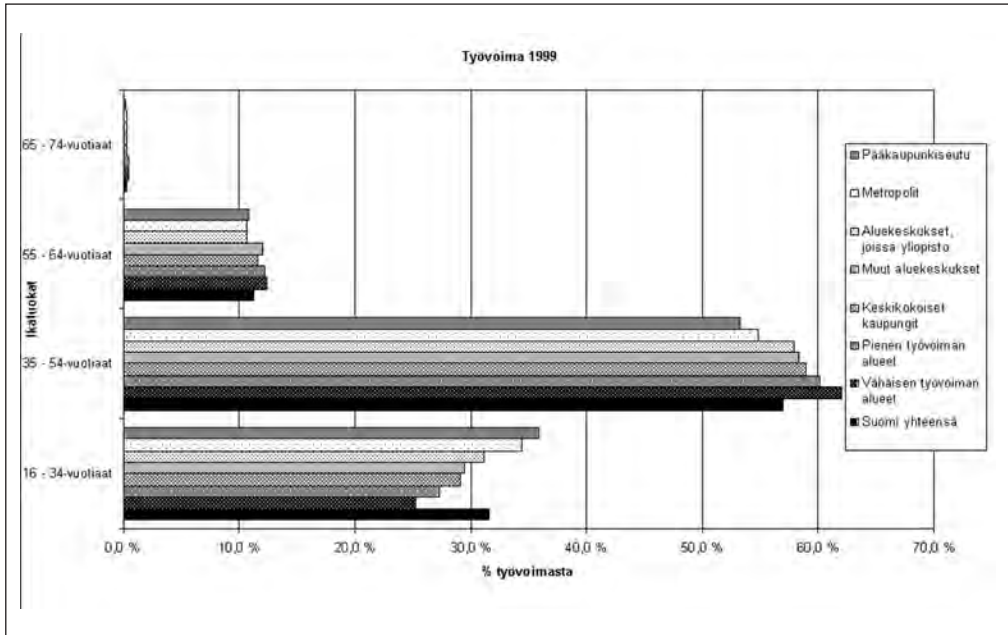
35–54-vuotiaissa vähäisen työvoiman alueilla osuus on korkein (62 %), kun taas alhaisin osuus löytyy pääkaupunkiseudulta (53 %). Ikääntyneemmissä ryhmissä alueelliset erot eivät ole niin suuret, vaikkakin vähäisen työvoiman alueilla on lievästi korkeimmat osuudet.

Kuvassa 5 esitetään kokonaisliikkuvuus työmarkkinoilla liikkuvuuden tyypin mukaan. Kaikki liikkuvuusarvot on laskettu prosentteina työllisten määrästä vuonna 1999. Standardoimalla liikkuvuusasteet on mahdollista mitata, kuinka paljon kukin liikkuvuustyyppi käsittää kokonaisliikkuvuudesta Suomessa. Tärkein liikkuvuus työmarkkinoilla tapahtuu työpaikan vaihdoksina paikallisten työmarkkinoiden sisällä. Paikallisesta työttömyydestä on enempi liikkuvuutta työllisyyteen kuin paikallisesta koulutuksesta. Maahanmuutolla ei ole vielä näkyvää roolia suomalaisilla työmarkkinoilla, mutta sen merkityksen odotetaan kasvavan tulevaisuudessa.

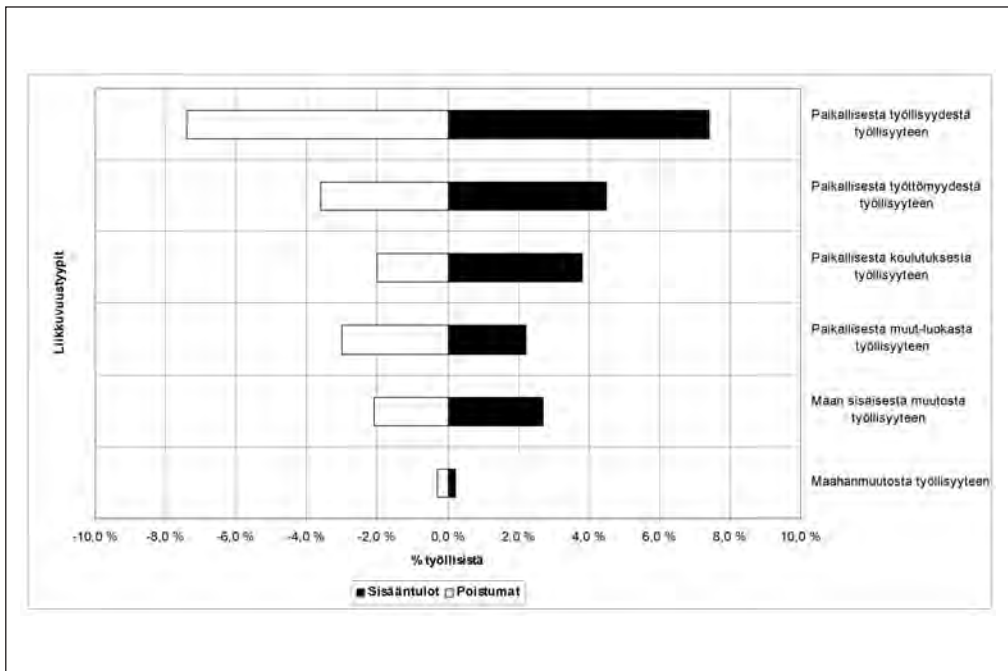
Demografinen uusiutuminen, aktivoituminen ja työvoiman eläköityminen

Työvoiman demografinen uusiutuminen mitattuna nettotulovirralla työllisyyteen ikäluokassa 16–34-vuotiaat on korkein pääkaupunkiseudulla (3.5 %), metropoleissa (3.8 %) ja aluekeskuksissa, joissa on yliopisto (3.6 %). Pienen työvoiman alueilla ja vähäisen työvoiman alueilla osuus on kummassakin vain 2.3 %.

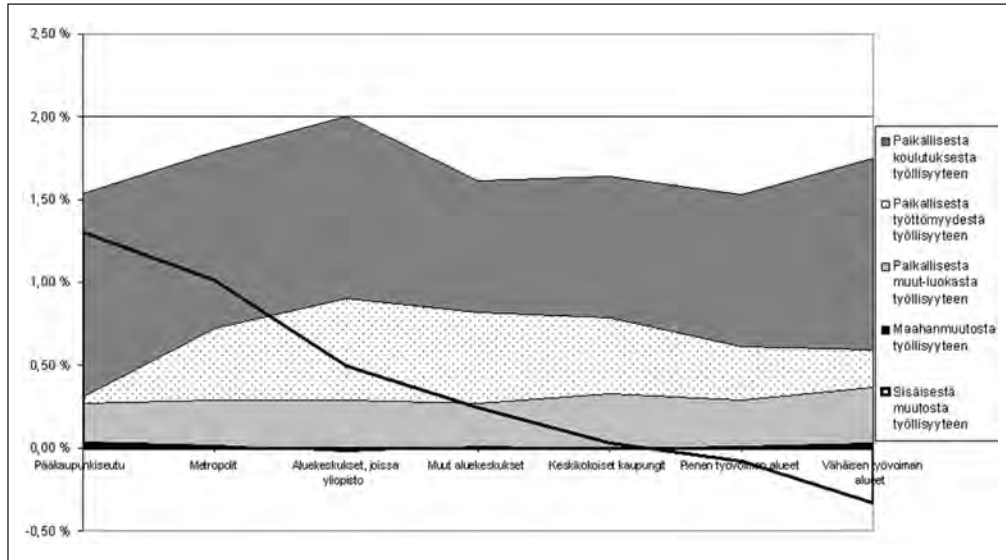
Korkein 16–34-vuotiaiden nettovirta paikallisesta koulutuksesta työllisyyteen on aluekeskuksissa, joissa on yliopisto (kuva 6). Tämä osoittaa, miten tär-

Kuva 4. Työvoiman ikärakenne seitsemän aluetypin mukaan ja kansallinen keskiarvo Suomessa vuonna 1999 (Aineisto: Tilastokeskus).

Kuva 5. Virrat työllisyyteen ja poistumat työllisyydestä Suomessa 1999–2000 (Aineisto: Tilastokeskus).

Kuva 6. Työvoiman uusiutuminen ja aktivoituminen 16–34-vuotiaiden keskuudessa seitsemän aluetypin mukaan Suomessa vuosina 1999–2000 (Aineisto: Tilastokeskus).

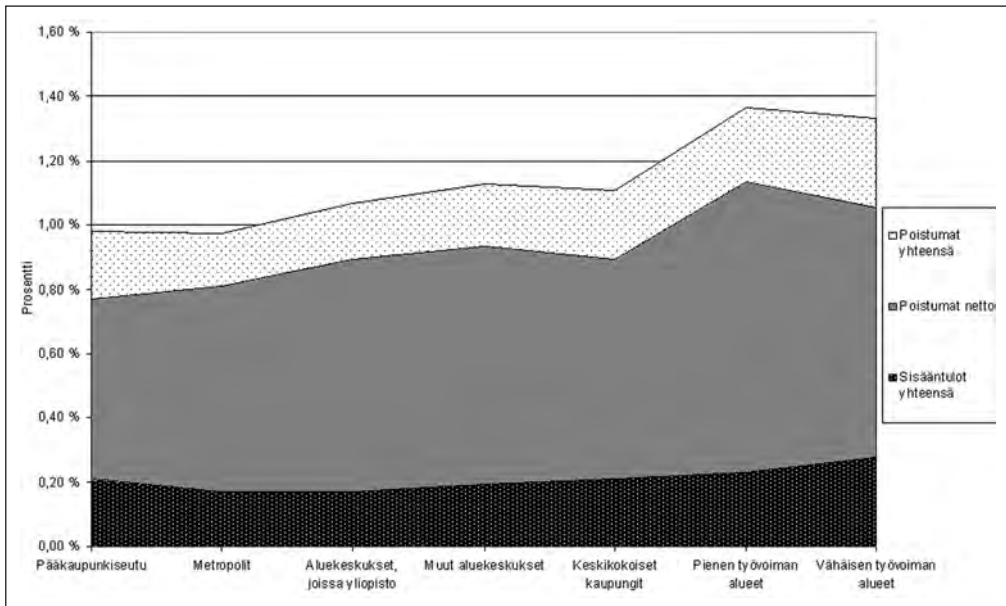
keitä koulutusinstituutiot ovat näille alueille saada uutta työvoimaa. Työttömi- en aktivoituminen työllisyyteen on myös merkittävä tekijä työmarkkinoilla ja tämä nettovirta on ollut myös korkein aluekeskuksissa, joissa on yliopisto.

Muuttoliikkeellä on keskeinen rooli 16–34-vuotiaiden keskuudessa ja ikä- luokka onkin muuttoaktiivisin. Pääkaupunkiseutu on nettosaaja heidän muu- toissaan, kun taas pienen työvoiman alueet ovat menettäjiä. Maahanmuutto on yhä vähäistä maassamme.

Eläköityminen on tärkeä virta pois työllisyydestä. Suomessa jäädään keski- määrin 59-vuotiaana eläkkeelle, mikä on selvästi alle OECD -maiden 61 vuoden keskiarvoa. Nettovirrat eläköitymiseen ovat suurimmat pienen työvoiman alu- eilla ja vähäisen työvoiman alueilla. Tämä on yksi merkki työvoiman ikään- tyneemmästä väestörakenteesta. Myös eläkkeeltä siirrytään jonkin verran työl- lisyyteen, mutta osuudet ovat alhaiset kaikissa aluetyypeissä (kuva 7).

Työpaikkojen määrä ja nettovirrat eri toimialoille

Suomi kohtasi Pohjoismaihin verrattuna syvimmän talouslaman, kun mittarina käytetään työttömyyden kehitystä. Lamavuodesta 1993 työpaikkojen määrä on lisääntynyt kaikissa aluetyypeissä (kuva 8). Pääkaupunkiseudulla työpaikkojen määrä on lisääntynyt lähes 160 000 työpaikalla ja prosentuaalinen kasvu on ol- lut siten yli 30 % ajanjaksona 1993–2000. Kasvuprosentti metropoleissa on ol-

Kuva 7. Nettopoistuma työllisyydestä eläkkeelle 55-vuotiaiden ja sitä vanhempien keskuudessa vuosina 1999–2000 seitsemän aluetyypin mukaan (Aineisto: Tilastokeskus).

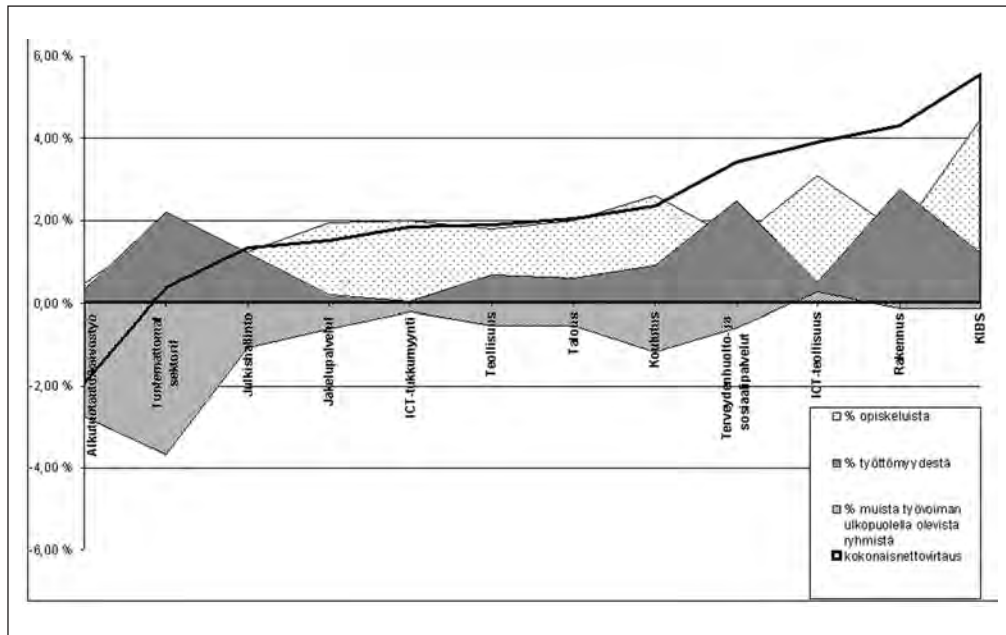
lut 27 % ja aluekeskuksissa, joissa on yliopisto, 17 %. Vähäisen työvoiman alueilla kasvu on ollut alhaisinta: työpaikkojen määrä lisääntyi kyseisenä aikana 4 600 ja kasvuprosentti oli vain alle 2 %.

Talouden uudistuminen on havaittavissa suomalaisessa yhteiskunnassa. KIBS (Knowledge intensive business services) -sektori on kohdannut positiivisimman nettosisääntulovirran niin työttömyydestä, opiskelusta kuin muista työvoiman ulkopuolella olevista vuosien 1999–2000 välisenä aikana: kokonais-työllisyyden kasvu on ollut 5.6 % (kuva 8). Rakentamisessa kasvun osuus oli yli 4 % ja ITC -teollisuuden lähes 4 %. Negatiivisin kehitys nettosisääntulovirrassa on ollut alkutuotannossa ja kaivoteollisuudessa lähes –2 %.

KIBS -sektori on saanut uutta työvoimaa erityisesti opiskelijoista, jotka ovat työllistyneet valmistuttuaan oppilaitoksista. Sama tilanne on ollut myös ICT –teollisuudessa ja koulutussektorilla. Työttömien suurin nettosisääntulovirta on kohdistunut rakentamiseen, terveys- ja sosiaalityöhön sekä toimiala tuntematon –sektorille ja vähiten ITC –teollisuuteen.

Lopuksi

Työministeriön (2003) mukaan työvoiman saatavuusongelmat tulevat työvoiman poistuman seurauksena leviämään koko maahan ja myös haja-asutusalueille. Ikärakenteeltaan vanhimmiksi muuttuvat perinteiset muuttotappioalueet.

Kuva 8. Työvoiman uusiutuminen eri toimialoilla Suomessa vuosina 1999–2000 (Aineisto: Tilastokeskus).

Uuttamaata lukuun ottamatta alle 65-vuotiaiden määrä vähenee vuoteen 2030 mennessä kaikissa maakunnissa ja yli 65-vuotiaiden määrä kasvaa. Maakuntien sisällä kehitys on hyvin erilaista, jolloin keskuseuduilla kehitys on suotuisinta. Työvoiman saatavuusongelman ratkaisemiseksi on työministeriön mukaan tärkeitä hyödyntää kotimaiset työvoimaresurssit entistä paremmin. Lisäksi tarvitaan osaavia ulkomaisia työntekijöitä, joista Suomi kilpailee muiden maiden kanssa. Oleellista on myös, että maassa jo olevien maahanmuuttajien työpanosta hyödynnetään nykyistä enemmän.

Vuonna 2003 Suomen väestönkasvusta noin 42 % tapahtui siirtolaisuuden positiivisen muuttotaseen perusteella. Väestönkehityksessä tapahtuu merkittävä käänne noin vuonna 2015, jolloin kuolevuuden oletetaan ylittävän syntyvyyden. Tuon taitekohdan jälkeen maamme väestönkehitys on täysin maahanmuuton varassa, ellei syntyvyys lisääny (Väestöliitto 2004).

Tämän päivän monissa suomalaisissa kunnissa on jo se tilanne, että väestön luonnollinen muutos on negatiivinen, ts. kuolleita on enemmän kuin syntyneitä. Tämän lisäksi monet kunnat kokevat samanaikaisesti muuttotappiota, joten väestönkehitys ei aina näytä suotuisalta. Maassamme onkin huomattavat alueelliset erot, kun tällä vuosituhanella kohdataan muuttuvat työmarkkinat väestön ikääntymisen myötä.

Lähteet

- Council of Europe Publishing (2002). Recent demographic developments in Europe. Strasbourg Cedex.
- Hanell, T. & L.O. Persson (2003). Performance of Local Employment Systems in Nordic Countries. Paper presented at the 43rd European Congress of the Regional Science Association, Jyväskylä, Finland, August 27–30, 2003. Nordregio.
- Hautamäki, Lauri (1984). Maaseudun kehitys ja omatoimisuus. Tutkimus maaseudun kehitystekijöistä ja uuden kehittämislinjan hahmottamisesta. Sisäasianministeriö, Aluepoliittinen osasto, Aluepoliittisia selvityksiä I:1984. Helsinki. 97 p.
- Heikkilä, Elli (2003). Differential Urbanization in Finland. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, The Journal of Economic and Social Geography*, 94 (2003): 1, 49–63.
- Heikkilä, Elli & Sari Korkalainen (2004). Aluekehitys ja muuttoliike työssäkäyntialueiden näkökulmasta. *Siirtolaisuus-Migration* 2/2004, 40–43.
- Hustich, Ilmari (1977). Suomen ”kutistumisen” vauhti hiljenee. *Terra* 89:4, 214–221.
- Karjalainen, Elli (1989). Migration and regional development in the rural communes of Kainuu, Finland in 1980–85. *Nordia* 23 (1), 1–89.
- Karjalainen, Elli (1993). Väestön ikääntyminen alueellisena ilmiönä Suomessa (Summary: Population ageing as a regional phenomenon in Finland). University of Oulu, Research Institute of Northern Finland, Research Reports 111. 143 p.
- Parkkinen, Pekka (2001). Väestö, työllisyys ja tuotanto vuoteen 2030. In Väestön ja työllisyyden kehitysnäkymiä. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle. Oheisjulkaisu, 11- 24. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2001/10.
- Persson, Lars Olof (ed.), Ingi Runar Edvardsson, Elli Heikkilä, Mats Johansson, Sari Korkalainen, Torben Dall Schmidt & Lasse Sigbjörn Stamböl (2004). Economic Renewal and Demographic Change. An evaluation of local labour market performance in the Nordic countries. Nordregio Report 2004:8. 155 p.
- Siirilä, Seppo (1982). Kaupungistuminen osana yhteiskunnan muutosta. In Malinen, Pentti, Jouni Aitto-oja, Pirkko Oilinka & Arvo Naukkarinen (eds.): Aluesuunnittelupäivät 1982, 5–16. Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja 8. Helsinki.
- STV 1993. Suomen tilastollinen vuosikirja. Helsinki 1993.
- STV 2001. Suomen tilastollinen vuosikirja. Helsinki 2001.
- STV 2005. Suomen tilastollinen vuosikirja. Helsinki 2005.
- Työministeriö (2003). Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen. Projektin loppuraportti. Työhallinnon julkaisu 320. 57 s.
- Väestöliitto (2004). Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma. Helsinki. 70 s.

Suurten ikäluokkien eläkeläisten maallemuuttopotentiaali

Pekka Hunnako

Tutkimuksen taustaa

Maaseudun kehitys on monilta osin riippuvainen vuorovaikutuksesta kaupunkien ja ympäröivien taajamien kanssa. Maaseudun ja kaupungin raja ei ole osaamisen ja menestymisen raja, eikä kaiken osaamisen ja pätevyyden tarvitse olla vain tietyillä alueilla. Toimiva maaseutu perustuu muutoksille, jotka laajentavat koko elämänpiiriä ja väestöpohjaa. Tällaisia muutoksia ovat mm. lisääntynyt keskuksissa työssäkäynti ja etätöön lisääntyminen. Uusia työpaikkoja maaseudulle syntyy myös ali- ja osahankintaan, maaseutumatkailuun, käsityöalalle ja hoivayrityksiin. Uusien työpaikkojen myötä muuttaa maaseudulle myös uusia asukkaita: etätöntehtäjiä, yrittäjiä, pendelöijä, taiteilijoita ja eläkeläisiä viettämään eläkepäiviään (Katajamäki & Kaikkonen 1991).

Väestön muuttoliikkeen valtavirta kulkee tällä hetkellä maalta kaupunkeihin ja suurimpiin taajamiin. Suuriin kasvukeskuksiin kohdistuva muuttovirta on voimistunut 1990-luvun puolivälin jälkeen. Hallinnollisten kaupunkien koko 1980-luvun kestänyt muuttotappio on kääntynyt voitoksi 1990-luvun alusta lähtien. Myös seudullisesti tilanne on muuttunut siten, että kaupunkien vetovoima on vahvistunut ja kehyskuntien pitkään jatkunut vahva muuttovoitto on hiipunut 1980-luvun lähes 10 000:sta vuoden 1994 1 200:aan (Tilastokeskus 1995). Tosin aivan viime vuosina kehyskuntien suhteellinen muuttovoitto ainakin Helsingin seudulla on jälleen kasvanut.

Perinteisesti eläkeläisiä on kunnissa pidetty pikemminkin haittana ja menoeränä kuin hyödyllisinä kuntalaisina. Vieläkään maaseutukunnissa ei ole oivallettu tulevien suurten ikäluokkien eläkeläisten mahdollisuutta maaseudulle. Maaseudun tulevaisuuden mahdollisuuksista puhuttaessa varsin yleisesti uskotaan, että merkittävä osa aikanaan työn perässä maaseudulta kaupunkeihin muuttaneista haluaa eläkkeelle siirryttyään palata takaisin maaseudulle. Mikäli maallemuutto merkittävässä laajuudessa toteutuu, on sillä huomattava vaikutus kuntien talouteen paitsi suoraan verokertymien muutosten myötä myös välillisesti julkisten ja yksityisten palvelujen käytön muuttuessa. Toistaiseksi ei ole empiirisesti, systemaattisesti tutkittua tietoa tulevien, maallemuuttoa harkitse-

vien eläkeläisten määristä, heidän muuttopreferensseistään, julkisten ja yksityisten palvelujen käyttötottumuksistaan jne. Monissa tutkimuksissa aihepiiriä on sivuttu ja todettu, että tulevat eläkeläiset ovat merkittävä mahdollisuus ainakin osalle suomalaista maaseutua.

Tulevat, suurten ikäluokkien eläkeläiset eroavat monin tavoin aiemmista eläkeläispolvista. He ovat varakkaampia ja terveempiä kuin edelliset eläkeläispolvet. He jäävät eläkkeelle nuorempina kuin aikaisemmat sukupolvet. He ovat saaneet olla ikänsä työelämässä, heille on kertynyt merkittävää varallisuutta ja he ovat tottuneet kuluttamaan ja käyttämään yksityisiä palveluja. Keskimäärin heillä on odotettavissa runsaasti terveitä elinvuosia.

Kunnat eivät ole havahtuneet tulevien eläkeläisten tarjoamaan mahdollisuuteen. Tarjoaisihan muuttajien houkuttelu mahdollisuuden ainakin joillekin alueille erikoistua ”Suomen Floridaksi”, jossa suhteellisen varakkaat, kuluttamaan ja yksityisiä palveluja käyttämään tottuneet nuorekkaat eläkeläiset viettäisivät leppoisia, mutta aktiivisia eläkevuosiaan. Paitsi kuluttajina, vireitä eläkeläisiä voidaan hyödyntää maaseudulla esimerkiksi kuntien tai yritystoiminnan kehittämiseksi. Maaseudulle on muuttamassa merkittävän työuran luoneita, merkittävässä asemassa olevia yritysjohtajia, virkamiehiä jne., joita voitaisiin hyödyntää yritystoiminnan kehittämiseksi esimerkiksi ”senior konsultteina”. Ideaa on jonkin verran toteutettu muun muassa Suomen Kuntaliiton yrityskummiprojektissa.

Maaseudun kehittäjiä ja virallisen maaseutupolitiikan toiveet kohdistuvatkin nyt maaseudulle muuttaviin kaupunkilaisiin. Oletetaan, että potentiaaliset maallemuuttajat voivat olla paluumuuttajia tai aivan uusia innovaattoreita, esimerkiksi yrittäjiä. Uskotaan, että maaseutu houkuttelee uusia asukkaita omilla avuillaan. Puhdas elinympäristö, hiljaisuus, turvallinen ja lämminhenkinen kyläyhteisö, elävä paikalliskulttuuri ja tilavan asumisen edullisuus mainitaan maaseudun etuina. Lisäksi tietointensiivistyvän ja verkottuvan talouden uskotaan tarjoavan edellytyksiä työn ja yritysten entistä vapaammalle sijoittumiselle (Susiluoma 1998).

Maaseudun tulevaisuus on sen asukkaissa. Tutkimukset toisensa jälkeen vahvistavat käsitystä, että suuri osa nyt keskuksissa asuvista ihmisistä asuisi mieluummin maaseudulla, mikäli siellä vain olisi työtä tarjolla. Haliseva-Soilan vuonna 1993 tekemän kyselytutkimuksen mukaan kaupunkilaiset pitävät maaseutua houkuttelevana asuinpaikkana. Hänen mukaansa yli puolet kyselyyn vastanneista pitää maaseudulla asumista yhtenä mahdollisuutena ratkaista käytännön elämä ja asuminen. Kaupungit työntävät lapsiperheitä ja juuri eläkkeelle jääneitä, mutta vetävät koulutusiässä olevia, työelämäänsä astuvia ja itsenäistyviä nuoria sekä ikääntyneitä eläkeläisiä eli vanhuksia. Kaupungeissa on jo nyt huomattavissa potentiaalisia maallemuuttajaryhmiä. Tällaisia ryhmiä ovat mm. eläkkeelle siirtyvät ja luovien ammattien harjoittajat. Seppälän Joutsan kesä-

asukkaita käsittelevän pro gradu -tutkielman mukaan 37 % 50–63 -vuotiaista kunnan kesäasukkaista harkitsee muuttamista pysyvästi kaupungista Joutsaan (Seppälä 1999). Useimmilla heistä muuttaminen tapahtuisi juuri eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Työpaikkasidonnaisuudesta vapaiden eläkeläisten valintojen merkityksen kasvua pidetään tärkeänä, mm. tulevaisuuden yhdyskuntarakenteeseen vaikuttavana tekijänä.

Kaupungista maaseudulle muuttajat ovat usein elämänvaihemuuttajia. Eri-ikäisten elinympäristöjen houkuttelevuus ja sopivuus kytkeytyvät ihmisten elämäntapoihin ja -tyyleihin ja saavat elämänvaiheesta ja iästä käsin aikaan erilaisista suuntautuneisuutta. Kaksi elämänvaihetta herkistävät muuttamiselle: perhe ja pienet lapset sekä lähestyvä eläkeikä (Seppälä 1999). Tämä tutkimuskohdistuu jälkimmäiseen ryhmään. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneet (vuosina 1945–1950), niin sanottuun suuriin ikäluokkiin kuuluvat ovat vähintään viisikymppisiä vuoteen 2000 mennessä. Näiden ikäluokkien siirtyminen eläkkeelle alkaa tilastojen mukaan kiihtyä vuoden 2005 jälkeen.

Sodan jälkeen, 1950- ja 1960-luvulla tapahtunut sosio-kulttuurillinen muutos yhteiskunnassa kohtasi monella tapaa juuri tätä sukupolvea. Mahdollisuus koulutukseen kasvoi, työmarkkinoiden rakenne muuttui ja muuttoliike maaseudulta lisääntyi huomattavasti. Nyt tämä koulutettu, kuluttamaan oppinut suuren murroksen sukupolvi on uuden muutoksen edessä (Roos 1997). Pitkä, työntäyteinen ura työelämässä on loppusuoralla ja eläkepäivät edessä. Olisiko heistä palaajiksi maaseudulle lapsuuden maisemiin tai muuttamaan maaseudulle ihan ensimmäistä kertaa?

Suurten ikäluokkien nimitys on tullut siitä, että 1940-luvulla muutamissa ikäluokissa II-maailmansodan jälkeen (vuosina 1945–1950) syntyneet olivat suuremmat kuin keskimäärin muilla ikäluokilla. Tällä hetkellä kuolleisuus ja maastamuutto on tasoittanut eroa muihin ikäluokkiin verrattuna. Suuret ikäluokat näkyvät väestöpyramidissa pullistumana, vaikka vuosittaiset ikäluokittaiset erot eivät ole enää merkittäviä. Suurten ikäluokkien eläköityessä Suomen väestö vanhenee EU:n ennätystahtia. Suuret ikäluokat Suomessa alkavat jäädä eläkkeelle vuosina 2010–2015. Kuvaavaa on, että jo kymmenen vuoden kuluttua yli 50-vuotiaiden osuus on noin 400 000 henkeä suurempi kuin nykyään (Tommila 2000).

Suurten ikäluokkien vaikutuksia suomalaiselle yhteiskunnalle luonnehtii Mauri Nieminen seuraavasti: ” Väestön ikärakenteen merkitys korostuu erityisesti tarkasteltaessa suurten ikäluokkien mennyttä kehitystä. Ikäluokka kävi koulunsa ylisuurissa luokissa, jatkokoulutuspaikkoja jouduttiin lisäämään ikäluokan ohittaessa kansakoulutusiän, työmarkkinat he täyttivät äkkirysäyksellä ja ikäluokka asutettiin kaupunkien laitojen harmaisiin betonilähiöihin (Nieminen 1998).

Yhtä suuri merkitys kuin suurten ikäluokkien eläkkeelle pääsy, on myös eläkkeelle siirtymisiällä. Nykyään suomalainen jää eläkkeelle keskimäärin 60-vuotiaana, mutta todellinen työstä poisjääminen tapahtuu 59-vuotiaana. Työmarkkinoilla suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtyminen tulee tulevaisuudessa näkymään siten, että työttömyys muuttuu työvoimapulaksi, kun tulevat ikäpolvet eivät pysty täyttämään edellisten ikäpolvien työpaikkoja (EVA-raportti 1998).

Sinäällään ikääntyneillä työntekijöillä on oma tärkeä rooli nykyajan työelämässä. Palvelutyönantajien johtajan Markku Koposen mukaan laman aikana työpaikkojen ikärakenteeksi on muodostunut viidenkymmenen molemmin puolin olevaa joukko. Nykyisten työyhteisöjen tulee varautua pitkällä aikavälillä suurten ikäluokkien eläköitymiseen, ettei tule yllätyksiä tai vaikeuksia siirtävävaiheessa. Eräänä yhteiskunnan suurena asiana tulee olemaan suurten ikäluokkien yksityisyrittäjien sukupolvenvaihdostapahtuma, että siinä saadaan tietotaito siirtymään jälkipolville.

Toisaalta suurten ikäluokkien eläköitymisessä ja heidän mahdollisesti muuttaessa tarjoaa suuren mahdollisuuden maaseutukunnille, mikäli eläköityvät suuret ikäluokat alkavat viettää enemmän aikaansa maaseudulla. Eläköityvissä suurissa ikäluokissa on käyttämätöntä potentiaalia kehittää ja tuoda uusia näkemyksiä maaseutukunnille. Kunnat voisivat hyödyntää maaseudulle muuttavien suurten ikäluokkien eläkeläisten verkostoja kuntien elinkeinoelämässä ja yhteiskunnallisten suhteiden ylläpidossa (Anttila 1998).

Työyhteisöille työttömyyden kautta eläkkeelle siirtyminen voi olla hallitsematonta, ellei siihen varauduta. Tällöin usein myös työntekijän omaama tietotaito karkaa työyhteisöstä. Pakosta eläkeputkeen tai eläkkeelle siirrettyillä henkilöillä on paljon sellaista kokemusta, jota yhteiskunta voisi hyödyntää. Usein tällaiset henkilöt ovat siirtävävaiheessa vielä hyväkuntoisia, ellei eläkkeelle siirtymiseen liity työntekijän huono terveys. Terveydelliset syyt ovat merkittävä tekijä siinä, onko eläkkeelle siirtyvällä intoa ja kykyä osallistua yhteiskunnallisesti.

Maaseutuyhteiskunnan ihminen on kokenut elävänsä ensisijaisesti yhteisön jäsenenä, jonka säännöt on määritellyt hänen elämänsä. Hyvin toimiessaan ympäristöstä sai tukea myös huonoina aikoina. Nykyiset niin sanotut keski-ikäiset henkilöt ovat enemmän yksilöitä. Suuret ikäluokat ovat muuttaneet maaseudulta kaupunkiin joko opiskelun tai työn perässä ja asettuivat asumaan kaupunkiin. Suuret ikäluokat mieltävät itsensä ennen kaikkea yksilöinä eivätkä määrittele itseään syntyperän, perheen tai asuinpaikan mukaan. He kokevat olevansa yksilöitä, jotka elävät niin kuin itse haluavat. He määrittelevät oman käsitteen muun muassa elämästä ja kuolemasta itse, eikä sitä omaksuta yhteisön perinteestä (Repo 1997).

Osa suurista ikäluokista on joutunut muuttamaan aikoinaan pakosta kaupunkiin, ja he ovat joko onnistuneet sulautumaan kaupunkikulttuuriin tai sitten

eivät. Joillekin muutto kaupunkiin on ollut suuri menestys ja joillekin on jäänyt parempi muisto maaseudulla asumisesta kuin kaupunkiasumisen kokemukset. Niin sanotun suuren muuttoaalton aikana 1970-luvulla Suomessa vallitsi suuri inflaatio, jolloin velaksi hankitun asunnon asuntolaina hoitui inflaation avulla. Osa kaupunkeihin muuttajista pystyi hyödyntämään inflaatiota, mutta osa ei päässyt kiinni tähän mahdollisuuteen. Suurten ikäluokkien kulutustottumukset eroavat aikaisempien ikäluokkien tottumuksista. Suuret ikäluokat eivät välttämättä sopeudu olemassa oleviin eläkeläisten palveluihin, vaan he tarvitsevat tai haluavat käyttää kaikkia mahdollisia vanhusten palveluja. Palvelujen tuottamisessa ei pidä väheksyä niin sanotun kolmannen sektorin ja muiden vapaaehtoisten järjestöjen ja verkostojen mahdollisuuksia. Tulevaisuuden eläkeläiset ovat nuorempia, terveempiä ja elävät pidempään, jonka vuoksi he ovat sosiaalisesti aktiivisempia kuin aikaisemmat sukupolvet. Eläkeläiset eivät ole tulevaisuudessa harmaata massaa, vaan he ovat yksilöitä, joilla on tarpeita ja haluja elää aktiivista elämää, jonka vuoksi yhteiskunnan tulee sopeuttaa mm. eläkeläisen palvelutoimintaa heidän toivomaansa suuntaan (Heinonen 1998).

Vaikka suuret ikäluokat ovat jossain määrin irrottautuneet perinteisistä sosiaalisista verkostoista, tulee maaseutukuntien pitää mielessä niin sanotun kolmannen sektorin tarjoamat mahdollisuudet palvelujen tarjonnassa. Sosiaalista verkottumista tulee kunnissa tarkastella erityisesti, että nämä selviytyisivät asukkaiden hyvinvoinnin turvaamisessa. Sosiaalisessa verkottumisessa on maakunnallisia eroja. Esimerkiksi Pohjanmaalla sosiaalinen verkottuminen on laajempaa kuin Itä-Suomessa (Nieminen 1998). Sosiaalisen verkottumisen kiinteydessä tulee olla jollain tasolla pidättyväinen, ettei verkottumisesta tule ahdistavaa ja sen myötä asumisviihtyvyyttä haittaava tekijä. Verkottumisen myötä tulee kaikkien osallistujien tuntee olonsa turvatuksi ja yksilölliset erot huomioiden.

Väestön vanheneminen vaikuttaa yhteiskunnan palvelujen kysyntään merkittävästi ja aiheuttaa kustannuspaineita kunnille. Tämä korostuu erityisesti maaseutukunnissa, kun suurten ikäluokkien eläköityessä osa heistä alkaa viettää aikaansa enemmän maaseutukunnissa. Yleisessä keskustelussa palveluista ajatellaan usein julkisia palveluja, muun muassa terveys- ja sosiaalipalveluita, joiden tarve kasvaa väestön vanhetessa (Oulasvirta & Brännkärr 2001). Julkisten palvelujen laadusta on keskusteltu paljon ja monet viranomaiset ovat olleet huolestuneita julkisten palvelujen laadun kehittämisestä. Useissa kunnissa tulee julkisten hoitopalveluiden rinnalle maksullisia yksityisten tarjoamia hoitopalveluja, jotka on suunnattu erityisesti maksukykyisille kansalaisille. Yksityisten palveluvaihtoehtojen yleistymisen ei heikennä julkisten palvelujen tasoa (Perho 1999). Tärkeintä palvelun tuottamisessa on se, miten palvelun kohderyhmä eli asiakkaat mieltävät palvelun laadun (Jyväkörpi & Pöllänen 2000).

Osalla suuriin ikäluokkiin kuuluvien mielestä työ on liikaa määrittänyt ja rajoittanut heidän omaa elämäänsä. Tällaisten ”pettymysten” tai ”haaveiden” perusteella he ovat määritelleet toiveen, jota he aikovat toteuttaa viimeistään sitten, kun ei enää työelämä sido heitä. Näille maalle muuttavien henkilöiden toiveiden täyttämässä on suuri haaste maaseutukunnille muun muassa asumisvaihtoehtojen järjestämisessä. Vanhempien ikäryhmien kohdalla on syytä muistaa, että suurella osalla varsinkin nuoremmasta eläkeikäisestä väestöstä toimeentulo on suhteellisen hyvä ja toimintakyky on vähintäänkin kohtuullinen. Nämä ikäryhmät ovat todennäköisesti aktiivisesti mukana taloudellisessa toiminnassa muun muassa palvelujen ja tavaroiden ostajina, pääoman sijoittajina tai toimijoina vapaaehtoistyön, kolmannen sektorin tai jonkin yhdistyksen kautta (Väestöliitto 1998).

Sitran Seniori 2000 -projektissa syntyi paikallisia ja valtakunnallisia suosituksia ikäihmisten oman aktiivisuuden herättämiseksi, ja kotona asumisen helpottamiseksi. Keinoina voidaan käyttää muun muassa asuntorakentamista, ympäristö- ja liikenneratkaisuja, kaupallisia arkipalveluja ja uudentyypistä yrittäjyyttä. Seniorien elämän edellytysten parantaminen avaa merkittäviä liiketoimintamahdollisuuksia. Uusien ratkaisujen nopea ja laaja-alainen kehittäminen luo suomalaisen hyvinvointialan yritysten viennille vahvan perustan. Erityisesti uuden tietoteknologian hyödyntäminen maailman nopeasti kasvavilla seniori- ja vanhusmarkkinoilla on lupaava uusi liiketoiminta-alue, koska ikäluokan henkilöt ovat maksukykyisiä ja haluavat teknologian helpottavan elämäänsä (Sonkin, Petäkoski-Hult, Rönkä & Södergård 1999).

Viestintäpsykologi Mirka Parkkisen (2000) mukaan suurten ikäluokkien ikääntyessä vanhoilla ihmisillä on yhä enemmän aikaa itselleen ja harrastuksilleen, jotka alkavat määritellä ajankäyttöä enenevässä määrin. Yllättävän moni heistä katsoo olleensa riittävän kauan työelämän palveluksessa. Parkkisen mukaan jopa 38 % olisi valmiita konkretisoimaan vapautumisensa työelämästä tulevaisuudessa muuttamalla lämpimämpiin maihin. Ikääntyvät suuret ikäluokat haluavat pitää huolta itsestään ja ovat kiinnostuneita muun muassa terveyttä edistävästä elintarvikkeista. Asiaan liittyy sukupuolten välisiä eroja. Parkkisen mukaan sodan jälkeisen ajan lapsia voi luonnehtia työtä pelkäämättömiksi, isänmaallisiksi, itsenäiseksi, elämästä nauttiviksi ja perinteitä kunnioittaviksi kansalaisiksi (Parkkinen 2000).

Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimuksessa selvitettiin niin sanottujen suurten ikäluokkien, laajasti ymmärrettynä vuosina 1940–1950 syntyneet, asuinpaikkaan liittyviä aikomuksia eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Tutkimuksessa laadittiin kyselykaavake, joka postitettiin kyseessä olevalle ikäryhmästä valitulle joukolle.

Tutkimuksen kysymystenasettelun teemoja olivat:

- Maaseudulle muuttavien henkilöiden määrien ja muuttoaikataulun selvittäminen.
- Onko kaupungin työntö vai maaseudun vetovoima se seikka, miksi muutetaan.
- Mitkä seikat vaikuttavat eläkkeenviettopaikan valintaan.
- Ympäristön vaikutus muuttopäätökseen on yksi keskeinen kysymys ja se, että vaikuttaako muuttokunnan sijainti muuttopäätökseen.
- Tutkimuksessa selvitetään, ovatko muuttavat eläkeläiset halukkaita käyttämään kuntien vai yksityisten tarjoamia palveluja.
- Tutkimuksessa pyritään selvittämään mm. se, miten suurten eläkeläisten paluumuuttoa maaseudulle voitaisiin edistää, ja onko eläkeläisten muutto kuntien taloudelle rasite vai etu.

Tutkimuksen otannaksi otettiin vuosina 1940–1950 Suomen isoimmista kaupunkikeskittymissä syntyneet henkilöt. Kyseessä olevien ikäluokkien henkilöt alkavat jäädä eläkkeelle 2000-luvun alussa. Tutkimuksessa lähetettiin 3 000 henkilölle kyselylomake marraskuussa 2000. Lomakkeen saaneet henkilöt asuvat seuraavissa kaupungeissa: Helsinki (1 021 kpl), Tampere (385 kpl), Turku (332 kpl), Espoo (405 kpl), Kuopio (154 kpl), Jyväskylä (139 kpl), Oulu (192 kpl) ja Vantaa (372 kpl). Henkilöiden osoitetiedot saatiin väestörekisterikeskuksen tiedostoista satunnaisotannalla. Otanta toteutettiin kaupungissa asuvan perusjoukon suhteessa. Tutkimukseen valituilla henkilöillä oli 2 viikkoa vastausaikaa. Täytettyjä vastauslomakkeita palautui 1 373 kappaletta ja vastausprosentiksi saatiin 46 prosenttia. Palautettujen lomakkeiden tiedot tallennettiin Excel-taulukkolaskentaohjelmaan. Tilastoajat tehtiin SPSS 10.0 ohjelmalla.

Päätelmät

Vastaajien tulevaisuuden suunnitelmat

Suurten ikäluokkien tulevista eläkeläisistä keskimäärin 16 prosenttia aikoo muuttaa pysyvästi maaseudulle eläkepäivien viettoon. Tutkimuksen kohdekaupungeista muutetaan eniten maaseudulle Vantaalta, jossa asuvista vastanneista asuu noin 25 prosenttia vastaajista. Seuraavaksi eniten muutetaan kohderyhmästä Espoosta, Oulusta ja Jyväskylästä noin 20 prosentin osuudella. Keskimääräistä enemmän muutetaan myös Helsingistä noin 18 prosentin osuudella. Turkulaisista aikoo muuttaa maaseudulle eläkepäiviksi noin 16 prosenttia vastaajista. Vähiten eläkepäiviksi maaseudulle muuttoa suunnittelee Kuopiosta ja Tampereelta noin 14 prosentin osuudella.

Laskennallisesti kohdekaupunkien suuriin ikäluokkiin kuuluvista ihmisistä aikoo eläköityessään muuttaa maaseudulle noin 58 000 henkilöä. Tämän tutkimuksen mukaan suurten ikäluokkien tulevien eläkeläisten muutto alkaa vuoden 2001–2003 aikana ja kasvaa vuoteen 2010 saakka, jonka jälkeen muutto alkaa vähentyä. Muutto ei jakaannu tasaisesti koko maahan, vaan tässäkin muutossa niin sanotut kasvukeskukset ja niiden ympäristökunnat ovat vetovoimaisempia kuin muut alueet. Suurten ikäluokkien eläkeläisten muutto kohdistuu samoille alueille, joihin muutkin ikäluokat muuttavat. Tulevien eläkeläisten muuttoliike lisää jonkin verran muuttopainetta nykyiseen kasvukeskuskehitykseen. Kehitys ei kaikilta osin ole positiivista, koska tilanne lisää osaltaan muun muassa asuntomarkkinoiden ylikuumentumista. Mikäli oletetaan, että kaikista Suomen kaupunkimaisista keskuksista muuttaisi yhtä suuri osuus (n. 16 prosenttia) suurten ikäluokkien eläkeläisistä maaseudulle, niin kaiken kaikkiaan maaseudulle muuttaa huomattavasti suurempi henkilömäärä, arviolta yli 100 000 henkilöä.

Suurten ikäluokkien ihmisten eläkkeelle siirtyminen aiheuttaa samansuuntaista muuttoliikettä kuin tapahtuu muutenkin yhteiskunnassa eli väestö muuttaa ns. kasvukeskuksiin tai lähiympäristöön. Yhteiskunnan rakenteelle muutoksella on merkittäviä, muun muassa kansantaloudellisia, vaikutuksia. Suuret ikäluokat ovat keränneet suuria omaisuusmassoja, ja pelkästään heidän asuntojensa arvot ovat nousseet merkittävästi viimeisinä vuosikymmeninä. Suurten ikäluokkien mahdollisesti myydessä asuntonsa, suurimmissa kasvukeskuksissa tulee markkinoille suuri määrä arvoasuntoja myyntiin. Asuntojen myynnin jälkeen maaseudulle muuttota suunnittelevilla eläkeläisillä on paljon rahaa sijoitettavaksi, ja vastaavasti ne, jotka ostavat kyseessä olevat asunnot, joutuvat todennäköisesti ottamaan suuret asuntolainat vastuulleen.

Yllättävää oli se, että maaseudulle muutto tulee tapahtumaan lähinnä asuinpaikan miellyttävyyden mukaan, eikä esimerkiksi sen mukaan, missä henkilö on viettänyt lapsuuden. Eräs selittävä tekijä tähän voisi olla se, että yleensä muuttota suunnittelee koko perhe, eikä yksitäinen henkilö. Ellei molemmat puolisot ole samalta alueelta lähtöisin, niin valintaperusteeksi tulee alue, joka mielletään ympäristöltään miellyttävimmäksi vaihtoehdoksi molempien mielestä. Valittava asuinalue ei välttämättä ole kummankaan lapsuuden asuinpaikka. Yli puolet maaseudulle muuttavista oli viettänyt lapsuuden maaseudulla, joten lapsuuden viettopaikalla on merkitystä muuttohalukkuuteen. Merkittävä osa vastaajista haluaa muuttaa juuri lapsuuden maisemiin ja sellaiseen asuinpaikkaan, jossa harrastusmahdollisuudet ovat lähellä.

Asuinympäristön tarjoamien palvelujen suhteen muuttajien toiveet olivat samansuuntaisia. Vastaajien mielestä peruspalvelujen olisi oltava suhteellisen lähellä, alle 5 km:n etäisyydellä. Terveystenhoito- ja lääkäripalvelut sekä niihin liittyvät vanhustalpalvelut voivat olla hiukan kauempana, kunhan ne ovat helposti

saatavilla. Yritysten sekä niin sanotun kolmannen sektorin tarjoamat terveydenhoitoon, hoitopalveluun ja lääkäripalveluihin liittyvät tarpeet olivat vähäisemmät kuin kunnalliset palvelut. Tutkimuksen perusteella maaseudulle muuttavat tukeutuisivat enemmän kunnallisiin kuin yksityisiin palveluihin.

Maaseudulle muuttoa suunnittelevien henkilöprofiili

SPSS:n ryhmittelyanalyysissä tutkimusaineistosta erottui ryhmiä, kuten kaupunkiin asumaan jäävät, maaseudulle muuttajat ja niin sanotut kakkosasukkaat. Pienempänä ryhmänä erottautuivat hyvin koulutetut ja varakkaat henkilöt, jotka käyttävät runsaasti muun muassa yksityisiä vanhusten hoitopalveluja sekä yksityistä kotipalvelua. Yksi ryhmä on hyvin toimeentulevat henkilöt, jotka asuvat pääsääntöisesti kaupungissa, mutta asuvat paljon loma-asunnollaan. Tutkimuksessa ilmeni toinenkin kakkosasujien ryhmä, jotka asuvat talvet ulkomailla ja kesät Suomessa loma-asunnossaan.

Kyselyn mukaan tyypillinen eläköityessään maaseudulle muuttaja on keskias-teen koulutuksen tai korkeakoulukoulutuksen saanut henkilö, joka on vakituises-
sa työsuhteessa ja on asunut nykyisellä paikkakunnalla 20–40 vuotta vuokralla kerrostalossa. Maaseudulle eläkkeellä muuttavat haluavat asua mieluummin van-
hassa omakotitalossa. Maaseudulle muuttavista yli 70 prosentilla on perhe, ja
muuttajia on useimmiten kaksi henkilöä. Joillakin perheen mukana muuttaa lisäk-
si heidän lapsensa. Maaseudulle muuttoa suunnittelevilla oli 37 prosentilla lapsia.
Eläkeläisenä maaseudulle muuttoa suunnittelevilla oli alle 18 vuoden ikäisiä lap-
sia 19 prosentilla. Enemmistö (yli 90 %) muuttajista katsoo olevansa keskituloisia
tai hyvätuloisia. Yli puolet maaseudulle muuttoa suunnittelevista on asunut maa-
seudulla lapsuuden ja vähemmistö on asunut kunnan tai kaupungin keskustassa.
Maaseudulle muuttoa suunnittelevat henkilöt jäävät eläkkeelle vanhempana kuin
kaupunkeihin jäävät. Tutkimusotoksen nuoremmat ikäluokat ovat aktiivisemmin
muuttamassa maaseudulle kuin vanhemmat ikäluokat.

Tyypillinen kaupunkiin jäävä eläkeläinen eroaa maaseudulle muuttavasta lä-
hinnä siten, että suhteellisesti useammin heillä on korkeakoulu- tai opistokoulu-
tus sekä hyvä ammatti. Kuitenkin kaupunkiin jäävillä suurten ikäluokkien elä-
keläisillä on suhteellisesti useammin myös alhainen koulutus verrattuna maa-
seudulle muuttamista suunnittelevilla. Kaupunkiin eläkepäiviksi jäävät ovat
muita useammin asuneet nykyisellä asuinpaikalla yli 40 tai alle 20 vuotta, ja
omistavat rivi- tai omakotitalon. Kaiken kaikkiaan kaupunkiin jäävillä on kes-
kimäärin parempi koulutustausta ja heillä oli useammalla vakituinen työpaikka
kuin verrattuna maaseudulle muuttaviin.

Kyselyn mukaan niin sanottu kakkosasuminen yleistyy tulevaisuudessa.
Kakkosasumisella tarkoitetaan asumismuotoa, jossa henkilöllä on vakituisen

asunnon lisäksi toinen asunto, jossa vietetään pitkiä ajanjaksoja. Tässä tutkimuksessa pitkäksi ajanjaksoksi luettiin yli 16 viikkoa kestävä asuminen vuodessa. Kakkosasumista harkitsevilla on yleensä vakituinen asunto Suomessa, mutta yllättävän moni suunnitteli vakituisen asunnon hankkimista ulkomailta. Moni vastaaja haaveili sellaisesta asumismuodosta, että he ovat osa-aikaisesti kirjoilla Suomessa, mutta pääsääntöisesti asuvat ulkomailla. Vastauksista heijastui kakkosasujien halu nauttia Suomesta ja maaseudusta ”parhaat palat” keksäaikaan ja silloin, kun heidän mielestä siellä on hauskinda asua.

Muuttajien vaikutus muuttokuntiin

Kaupungeista maaseudulle muuttavat aiheuttavat vaikutuksia muuttokuntaan välillisesti ja välittömästi. Vaikutukset aiheutuvat pääosin sen vuoksi, kun muuttavat eläkeläiset alkavat käyttää paikkakunnan palveluja ja järjestävät asuinolonsa uudella paikkakunnalla. Näiden vaikutusten lisäksi muuttavat henkilöt vaikuttavat asuinympäristöön henkiseen ja sosiaaliseen ilmapiiriin.

Suurten ikäluokkien enemmistö asuu omistusasunnoissa. Suurten ikäluokkien eläkeläisten muuttoliikkeen vaikutuksesta kiinteistön myyntiin ja ostamiseen liittyy merkittäviä omaisuusmassojen siirtoja. Tutkimuksessa ei kysytty, aikovatko he myydä nykyisen asunnon, mutta monet ilmoittivat muissa kysymyksissä, että he aikovat myydä asuntonsa. Heidän omistamansa kaupunkiasunnot ovat yleensä kalliimpia kuin vastaavat asunnot maalaiskunnissa, ja kaupunkiasuntojen arvo on moninkertaistunut heidän omistusaikanaan. Mikäli muuttajalla on lähtökaupungissa omistusasunto, niin on todennäköistä, että hänelle jää asunnon myynnin ja maaseudulta uuden asunnon hankkimisen erotuksena rahaa jäljelle muuhun kulutukseen. He voivat käyttää varojaan esimerkiksi loma-asuntoon, autoon, asunnon remontointiin tai muuhun kulutukseen. Kuntaan muuttaessa varakkaat asukkaat ovat aina kunnalle eduksi. Varakkaat henkilöt pystyvät käyttämään kuntalaisten ja yritysten tarjoamia maksullisia palveluja. Muuttavien eläkeläisten käyttäessä kuntalaisten tarjoamia palveluja se lisää kunnan verotuloja rahan kiertäessä paikallisesti kunnan sisällä.

Maaseudulle muuttavat eläkeläiset lisäävät kuntien henkistä ja sosiaalista pääomaa. Ulkopuoliset tuovat kuntiin uusia näkemyksiä kertomalla paikallisille päättäjille ja yrityksille uusia näkökulmia auttaa kehittämistyössä. Kun kunnissa katsellaan asioita usein liian läheltä, niin ei nähdä jokapäiväisen toiminnan kehittämiskohteita. Kuntien tulee kuitenkin olla realisteja ja verrata omaa kuntaansa muihin vastaavan kokoluokan kuntiin, eikä tavoitella isompaa kasvua kuin mihin pystyy vastaamaan esimerkiksi palveluilla. Maaseutukuntien huonon vetovoiman syyksi usein paljastuu kuntalaisten oma suhtautuminen kuntansa vetovoimaan. Usein vähätellään oman kunnan kilpailuetuja. Paikallisesti

ei tunnisteta oman kunnan etuja, joita voisi markkinoida potentiaalisille muuttajille, olkoon ne sitten yrityksiä, perheitä tai eläkeläisiä.

Korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien henkilöiden muuttaessa kuntaan on hyvät mahdollisuudet saada sellaista osaamista tai tietoa, jota ei muuten saa. Muuttavien henkilöiden myötä kunnan imago paranee muuttotilastojen ja henkilöiden näkyvyyden parantuessa. Tällaisilla pitkän yritysmaailman tai yhteiskunnallisen kokemuksen omaavilla henkilöillä olisi moneen kuntaan ja siellä toimivien yritysten toiminnalle paljon annettavaa.

Muuton ensisijaiseksi syyksi ilmoitetaan usein edullinen asuminen. Maaseudulle muuttamista suunnittelevien eläkeläisten vastauksista oli tulkittavissa halu auttaa maaseutukuntia omalla tietotaidolla, kokemuksella ja yhteiskunnallisilla suhteilla, mikäli siihen löytyy sopivia kanavia. Monissa kunnissa on kuntien ystävyyskuntatoiminnan lisäksi nimettyjä luottohenkilöitä niin sanotun yrityskummitoiminnan puitteissa. Tällaista toimintaa on organisoinut muun muassa Suomen Kuntaliitto ja Suomen yrityskummit r.y. sekä jotkut alueelliset projektiorganisaatiot.

Monissa kunnissa on tehty kummisopimuksia kesäasukkaina olevien seniorijohtajien ja korkeiden virkamiesten kanssa siitä, että he ovat tarvittaessa käytettävissä kunnan kehitystyössä. Kunnanjohtajat toimivat usein kunnan elinkeinopolitiikkaa johtavina henkilöinä ja heidän tulisi siten huomata muualta muuttaneiden henkilöiden arvo kunnan kehittämistyössä. Kummeilta yrittäjät saavat arvokkaita kokemuksia ja vihjeitä liiketoimintasuunnitelmia testatesaan. Yritykset voivat kääntyä näiden kummien puoleen mitä erilaisimmissa asioissa, kun yhteiskuntasuhteet ovat kunnossa. Suurten ikäluokkien eläkeläisten muuttoliikkeen myötä maaseutukunnat saavat uusia mahdollisuuksia muun muassa täydentää osaamistaan yritysten konsultoinnissa tai muussa yhteiskunnallisessa pr-toiminnassa.

Sosiaalisessa osallistumisessa on odotettavissa aktiivisuuden lisääntymistä, kun kuntaan tulee henkilöitä, joilla on aikaa osallistua muun muassa yhteiskunnallisesti ja erilaisten harrastusten parissa. Sosiaalisen kanssakäymisen yhteydessä välittyy sellaista tietoa ja kokemusta, mikä jäisi hyödyntämättä, ellei tällaisia sosiaalisia kohtaamispaikkoja muodostu. Nykyaikaisessa tietoyhteiskunnassa ei ole pulaa tiedosta, vaan kokemuksista. Esimerkiksi laman ollessa syvimmillään Suomessa 1990-luvulla ei ollut pulaa historian tuntijoista, vaan siitä kuinka päästään eteenpäin laman aikana. Tällainen niin sanottu hiljainen tieto on arvokasta, jos sitä osataan hyödyntää.

Muuttajien vaikutus kuntien palvelujen kysyntään ja tarpeeseen

Eläkkeelle maaseutukuntiin muuttavilla on suuri merkitys pienten maaseutukuntien väestönkehitykseen, sillä moni kunta on tällä hetkellä muuttotappiokunta. Muutamienkin asukkaiden muutto pienessä kunnassa saa muuttotilatott paremmaksi ja muuttoluvut positiivisiksi. Kunnissa palvelujen kysyntä lisääntyy ja todennäköisesti palvelujen tarve tulee muuttumaan muuttavien asukkaiden myötä. Suurten ikäluokkien tulevat eläkeläiset ovat tottuneet käyttämään myös yksityisten yritysten käyttämiä palveluja, mutta enemmistö käyttäisi edelleen pelkästään kuntien julkisia palveluita.

Muuttavien henkilöiden terveystilanne vaikuttaa oleellisesti siihen, onko muuttava henkilö tulonlähde vai rasite kunnan taloudelle. Mikäli muuttavat henkilöt ovat huonokuntoisia ja vaativat jatkuvaa hoitoa tai valvontaa, on tällaisten henkilöiden muutto kuntien taloudelle rasite. Oleellista kuntien talouden kannalta on se, mitä palveluja henkilö vaatii kunnalta ja mistä palveluista hän on valmis maksamaan itse.

Tutkimuksen tuloksena voidaan ennustaa, että jotkut kunnat ovat suositumpia eläkeläisten muuttokuntia ja niissä kunnissa tulee olemaan huomattavaa kysyntää eläkeläisille sopivista asunnoista. Keskimäärin muuttavat suurten ikäluokkien eläkeläiset ovat terveempiä ja pitkäikäisempiä kuin aikaisempien ikäluokkien eläkeläiset. Kokonaisuutta tarkasteltaessa suurten ikäluokkien eläkeläisten muutto paikkakunnalle on positiivinen asia.

Suurten ikäluokkien vaikutus työpaikkoihin ja työelämään

Henkilöiden jääminen yhteiskunnalliselta kannalta liian aikaisin, noin 59 vuoden ikäisenä, eläkkeelle on ongelma tulevaisuudessa. Valtakunnallisesti asiaa on pohdittu esimerkiksi Sosiaali- ja terveysministeriössä, jossa on mietitty miten saataisiin ihmiset pysymään työelämässä nykyistä pidempään. Ministeriö on tehnyt selonteon keväällä 2001 toimenpiteistä, joiden avulla ihmiset saataisiin pysymään pitempään työelämässä. Suurten ikäluokkien eläköityminen seuraavien 10 vuoden aikana korostaa työelämästä liian aikaisen eläkkeelle jäännin vaikutuksia.

Suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle on työyhteisöissä tapahtumassa merkittäviä muutoksia. Työelämästä eläkkeelle siirtyvät vaikuttavat monin tavoin sekä vanhaan työpaikkaan että uuteen asuinympäristöön. Työyhteisöissä avautuu paljon työpaikkoja, joista suhteellisesti merkittävä osa on johtotason tai korkeaa asiantuntemusta edellyttäviä tehtäviä. Työelämään kohdistuu monia ongelmia; yhtäältä suorittavan tason työpaikoissa on paljon sellaisia työtehtäviä, mitkä eivät kiinnosta nykyajan nuorisoa. Toisaalta johtotehtävissä oleville paikoille ei ole päässyt riittävästi nuorempia ikäpolvia oppimaan organisaation

tapoja. Kokonaisuudessaan suurten ikäluokkien eläköityminen merkitsee suuria muutoksia työpaikkojen organisaatioissa ja yhteisöissä. Työyhteisöissä joudutaan miettimään uusia toteuttamismalleja, että päästäisiin muutoksen yli mahdollisimman hyvin.

Kunnat ja tulevien eläkeläisten muuttoliike

Suurten ikäluokkien aiheuttamat lisätarpeet tuovat lisäkuormitusta kuntien palvelutuotannolle. Kunnilla on laaja vastuu kuntalaisten peruspalvelujen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Kunnan rakenteesta ja koosta riippuu, kuinka suureksi palvelutuotannon rasitus kohdistuu kunnan kokonaiskustannuksista. Erittäin maaseutuvaltaisissa kunnissa peruspalvelujen tuottaminen saattaa tulla yksikkökustannuksiltaan suuremmaksi kuin tiheämmin asutuissa kunnissa, mikäli palvelujen tarvitsijat ovat etäällä toisistaan. Kunnilla on erityisen suuri rooli maaseudun teknisen perusrakenteen ja infrastruktuurin ylläpidossa, ympäristön hoidossa, hyvinvointipalvelujen ja koulutuspalvelujen tuottamisessa. Suurten ikäluokkien eläköityessä ja osan heistä muuttaessa maaseutukuntiin aiheuttaa niissä kunnissa palvelutarpeen ja -tarjonnan uudelleen arviointia. Lyhyellä tähtäimellä kunnissa ei välttämättä tarvitse muuttaa aikaisempaa toimintatapaa, mutta pitkällä aikavälillä tarkasteltuna eläkeläisten vanhentuessa tulee erityisesti hoiva ja hoitopalvelujen tarve lisääntymään.

Olemassa olevia palvelumuotoja tulisi suunnitella siten, että ne vastaisivat mahdollisimman hyvin maaseudulle muuttavien eläkeläisten palveluja. Kuntien tulisikin tarkastella nykyistä palvelutuotantoaan mahdollisimman avarakatseisesti ja käydä läpi jokainen kunnan tarjoama palvelu sillä ajatuksella, miten ne palvelvat mahdollisesti kuntaan muuttavia suurten ikäluokkien eläkeläisiä. Kunnissa tulisi selvittää erityisesti sitä, miten eri toimialasektorit voisivat yhteistyössä edesauttaa palvelutoimintojen kehittymistä. Vasta, kun kunnan sisäiset toiminnot toimivat hyvin yhteen tulisi kuntienvälistä yhteistoimintaa lähteä kehittämään. Kuntien palvelutoimintojen kehittämisessä tulisi olla kokonaisvaltainen asiakaskeskeisen kehittämismentaliteetti, eikä yksittäisten sektorikohtaisten palveluprojektien pyörittäminen. Esimerkiksi kunnallisten palvelujen (kirjasto, terveydenhoito, lääkäri, kotiapu, sosiaalipalvelut, ym.) suunnittelussa tulisi selvittää, mitä mahdollisuuksia esimerkiksi tietotekniikka ja nykyiset tiedonsiirtojärjestelmät voisivat antaa erityisesti vanhenevan väestön palvelujen kehittämiseen.

Eräs suuri tehtävä kunnilla on alueiden käytön suunnittelu muun muassa vuokra-asuntorakentamisen ja kaavoituksen myötä. Suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle kuntien tulee huolehtia, että tarjolla on riittävästi helpon asumisen mahdollistavia asuntoja. Helpolla asumisella tavoitellaan sellaista asumismuotoa, jossa asunto on suunniteltu nimenomaan kohderyhmälleen ja jossa on saatavilla

helposti erilaisia palveluja. Vaikka kodista ei ole tarkoitus tehdä täydellistä tietoteknistä ”älykotia”, niin tavallisessakin asumisessa voidaan soveltaa monia uusia tietotekniikan innovaatioita helpottamaan asumista. Asumisen mukauttamiseksi voidaan kunnissa tehdä muutoksia myös perinteisten hallinnollisten päätösten avulla esimerkiksi asuntopoliitikassa ja kaavoituksessa. Kuntien tulee huomioida kaavoituksessa ja asuntotuotannossa asuntojen muunneltavuus eri käyttötarkoituksiin, huomioiden asukkaiden fyysinen kunto ja elämänvaihe.

Tutkimuksen mukaan kaikki kunnat eivät saa uusia asukkaita suurten ikäluokkien eläkeläisistä. Suurten ikäluokkien maaseudulle muuttopotentiaalia voitaisiin käyttää aluepoliittisena tukitoimena, jos joidenkin tukitoimien avulla saataisiin väestön keskittymiskehitystä ja siitä aiheutuvaa alueellisia eroja tasoitettua. Suurten ikäluokkien eläköitymisessä valtio voisi edistää heidän maaseudulle muuttoaan lainsäädännön, verotuksen tai jonkin muun avustustoiminnan avulla.

Kunnissa ei ole riittävästi oivallettu toimintaympäristön muutostekijöitä. Yhä edelleen palveluja ja elinkeinoja kehitetään perinteisen teollisuusyhteiskunnan rakenteiden mukaan. Esimerkiksi teollisia työpaikkoja pidetään jollakin tavalla parempina kuin palvelualojen työpaikkoja, kun uuden talouden visioissa palvelualat nähdään suurimpina kasvualueina. Uudessa verkostoyhteiskunnassa korostetaan yksilöllisten palvelujen ja etätyön merkitystä. Osa kasvukeskusten läheisyydessä olevista maaseutukunnista voisi strategisesti erikoistua kasvavien eläkeläisten palveluihin. Tällaisissa kunnissa tulisi tehdä ennakoivat suunnitelmat siitä, miten kuntaan saataisiin muuttamaan eläkeläisiä. Ennakoivassa suunnittelussa tulisi rakentaa kunnan sisälle järjestelmä, jossa huomioidaisiin esimerkiksi teknisen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyönä vanhusväestön tarpeet mm. katujen ja asuinrakennusten suunnittelussa. Tällaisessa kunnan kokonaisvaltaisessa suunnittelussa tulee järjestelmää rakentaa käyttäjäkeskeisen asiakaslähtöisen laatuajattelun ja tuotekehityksen pohjalta.

Kunnissa voidaan edesauttaa maaseutualueiden kehittymistä erilaisten yhdistelmäpalveluratkaisujen kehittämisessä. Tällaiset palveluratkaisut olisi hyvä keino taata tietyntyyppisten palvelujen saatavuus yhdistämällä esimerkiksi terveydenhoito-, posti-, kauppa-, tilauspalvelu-, valtion- ja kunnanpalvelut. Usein eri palveluntarjoajat eivät mieltä tarpeeksi laajasti eri palvelujen yhdistämistä. Monet palvelut eivät ole sinällään paikkasidonnaisia ja nykyiset tietotekniset ratkaisut poistavat perinteiseen palvelumalliin liittyvät paikkasidonnaisuudet.

Tutkimus herätti suurta kiinnostusta ja sitä pidettiin tarpeellisena, josta johdetaan suuri vastausaktiivisuus. Useat vastaajat kirjoittivat kysymysten ohkeen, että he eivät ole miettineet, mitä tekevät tai missä asuvat eläkkeellä ollessa. Iso asia, mikä rajoittaa eläkeläisen toimintaa eläkkeellä ollessa, on terveydentila. Useat vastaajista asettivat hyvän terveydentilan kerrottujen suunnitelmien reunaeh-

doksi. Vastausten perusteella eläkkeelle siirtymistä ei suunnitella kuin vasta viimeisinä työvuosina, jos silloinkaan. Usein eläkkeelle siirtyminen on haaveiden ja toivomusten määrittelemää, ei niinkään systemaattista suunnittelua.

Lähteet

- Anttila, Jukka (1998). Maaseudun verkostoituva elinkeinotoiminta. Suomen Kuntaliitto. Helsinki. 50 s.
- EVA-raportti (1998). Harmaantuvat härmäläiset: www.eva.fi/julkaisut/raportti
- EVA-raportti (2000). Vallan kumous -raportti poliittisesta päätöksenteosta.
- Haliseva-Soila, Merja (1993). Kaupunkilaisten maaseutukuva ja maallennuottopotentiaali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulukeskus, Makes, Seinäjoki.
- Heinonen, Jarmo (1998 toim.). Senioriteetti voimavarana. Gaudeamus.
- Jyväkorpi, Pirkko & Marjatta Pöllänen (2000). Yksi hyvä. Tienviittoja vanhustyön käytäntöihin. Stakes.
- Katajamäki, Hannu & Rauno Kaikkonen (1991). Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulukeskus, Makes, Seinäjoki.
- Miettinen, Anneli, Ismo Söderling, Anna Ehrnrooth, Elli Heikkilä, Reino Hjerppe, Tuija ja Martelin, Mauri Nieminen & Riikka Shemeikka (1998). Suomen väestö 2031 - Miten, mistä ja kuinka paljon? Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos E5/1998. 110 s.
- Nieminen, Mauri (1998). Väestö lisääntyy geometrisesti Malthusin väestöteorian 200-vuotisseminaari. Tilastokeskus, Helsinki.
- Oulasvirta, Lasse & Christer Brännkärr (2001). Toimivan kunta. Kuntakoulutus OY.
- Parkkinen, Mirka (2000). Vapautuneen sukupolven arvot kartoitettu. www.finfood.fi/finfood/,
- Parkkinen, Mirka (2000). www.verkkouutiset.fi/arkisto/Arkisto_2000/19.toukokuu/.
- Perho, Maija (1999). www.kaks.fi/pages/polemiikki/
- Repo, Päivi (1997). Helsingin Sanomat 5.1.1997. Kuolema kiinnostaa suuria ikäluokkia.
- Roos, J-P. (1987, 1997). Maaseudun kilpailukykyisyys asuinympäristönä.
- Seppälä, Tiina (1999). Kesäasukkaat elinkeinojen edistäjinä Joutsassa. Maantieteen pro gradu -työ. Turun yliopisto.
- Susiluoma, Heikki (1998). Yrittäjäksi maalle: maaseudun näyttämöt kaupungeista muuttaneiden kokemina. Chydenius instituutti. Kokkola.
- Sonkin, Leif, Tuula Petäkoski-Hult, Kimmo Rönkä & Hans Södergård (1999). Seniori 2000. Ikääntyvä Suomi uudelle vuosituhanalle. Taloustieto OY. Sitran julkaisu 233.
- Tommila, Riitta (2000). Työeläkelaitos. www.tela.fi/telaopen.nfs/ed

Eläkkeellä maalle muuttaneen seniorin puheenvuoro

Anssi Asunta

Onni muuttaa maalle -otsikkoon ei ole asetettu kysymysmerkkiä. Sitä en tee minäkään. Ei ole epäilystäkään siitä, ettemmekö vaimoni kanssa olisi tehneet viisasta päätöstä muuttaessamme Helsingistä, Ruuhka-Suomesta, vanhalle kalastajatilalle Velkualle heti, kun siihen oli mahdollisuus.

Maalle muutto on parhaimmillaan maalle asettumista, sitä, ettei sieltä tarvitse lähteä. On siis parasta tuoda mukanaan myös elinkeino, etätyö tai taloudellinen riippumattomuus, meidän tapauksessamme eläke. Säälän naapurina, joka kesät talvet aamuvaihain matkaa kaupunkiin leivän perässä. Oma auto on toki myös meille välttämätön, mutta käymme ostoksilla ja muilla asioilla vain parin viikon välein. Verkossa hoidetaan pankki- ja postiyhteydet. Elämä on pääpiirtein mallillaan. Viihdymme.

Jokainen suomalainen on puoleksi maalainen. Varoittaisin silti liiasta optimisista. Täyspäiväiseksi muuttaminen tuottaa enemmän ongelmia, kuin aikaisemmasta kokemuksesta voisi kuvitella. Ensinnäkin rakennusvirheitä on tehty kaikkina aikoina. Maaseudulla hatara perustus ja riittämätön ojitus ovat tyypillisiä. Seurauksena on kosteus-, routa- ja lahovaurioita. Tupajumit ja sen sukulaiset ovat eräs tämän seudun vitsauksista. Ne ovat myös tabu. Niistä ei puhuta. Väärin rakennetut eristykset ja varsinkin muovitukset homevaurioineen ovat myöhempää perua.

Ammattimiehet ovat tietysti kaukana, joten hyvä on, jos maalainen pystyy suorittamaan edes osan korjauksista itse. Sama pätee moottoreihin, pumppuihin ja kaikkiin niihin lukuisiin vekottimiin, joita pihapiirissä tarvitaan. Jos kuvitellaan, että maallemuuttajalta puuttuu harrastusmahdollisuudet, erehdytään raskaasti. Jokainen päivä sisältää mielenkiintoisia haasteita!

Luonnon läheisyys on maalla tietysti pääasia, mutta oikkuineen se ei ole ihmisen hallittavissa. Saatat ehkä ajatella, että antaa kaikkien kukkien kukkia, että luonnonniittyhän vasta ihana on, mutta parissa viikossa heinikko on puolimetriten. Syksyyn mennessä se ei enää ole sinun maatasi ollenkaan, sillä vesimyyrät ovat perustaneet siihen kaupunkinsa. Tämä otus on lähes rotan kokoinen ja lisääntyy samalla teholla. Se jyräsi kasvien juuret ja täyttää ojat liejulla myllertessään kasvimaan ontoksi.

Onhan se hienoa, jos tontilla on omenapuita. Samaa mieltä ovat monet muutkin, kuten juuri mainittu vesimyyrä tai jänis, ja jos onnistut torjumaan ne, niin sitten vaikka pihlajakoi. Koi ei muni omenaakaan, jos pihlajissa on marjoja, mutta miksi niissä ei ole edes lehtiä? Siksi, että rungot ovat tukehtumassa tuumanpaksuiseen jäkälään! Jos saat pihlajat kukoistamaan, iskevät omeniin vuorostaan milloin kempit, milloin kääriäiset. Toki on myrkkijä, mutta purkin kylkeen prantätyt ohjeet karkoittavat myrkyttäjänkin. Suojavaatetus, hengitys- ja silmäsuojaimet sekä käsineet vähintään sitä tai tätä EU-luokitusta!

Useimmilla hyötykasveilla on leppymättömät vihollisensa, erilaiset toukat ja ankeroiset tai bakteerit tai virukset. Kirjat ovat täynnä torjuntaohjeita. Valitettavasti ne eivät suinkaan anna samansuuntaisia neuvoja. Päinvastoin, alkeetkin hämärtyvät.

Juuri nyt elämme jännittäviä aikoja, sillä lumessa näkyy, keiden kaikkien talousalueella elämme. Ystävien vai vihollisten? Kettu kuuluu ystäviin, se on varmaa, mutta jo kissa on kyseenalainen juttu. Sen on nimittäin pidettävä kyntensä terävinä, ja siihen hommaan ovat kaikki kuitulevyt sekä styrox-eristeet onnen omiaan. Myös kissan pentue vuorivillapaalissa on kiusallinen juttu. Kärppä ja lumikko kuuluisivat ystäviin, mutta kuinka erottaa vesimyyrän ja peltomyyrän jäljet edellisistä? Tähän aikaan vuodesta myyrät joka tapauksessa palaavat kesälomiltaan sivistyksen piiriin. Sen huomaa siitä, että kellariin syksyllä säilötyt elintarvikkeet, perunat ja etenkin porkkanat on jyrstetty niin, että vain kuoret ovat jäljellä.

Äskettäin löysin navetasta hyvän näköiset kumisaappaat. Toisen pohjalla näkyi kuitenkin olevan merkillistä purua. Kun kapistelin sen hangelle, huomasin, että se oli sinistä – siis rotanmyrkkyä, jota talon edellinen omistaja oli joskus asettanut kellariin. Rotta oli jemmannot sitä saappaaseen koko talven varoiksi. Pesä raatoineen löytyi myöhemmin porakaivon vuorivillaeristeistä. Samalla havaittiin, että nousuputken liitos oli vuotava ja eristeet läpimärät. Turha kai mainita, että tämä raatovesi oli ties kuinka kauan valunut – minnekäs muualle kuin takaisin kaivoon. Kun nyt en halua rotanmyrkkyä elintarvikkeisiini, asettelen kellariin vain hiirenloukkuja ja saalista tulee tasaiseen tahtiin.

Entä sitten linnut, niistä on varmaan pelkkää iloa. Kyllä! Rupeapa ruokkimaan tinttejä. Pieni talipallero verkkopussissaan on nätti killuessaan oksassa. Siitä riittääkin evästä pari tunniksi. Kyynärän kokoinen talimakkara kestää vähän toista viikkoa. Lisäksi tarvitset vähintään 50 kiloa auringonkukan siemeniä pärjätäksesi talven ylitse. Tintti on myös siisti lintu. Jos se näkee, että hirsien välissä törröttää karvatupsu, se vetää sen pois ja jatkaa työtään niin kauan kuin seinässä on yhtään rivettä jäljellä.

Palokärki taas on komea lintu pihapiirissä. Luulet varmaan, että se kaivelee toukkia hakatessaan suuren reiän talon päättyyn. Näin ei kuitenkaan ole, sillä se

tekee reikänsä, vaikka talo olisi upouusi. Soidinmenoista ei myöskään ole kyse, sillä tätä tapahtuu ympäri vuoden. Täydellisyyttä elikko ainakin näyttää tavoittelevan, sillä saatuaan reiän valmiiksi, se hakkaa viereen uuden entistä komeamman. Pian päätyyn voisi perustaa kyyhkyslakan.

Jäljellä on enää ihminen, naapuri, yhteisö, johon olet liittynyt. Tässä kohden kaikki on tuurista kiinni. Joka tapauksessa kunta toivottaa sinut uutena veronmaksajana avosylin tervetulleeksi. Kaikessa hiljaisuudessa toivomme tietysti puolin ja toisin, ettei vanhuus ja sairaus tulisi vielä pitkiin aikoihin. Samaan aikaan kunnan laskelmat osoittavat kuitenkin, että sen talous horjuu katastrofin partaalla. Mikäpä neuvoksi? Parasta on hankkia lisää veronmaksajia!

Vanhat maalaiskylät rakennettiin mukavan harvaksen. Naapuritalot olivat juuri niin kaukana toisistaan, että valo tuikki, mutta ääni ei kuulunut. Nyt kunta kaavoittaa uusia tontteja niin tiheään kuin mahdollista. Luulit muuttaneesi maalle, jollekin rauhalliselle syrjälän perälle, mutta huomaatkin joutuneesi johonkin Mäntsälään!

Onko tuo nyt sitten niin kamalaa? Olemmehan me sosiaalisia olentoja vai vieläkö meissä yhä kytee tuo vanha kirveenlastusyndrooma? Niin tai näin, kun naapuri on ihan vieressä, joudut miettimään: ”Sopiiko minun nyt ruveta leikkaamaan nurmikko?” tai toisaalta: ”Pakkoko tuon on huutaa noille ipanoilleen kaiken aikaa?” Mielenkiintoista, joka tapauksessa!

Uraputki Helsingissä vai rauhallinen maalaisasuminen?

Raija Volk

Tausta

Muuttoliike maaseudulta kaupunkiin on jatkunut Suomessa keskeytymättä jo 1950-luvulta saakka. Sodan jälkeinen asutustoiminta toi uusia asukkaita jopa syvälle maaseudun metsiin, mutta talouskasvun päästessä vauhtiin osa nuorista alkoi hakeutua koulutukseen ja sitä kautta kaupunkien työmarkkinoille. Muuttoliikkeessä on kuitenkin ollut vuosikymmenten mittaan aaltoilua. 1960-luku ja 1970-luvun alkuvuosina Suomen talouden nopea rakennemuutos ilmentyi myös nopeana muuttoliikkeenä. Ajanjakson lopulle osui lisäksi suuri maastamuuttoaalto. Hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisvaihe jarrutti muuttoliikettä ja elinvoimaisimmat maaseutukunnat saivat jopa väestölisäystä muuttajista. Samoin 1990-luvun lama pysäytti maaltamuuton melkein kokonaan. Maaseutukuntien muuttotappio oli 1970-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin keskimäärin puoli prosenttia väestöstä vuodessa. Sen jälkeinen talouden elpymiskausi kohotti muuttotappiot jälleen ennätystasolle eli välillä jopa yli yhteen prosenttiin vuodessa, ja samalla väestö keskittyi suuriin kaupunkiin.

Toisen maailman sodan jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien työelämästä poistuminen on herättänyt kysymyksen työvoiman riittävydestä ja muuttoliikkeen suunnan mahdollisesta kääntymisestä varsinkin, kun muuttaminen 2000-luvun alussa on jälleen jossain määrin vaimentunut. Kun työmarkkinoille tulevat ikäluokat ovat aikaisempaa pienempiä, avautuvien työpaikkojen ja työmarkkinoille tulevien työntekijöiden määrän suhde muuttuu aikaisemmasta merkittävästi ainakin, jos talouskasvu pysyy kohtuullisen nopeana.

Muuttoliikkeellä on selkeä yhteys elinkeinorakenteen muutokseen, talouskasvuun ja laajemminkin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Tuotannon kasvun kiihtyminen näyttää kasvattavan muuttamista, tosin kasvun yhteys muuttamisen suuntaan ja muuton väestö keskittävään vaikutukseen ei ole mitenkään suoraviivainen. Muuttaminen perustuu kuitenkin aina yksilön tai perheen valintaan. Näin ollen muuttopäätös riippuu ympäristötekijöiden (kuten työllisyys- tai työttömyystilanne) lisäksi hyvin monista yksilö- ja perhekohtaisista tekijöistä, ehkäpä sattumastakin. Tämä heijastuu myös siihen, että vaikka pystymmekin

kuvaamaan muuttoliikettä monesta näkökulmasta, muuttoliikkeen suunnan ennustaminen ei ole kovin helppoa.

Maaseudun vähenevä väestö vaikuttaa monella tavalla alueiden elinvoimaisuuteen ja vaikeuttaa alueiden ja kuntien kehittämistä. Tämä lienee eräs syy siihen, että kunnissa on suuri kiinnostus jarruttaa muuttoa ja saada lähtijöiden tilalle myös kuntaan muuttajia. Monet kyselytutkimukset viittaavatkin siihen, että halukkuus asua maaseudulla on suurta. Ikärakenteen muutoksen vuoksi alkanut työmarkkinoiden muutos on herättänyt toiveita myös siitä, että maaseudulle tulijoille löytyy töitä. Koska muuttoliikkeen ennakoiminen on verrattain vaikeaa, lienee syytä kysyä myös osin kriittisesti, asetammeko liian suuria toiveita siihen, että muuton suunta kääntyy?

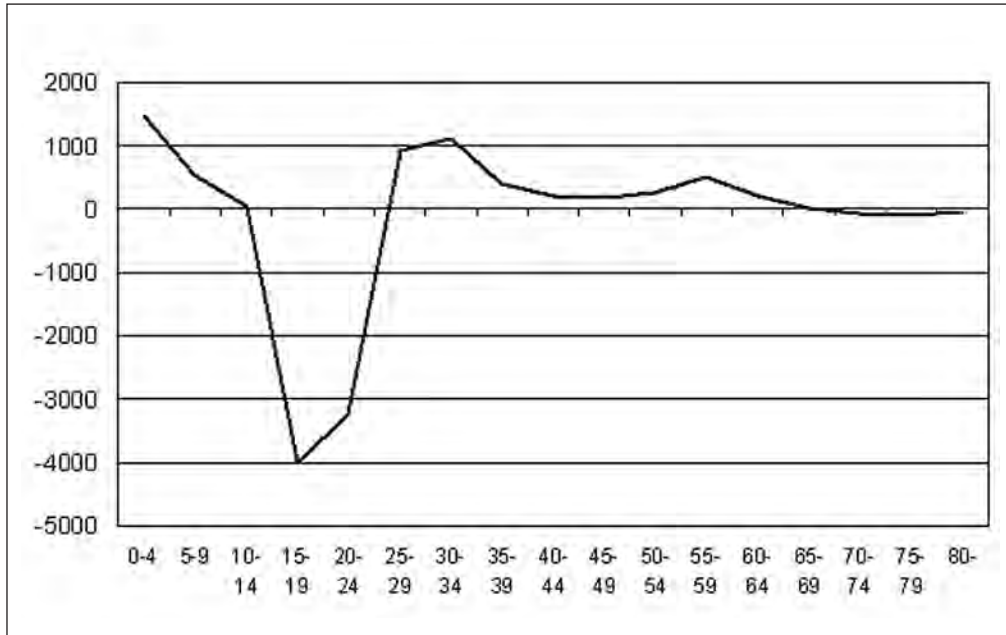
Muuttoliike on elämänvaiheliikehäntää

Nuoret ja koulutetut muuttavat eniten. Tämä pätee Suomen ohella muissakin maissa (Ghatek, Levine & Price 1996). Muuttoalttius on Suomessa korkeimmillaan 20-vuotiaiden iässä. Naiset muuttavat kuitenkin hieman nuorempina kuin miehet ja maaseudulta sekä naiset että miehet lähtevät liikkeelle noin vuotta nuorempina kuin kaupungeista.

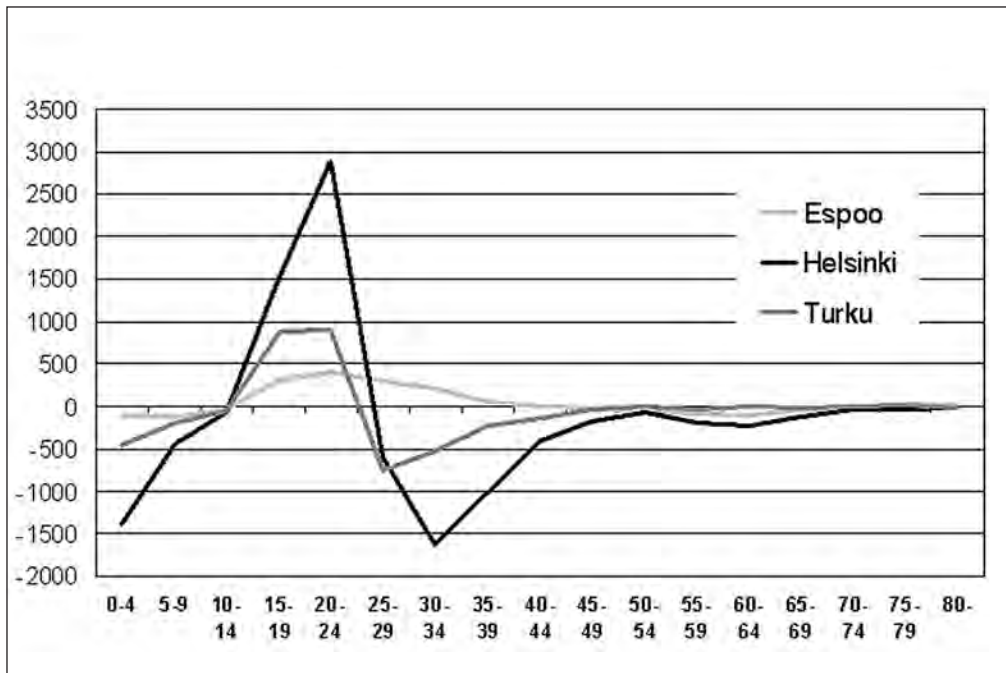
Nuorten muuton taustalla on ensin opiskelupaikan hankkiminen ja sen jälkeen työelämään asettuminen. Suomessa tämä on saanut aikaan myös yksisuuntaisen liikkeen maaseudulta kaupunkiin. Opiskelupaikkojen sijainti ohjaa siten nuorten muuttoa ja vaikuttaa siltä, että opiskelupaikkakuntien nuori koulutuksessa oleva väestö myös houkuttelee yrityksiä sijoittumaan koulutuspaikkakunnille. Näin on saatu aikaan positiivinen kehityksen kierre, kun nopeasti kehittyville aloille, kuten tietotekniikka, on koulutettu nuoria, jotka puolestaan ovat olleet yksi tekijä yritystoiminnan synnyn ja laajenemisen taustalla. Kun korkea-asteen opiskelupaikat sijaitsevat yleensä suurissa kaupungeissa ja korkeakoulutuksen saavien määrät ovat kasvaneet, on opiskeluikäisten muutto maaseudulta suuriin kaupunkiin ajan mittaan kasvanut. Harvaan asutulta maaseudulta muuttoalttius on erittäin suuri: 19-vuotiaista naisista noin 45 % muuttaa pois. Kun muuttoalttius myös muutamana vuonna tämän jälkeen on erittäin suuri, harvaan asuttu ja osin ydinmaaseutukin lähes tyhjenee opiskeluikäisistä nuorista.

Yleensä opiskelijat juurtuvat melko nopeasti opiskelupaikkakunnilleen ja etenkin perheellisyys kiinnittää nuoret asuinpaikkaansa (Aho & Ilola 2002) Maaseutu saa kuitenkin hieman muuttovoittoa opiskeluiän ohittaneista (kuva 1). Maaseudun muuttotappio muodostuu käytännössä kokonaan opiskeluikäisistä.

Vaikka osa nuorista kiinnittyykin opiskelupaikkakunnille, nuorten aikuisten liikehäntä jatkuu opiskelun jälkeenkin. Jo noin 25-vuoden iässä nuoret alkavat

Kuva 1. Nettomuutto maaseutumaisiin kuntiin ikäluokittain vuonna 2004 (Lähde: Tilastokeskus).

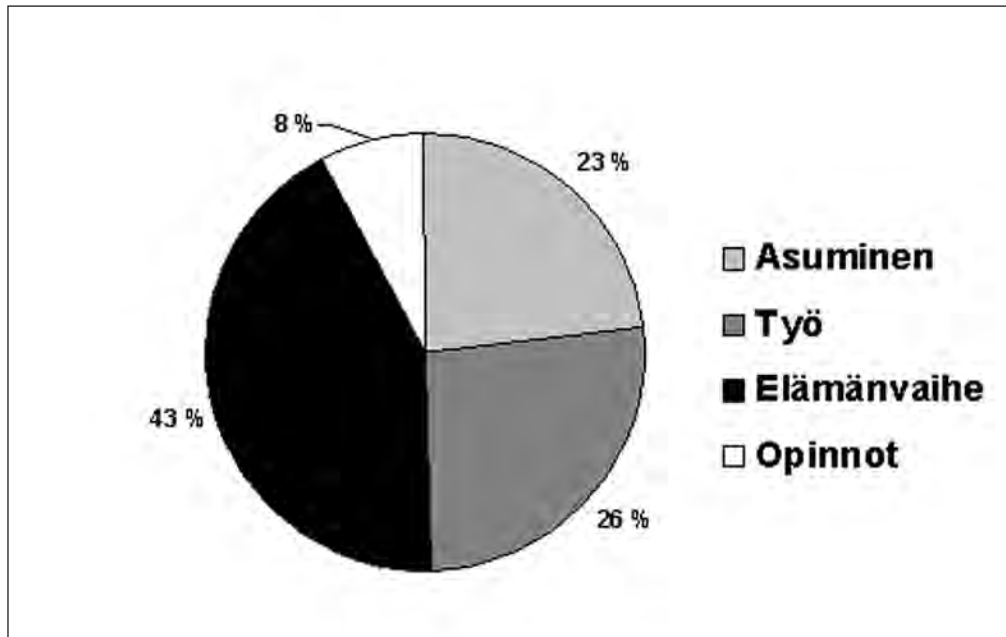

Kuva 2. Helsingin, Espoon ja Turun nettomuutto ikäluokittain vuonna 2004.

muuttaa opiskelupaikkakunniltaan pois. Ilmiö kiihtyy 30-ikävuoden tienoilla, kun useimmat ovat perheen perustamisvaiheessa. Suurissa kaupungeissa tämän ikäisten lähtömuutto on selvästi tulomuuttoa suurempaa. Nuorten perheiden muutto suuntautuu usein kaupunkien kehyskuntiin, verrattain usein myös kaupungeja ympäröivälle maaseudulle. Suuria kaupungeja ympäröivä maaseutu alkaakin paikoin muuttua semi-urbaaniksi alueeksi. Varsinkin suurissa yliopisto-kaupungeissa elämänvaiheen mukaan ajoittuva muuttovirta on jatkuva. Nämä kaupungit saavat selkeää muuttovoittoa opiskeluikäisistä, mutta muuttotappio alkaa heti valmistumisiän jälkeisissä ikäryhmissä (kuva 2). Sen sijaan esimerkiksi Espoon kaltaisessa kunnassa ei vastaavaa läpivirtausta nettomuuton mielessä ole, vaan pieni muuttovoitto jatkuu myös perheen perustamisiässä olevissa ikäluokissa ja pienemmissä kunnissa, kuten Kirkkonummella, muuttovoitto keskittyy näihin ikäluokkiin.

Maaseudulle ja kaupunkieihin muuttaminen on jossain määrin eriytynyt toisistaan. Korkeasti koulutetut muuttavat todennäköisemmin kaupunkimaisiin kuntiin. Ikääntyminen ja työttömyys pienentää todennäköisyyttä muuttaa kaupunkiin (Ritsilä 2001). Sen sijaan taloudellisesti keskimääräistä heikommin menestyneille alueille, jota monet maaseutualueet ovat, muuttaa todennäköisemmin paluumuuttaja, joka on keskimääräistä vähemmän koulutettu ja keskimääräistä useammin työtön (Kauhanen & Tervo 2002). Nivalaisen (2002) suureen yksilöaineistoon nojautuneen tutkimuksen mukaan kuitenkin maallemuuttajat eivät poikkea tilastollisesti koulutukseltaan muusta väestöstä, eikä myöskään työttömyys toimi kannustimena maallemuuttoon, mutta muuttajat ovat keskimääräistä iäkkäämpiä ja pienituloisempia. Jos taas verrataan nimenomaan kaupunkieihin ja maalle muuttaneita, kaupunkieihin muuttajat olivat Nivalaisenkin tutkimuksessa koulutetumpia. Eläkkeellä olo lisää maallemuuton todennäköisyyttä. Kuitenkin myös lapsiperheissä on maallemuuttajia. Nämä tulokset vahvistavat sen arkielämän havainnon, että kaupunkien suurempi korkeaa koulutusta vaativa työpaikkatarjonta ohjaa myös muuttoa.

Yksilötasolla työ ja toimeentulon saanti ovat tärkeitä motiiveja muuttamiselle erityisesti, kun liikutaan maaseudulta kaupunkiin. Kuitenkin kaikkein tärkein motiivi näyttää olevan jokin meneillään oleva elämänvaiheeseen liittyvä seikka, kuten perhesuhteiden muutos tms. Virtasen (2003) kyselyaineistossa elämänvaiheeseen liittyvä syy muuttamiselle oli 43 prosentilla vastanneista, kun taas uraan liittyvä tausta eli opiskelu tai työ vajaalla puolella vastanneista (kuva 3). Naisilla elämänvaiheeseen liittyvä syy on yleisempi kuin miehillä. Työn perässä maaseudulle muutetaan itse asiassa suunnilleen yhtä usein kuin kaupunkien välisissä muutoissakin. Erikoispiirteenä on se, että hyvätuloisilla muuttajilla motiivina on usein nimenomaan työ ja silloin muutto yleensä suuntautuu maaseudun taajamiin (Virtanen 2003).

Kuva 3. Kaupungeista maaseudulle muuttamisen syyt (Lähde: Virtanen 2003).

Erityisesti nuorilla opintonsa hiljakkoin päättäneillä työhön liittyvät asiat korostuvat muuttamisen syynä. Kuitenkin on huomattava, että työ ja ura houkuttelevat molempiin suuntiin eli sekä entiselle kotiseudulle että sieltä pois (Aho & Ilola 2002). Kaikilla alueilla ei ole samanlaista vetovoimaa nuoriin. Kasvualueille vetävä ja siellä pysymiseen kiinnittävä tekijä on uramahdollisuus. Uudellamaalla ja pääkaupunkiseudulla halutaan pysyä, eivätkä tällä alueella opiskelleet ole kovin halukkaita muuttamaan pois. Sama asetelma toimii myös päinvastoin eli työmahdollisuuksien niukkuus saa muuttamaan pois joltakin alueelta. Kotiseudullakin näyttää olevan merkitystä. Lapista kotoisin olevista ja siellä opiskelleista puolet arveli olevansa Lapissa 5–10 vuoden kuluttua, mutta Lappi ei näytä houkuttelevan niinkään muualta tulleita jäämään sinne (Aho & Ilola 2002). Ihmistä sitoo asuinpaikalleen työn ohessa monet tekijät: ystävät ja suku, harrastukset ja asuinympäristö elämäntapoineen. Työn puolestaan voi sanoa vetävän tai työntävän ihmisiä muuttoon.

Suurten ikäluokkien maalle paluusta ei merkkejä

Maaseutua arvostetaan yleisesti asuinympäristönä ja se koetaan laadukkaaksi elämisen paikaksi. Jopa kaksi kolmasosaa suomalaisista pitää maaseutua parempana asuinpaikkana kuin kaupunkia (Mäntylä et al. 1998). Kuitenkin nuoret ja perheettömät suosivat kaupunkimaista elinympäristöä. Ahon ja Ilolan (2002)

tutkimuksessa asuinympäristöihmiseksi luokitettavia ei ollut nuorissa vastavalmistuneissa lainkaan. Uraorientoituneita oli noin kolmannes kaikista ihmisistä.

Maaseutualueilla on vetovoimaa varttuneempien muuttajien joukossa. Muuttovirrat ohjautuivat 1960- ja 1970-luvuilla kaupunkeihin ja nyt nämä suuret ikäluokat alkavat olla iässä, jolloin kiinnostus muuttaa takaisin päin hieman kasvaa. Eri kyselytutkimuksissa on tullut esiin, että potentiaalinen kiinnostus maalle muuttoon on suurta (Hunnakko & Palm 2002; Heinonen 2000). Eläkeikä lähestyttäessä ei enää juurikaan muuteta työn perässä, vaan haetaan viihtyisää asuinympäristöä. Kiinnostus maaseutuun kumpuaa siitä, että kaupungissa ei viihdytä tai siitä, että ollaan alun perin kotoisin maaseudulta.

Myös tilastoista nähdään selvästi, että 55–60-vuotiaita muuttaa kaupungeista maaseudulle. Maalle muutetaan siis siinä vaiheessa, kun on jääty ennen virallista eläkeikää pois työelämästä joko vapaaehtoisesti tai työttömyyden kautta. Aviopareista ehkä toinen voi olla eläkkeellä ja toisella olisi vielä muutama vuosi työssäoloaikaa. Jopa kaupungin ja maaseudun välissä olevista kehyskunnista muutetaan tässä vaiheessa enemmän pois kuin sisään. Muuttoalttius ei kuitenkaan varttuneilla kohoa lähellekään nuorten muuttoalttiutta. Eläkeikä lähestyvistä ylipäätään enää noin 2 prosenttia vaihtaa asuinkuntaa. Näin ollen myöskään muuttajien kokonaismäärä ei ole kovin suuri.

Koska suuret ikäluokat ovat jo työstä poistumisikässä, mahdollisen muuttoalttisuuden kasvun olisi jo näyttävä muuttoluvuissa. Maaseudun saama nettomuutto onkin kasvanut varttuneiden piirissä kaksinkertaiseksi, mutta edelleenkin se on vain 500–800 henkeä vuodessa tai riippuen maaseudun määrittelystä vähemmänkin. Kyselytutkimusten tulokset kuvaavat kiinnostusta muuttamiseen, eikä kaikki kiinnostus tai muuttoaikomuskaan toteudu. Lisäksi lukuja täytyy verrata kaupungeista maaseudulle suuntautuvaan lähtömuuttoon, joka on eri asia kuin saatu muuttovoitto tässä ikäryhmässä. Maaseutumaiset kunnat ovat saaneet muuttovoittoa niissä ikäluokissa, joissa maaseutu ylipäätään on muuttovoitollinen yhteensä alle 4 000 henkeä vuodessa, kun muuttoja on kunnasta toiseen 50 000. On vaikea sanoa, mikä on ollut aktiivisten toimenpiteiden vaikutus muuttojen määrään. Arvaus on, että valtaosa muutoista olisi tapahtunut joka tapauksessa. Voimmekin kysyä, onko eläkkeelle jäävien maalle muuttoon kohdistettu liikaa toiveita ja voimavaroja?

Houkuttelevatko avautuvat työpaikat työkäisiä maalle?

Laajasti määritellyllä maaseudulla (eli kaupunkien läheinen maaseutu mukaan lukien) sijaitsee noin kolmannes työpaikoista. Näin ollen on hyvin perusteltua kysyä, miten paljon suurten ikäluokkien poistuminen työelämästä vaikuttaa työmarkkinoihin ja paljonko työpaikkoja avautuu? Useimmiten arviot työpaik-

ka-avaumista tehdään nykyisten työpaikkojen perusteella. Kaikki työpaikat eivät kuitenkaan tule uudelleen täytettäväksi. Tämä koskee erityisesti maaseutua. Ensinnäkin maaseudun työpaikoista 15–17 % on maataloudessa, jossa työllisyysmahdollisuudet vähenevät koko ajan. Sukupolvenvaihdoksia tehdään, mutta osa tiloista ei enää jatka aktiivisesti, vaan maat vuokrataan jatkajille. Maatalouden työllisten ikärakenne on myös eräs eniten varttuneisiin painottunut. Lisäksi maaseudulla on muutenkin melko paljon yrittäjävetoista toimintaa. Osa tällaisista mikroyrityksistä yksinkertaisesti lopettaa toimintansa eikä yritystä esimerkiksi myydä. Näin ollen työpaikan säilyminen jää riippuman siitä, saadaanko vastaavasti tilalle uusia yrityksiä.

Ei ole kovinkaan helppo arvioida tarkasti mille vuosille muutokset työelämästä poistuvien määrissä kohdistuvat, sillä 2000-luvulle tultaessa ikääntyneiden työhön osallistuminen on selvästi noussut. Jos kuitenkin oletamme, että työelämästä poistutaan lähimmän kymmenen vuoden aikana, kuten 2000-luvun alussa, voidaan arvioida, että vuosittain koko maassa poistuu työmarkkinoilta noin 25 000 ihmistä enemmän kuin viime vuosina. Maaseudulla (pois luettuna kaupunkien läheinen maaseutu) avautuu vuosittain laskennallisesti noin 5 000 työpaikkaa aiempaa enemmän. Lukua voi pitää yliarviona, jos otetaan huomioon se, että maatalouden kaikkea poistumaa ei korvata uusilla työntekijöillä ja vähenevän väestön alueilla kaikkia eläkkeelle lähtevien paikkoja ei täytetä muissakaan sektoreissa, kuten esimerkiksi julkisessa hallinnossa ja koulutuksessa.

Melko usein esitetty ajatus on, että työmarkkinoiden muutoksella mahdollisesti olisi vaikutusta muuttovirtoihin. On otettava kuitenkin huomioon se, että maaseudulla on kymmeniä tuhansia työttömiä, jotka myöskin hakevat työtä ja osa työpaikoista voidaan täyttää työttömillä tai eri syistä työelämän ulkopuolella olevilla. Työvoimaa poistuu työmarkkinoilta lukumääräisesti eniten pääkaupunkiseudulla ja suurissa kaupungeissa, jolloin alueet ja alat kilpailevat työvoimasta. Paljon jää riippumaan myös rekrytointipolitiikasta. On hyvin mahdollista, että maaseutu houkuttelee nuoria hyvän koulutuksen saaneita takaisin kaupungeista ja nykyiset työttömät syrjäytyvät työmarkkinoilta. Johtopäätös on ikääntymisen vuoksi lisääntyvien työpaikka-avaumien vaikutuksesta maaseudulle muuttoon siis se, että se ei tuo radikaalia muutosta, joka olennaisesti vaikuttaisi maaseudun väestökehitykseen.

Pendelöinti on tärkeä liikkuvuuden muoto

Muuttoliike on hallinnut keskustelua maaseudun väestökehitykseen vaikuttavista trendeistä. Taustalle on jäänyt se tosiasia, että työmatkasukkulointi tai pendelöinti myöskin vaikuttaa merkittävästi maaseutuun. Joka päivä noin

700 000 ihmistä sukkuloi kunnasta toiseen, toisin sanoen joka kolmas työntekijä. Määrä kasvaa koko ajan. Uudellamaalla pendelöidään eniten, maaseudulla vähiten. Kuitenkin penedelöinnillä on maaseudulle merkittävä väestökatoa jarruttava vaikutus, sillä 30 000 ihmistä asuu maaseudulla ja käy töissä kaupungeissa. Pendelöinti liittyy puolella sitä harrastavista siihen, että sopivaa työtä ei ole asuinpaikkakunnalla tarjolla. Nämä ihmiset siis asuvat tietyssä paikassa, mutta mieluummin pendelöivät kuin muuttavat. Asumismielitymykset ovat syynä noin viidesosalla pendelöijistä (Jolkkonen et al. 2003).

Pendelöinti on luonnollisesti vilkkainta Helsingin suuralueella, josta sukkuloidaan kauaskin ja päinvastoin moni matkustaa säännöllisesti työn perässä pääkaupungin suuntaan. Helsingin seutukunnan ja sen naapuriseutukuntien muodostamalle suuralueelle pendelöi 27 000 ihmistä muilta alueilta. Esimerkiksi Oulun seudulta käy töissä Helsingin suuralueella 1 800 ihmistä ja Jyväskylän seudulta 1 500 työntekijää (Nivalainen 2006). Pääkaupungin ympärille on myös kehittynyt melkein pä asumiseen erikoistuneita alueita, joilta käydään paljon töissä pääkaupunkialueella: esimerkiksi Lohjalta ja Porvoosta sukkuloidaan ahkerasti. Ilmiselvästi monet kaupunkien läheisen maaseudun alueet hyötyvät kaupunkien läheisyydestä juuri pendelöinnin kautta.

Vaikka maaseudulla pendelöidään pääosin lähikuntien välillä tai lähikaupunkiin, on hyvin pitkäkin työmatkaa tekeviä ihmisiä. Esimerkiksi Koillis-Savon seutukunnasta, joka on tyypillinen maaseutumainen alue, matkaa 770 ihmistä Kuopioon ja 90 Helsingin seutukuntaan saakka (Nivalainen 2006). Työllisiä alueella on 7 300 ja kaiken kaikkiaan alueen ulkopuolelle sukkuloi noin 17 % työssä olijoista. Pendelöinti on näin ollen maaseudun asuttuna ja elävänä pysymisen näkökulmasta tärkeä tekijä syrjäisimmilläkin alueilla. Se on myös merkittävä tekijä työmarkkinoiden toimivuuden näkökulmasta.

Työmatkasukkulointi on muuttamisen tavoin aina yksilön ja perheen päätös, johon osin vaikuttavat samat syyt kuin muuttamiseenkin. Liikkuvuuteen – oli se sitten muuttamista tai pendelöintiä – vaikuttaa selvästi koulutus. Korkeasti koulutetut ovat liikkuvampia kuin vähän koulutetut. Osa korkeasti koulutetuista muuttaa, mutta osa valitsee työmatkasukkuloinnin. Todennäköisempää on kuitenkin muuttaminen (Nivalainen 2006). Pendelöinti ei keskity muuton tavoin nuoriin ikäluokkiin. Tämä heijastanee esimerkiksi tilanteita, joissa perheen toinen osapuoli pendelöi tai perhe haluaa välttää muuttamista, jolloin ainakin toinen vanhemmista kulkee muualle töihin. Pendelöijät ovatkin muuttajia useammin perheellisiä ja he ovat useammin miehiä kuin naisia. Työmarkkinoiden näkökulmasta on mielenkiintoista se, että työttömänä olleet valitsevat mieluummin työmatkasukkuloinnin kuin muuttamisen (Nivalainen 2006).

Pohdintaa ja johtopäätöksiä

Nuoret koulutukseen menijät ja koulutuksen lopettaneet ovat innokkaimpia muuttajia. Jo 30 ikävuoden jälkeen muuttoalttius putoaa merkittävästi. Perheen perustamisvaiheessa ihminen juurtuu usein lujasti asuinpaikkakunnalleen. Muuttoalttius nousee taas eläkeikää lähestyttäessä, mutta vain vähän. Kun muuttaminen liittyy joko johonkin henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen tai opiskeluun ja työhön, myös mahdollisuuksia vaikuttaa muuttoliikkeen suuntaan voi hakea tästä lähtökohdasta. Opiskeluun liittyvään muuttoon tuskin voidaan merkittävästi vaikuttaa. Näin ollen valtaosa nuorten muutosta tullee olemaan tulevaisuudessakin nykyisen suuntaista eli maaseudulta kaupunkiin tai kaupungeista kaupunkiin.

Sekä yksilöiden että yhteiskunnan näkökulmasta koulutuksesta saatu hyöty on niin suuri, että opiskelevien muuttoon ei ole järkevääkään yrittää ohjalla kovin pitkälle. Hyvin pitkällä aikavälillä koulutuspaikkojen tarjontaa suuntaamalla voidaan muuttoon ja aluekehitykseen vaikuttaa. Kuitenkin tällä hetkellä olemme tilanteessa, jossa nuoret ikäluokat pienevät ja koulutuspaikkoja joudutaan pikemminkin supistamaan. Tällöin mahdollinen ohjailukeino on supistamisen ohjaaminen. Julkisuudessa ei tämän tyyppisestä aluepolitiikasta ole juuri puhuttu. Osa-syynä lienee se, että tähän saakka yhä useampi on kustakin ikäluokasta saanut korkea-asteen koulutuksen ja ylipäättään pelkän peruskoulutuksen varaan jää hyvin harva. Näin koulutuspaikkojen supistaminen on pääosin vasta edessä.

Työelämään astuvien nuorten muuton suuntaa ohjaavat voimakkaasti työ- ja uramahdollisuudet. Kaikki nuoret eivät kuitenkaan tavoittele työpaikkaa kasvu-keskuksista tai suurista kaupungeista. Omalla kotiseudullaan opiskelevilla näyttää olevan huomattavaa kiinnostusta jäädä alueelle, jos uramahdollisuuksia löytyy. Työvoimaa tarvitsevien yritysten on mahdollisuus käyttää tätä kotiseutukiintymystä halutessaan hyväkseen. Tällä voi olla merkitystä esimerkiksi silloin, kun työvoiman saantiongelmat ikääntymisen edetessä todennäköisesti aloittain tai alueittain lisääntyvät, vaikka mitään yleistä työvoimapulaa ei tulisikaan.

Työelämässä jo olevien kohdalla muuttamisen vaihtoehtona on työmatkasukkulointi. Sen tärkeys liikkuvuuden muotona on usein niin maaseudun asuttuna pysymistä kuin työmarkkinoiden toimivuuttakin koskevassa keskustelussa unohdettu. Vaikka pendelöinti on maaseudulla vähäisempää kuin suurissa kaupungeissa ja niiden ympäristössä, se on kuitenkin maaseudun asuttuna pysymisen kannalta merkittävää. Se on myös merkittävä kanava maaseudun ja kaupunkien välisessä vuorovaikutuksessa. Työpaikat ovat keskittyneempiä kuin ihmiset. Etenkin suurten kaupunkien liepeille syntyy alueita, joissa tavallaan erikoistutaan asumiseen ja työssä käydään keskuksessa. Näin muodostuu alueita, jotka ovat toinen toisistaan riippuvaisia. Esimerkiksi käynnissä olevassa kes-

kustelussa kuntarakenteen uudistamisesta ja siihen liittyen kunnallisen verotus-oikeuden rajoista ei ole paljonkaan tuotu esiin sitä, että alueet ovat työmarkkinoiden näkökulmasta jo pitkälle toisiinsa integroituneita. Näin ollen palvelujen saannin yhtenäistäminenkin voisi olla luontevaa.

Työelämästä irtaantuva ikäluokka on maaseudun näkökulmasta mielenkiintoinen, koska se arvostaa lapsiperheiden ohella eniten maaseutumaista asumista ja elinympäristöä. Maaseutu saakin pientä muuttovoittoa eläkeikää lähestyvässä. Toiveet sadoista tuhansista maallemuuttajista ovat liioiteltuja, sillä vain pieni osa potentiaalisista muuttajista tosiasiaassa muuttaa. Näin ollen maaseudun väestökato-ongelmaan ei tätä kautta saada käytännössä merkittävää jarrutusta.

Lähteet

- Aho, S. & H. Ilola (2002). Hyvien osaajien aluepreferenssit ja liikkuvuus. Lapin veto-voima –tutkimusprojektin raportti. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 39. Rovaniemi.
- Heinonen, J. (2000). Mistä uusia yrittäjiä maaseudulle? Puheenvuoro maaseutuyrittäjyydestä. Turun kauppakorkeakoulu, Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus, Sarja B Tutkimusraportteja B12/2000. Turku.
- Hunnakko, P. & J. Palm (2002). Suurten ikäluokkien eläkeläisten maallemuuttopotentiaali. Vaasan yliopisto, Lévon –instituutti. Julkaisu N:o 100. Vaasa.
- Jolkkonen, A., A. Jolkkonen & T. Soininen (2003). Pitkät työmatkat ja työn kuormittavuus. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 140. Joensuu.
- Gatek, S., S. Levine & W. Price (1996). Migration theories and evidence: an assessment. *Journal of Economic Surveys*, vol. 10, nro 3.
- Mäntylä, K., J. Pekkanen & T. Sneck (1998). Haja- ja lomasumisen uudet muodot. Tulevaisuuden näkymiä ja kehittämismahdollisuuksia. Yhdyskuntasuunnitelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 76. Teknillinen korkeakoulu. Espoo.
- Nivalainen, S. (2002). Maallemuuttajat – millaisia he ovat? Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Työpapereita N:o 59. Helsinki.
- Nivalainen, S. (2006). Pendelöinkö vai muutanko? Työvoiman alueellinen liikkuvuus Suomessa. Julkaisematon käsikirjoitus. Julkaistaan Kunnallisanon kehittämissäätiön julkaisusarjassa 2006.
- Virtanen, V. (2003). Valta- ja vastavirtaan. Selvitys maassamuuttajien elinoloista, uuteen kiinnittymisestä ja arvostaustasta Suomessa. Sisäasianministeriön julkaisu 14/2003. Helsinki.

Muuttoliikkeen moninaiset motiivit – Helsingin kaupungin puheenvuoro

Ilkka-Cristian Björklund

Mitä tutkimukset kertovat muuttoliikkeestä?

”Mitä Jukolassa kadotimme, sen kieppaamme takaisin Impivaaran aholla”, sanoi Tuomas, ja niin läksivät veljekset entisestä kodostansa, Matti Espoosta ja Antti Vantaalta, Nurmijärven saloille, kauaksi maailman menosta ja kiukkuisista ihmisistä (Kivi 1870).

Suomalaisen yhteiskunnan ”Onnela” näkyy sijaitsevan *kaupungin läheisellä maaseudulla*. Miksi? Tilastollisesti tarkasteltuna juuri siellä on parhaat mahdollisuudet yhdistää ne seikat, jotka nostavat väestön hyvinvoinnin mittarit hyviin lukemiin.

Siellä kohtaavat yleensä kaupunkeihin liittyvät korkea elintaso ja hyvä työllisyystilanne sekä maaseudulle ominaiset ja suomalaisten elinympäristössään paljon arvostamat tekijät, kuten väljyys ja rauhallinen elinympäristö.

Tällaista ”kaupungin läheistä maaseutua” löytyy Helsingin tapauksessa seudun kehyskunnista ja jossain määrin myös pääkaupunkiseudun reunoilta. Helsingin seudun kehyskunnat ovatkin saaneet nuoria lapsiperheitä Helsingistä sekä jossain määrin myös Vantaalta ja Espoosta. Lapsiperheiden muuttomotiveina ovat olleet asuminen ja raha – miten saada rahat riittämään mahdollisimman hyvään asumiseen. Eikä tämä koske vain yhtä tuloluokkaa.

Kuinka yleistä maalle muutto on?

Vain yksi viidestä suomalaisesta muuttajasta muuttaa varsinaisesti maalle. Maallemuutto on sekin valikoivaa siten, että muuttoalttius kasvaa iän myötä. *Tyypillinen maallemuuttaja* on keskimääräistä pienituloisempi, heikommin koulutettu ja muita muuttajia useammin eläkkeellä. Edelleen on havaittu, että positiivinen asenne maallemuuttoa kohtaan ja käytännön teot ovat sittenkin kaukana toisistaan. Todellinen käyttäytyminen ei tässäkään seuraa gallupvas- tausta. Maaltamuuttajissa on taas erityisen paljon nuoria ja koulutettuja ihmisiä.

Entä jos puhutaan *yriytysten muutosta* henkilöiden ja perheiden muuttojen sijaan? Otetaan esim. IT -alan yritykset, jotka taitavasti ja monipuolisesti hyödynnevät informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa. Toteutuuko niiden kohdalla se monasti esitetty haave, että ihmisten ei tarvitsisi siirtyä työn ja toimeentulon luo, vaan työ ja tulot siirtyisivät ihmisten luo. – Ei toteudu, ainakaan vielä. Olemme voineet havaita, että IT-yriytysten muuttohalukkuus ja faktiset muutot ovat pikemminkin olleet maastamuuttoja.

Suomessa muuttovirrat maaseudulle ovat marginaalisia ja niissä voidaan siis erottaa kaksi profiilia: läheiselle maaseudulle muuttajat ovat nuoria lapsiperheitä ja etäämmälle maaseudulle muuttajat, ns. kaukomuuttajat, eläkeläisiä ja pалуumuuttajia. Erityisesti nuoret ja kaupungista alun perin kotoisin olevat kokevat keskuksen läheisyyden tärkeäksi, välttämättömäksi.

Muuttajien profiilien takaa löytyvät muuttomotiivit. Voidaan tiivistäen sanoa (Kainulainen 2002), että kaupunkeihin muutetaan ensisijaisesti elintason kohentamiseksi, kaupungin läheiselle maaseudulle muutetaan elämänlaadun parantamisen vuoksi, ja etäämmälle kaupungista, harvaan asutulle maaseudulle, muutetaan useammasta syystä: elämänlaadun ja elintason kohottamiseksi sekä ihmissuhteiden vuoksi.

Mutta ainahan muutto voi tosiasiasa, tavoitteesta riippumatta, myös heikentää hyvinvointia.

1990-luvun laman jälkeen ihmiset alkoivat hyväksyä yhä pidempiä päivittäisiä työmatkoja. Enää ei välttämättä muuteta työpaikan perässä vaan pendelöidään. Jopa niin, että monet kulttuuri- ja liikuntapalvelut sukkuloidaan keskustasta. *Impivaara ei tule toimeen ilman Jukolaa, Nurmijärvi ei olisi idylli ilman Helsingin läheisyyttä.*

Seuraavaksi Helsingin muuttoliikkeestä tarkemmin

Helsingin muuttoliikkeessä korostuvat työpaikka ja opinahjo. Helsinkiin muutetaan ja on aina muutettu ensisijaisesti *työ- tai opiskelupaikan* vuoksi. Niinpä Helsinkiin muuttajat ovat usein nuoria aikuisia.

1990-luvulta lähtien voimistunut piirre on ulkomainen muuttoliike. Viime vuosina Helsinkiin on muuttanut ulkomailta reilut 4 000 henkilöä vuosittain. Helsingistäkin muutetaan ulkomaille, useimmiten kuitenkin eripituisille työkoennuksille.

Ehkä kolmaskin tekijä, työn ja opiskelun ohella, on alkanut painaa muuttoliikkeessä. Nimittäin *elämäntapa*. Helsinki tarjoaa maan parhaat puitteet kaupunkimaiselle, urbaanille elämäntavalle kansainvälisine mausteineen, etenkin niille, jotka haluavat ylenpalttista sosiaalista kontrollia karkuun.

Helsingiläiset ovat muutoissaan enimmäkseen alueuskollisia. Muutto on hyvin usein asunnon vaihtamista samalla alueella. Meillä on Helsingissä lähemmäs 90 000 sisäistä muuttoa vuosittain (87 083 muuttoa vuonna 2004 ja 89 208 muuttoa vuonna 2003).

Tämä kaupungin sisäinen muuttoliike seurauksineen taitaa tällaisissa valtakunnallisissa tarkasteluissa usein jäädä taustalle, vaikka niiden vaikutukset ainakin Helsingissä saattavat olla kaupungin taloudelle suurempia kuin mitä talousalueen ja muun Suomen välisellä muuttoliikkeellä on.

Tämän oivalluksen olen saanut väestötilastojemme asiantuntijalta, yliaktuaari Pekka Vuorelta, joka tässäkin seminaarissa edustaa Helsingin kaupungin tietokeskusta. Heijastan tähän hänen tekemänsä kuva 1 kahdesta asuntoalueesta, Alppiharjusta ja Tuomarinkylästä. Sen avulla on helppo päätellä, miten sisäinen muuttoliike voi pakottaa hölmöläisten peitonpaikkukseen, kun sitten toisella puolella kaupunkia rakennetaan uusia palveluja ja toisella puolella taas puretaan niitä.

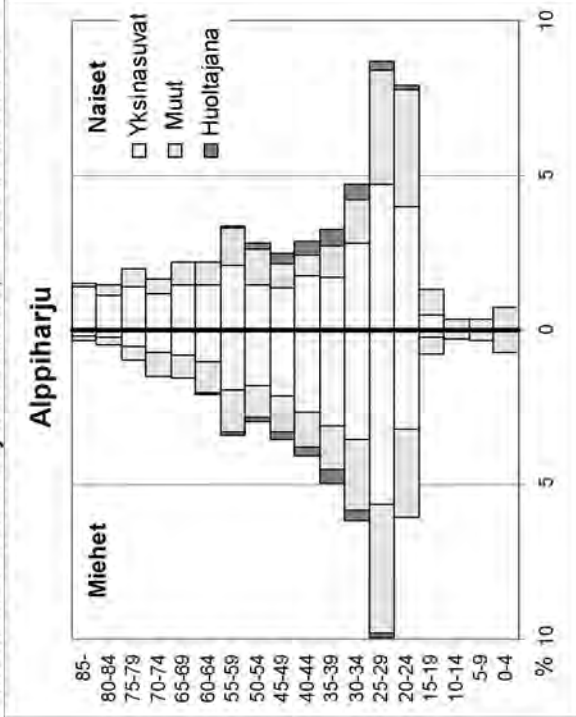
Entä sitten suuret ikäluokat?

Mielenkiintoinen kysymys on, mitä valintoja *suuret ikäluokat* tulemme tekemään, kun kohta itse siirrymme eläkkeelle. Mitä valintoja preferoimme? Onko niin, että kun olemme tehneet uramme Helsingissä ja lähiseudulla, niin jäämme nykyisille asuinsijoillemme? Asuuko osa meistä vuoroin ulkomailla ja Helsingissä? Tai vuoroin Helsingissä, ulkomailla ja kesämökkikunnassa? Historiamme tähän asti vauraimman ja terveimmän eläkeläisryhmän valinnat voivat vielä myllertää suurkaupungin rakenteita ja laukeamassa oleva kehitys pitäisi tietenkin pikaisesti saada tutkimuksen haltuun ja päätöksenteossa ennakoitavaksi, jos nyt ennakoimiseen enää on riittävästi aikaa.

Lähteet

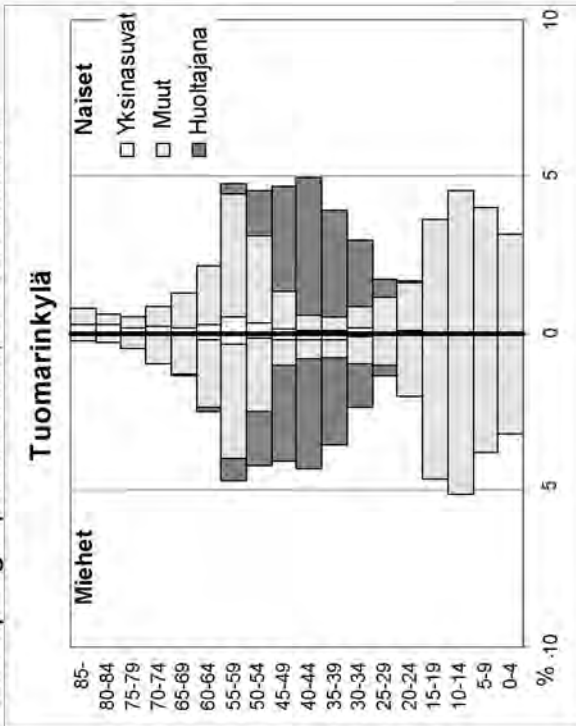
- Kainulainen, Sakari (2002). Hyvinvoinnin lisääminen muuttojen yleisin syy. Tilastokeskus, Kuntapuntari 5/2002.
Kivi, Aleksis (1870). Seitsemän veljestä.

Keskustan vanha työväenalue, 11 500 asukasta

- Alppiharjuun muuttaa nuoria aikuisia, jotka lähtevät nopeasti suurempiin asuntoihin
- Lapsia asuu alueella tuskin lainkaan, koska asunnot ovat yksioitää ja pieniä kaksioita
- Pajon eronneita miehiä

Esikaupungin pientaloalue, 8 800 asukasta

- Tuomarinkylässä suurin osuus lapsiperheitä Helsingin alueista
- Nuoret muuttavat muualle pieniin asuntoihin
- Yksinasuvia ei ole, koska pienet asunnot puuttuvat

Kuva 1. Kaupungin sisäinen muuttoliike eriyttää alueita. Väestörakenne erityyppisillä asuntoalueilla 1.1.2005. (Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus/ Pekka Vuori).

Halsuan kunnan puheenvuoro

Anneli Kentala

Puheenvuorossani olen ajatellut alussa esitellä teille Halsuan kunnan tämän hetkisen väestörakenteen ja kunnan taloustilanteen, peilaten asioita hieman tässä sessiossa mukana olevien kunien puheenvuoroihin eli Helsingin ja Turun kaupunkien tilanteeseen sekä Korppoon kunnan tilanteeseen.

Loppupuheenvuorossani tuon esille sekä kuntamme että alueen tulevaisuuden odotukset niin väestöllisesti kuin taloudellisestikin niin hyvin kuin se on tässä kuntarakennemuutostilanteessa mahdollisuus esittää.

Halsuan kunta

Faktat:

- asukkaita, 1 445 henkeä 31.10.2005
- pinta-ala 415,05
- as./ km 3,5
- tuloveroprosentti 19,50 %
- yleinen kiinteistövero 0,60
- vakituiset asunnot 0,35
- muut asuinrakennukset 0,95
- yleishyödylliset yhteisöt 0,40

Keski-Pohjanmaan maakunta

- Kokkola 80 km

Länsi-Suomen lääni

- Turku 425 km

Suomi

- Helsinki 450 km

Elinkeinot:

- alkutuotanto: maatalous, turkistarhaus 33 %
- teollisuus ja rakennustoiminta 14 %
- palvelut; julkinen ja yksityinen 49 %
- muut 4 %

Työttömyys: noin 7 %, 44 henkilöä

Palvelut: Julkiset palvelut ovat toimivat. Vanhusten palveluihin on erityisesti panostettu, jopa nuorten palveluiden ja viihtymisen kustannuksella.

Suurten ikäluokkien valinta

Halsuan kunnan kohdalla suuret väestönmuutokset sitten 1960-luvun loppupuolen ja 1970-luvun alkupuolen ovat tapahtuneet vasta 1990-luvun lamavuosien jälkeen. 1980-luku oli keskimääräisesti rauhallisen kasvun ja kehityksen aikaa. Silloin luotiin vielä useita kuntalaisia koskevia palvelumuotoja, kuten yläaste tai paikallinen terveystakeskuspiste. Suuri muuttoaalto alkoi itseasiassa vasta 1994 ja huipentui vuosina 2000 ja 2002.

Vuodesta 1988 vuoteen 2005 väestö on vähentynyt kahdellasadalla neljälläkymmenellä hengellä eli 14,5 prosenttia. Mikäli prosenttilukua sovelletaan Helsinkiin, tarkoittaa se noin kahdeksaakymmentäyhtätuhatta henkilöä tai Turun kohdalla noin kahtakymmentäviittätuhatta henkilöä.

Muuttotilanne näkyy nyt myös väestön rakenteessa. Tämän hetkinen laskenta osoittaa, että meillä on maakuntamme – Keski-Pohjanmaan – suurin vanhusväestö sekä pienin työkäinen väestö prosentuaalisesti. Yli 65-vuotiaita Halsualla on siten 23 prosenttia, työkäisiä 59 prosenttia ja nuoria ja lapsia 18 prosenttia, joista viimeinen osuus nousee yli maan keskiarvon. Tästä seuraa, että huoltosuhteemme on erittäin korkea eli 1,60. Vastaavasti Helsingissä kyseinen luku on 1,03, Turussa 1,33 ja meitä läheisesti vastaavassa Korppoossa 1,56. Kun suurin osa eläkeikäisistä saa tällä hetkellä joko vain kansaneläkettä tai erittäin pientä työeläkettä, suurin osa eläkkeellä olevistahan saa joko maatalousyrittäjä- tai yrittäjäeläkettä ja kun työssäkäyvä väestö on kutistunut alle kuudenkymmenen prosentin, vaikutus kunnan taloudelliseen kehitykseen on toistaiseksi ollut kohtalokas.

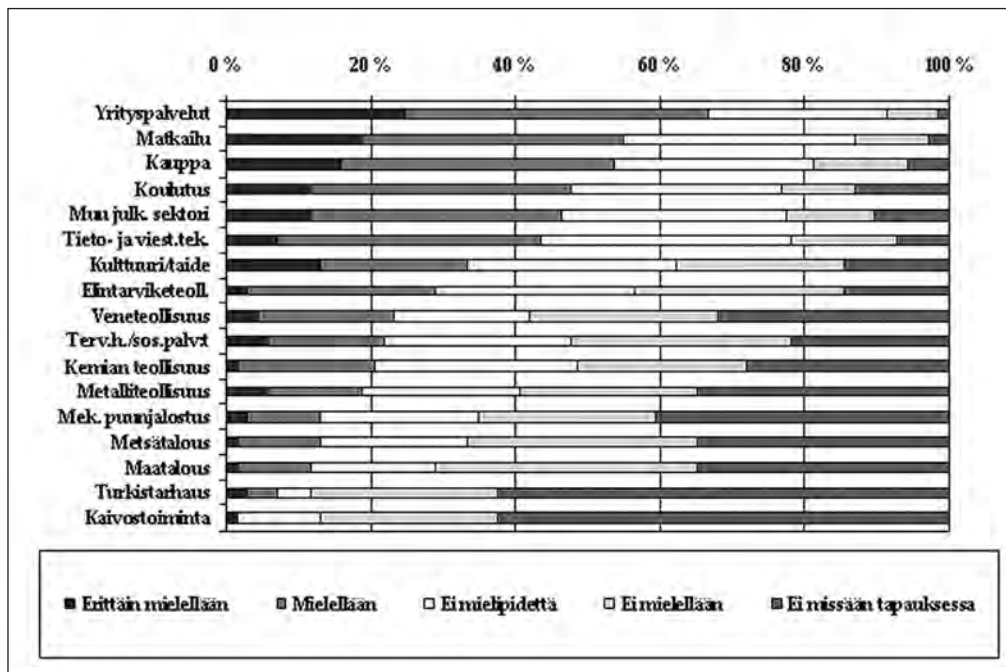
Seuraavassa taulukossa 1 on esitetty kuntamme verotettava tulo asukasta kohden ja vastaavat luvut niin Helsingin, Turun kuin Korppoonkin osalta sekä vielä Kauniaisten kaupungin osalta. Kyseisestä taulukosta on myös luettavissa, että Kauniaisten kaupungin asukkaiden keskimääräisellä verotettavalla tulolla Halsuan kunta ei tarvitsisi lainkaan valtion osuuksia eikä verotulojen tasauksia, vaan voisi sekä käyttömenonsa että vuosittaiset investointinsa suorittaa omalla verotuksellaan. Ja hyvinvointimme olisi taattu. Ongelma alueellamme ei siis ole suuret menot, vaan ne pienet tulot.

Se, mikä meitä todella huolestuttaa, on väestörakenteemme totaalinen vinoutuma ja nuorten synnytysikäisten naisten poismuutto. Jos meillä ikäluokissa 0–19 viiden vuoden välein laskettuna tyttöjen osuus on lukujonona 42, 41, 50 ja 47 ja sitten vastaava 20–39 ikäluokalle 27, 25, 28, ja 36 eli luvut yhteensä verrattuna 183 ja 116, emme missään vaiheessa lähitulevaisuudessa enää kykene korjaamaan väestörakennettamme.

Lisäksi vinoutuma jatkuu nuorisomme kouluttautumishaaveissa (kuva 1). Alueemme, Keski-Pohjanmaan maakunta ja siinä varsinkin Kaustisen seutukunta Halsua mukaan lukien on panostanut viime vuosina aloihin, jotka eivät

Taulukko 1. Halsuan talousvertailu.

Halsua as. 1445	käyttömenot/arv.2005 5 864 570€	investointi arvio 2005 400 000 €
	Verotettava tulo/as	*19,50 %
Halsua	8 190	2 307 737,20
Helsinki	16 424	4 627 872,60
Korppoo	11 635	3 278 452,10
Turku	12 733	3 587 841,00
Kauniainen	24 664	6 949 698,60

Kuva 1. Halukkuus työskennellä eri toimialoilla Keski-Pohjanmaalla.

kiinnosta nuorisoamme ja jotka eivät myöskään työllistä naisia. Alat ovat mekaaninen puu, metalliteollisuus ja alkutuotanto.

Mutta suurten ikäluokkien muuttoaaltoon.

Halsua kuuluu niihin pohjalaisiin kuntiin, joista väki lähti aikoinaan Amerikkaan ja myöhemmin Ruotsiin. Vähemmässä määrin meiltä muutettiin Helsinkiin, saati tänne läntiseen Suomeen. 1980-luvulla tapahtui melkoisesti suurten

ikäluokkien paluumuuttoa, mutta jo loppupuolella vuosikymmentä tulomuutto jokseenkin tyrehtyi.

Mitä tällä hetkellä voisimme asian hyväksi tehdä? Asuminen, vapaa-aika ja kotiseutu; noihin kolmeen sanaan paluumuuton suurten ikäluokkien kohdalla voisi kiteyttää. Mikäli me Halsualla haluamme suurta paluumuuttoa, on meidän panostettava edelleen asumiseen, asukkaiden vapaa-ajan harrastuksiin sekä terveys- ja sosiaalipalveluihin. Olen sekä työni puolesta että muutoin haastatellut ihmisiä heidän muuttohalukkuudestaan palata synnyinsijoilleen. Aika laihoin tuloksin.

Kuntamme sijaitsee syrjässä suurista asutuskeskuksista, kaupunkikeskuksesta katsottuna todellisessa periferiassa. Tarvitaan suurta kotiseurakkautta, juuriensa tuntemista ja jopa suurta rohkeutta palata synnyinseudulleen. Onneksi kuitenkin on löytynyt niitä, jotka kaipaavat erämaiden rauhaa, hiljaisuutta ja tuttuutta, lähimmäisen huomioivaa käyttäytymistä ja palaavat omille juurilleen. Viime aikoina aina muutama perhe vuosittain on sen sijoituksen itseensä tehnyt. Ja hyvä niin, sillä vain siten, että näemme muuttohalukkuutta myös tänne suuntaan, kykenemme me täällä asuvat, uskomaan ja luottamaan tulevaisuuteen.

Korppoon kunnan puheenvuoro

Jean-Mikael Öhman

Kun kaupunkilaiset istuvat ja miettivät maaseudun tulevaisuutta, olen huomannut, että heillä on valitettavasti paljon ennakkoluuloja, jotka eivät välttämättä perustu tosiasioihin. Tulen tässä puhevuorossani keskittymään käsitteeseen: ”Elävä Saaristo”. Se merkitsee minulle sitä, että ”Saaristossa on ihmisiä, joka toimivat ja asuvat siellä ympärivuoden. Tilanne on Saaristossa akuutti.”

Ensimmäinen tällainen ennakkoluulo, johon törmään jatkuvasti on ”Turismin tärkeys”. On myönnettävä, että turismi on saaristolle tärkeä, mutta sen vaikutukset ovat selvästi yliarvioituja monessa keskustelussa. Joskus tuntuu siltä, että moni luulee saaristolaisten elävän 12 kuukautta kahden kuukauden turismituloilla. Brändöön kunnassa tehtiin tutkimus, joka näytti, että tulot turismista liikkuvat ainoastaan 3–5 %:ssa. Olen itse katsonut asiaa Korppoon kunnan kannalta ja todennut, että tärkeimmät turistikyrittäjät eivät verotuloillaan ollenkaan kata kunnan turistimenoja. Päätelmä tästä on tietysti, että turismiin pitäisi satsata enemmän, mutta sen lisäksi tarvitaan myös muita työpaikkoja.

Etätyöskentely on toinen asia, jota moni pitää saariston pelastuksena. Etätyöskentely on tähän asti tarkoittanut sitä, että kaikki maaseudun työt siirretään kasvukeskuksiin, eli vaikutus saaristoon on ollut selvästi negatiivinen. Hyviä, tai sanoisin huonoja, esimerkkejä löytyy paljon Turun Saaristosta. Esimerkiksi Korppoon kunnassa yksi tärkeimmistä työnantajista oli Telelaitos. Suomen ja Ruotsin teleliikenne kulkee Korppoon kautta ja Nokian ensimmäinen digitaalinen vaihde löytyi sieltä ja yli 30 työpaikkaa. Tänä päivänä työpaikkoja on jäljellä muutama: keskus on siirretty Jyväskylään. Merenkulkulaitoksen luotsitoiminta on toinen, sillä tänään luotsit istuvat kotona esimerkiksi Turussa ja odottavat laivaa. Puolustusvoimat voivat tänä päivänä hoitaa rajavalvontaa muualta kuin Utöstä. Taas päätelmä on, että tarvitaan hyvät kommunikaatioyhteydet, mutta että ne tähän asti eivät ole olleet minkäänlaiset pelastukset kunnille, vaan tarvitaan ihan tavallisia työpaikkoja.

Viimeinen ennakkoluulo on ”Kasvukeskuksien ylivoimaisuus kaikessa”, ja tähän liittyy usko, että suuri tarkoittaa kustannustehokkuutta. Esimerkki on äskettäinen valtion päätös siirtää pelastustoimintaa suurempiin yksiköihin. Korppoon kustannukset nousivat 76 000 eurosta noin 120 000 euroon. On myös määritelty riskialueet: esimerkiksi Houtskarın kunta kuuluu niin alhaiseen luokaan,

että pelastuslaitoksen toiminta aloitetaan 38 minuutin hälytyksen jälkeen. Ei siis sanota, kuinka paljon sen jälkeen. Viesti Houtskariin on, että jos talo palaa niin antaa sen palaa. Onko se niin, että jos talo palaa Kupittaaan kaupunginosassa Turussa niin myös se saa sitten palaa, miksi maaseutu maksaisi sen sammuttamisen. Mihin haluan tulla on, että ei ole varmaa, että kustannukset laskevat, kun siirretään asioita kasvukeskuksiin, sillä on päinvastaisia esimerkkejä kustannusnousuista ja myös selvää, että palvelu taso laskee maaseudulla. Pitää muistaa, että tietyt kustannukset selvästi nousevat mitä suurempi kasvukeskus on: esimerkiksi työnantajien palkkakulut ja ihmisten asumiskulut. Otetaan taas esimerkki, 150 000–200 000 eurolla saa Korppoosta hienon omakotitalon, Maskustakin saa myös ihan hyvän talon, kun Turusta tällä rahalla enää saa kunnostettavan rintamamiestalon, joka ei edes ole kaupungin keskustassa ja Helsingistä tuskin saa taloa ollenkaan. Kysymys on, että onko elämän laatu noussut.

Viimeiseksi haluan sanoa, että kun mietitään maaseudun asuttamista, pitää löytää ne yritykset, jotka selvästi voittavat sinne muutolla. Tämä osittain ratkaisee pois muuton ongelman, koska silloin löytyy työtä sille koulutetulle nuorisolle, joka muuttaa pois.

Kiitos!

Harmaantuva Varsinais-Suomi

Jouni Marttinen

Johdanto

Esitykseni perustuu osittain tutkimusprojektiin, joka valmistui vuoden 2003 lopussa. Varsinais-Suomen liitto tilasi Varsinais-Suomen TE -keskukselta selvitystyön, jonka tavoitteena oli (1), kuvata miten väestön ja työvoiman ikärakenne tulee muuttamaan 10–15-vuoden aikajänteellä Varsinais-Suomessa, (2) mitä vaikutuksia tällä ikärakenteen muutoksella on työmarkkinoiden kehitykseen, työvoiman poistumiin sekä rekrytointiongelmien toimialoittain ja ammattiryhmittäin, (3) miten väestön harmaantuminen vaikuttaa sosiaali- ja terveystalouden kysyntään ja kustannuksiin sekä (4) mitä uhkia ja mahdollisuuksia tämä kehitys tuo tullessaan ja mitä uusia liiketoimintapotentiaaleja on tunnistettavissa ikärakenteen muutoksista johtuvaksi. Lopuksi tulee esittää vielä toimenpide-ehdotuksia, jotka edistävät tavoitteeksi asetun kehityksen ja tahtotilan saavuttamista.

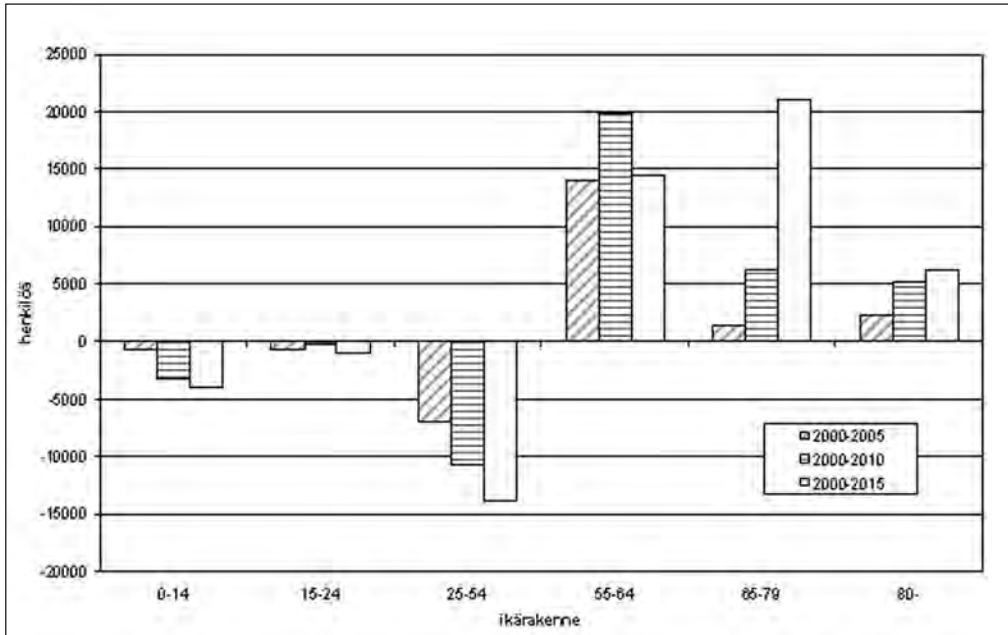
Selvitystyön tavoitteena oli myös avata ja käynnistää ikääntymiskeskustelu Varsinais-Suomessa. Tässä mielestäni onnistuttiinkin hyvin, sillä raportin julkistamisen jälkeen maakunnan lehdissä kirjoitettiin varsin runsaasti ikärakenteen muutoksen mukanaan tuomista haasteista ja mahdollisuuksista.

Väestökehityksen ja väestörakenteen muutoksen haasteet Varsinais-Suomessa

Varsinais-Suomi tulee jo seuraavan kymmenen vuoden aikana kokemaan varsin voimakkaan ikärakenteen muutoksen. Vuoteen 2010 mennessä väestö tulee lisääntymään lähinnä 55–64-vuotiaiden ikäluokassa ja vuoteen 2015 mennessä suurin kasvu on ikäluokassa 65–75-vuotiaat (kuva 1).

Parhaassa työiässä olevien määrä sen sijaan vähenee melko jyrkästi. Samoin lasten määrä tulee supistumaan, kun taas nuorten aikuisten tilanne säilyy lähes muuttumattomana.

Väestötieteilijöiden mukaan kuva alueen ikärakenteesta sukupuolen mukaan on terve silloin, kun se muistuttaa pyramidia. Tulevaisuus on turvattu, kun lapsia ja nuoria on tulossa työmarkkinoille runsain joukoin. Toisaalta vanhusten pieni määrä ei rasita kansantaloutta ja vanhuushuoltosuhte on matala. Tällainen tilanne Suomessa oli vielä 1950-luvulla.

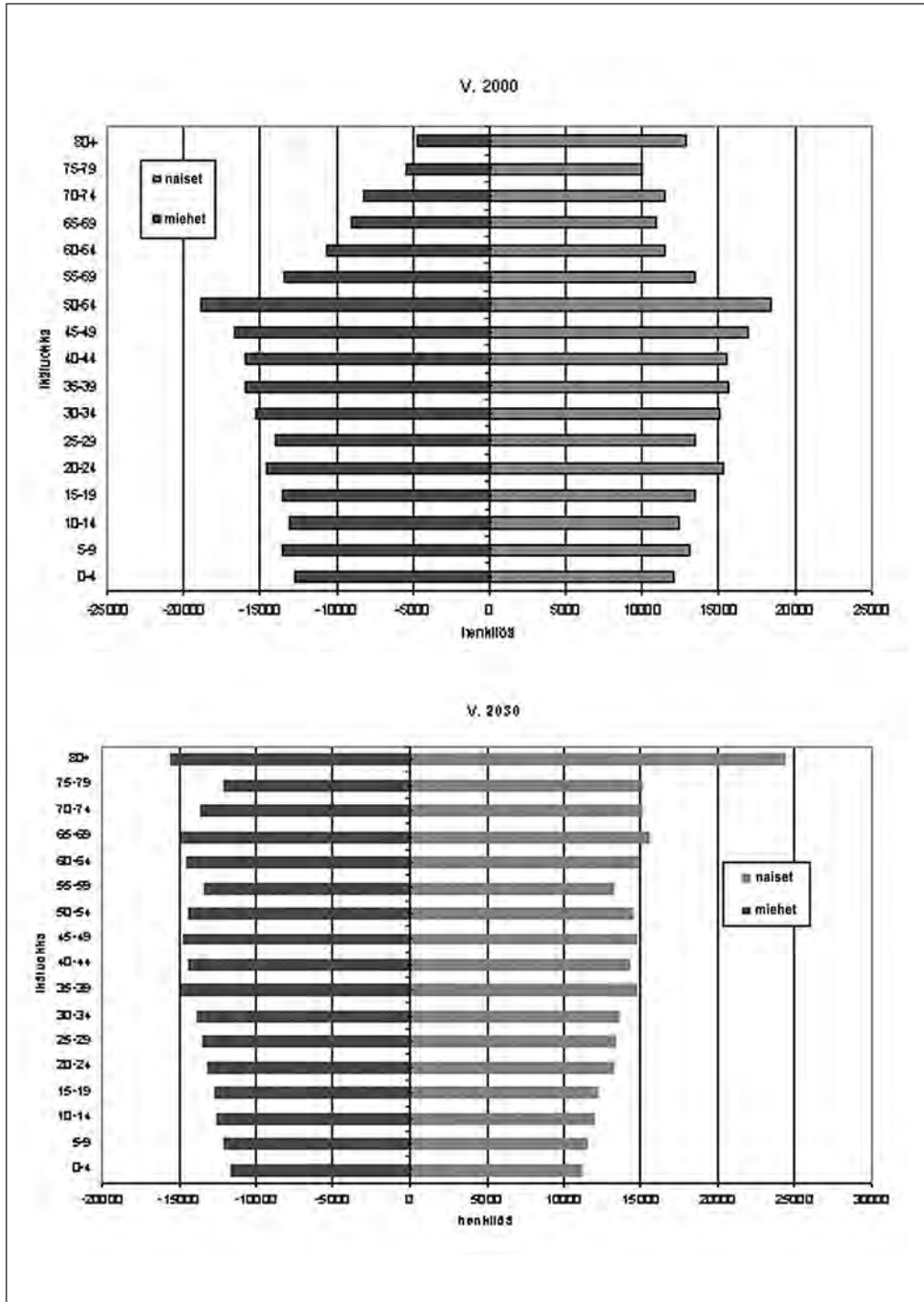
Kuva 1. Ikarakenteen muutos Varsinais-Suomessa 2000–2015.

Nyt ikäpyramidi alkaa muistuttaa myös täällä Varsinais-Suomessa yhä enemmän tynnyriä tai tuhkauurna, jossa suurimmat ikäluokat keskittyvät keski-ikäisiin ja hieman sitä vanhempiin ikäluokkiin.

Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan maakuntamme ikärakennekuvassa vuonna 2030 suurimmat ikäluokat alkavat painottua vanhempiin ikäryhmiin. Suurimmaksi yksittäiseksi ryhmäksi ovatkin muodostuneet yli 80-vuotiaat naiset, joita olisi ennusteen mukaan vuonna 2030 lähes 25 000 henkilöä (kuva 2).

Suurten ikäluokkien poistuminen työmarkkinoilta on alkanut kiihtyä viime vuosina. Kuvassa 3 on esitetty Varsinais-Suomessa asuvien 60-vuotiaiden ja 20-vuotiaiden henkilöiden lukumäärän kehitys vuosina 2003–2015. Keskimääräinen eläkkeelle siirtymisikä on ollut noin 59-vuotta, ja työmarkkinoille tullaan noin 20-vuotiaina. Suurimmillaan poistumavirta tulee olemaan vuonna 2007, jolloin työelämästä lähtee noin 2 000 henkilöä enemmän kuin uusia tulee. Kaikkiaan Varsinais-Suomessa tulee vuosien 2000–2015 aikana poistumaan työmarkkinoilta yli 80 000 henkilöä eli 41 prosenttia vuoden 2000 työvoimasta. Poistumavirta ylittää tulovirran tuona aikana 12 000 henkilöllä. Suuri haaste on arvioida tarvitaanko maakunnassamme uutta työvoimaa ulkomailta. Onhan tällä hetkellä työvoimareservissä vielä noin 18 000 työtöntä työnhakijaa.

Varsinais-Suomen kokonaisväkiluku on lisääntynyt viimeisen 20 vuoden aikana vuosittain noin 2 000 henkilöllä (kuva 4). Viime vuosina kasvu on ollut noin 1 500 henkilöä vuodessa. Väestömuutosten keskeiset muutostekijät ovat luonnol-

Kuva 2. Väestön ikärakenne sukupuolen mukaan Varsinais-Suomessa 2000–2030.

linen väestönkasvu, maan sisäinen muuttoliike ja nettosiirtolaisuus. Suurimpana kasvun tekijänä on ollut lähinnä maan sisäisestä muuttoliikkeestä saatu muuttovoitto, joka tosin on vaihdellut suuresti maan taloudellisen tilanteen mukaan. 1990-luvun alkuvuosien laman aikana sisäinen muuttovoitto oli maakunnassamme todella vähäinen. Erityisen huolestuttava on ollut myös luonnollinen väestönkasvun hiipuminen viime vuosina. Luonnollinen väestökasvu on ollut positiivinen ainoastaan Turun seutukunnassa. Muissa maan neljässä seutukunnassa kuolleisuus on ylittänyt syntyvyyden. Tosin aivan parin viimeisen vuoden aikana syntyvyys on alkanut jälleen hieman lisääntyä maakunnassamme.

Nettosiirtolaisuus Varsinais-Suomeen on ollut positiivista 1980-luvun alkupuolelta lähtien. Viime vuosina maakuntaan on muuttanut noin 500 henkilöä enemmän kuin täältä on lähtenyt. Kaikkiaan maakunnan väestönkasvusta noin 90 prosenttia selittyy maan sisäisellä muuttovoitolla ja nettosiirtolaisuudella.

Ikärakenneskenaariot Varsinais-Suomessa

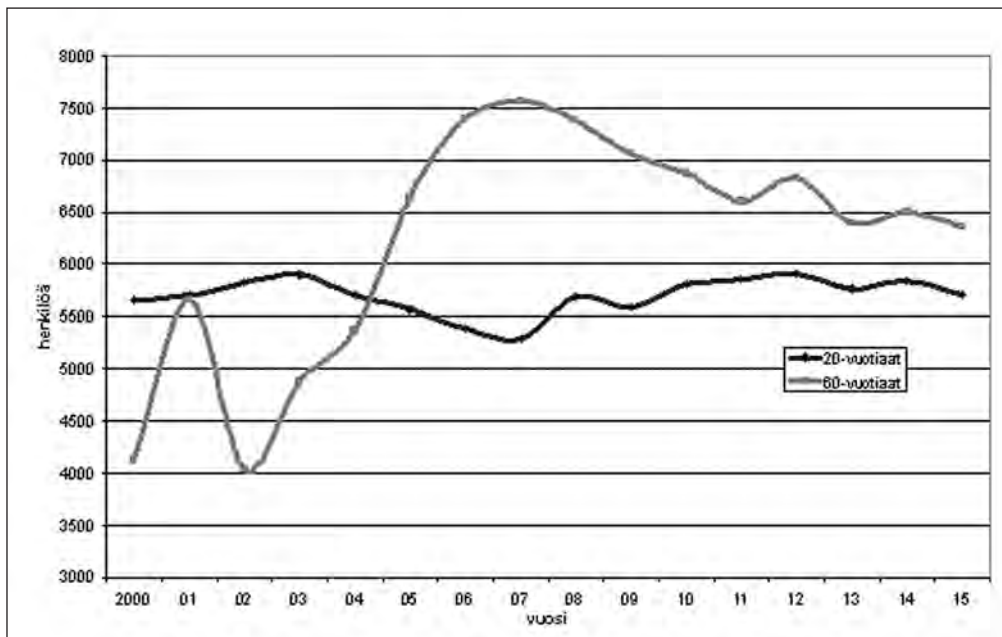
Varsinais-Suomen ikärakenteen muutosta ja sen vaikutuksia sekä seurauksia muuhun yhteiskuntaan arvioitiin skenaariotyöskentelyllä, joka on yksi tulevaisuuden tutkimuksen ja tulevaisuuden tekemisen työkalu. Skenaarioajattelussa tulevaisuutta ei nähdä yhtenä, vaan useana mahdollisena tulevaisuudentilana. Skenaario sisältää 1) nykytilan kuvauksen, 2) tulevaisuuden tilojen kuvaukset ja 3) kuvauksen niistä loogisista tapahtumaketjuista, jotka johtavat nykyhetkestä haluttuun tulevaisuuden tahtotilaan.

Skenaariotyöskentelyä tehtiin pienessä ryhmässä, johon kuului edustajia Varsinais-Suomen liitosta, Etelä-Suomen lääninhallituksesta, Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselta ja Varsinais-Suomen TE -keskuksesta. Työskentelyn aluksi mietittiin ikääntymiseen liittyviä perususkomuksia. Perususkomuksista koottiin APESTE -taulukko, jolla ryhmiteltiin keskeiset ikääntymiseen vaikuttavat muutosvoimat. Tämän jälkeen muodostettiin tulevaisuustaulukko, johon puolestaan eri skenaariovaihtoehdot perustuvat.

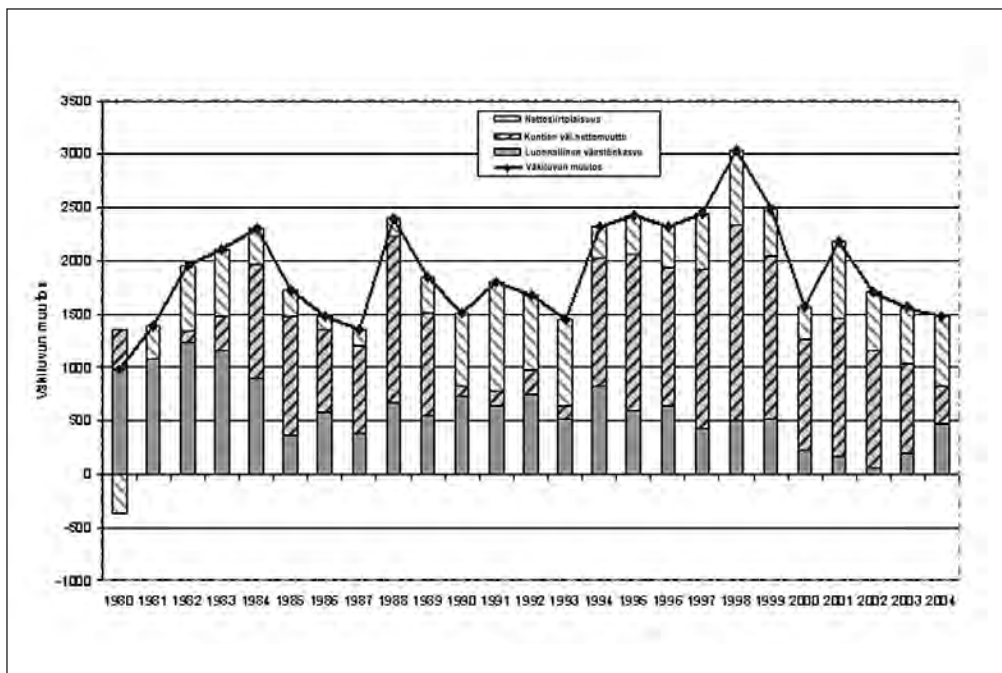
Ryhmätyön tuloksena päädyttiin kolmeen vaihtoehtoiseen ikääntymistä ja sen yhteiskunnallisia vaikutuksia kuvaavaan skenaarioon:

1. Nykymeno jatkuu - skenaario,
2. Jaksamisen ja suvaitsevaisuuden Varsinais-Suomi -skenaario ja
3. Kriisiskenaario.

Ryhmässä päädyttiin yksimielisesti siihen, että Varsinais-Suomessa tulee asettaa päämääräksi skenaario 2. Jaksamisen ja suvaitsevaisuuden Varsinais-Suomi. Tämän skenaarion tulevaisuustaulukko on kuvattu taulukossa 1. Kursi-voidut ruudukot kuvaavat skenaariossa 2 toteutuvia ilmiöitä ja valintoja.

Kuva 3. Työmarkkinoille tulevat ja sieltä poistuvat Varsinasi-Suomessa 2000–2025.

Kuva 4. Varsinais-Suomen väestökehityksen muutostekijät 1980–2004.

Taulukko 1. Ikääntyvän Varsinais-Suomen tulevaisuustaulukko.

<i>Avoimuuden ja suvaitsevaisuuden Varsinais-Suomi –skenaario.</i>			
Keskeiset tulevaisuuteen vaikuttavat tekijät	Vaikuttavan tekijän eri kehitysmahdollisuudet		
Taloukasvu	hidas, 0–1%	2–3 %	nopea, yli 4%
Työllisyys	suuri työttömyys	<i>kohtuullinen 5–6%</i>	suuri työvoimapula
Maahanmuutto-politiikka	pidättyväinen, kiintiöiden mukaan	ajopuu	<i>aktiivinen</i>
Julkisen ja yksityisen välinen suhde	julkinen kasvaa	yksityistäminen kasvaa	<i>verkostoituminen lisääntyy</i>
Osallistuminen	syрjäytyminen lisääntyy	yksilöllisyys korostuu	<i>aktiivinen osallistuminen, uudet yhteisöllisyyden muodot</i>
Itsenäistä selviytymistä tukeva teknologia	kehittäminen pysähtyy	suppeaa	<i>intensiivistä laaja-alaista</i>
Työelämän suhteet/toiminta	jaksamisongelmat lisääntyneet, tehokkuus ja tuottavuus korostuu	jaksamisongelmia esiintyy tietyillä aloilla	<i>työelämässä viihdytään</i>
Yhteisvastuu	vähenee	nykytilanne	<i>lisääntyy</i>
Lääke- ja bioteknologian kehitys	panostukset vähenevät, taantuu	kehitys hidasta, ei suuria innovaatioita	<i>merkittäviä innovaatioita ja läpimurtoja</i>
Demografinen muutos	huoltosuhde epäedullinen, perheet hajoavat, yksinäisyys	mosaiikkimaisuus lisääntyy	<i>luonnollinen väestön kasvu voimist. perheen merkitys kasvaa</i>
Hoiivatyön tarve	<i>lisääntyy vähemmän kuin väestönrakenteen muutos edellyttää</i>	lisääntyy vastaten väestön rakenteen muutosta	lisääntyy enemmän kuin mitä seuraa väestönrakenteen muutosta
Elinikäinen oppiminen	oma asia, yhteiskunnan tuki loppuu	yhteiskunta tukee	<i>yhteiskunta tukee merkittävästi, koetaan tärkeäksi</i>
Kestävä kehitys	unohdetaan	juhlapuheissa	<i>läpiyhteiskunnan</i>
Yhteiskunnallinen ilmapiiri	sulkeutuneisuus suvaitsemattomuus kontrolli	nykytilanne	<i>avoimuus, suvaitsevaisuus, eril. hyväksyminen</i>

Alla on esitetty skenaarion ”Jaksamisen ja suvaitsevaisuuden Varsinais-Suomi” tarkempi kuvaus Varsinais-Suomesta vuonna 2015:

Skenaarion keskeinen valinta on ryhtyä määrätietoisesti ja pitkäjänteisesti parantamaan työn mielekkyyttä ja työssä jaksamista. Julkinen sektori ja yritykset ovat käynnistäneet laajoja kaikille työelämän aloille ulottuvia työorganisaatioiden kehittämisohjelmia, joissa on keskitytty työpaikkojen johtamis- ja ohjauksjärjestelmien sekä työhyvinvoinnin parantamiseen. Erityistä huomiota on kiinnitetty henkilöstön ja johdon palaute- ja vuorovaikutusjärjestelmien sekä laatujärjestelmien kehittämiseen. Henkilöstöpolitiikassa on alettu päätökäiden asemasta suosia pitkäaikaisia ja turvallisia työsuhteita kiireettömyyden ilmapiirissä. Työntekijöillä on jälleen jäänyt enemmän aikaa perheelle ja vapaa-ajan harrastuksiin. Suhtautuminen työhön on muuttunut myönteisemmäksi. Työolo-
barometrien mukaan jaksamisongelmat ovat selvästi vähentyneet.

Työelämään on kehitetty joustavia työnteon malleja. Työn kierrätys ja etätyön teko on yleistä. Eläkkeelle jääneet hyväkuntoiset ja työhaluiset osallistuvat yleisesti työelämään lähinnä osa-aikatyöhön. Heiltä riittää aikaa ja tarmoa osallistua myös vapaaehtoistyöhön sekä omaistensa että muiden ikääntyneiden hoitoon. Suuriin ikäluokkiin kuuluvilla ei ole tarvetta ja halua asettua laajassa mitassa ulkomaille eläkkeelle siirryttyään.

Kun talouskasvu on jatkunut suotuisana 3–4 prosentin vuosivauhtia, julkisen sektorin hyvinvointipalveluihin on pystytty panostamaan palveluiden kysyntää vastaavasti. Tämä on merkinnyt samalla sitä, että näissä palveluissa tarvitaan runsaasti uutta työvoimaa. Kotimaiset työvoimareservit alkavat olla täyskäytössä ja pulaa osaavasta työvoimasta hyvinvointiklusterissa esiintyy yleisesti. Naisten työllisyysasteet ovat lähentyneet miesten työhönosallistumista myös alle 40-vuotiaiden ikäryhmissä. Kasvavaan työvoimatarpeen tyydyttämiseksi on turvaututtu myös ulkomaiseen työvoimaan. Tilanteeseen on pystytty varautumaan jo ajoissa aktiivisella maahanmuuttopolitiikalla. Ulkomaista työvoimaa on otettu maahan suunnitelmallisesti ja kotouttamistyön henkilöpiiriä on pystytty laajentamaan. Maahanmuuttopolitiikka ei ole ollut vain satunnaisten pakolaisryhmien sijoittamista. Jonkun Itä-Euroopan maan tai jopa Intian hallituksen kanssa suunnitellaan, kuinka paikalliset nuoret voisivat toimia molempia osapuolia hyödyntävällä tavalla Suomessa hoivatehtävissä ja uuden talouden ammateissa.

Julkisen vallan tukema maahanmuutto nostattaa myös äänestä kritiikkiä, koska työttömyys on säilynyt edelleen suhteellisen korkealla 5–6 prosentin tasolla. Työttömyys on luonteeltaan ns. rakennetyöttömyyttä. Työelämän osaamisvaatimukset eivät kohtaa työttömien tietoja ja taitoja. Media on kuitenkin jakanut asiallista informaatiota ulkomaisen työvoiman tarpeellisuudesta maamme kansantalouden kannalta. Vanheneva väestönosa nähdään myös voimavara-

na, jota arvostetaan ja kunnioitetaan yleisesti muun muassa julkisessa sanassa ja mediassa. Tämän vuoksi yhteiskunnallinen ilmapiiri suosii avoimuutta, suvaitsevaisuutta ja erilaisuuden hyväksymistä. Näin Suomessa on vältetty eri kansallisuuksien vastakkainasettelu ja etniset ristiriidat.

Julkinen sektori takaa perusturvan kaikille kansalaisille. Palvelut toimivat tehokkaasti ja laadukkaasti. Jatkuvasta tulotason ja vaurauden noususta johtuen myös yksityiset hyvinvointipalveluita tarjoavien yritysten määrä ja työvoima on kasvanut noin 30 prosenttiin. Työelämässä ja erityisesti julkisella sektorilla suhtaudutaan myönteisesti yhteistyöhön ja verkostoitumiseen. Tämä on lisännyt hyvinvointipalveluiden tehokkuutta ja pienentänyt yksikkökustannuksia ja vähentänyt näin työvoiman tarvetta. Myös kolmannen sektorin osuus palveluiden tuottamisessa on merkittävä. Vapaaehtoistyöhön osallistuvien henkilöiden määrä on ollut viime vuosina kasvussa. Väestön elinikä on noussut ja toimintakyky säilynyt entistä pitempään. Vasta selvästi yli 80-vuotiaat tulevat tarvitsemaan suuremmissa määrin yhteiskunnan palveluita. Vanhusten aktiivisuuden ja toimintakyvyn kasvun myötä elinikäinen oppiminen koetaankin tärkeäksi ja yhteiskunta tukee sitä merkittävästi. Työolosuhteita ja työssäviihtyvyyttä hyvinvointisektorin työpaikoilla on parannettu, näin myös alan imago on nuorten suosikkialojen kärkikastia. Tämän vuoksi nuoret hakeutuvat aktiivisesti alan oppilaitoksiin.

Työorganisaatioiden kehittämisessä on hyödynnetty vanhempien ikäluokkien osaamista ja kokemusta. Mentorointi on yleistä. Sukupolvien välinen yhteys ja vuoropuhelu on säilynyt hyvänä. Valoisien tulevaisuudennäkymien vuoksi ja kun työssä jaksaminen ovat kunnossa, luonnollinen väestönkasvu on maakunnassa uudelleen muuttunut positiiviseksi. Väestönkasvua lisää myös niin maan sisäinen muuttovoitto kuin nettosiirtolaisuus.

Vanhusten itsenäistä selviytymistä tukeva teknologia ei ole yhtä laajamittaista kuin edellisessä skenaariossa. Se on kuitenkin harkitumpaa ja joustavampaa huomioiden inhimilliset tarpeet ja näkökohdat. Teknologia on ihmisen mitaista. Hoiva- ja terveystieteiden teknologinen kehitys on tuottanut merkittäviä innovaatioita, muun muassa keinojäseniä ja sairauksien hoitoa helpottavia ja parantavia lääkkeitä.

Kestävä kehitys on lyönyt läpi yhteiskunnan. Asuntorakentamisessa huomioidaan elinkaariasuminen.

Toimenpide-ehdotukset

Jaksamisen ja suvaitsevaisuuden Varsinais-Suomi -skenaariion toteuttamiseksi maakunnassa tarvitaan seuraavia toimenpiteitä, jotta kehitys lähtisi kulkemaan kohti päämääräksi asetettua tahtotilaa.

Väestönkasvun ja työvoiman saatavuuden turvaaminen

Varsinais-Suomen tulevaisuuden keskeiseksi tavoitteeksi tulee asettaa tasapainoinen väestökehitys, joka perustuu pääosiltaan luonnolliseen väestönkasvuun. Tämä merkitsee sitä, että syntyvyyden lisääminen on välttämätöntä maakunnan kaikissa seutukunnissa. Syntyvyyden lisääminen ei ole pelkästään taloudellinen kysymys, vaan tarvitaan vaikuttamista myös asenteisiin sekä työn ja perheen yhteensovittamista parantavia toimenpiteitä. Työsuhteiden pysyvyyttä lisäämällä ja ns. pätkätöitä vähentämällä voidaan lisätä nuorten ikäluokkien tulevaisuususkoa ja parantaa näin syntyvyyttä.

Vaikka ulkomaisen työvoiman määrällinen tarve ei ole vielä lähivuosina suuri, myös Varsinais-Suomessa on varauduttava siihen, ettei kaikilla aloilla ja ammattiryhmissä riitä osaavaa työvoimaa. Pitemmällä aikavälillä maahanmuuton tarve todennäköisesti kasvaa, jos taloudellinen kehitys jatkuu kohtuullisena. Tämän vuoksi maakunnassa tarvitaan

Varsinais-Suomen maahanmuuttopoliittinen strategia

Maakunnassa on oltava valmiudet maahanmuuton nopeaan ja huomattavaan lisäämiseen. Strategian yhtenä lähtökohtana tulee olla ns. työperustainen aktiivinen maahanmuuttopolitiikka, jossa suositaan sellaisia taitoja ja toimintavalmiuksia, joita Varsinais-Suomessa tarvitaan. Maahanmuuttopoliittisen ohjelman laatimisvastuu tulee olla Varsinais-Suomen liitolla, mutta myös Siirtolaisuusinstituutin tulisi olla mukana ohjelmatyössä. Siirtolaisuusinstituutissahan on parhaillaan menossa opetusministeriön toimeksiannosta valtakunnallinen maahanmuuttopoliittinen strategiatyö, joten instituutin asiantuntemus olisi arvokasta myös tässä maakunnallisessa hankkeessa.

Opetushallituksen Koulutustarve 2008 -hankkeessa on tehty vuonna 2003 maakuntakohtaisia ammattirakenne-ennusteita, arvioita työvoiman poistumista ammattiryhmittäin ja toimialoittain sekä arvioita koulutustarpeista. Näitä laskelmia tullaan tarkistamaan vuoden 2007 keväällä maakunnan liiton koordinoimana selvitystyönä. Nämä arviot ja laskelmat ovat tärkeitä taustatietoja Varsinais-Suomen maahanmuuttopoliittista strategiaa laadittaessa.

Maakunnassa tulee käynnistää myös seutukuntakohtaisia tutkimuksia ja selvityksiä siitä, minkälaisissa ammateissa ja millaisesta osaamisesta maakunnassa tulee todennäköisesti vallitsemaan pulaa työvoimasta. Tämän lisäksi maakunnassa on käynnistettävä.

Paikallistason ennakointiprosesseja

Paikallistason toimijoiden -seutukuntien kehittämiskusten, oppilaitosten ja työvoimatoimistojen tulee käynnistää omasta näkökulmastaan ennakointiprosesseja, joiden tavoitteena on arvioida ikärakenteen muutosta ja sen vaikutuksia alueellaan. Seutukuntatasoisia arvioita voidaan tehdä esimerkiksi ns. ikäkorttianalyysillä (MARE -malli). Seutukunnissa ja kunnissa on tehtävä myös selvityksiä ja laadittava strategioita työllisyysasteen ja koulutustason nostamiseksi.

Tasapainoisen alueellisen kehityksen ja maaseudun elinvoimaisuuden edistämiseksi tarvitaan

”Takaisin Varsinais-Suomeen ja maaseudulle” -hankkeita

Tällaisilla infotempauksilla ja erillishankkeilla voidaan houkuttaa ulkomaille, pääkaupunkiseudulle ja kasvukeskuksiin viime vuosikymmeninä muuttaneita varsinaissuomalaisia palaamaan takaisin kotiseuduilleen. Erityisesti toiminta tulee suunnata suuriin ikäluokkiin, jotka ovat lähivuosina jäämässä eläkkeelle. Vastuutahoja ovat Varsinais-Suomen liitto ja kunnat.

Työelämän kehittäminen

Valitun skenaarion yksi keskeinen strateginen linjaus on ryhtyä määrätietoisesti ja pitkäjänteisesti parantamaan työn mielekkyyttä ja työssä jaksamista, jotta enenaikaista eläkkeelle pakoa voitaisiin vähentää. Työurien pidentämiseksi ikääntyvillä on oltava mahdollisuus valita joustavia työnteen malleja, kun he haluavat jatkaa työntekoa vielä eläkkeellä ollessaan. Parhaiten tämä käy käynnistämällä hankkeita, joilla työhyvinvointia ja työssä jaksamista parannetaan.

Työntekijöiden ikääntymisestä johtuen niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla on lähivuosina odotettavissa tietotaidon ja henkisen pääoman huomattavaa poistumaa työelämästä. Tulee käynnistää hankkeita, joiden tavoitteena on selvittää, kuinka työorganisaatiot huomioivat ikääntyneiden työntekijöiden osaamisen säilyttämisen ja siirtämisen nuoremmille polville.

Työelämän kehittämishankkeiden käynnistäminen

Maakunnan yritysten ja julkisten työorganisaatioiden tulee osallistua aktiivisesti valtakunnallisiin työelämän kehittämishankkeiden (TYKES), valtakunnalliseen tuottavuusohjelmaan sekä muihin työelämää, työhyvinvointia ja työssä jaksamista parantaviin kehittämishankkeisiin. On tuettava yritysten verkottumista, koska pienillä yrityksillä ei ole muuten voimavaroja lähteä mukaan tällaisiin hankkeisiin. Työelämäohjelmien koordinoinnista vastaa TE -keskus.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittäminen ja organisointi

Ikääntyneiden määrällisen kasvun ja verotulojen jatkuvan supistumisen vuoksi hyvinvointipalveluiden tehokkuutta ja tuottavuutta on parannettava muun muassa porrastamalla hyvinvointipalveluita lähipalveluihin (oma kunta), verkostomaisesti hoidettaviin palveluihin (seutukunta) ja sitä korkeamman tason erityispalveluihin (maakunta).

Seutukuntien hyvinvointipalvelustrategiatyön käynnistäminen

Seutukuntien tulee laatia hyvinvointipalvelustrategioita, joissa arvioidaan palvelujen tarvetta ja palvelukysynnän muutosta seuraavien 10–15 vuoden aikana. Erilaiset järjestöt ja kuntalaiset on otettava mukaan näihin prosesseihin esimerkiksi kuulemismenettelyllä. On verkotettava julkisten, yksityisten ja kolmannen sektorin palveluiden toimintaa. Verkottumista tulee syventää myös perinteisen hyvinvointiklusterin lähialojen ulkopuolelle. Näiltä toimialojen rajapinoilta on tunnistettavissa niin sosiaalisia kuin teknologisia innovaatioita.

Maakunnan hyvinvointiklusterin kehittäminen

Hyvinvointiklusteri muodostuu kaikista sellaisista organisaatioista, joiden välittömänä tavoitteena on hyvinvoinnin edellytysten luominen tai tähän liittyvä tutkimus-, palvelu- tai tuotannollinen toiminta. Varsinais-Suomessa tulee käynnistää hyvinvointiklusterin kehitystä edistävä klusterihanke, jonka tavoitteena on 1) hyvinvointiklusterin kehitysnäkymiä ja työvoimatarpeita, 2) edistää klusterin toimijoiden verkottumista, 3) tunnistaa uusia innovaatioita ja 4) arvioida klusterin osaamistarpeiden muutoksia.

Edellä esitetyt toimenpiteet ovat olleet ilmeisen realistisia ja toteuttamiskelpoisia, koska ne ovat päässeet mukaan myös Varsinais-Suomen maakuntaohjelman 2005–2008 toimenpidesuositukseen (Varsinais-Suomen liitto 2005).

Lähteet

Marttinen, Jouni (2004). Harmaantuva Varsinais-Suomi. Selvitys Varsinais-Suomen väestön ja työvoiman ikärakenteen muutoksesta ja sen vaikutuksista vuoteen 2015. Varsinais-Suomen liitto.

Varsinais-Suomen liitto (2005). Varsinais-Suomen maakuntaohjelma 2005–2008.

Tyhjeneekö Kainuu kokonaan väestöstä?

Sirpa Korhonen

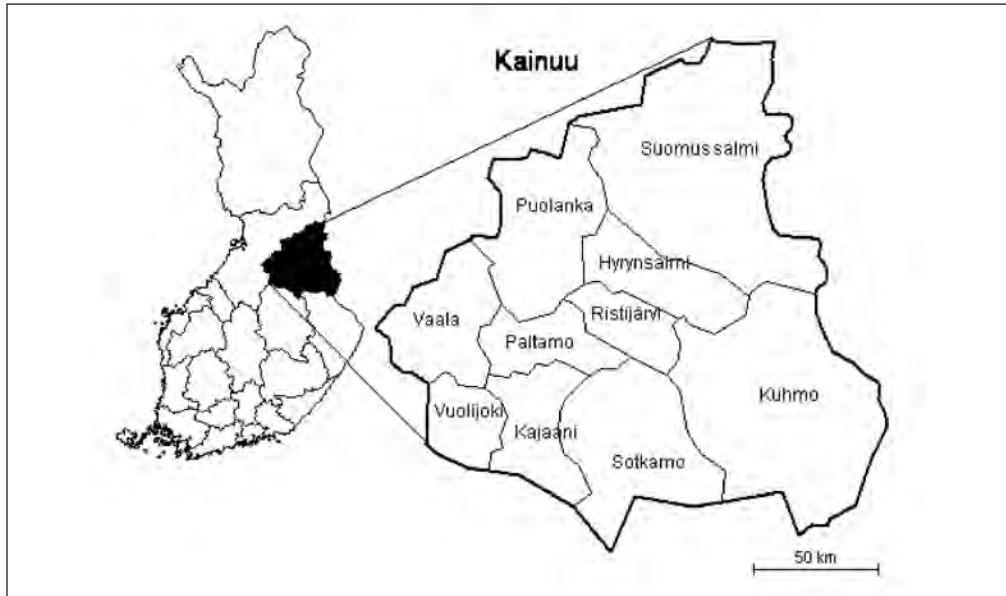
Kymmenen kunnan Kainuussa asuu lähes Belgian kokoisella alueella noin 86 000 asukasta. Kainuu sijaitsee keskellä Manner-Suomea Oulujärven ympärillä (kuva 1). Maisemaa hallitsevat vaarat, metsät, vesistöt, suot ja puhdas, avara luonto petoineen. Talven lumipeite on maamme vahvimpia. Kainuun vientituotteita ovat mm. mittalaitteet, ajoneuvotietokoneet, junanvaunut, elektroniikka, paperi, talkki, kivituotteet, luonto ja luonnontuotteet. Maakunnan haasteita ovat työttömyys, väestön väheneminen, tiedossa oleva väestörakenteen muutos ja maakunnan talouden kehitys (Kainuun maakunta -kuntayhtymä 2005a).

Kainuussa on tilaa: maakunnan pinta-ala on 7,2 % Suomen pinta-alasta ja siellä asui 1,6 % maamme väestöstä vuonna 2004; väestötiheys on vain 4 asukasta neliökilometrillä. Väestösuuden verran, 1,6 %, maakunnassa on mm. työikäistä väestöä, asuntoja, yrittäjiä ja tutkinnon suorittaneita. Muuta maata suhteellisesti enemmän Kainuussa on metsää, pinta-alaa, teitä, maaseutuväestöä, kesämökkejä, alkutuotantoa ja työttömiä. Väestösuhdetta vähemmän (alle 1,6 %) maakunnassa on ulkomaalaisia, aluetalouden arvonlisäystä, luonnollista väestönlisäystä, alle 15 -vuotiaita ja työllistä työvoimaa (Tilastokeskus 2005).

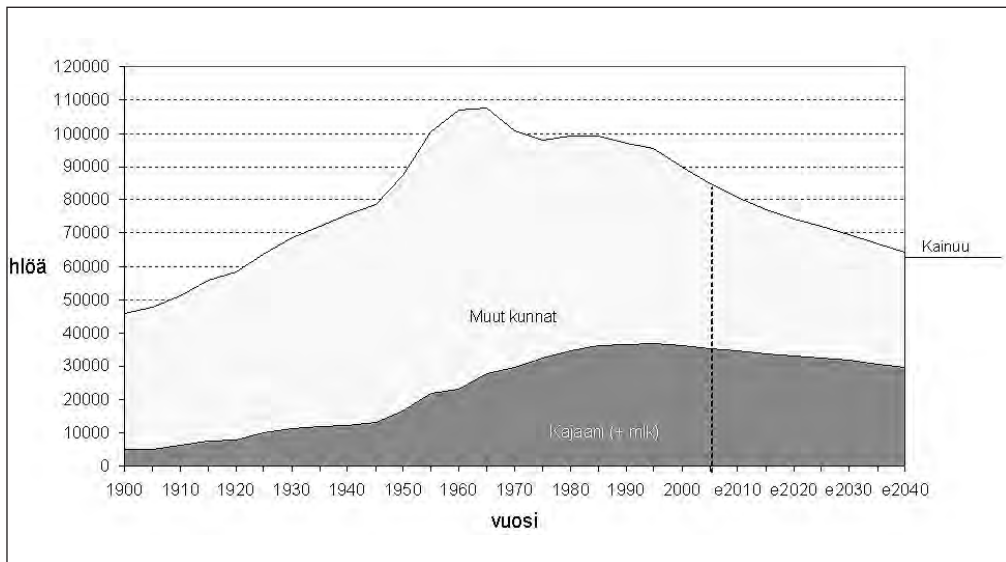
Kainuu jakautuu kahteen seutukuntaan, Kehys-Kainuu (Kuhmo, Suomussalmi, Hyrynsalmi ja Puolanka) ”kehystää” Kajaanin kaupunkiseutuun kuuluvia kuntia. Nämä kaksi seutukuntaa eroavat monessa suhteessa toisistaan. Kajaanin seutukuntaan kuuluviin kuntiin heijastuvat selkeämmin maakuntakeskuksen myönteiset vaikutukset, kun taas Kehys-Kainuun kuntiin kasautuvat monet syrjäisen maaseudun kuntia kuormittavat ongelmat.

Vähenevän ja ikääntyvän väestön maakunta

Kainuun väkiluku on viimeisen runsaan sadan vuoden aikana kasvanut alle 50 000 hengestä enimmillään jopa yli 100 000:een vuonna 1963. Sen jälkeen maakunnan väkiluku on jatkuvasti vähentynyt (kuva 2). Vuonna 2004 maakunnan asukasluku oli samaa suuruusluokkaa kuin 1950-luvun alkupuolella, noin 86 000 henkeä. Väestö on keskittynyt yhä enemmän taajamiin. Vuonna 2004

Kuva 1. Kainuun sijainti ja kunnat.

Kuva 2. Kainuun ja Kajaanin väkiluku 1900–2005 ja ennuste vuoteen 2040 (Lähteet: Tilastokeskus 2004, 2005; Turpeinen 1985).

Kainuun taajamaväestön osuus oli 70,7 %, mikä on kuitenkin vielä kaukana koko maan keskimääräisestä taajama-asteesta, joka on 83,3 % (Tilastokeskus 2005). Kajaanin kaupungin suhteellinen osuus maakunnan väkiluvusta on kasvanut jatkuvasti ja oli 41,5 % vuonna 2004.

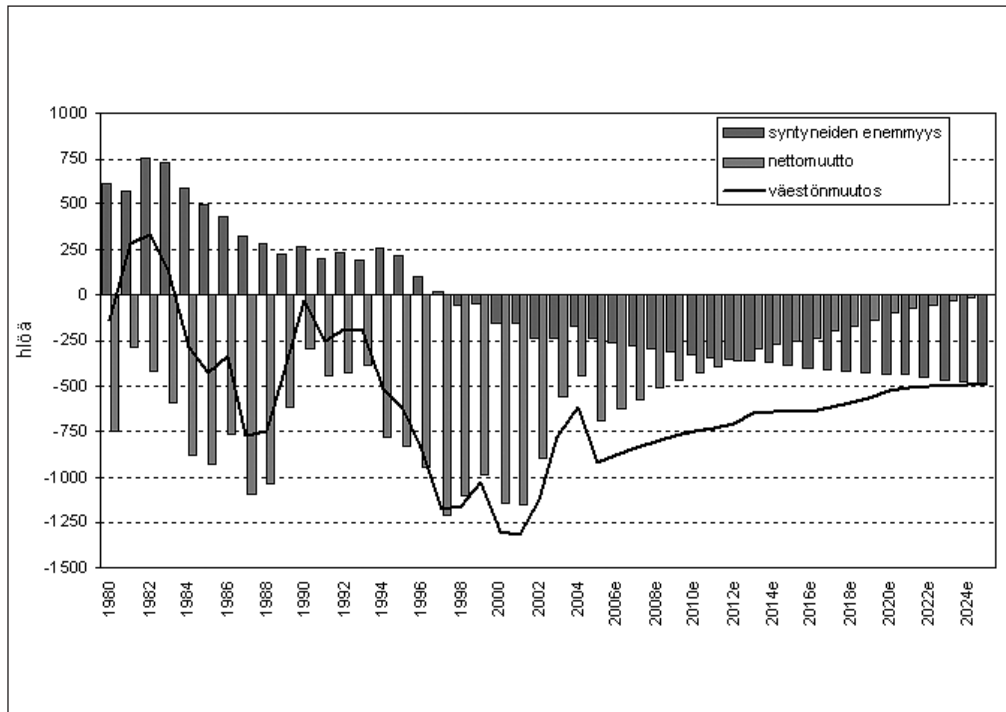
Kainuu kuuluu yhdessä kymmenen muun maakunnan kanssa sellaisten maakuntien joukkoon, joiden väestönkehityksen ennakkoidaan olevan negatiivinen tulevina vuosikymmeninä. Tilastokeskuksen (2004) mukaan Kainuu on näistä maakunnista kaikkein nopeimmin ja suhteellisesti eniten väestöään menettävä maakunta. Muita lähitulevaisuuden selkeästi väestötappiollisia maakuntia ovat Etelä-Savo, Lappi, Pohjois-Karjala ja Pohjois-Savo.

Kainuun väkiluvun suhteellinen muutos vuodesta 1990 vuoteen 2004 on $-11,3\%$, mikä on merkinnyt asukasluvun vähenemistä vuosittain keskimäärin 733 henkilöllä ($-0,8\%$ vuodessa). Vuosina 2003–2004 vähenemisvauhti on hie-man hidastunut. Tilastokeskuksen (2004) ennusteen mukaan maakunnan väestön väheneminen olisi vuoteen 2025 mennessä -17% vuodesta 2003. Maakunnan asettama tavoiteväkiluku eroaa Tilastokeskuksen väestöennusteesta. Sen mukaan väestön väheneminen vuoteen 2025 mennessä olisi $-7,9\%$ (Kainuun maakunta-kuntayhtymä 2005b). Maakunnan tavoiteväkiluvun taustalla on Tilastokeskuksen väestöennuste, mutta siinä on huomioitu myös tekijät, joiden toteutuessa väkiluvun väheneminen olisi hidastumassa. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi kuntien panostukset elinkeinojen kehittämiseen, minkä oletetaan vaikuttavan pitemmällä aikavälillä suotuisasti työpaikkakehitykseen (vrt. Korhonen et al. 2002).

Kainuun väestönmuutokseen vaikuttavien osatekijöiden suhteessa on tapahtunut voimakas muutos viimeisten vuosikymmenien aikana, mikä osaltaan selittää väkiluvun vähenemistä. Vuoteen 1998 saakka maakunnassa syntyi enemmän asukkaita kuin kuoli, jolloin syntyneiden enemmyyden kompensoi tappiollista nettomuuttoa (kuva 3). Erityisesti vielä 1980-luvulla syntyneiden enemmyyden oli melko runsasta. Vuodesta 1998 lähtien kuolleita on ollut Kainuussa syntyneitä enemmän, joten maakunnassa voidaankin puhua kuolleiden enemmyydestä. Väestö vähenisi siis vuosittain ilman muuttotappiotakin. Ennusteen mukaan kuolleiden enemmyyden tulee hitaasti, mutta varmasti kasvamaan.

Kainuun nettomuutto on ollut tappiollista vuodesta 1978 lähtien. Kainuun lähtömuutto suuntautuu useimmiten Oulun seudulle ja Etelä-Suomeen. 2000-luvun alussa muuttotappio oli vielä hyvin voimakasta, yli 1 000 henkeä vuodessa, mutta aivan viime vuosina se on jonkin verran pienentynyt, lähinnä maakuntaan muuttaneiden siirtolaisten ansiosta. Tilastokeskuksen (2004) ennusteen mukaan muuttotappio tulee tulevina vuosina vähenemään edelleen. Vuonna 2025 tulo- ja lähtömuuton ennakkoidaan olevan tasapainossa, jolloin nettomuutto on lähellä nollaa. Tuolloin Kainuun väestön väheneminen aiheutuisi lähes ainoastaan luonnollisesta väestönmuutoksesta.

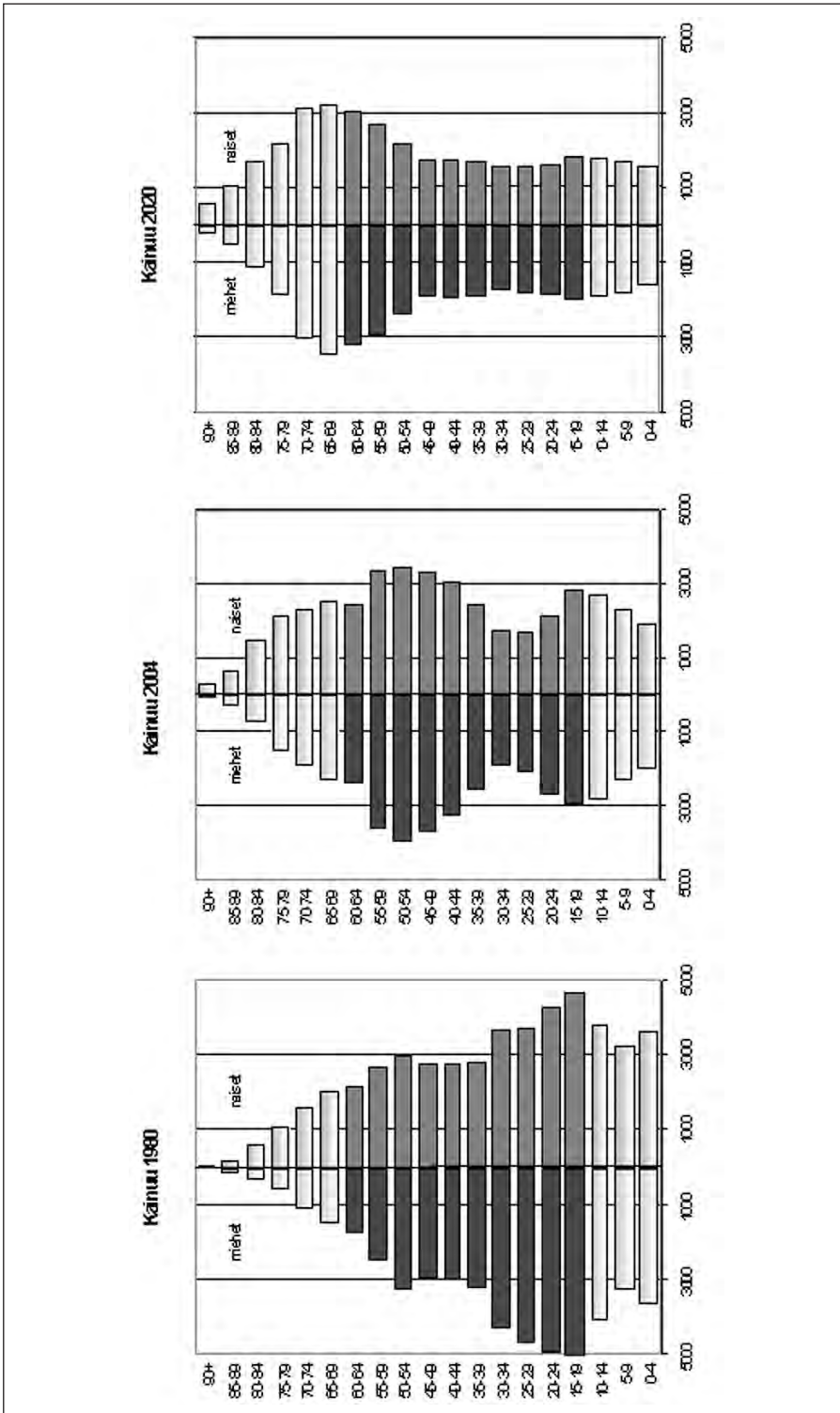
Maakunnan väkiluku on supistunut vuoden 1980 lähes 100 000 hengestä noin 85 000:een vuoteen 2004 mennessä ja vähentynee edelleen noin 74 000:een vuoteen 2020 mennessä. Tuolloin Kainuussa olisi asukkaita enää 75% vuoden 1980 asukasluvusta.

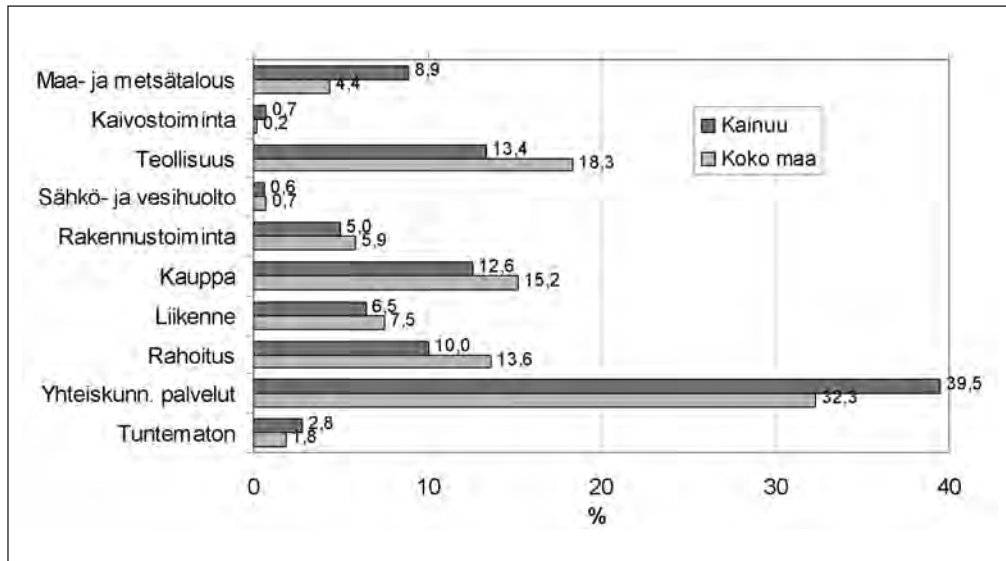
Kuva 3. Kainuun väestönmuutokset 1980–2004 ja ennuste 2005–2025 (Lähde: Tilastokeskus 2004, 2005).

Kainuun väestön ikärakenne on muuttunut nopeasti vuodesta 1980 ja muuttuu edelleen ennusteen mukaan vuoteen 2020 mennessä. Kainuun ikäpyramidin muoto onkin muuttumassa väestötieteen oppikirjan uhkakuvan muotoiseksi, pyramidista tuhkauurna muistuttavaksi kuvioksi (kuva 4). Vuoden 2004 pyramidissa näkyvät selvästi maakunnan pienentyneet nuorisoiäluokat: muuttoaktiivisimmat ikäluokat ovat 15–19, 20–24 ja 25–29-vuotiaita. Myös lasten määrä on erittäin pieni. Suurimmat viisivuotiskäluokat, 45–49, 50–54 ja 55–59-vuotiaat erottuvat ”patteina” pyramidista. 65 vuotta täyttäneiden osuus on Kainuussa jo nyt lähes 19 % ja kasvaa ennusteen mukaan siten, että vuonna 2020 se on noin 30 %. Koko maassa vastaavat osuudet ovat noin 16 % ja 2020 lähes 23 %.

Ikäpyramideissa on tummemmalla värisävyllä erotettu työikäiset (15–64-vuotiaat). Verrattaessa väestörakenteita eri ajankohtina voidaan havaita, että maakunnan työikäisten painottuminen on jatkuvasti siirtymässä vanhempiin ikäluokkiin. Koska nuorten ikäluokkien määrä on pieni, Kainuussa työmarkkinoilta poistuukin jo nyt vuosittain enemmän ikääntyviä kuin tilalle tulee nuoria. Samanaikaisesti työmarkkinoiden ulkopuolelle siirtyy varsin suuri osa kainuulaisia jo ennen eläkeikää. Haastavaa onkin pohtia, millainen maakunnan työvoiman ra-

Kuva 4. Kainuun väestörakenne vuosina 1980 ja 2004 sekä ennuste vuodelle 2020, henkilöä (Lähde: Tilastokeskus 2004, 2005).

Kuva 5. Kainuun työpaikat toimialoittain vuonna 2003 (Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto 2005).

kenne on esimerkiksi vuonna 2020. Tästä näkökulmasta tarkastellen olisi tärkeää, että esimerkiksi edes osa opiskelemaan lähteneistä kainuulaisista nuorista löytäisi valmistuttuaan töitä kotimaakunnastaan ja palaisi sinne asumaan. Myös nykyiset ja tulevat maahanmuuttajat ovat merkittävä voimavara alueelle.

Kainuu on varsin palveluvaltainen maakunta, sillä lähes 40 % työssäkäyvistä työskenteli julkisten ja noin 29 % yksityisten palvelujen alalla vuonna 2003 (kuva 5). Työpaikat painottuvat enemmän julkisiin palveluihin kuin koko maassa keskimäärin. Koko maassa julkisten palvelujen työpaikkaosuus on noin 32 % ja yksityisten palvelujen osuus 36 %. Teollisuudessa työskentelevien osuus on Kainuussa pienempi kuin maassa keskimäärin, mutta maa- ja metsätaloudessa on keskimääräistä suurempi osuus työpaikoista, lähes 9 %. Lama-aikana hävinneiden työpaikkojen tilalle on syntynyt uusia, mutta suuri osa näistä työpaikoista on syntynyt eri alalle. Viime vuosina uusia työpaikkoja on syntynyt maakunnassa lähinnä sosiaali- ja terveysalalle, yksityisiin palveluihin sekä rakennusalalle. Uudet työpaikat ovat syntyneet enimmäkseen Kajaaniin ja Sotkamoon.

Pitkän ajan kehitys osoittaa, että Kainuu on menettänyt runsaasti työpaikkoja. Vuodesta 2003 vuoteen 2004 työpaikkojen suhteellisen määrän kasvu on kuitenkin ollut maakunnista toiseksi suurinta. Kainuun taloudellinen huoltosuhde, työllisyys- ja työttömyysaste ovat maakunnista viimeisellä sijalla. Työttömiä oli Kainuussa työministeriön mukaan vuonna 2004 keskimäärin 18,3 %, kun koko maassa työttömyysaste oli 11,3 %. Jatkossa työttömyyden ennakoidaankin vähenevän, mikä johtuu mm. ikääntymisen aiheuttamasta lisääntyvästä työvoiman poistu-

masta sekä toisaalta palvelualojen myönteisestä työpaikkakehityksestä. Väestön ikääntyessä palvelujen tarve kasvaa ja toisaalta niiden rakenne painottuu toisin, esimerkiksi hoiva-alan palvelujen kysyntä lisääntyy.

Kainuun hallintokokeilun merkitys

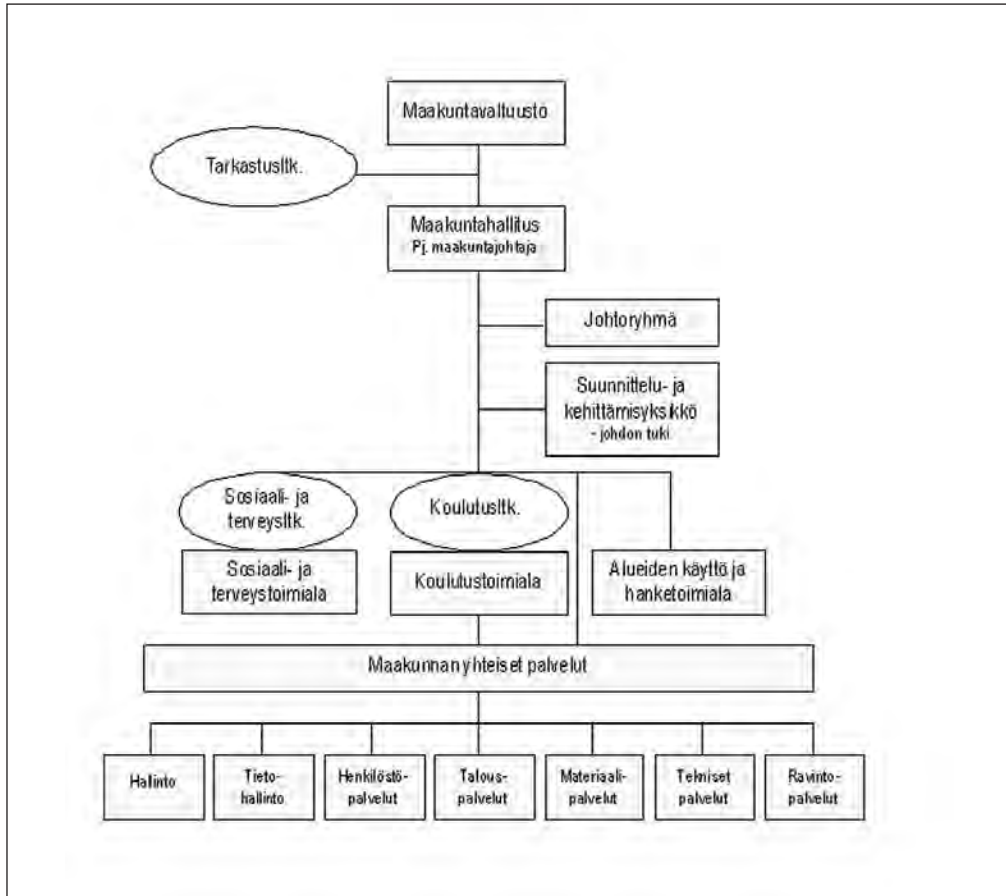
Kainuun synkän väestönkehityksen sekä työllisyyden ja työttömyyden murheellisten lukujen valossa vaikuttaa varsin merkilliseltä marraskuinen lehtiotsikko, jossa todetaan: ”Kainuulaiset ovat Euroopan suurimpia optimisteja!” (Kainuun Sanomat 2005). Onko Kainuussa siis meneillään jotain toimintaa, joka vaikuttaa asukkaiden asenteisiin ja mielialoihin?

Kainuussa toteutetaan historiallista hallintokokeilua kahdeksan vuoden ajan, vuoden 2005 alusta vuoden 2012 loppuun. Kokeilun tarkoituksena on saada kokemusta maakunnallisen itsehallinnon vahvistamisen vaikutuksista maakunnan kehittämiseen, peruspalveluiden järjestämiseen, kansalaisten osallistumiseen, maakunnan ja valtion keskushallinnon suhteeseen sekä kuntien ja valtion aluehallinnon toimintaan. Kokeilun taustalla on eduskunnan säätämä laki Kainuun hallintokokeilusta helmikuussa 2003. Kokeilussa on mukana yhdeksän maakunnan kuntaa. Vaalan kunta ei osallistu hallintokokeiluun. (Kainuun maakunta-kuntayhtymä 2005a)

Lain mukaan maakunta huolehtii pääosista ennen kuntien vastuulla olleista sosiaali- ja terveydenhuollon sekä osin opetustoimen tehtävistä (mm. lukio ja ammatillisen keskiasteen koulutus sekä aikuiskoulutus). Maakunta vastaa myös maakunnan yhteisestä elinkeinopolitiikasta sekä maakunnan suunnittelusta ja Kainuun alueen kehittämisestä. Kuntien vastuulla on edelleen sivistystoimialasta mm. perusopetus ja päivähoito, kirjasto- ja nuorisotoimi, tekninen toimiala sekä kuntien oma elinkeinopolitiikka.

Ylin päätösvalta on 39-jäsenisellä maakuntavaltuustolla, joka on valittu yleisillä vaaleilla (kuva 6). Maakuntavaltuustossa on kuntakohtainen ja poliittinen edustavuus kaikilla kokeilussa mukana olevilla Kainuun kunnilla. Vaalikausi on neljä vuotta. Maakuntavaltuusto valitsee maakuntahallituksen ja maakuntajohtajan, joka toimii maakuntahallituksen puheenjohtajana.

Maakuntakokeilun alkamisen myötä osa Kainuun kuntien työntekijöistä, noin 3 400 henkilöä, vaihtoi työnantajaa, joka on nyt Kainuun maakunta-kuntayhtymä. Kuntien palvelukseen jäi edelleen noin 4 500 henkeä. Maakunnan asukkaat ovat huomanneet hallintokokeilun alkamisen konkreettisesti esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä koulutustoimen puhelinnumeroiden muuttumisena. Ehkä näkyvin muutos on se, että kainuulaiset voivat valita terveyspalvelut haluamaltaan paikkakunnalta maakunnan sisällä. Kokeilu on ollut alkamisvuotenaan varsin näkyvästi esillä mm. maakunnan tiedotusvälineissä.

Kuva 6. Kainuun maakunta -kuntayhtymän organisaatio (Kainuun maakunta -kuntayhtymä 2005a).

Suuri muutos, joka vaikuttaa konkreettisesti jollakin lailla jokaiseen maakunnan asukkaaseen, ei voi olla herättämättä uteliaisuuden rinnalla myös jonkinlaista epävarmuutta ja muutosvastarintaa. Tämä on näkynyt esimerkiksi paikallisten asukkaiden mielipidekirjoituksina lehdistössä.

Miksi Kainuu on hallintokokeilualueena? Maakuntaa pidetään sopivan kompaktina alueena: alue on väestöllisesti pieni, sillä on selkeät rajat ja vahva identiteetti. Lisäksi on ollut tärkeää, että alueella on ollut halukkuutta kokeiluun ja muutokseen. Kokeilun valmistelu on ollut varsin avointa. Kainuussa on ennakoitu, että maakunnan väestön vanhetessa, keskittyessä ja vähetessä palvelurakenteen muutos on joka tapauksessa tarpeellinen. Kokeilun taustalla on siis lähipalvelujen turvaaminen kaikille maakunnan asukkaille asuinkunnasta riippumatta. Kainuun hallintokokeilu on maan suurin kunnallishallinnon kehittä-

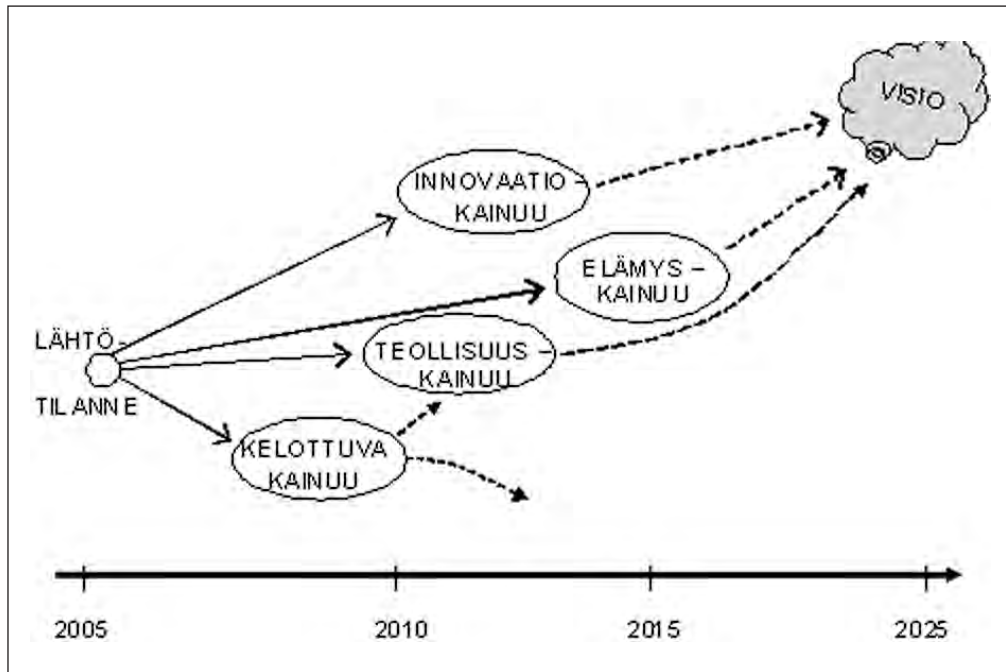
mishanke vuosikymmeniin, joten se herättää kansallista ja ehkä kansainvälistäkin kiinnostusta (Leskinen 2005).

Hallintokokeilulla saattaa olla myönteisiä vaikutuksia Kainuun väestönkehitykseen, mikäli kokeilun myötä saadaan aikaiseksi hyvin toimiva maakunta esimerkiksi palvelujen toimivuuden ja kustannusten osalta. Lisäksi, jos kokeilun myötä yritystoimintaan saadaan lisää positiivista ”virtaa”, maakuntaan saattaa syntyä lisää työpaikkoja ja tulomuuttajia. Tämän kehityksen kautta väestön väheneminen voi, jos ei pysähtyä niin ainakin hidastua. Kokeilu myös lisää Kainuun näkyvyyttä. Eräs paikallinen asiantuntija onkin todennut, että ”kainuulaisille on hopealautasella annettu mahdollisuus”.

Maakuntakokeilun käynnistysvaiheesta on tehty ulkoinen arviointi (Airaksinen et al. 2005). Arvioinnin mukaan kokeilun alkuvaihe on onnistunut varsin hyvin. Merkittävimmin kritiikkiä on saanut osakseen vain maakuntavaltuuston monimutkainen valintatapa. Myös peruskuntien päättäjät pitävät kokeilun käynnistymisvaihetta varsin onnistuneena. Käynnistysvaiheessa on luonnollista, että pysyviä tuloksia ei ole vielä saavutettu ja yleensä pinnalla on organisaation sisäinen muutosvastarinta. Varsinaiset tulokset eli vaikutukset asukkaiden kokemaan palvelutasoon ja palvelujen kustannustehokkuuteen järjestäjän kannalta saadaan muutaman lähivuoden aikana. Alkuvaihe on myös tältä osin ollut lupauksia antava.

Kainuun kehittäminen ja kehittyminen

Kainuun maakuntasuunnitelma on päivitetty vuoden 2005 aikana laajan suunnitteluprosessin avulla. Maakuntasuunnitelma on pitkän aikavälin strateginen suunnitelma ja tulevaisuuden luotaus alueen kehittämisen näkökulmasta. Päivittämisen yhteydessä valittiin neljä mahdollista skenaariovaihtoehtoa Kainuun tulevan kehityksen arvioinnille ja tavoiteasettelun pohjaksi (kuva 7). Mikäli mitään muutoksia nykyiseen kehityksensä ei tehtäisi, tuloksena olisi Kelottuva-Kainuu -tyyppinen vaihtoehto, mikä merkitsisi ikääntyvää ja muutotappiollista maakuntaa ja samalla se on kaikkien skenaariovaihtoehtojen uhakuva. Muina vaihtoehtoina nähtiin mm. Elämys-Kainuu, joka perustuisi hyvinvointi- ja elämyspalveluja tuottavalle innovatiiviselle palvelusektorille sekä Teollisuus-Kainuu, jolloin merkittävä osa maakunnan aluetaloudesta ja vientiä perustuisi ns. perinteisiin teollisuusaloihin (metsä-, kiskokalusto- sekä kivi- ja kaivosteollisuus). Maakunnan kehittämisstrategian lähtökohdaksi on valittu Innovaatio-Kainuu -skenaario, jossa Kainuu suuntautuu tulevaisuuden tekemiseen samansuuntaisesti kansallisten osaamis-, innovaatio- ja kehittämislinjausten kanssa tavoitellen kasvua kansainvälisiltä markkinoilta yhä enem-

Kuva 7. Kainuun maakuntasuunnitelmaprosessissa tarkastellut skenaariovaihtoehdot (Meristö & Kettunen 2005).

män osaamis pohjaisiin tuottein (Malinen 2006, 17–19; vrt. Kainuun maakunta-kuntayhtymä 2005b).

Kainuun vahvuus innovaatiotoiminnassa ei ole laajassa teknologisessa osaamisessa, vaan innovaatiotoiminnan ymmärtämisessä laaja-alaisempana. Teknologisia kärkiä innovaatiotoimintaan tarvitaan, jotta maakunta pystyy tuottamaan osaamista, joka luo alueelle vetovoimaa ja uskottavuutta verkostoiduttaessa yhteistyökumppaneiden kanssa. Innovaatio-Kainuu -vaihtoehdon toteutumisen menestystekijöinä pidetään mm. uusien markkinayhteyksien avaamista, jolla haetaan uutta kasvua sekä liittoutumista menestyvien brändien kanssa, koska omiin suuriin avauksiin ei ole voimavaroja. Lisäksi on tärkeää pitää kiinni ”Kainuussa olevista aarteista” (mm. luontoon sidotuista palveluista), joilla lievennetään riskejä ja luodaan kehityksen jatkumo.

Maakunnan kehittämisessä tärkeimpiä tekijöitä ovat mm. yhteistyö, verkostoituminen ja erikoistuminen. Kainuussa toimiikin jo poliksia ja osaamiskeskuksia, jotka samalla kuvaavat kunnittaista erikoistumiskehitystä. Teknologiaan painottuvat Kajaanin mittaustekniikan osaamiskeskus Measurepolis sekä Sotkamon liikunnan ja teknologian osaamiskeskittymä Snowpolis. Kuhmon Virtuosi on kamarimusiikin osaamiskeskus ja Woodpolis puolestaan on puualan yritysten liiketoiminnan kehittämistä. Ristijärven Seniorpolis on se-

niorialan osaamiskeskittymä, jonka mukaan ikääntyvä väestö nähdään haasteena ja voimavarana (vrt. Malinen 2006).

Varsin merkittävä osuus koko Kainuun alueen kehittämisessä on myös aktiivisella maaseudun kehittämistoiminnalla. Maaseutuväestön osuus maakunnan väestöstä on edelleen huomattava. Esimerkiksi maaseudun asukkaiden omaa aktiivisuutta korostava kylien kehittämistoiminta pitää kylätkin aktiivisina ja tietoisina nykyajan haasteista. Tällä on merkitystä myös maaseudun palvelujen säilymisen ja uudelleen organisoimisen näkökulmasta. Esimerkkinä luonnonvaroihin perustuvasta elinkeinotoiminnasta maakunnassa odotetaan positiivisena uutena avauksena Sotkamon Talvivaaraan tulevaa nikkeli-kaivosta ja sen mukanaan tuomaa merkittävää työpaikkalisäystä.

Yhtenä ongelmana alueeltaan laajassa, mutta harvaan asutussa maakunnassa on ollut tietoliikenteen kehittäminen, koska laajakaistayhteydet eivät ole ulottuneet maakunnan reuna-alueille. Se on konkreettisesti haitannut esimerkiksi yritystoimintaa, koska tietoliikenneyhteydet ovat olleet hitaiden modeemiyhteyksien varassa. Tämä ongelma on vaikeuttanut myös etätyöntekoa syrjäisemmillä alueilla. Asiaan on tulossa vuoden sisällä parannus, sillä Kainuussa on tehty sopimus koko maakunnan kattavasta laajakaistayhteyden rakentamisesta vuoden 2006 loppuun mennessä. Vaikka palvelut osin harvenisivat maakunnassa, niiden sähköinen saatavuus paranee.

Lopuksi

Tyhjeneekö Kainuu siis kokonaan väestöstä? Miksi eivät kaikki loputkin asukkaat muuttaisi pois ja sammuttaisi samalla maakunnan valoja lähtiessään? Toisaalta historiatietojen mukaan Kainuussa on asuttu jo viimeiset 10 000 vuotta.

Millaisena muuttokohteena Kainuuta pidetään? Maakuntaan on olemassa paluu- ja tulomuuttohalukkuutta, mutta suurimpana esteenä muutolle on ollut työpaikkojen puute (esim. Korhonen 1994). Toisaalta voidaan pohtia, millainen on laskevia trendejä esittelevien tilastojen ja diagrammien vaikutus potentiaaliin tulomuuttajiin. Työpaikan lisäksi muuttajilla on tulevaa asuin- ja elinympäristöään kohtaan muitakin vaatimuksia, esimerkiksi odotuksia tietynlaisesta palvelutasosta.

Miksi Kainuussa halutaan asua? Keväällä 2005 haastateltiin kansainvälisen hankkeen yhteydessä sellaisia paikallisia asiantuntijoita, joilla olisi ammattinsa ja osaamisensa puolesta kysyntää ympäri maata, mutta jotka ovat jääneet asumaan ja työskentelemään kotiseudulleen Kainuuseen (Aldea-Partanen et al. 2005). Haastateltavat haluavat pysyä omilla juurillaan ja olla kehittämässä koti-maakuntaansa. He arvostavat myös maaseutumaista asuinympäristöä, luontoa

ja usein siihen liittyviä harrastuksia sekä olemassa olevia ihmishdeverkostojaan. Maakunnan (väestöllisestä) pienuudesta koetaan siis olevan myös etua, koska ihmiset tuntevat toisensa ja heillä on näin hyvä pohja toimia ja työskennellä yhteistyössä keskenään.

Kainuu on tulevana vuosina suurten ja kiinnostavien haasteiden edessä.

Lähteet

- Airaksinen, Jenni, Anni Jäntti ja Arto Haveri (2005). Siniset ajatukset – sanoista tekoihin, Kainuun hallintokokeilun arviointi, ensimmäinen väliraportti. Tampereen yliopisto, Yhdyskuntatieteiden laitos. Sisäasiainministeriön julkaisuja 37/2005. 109 s.
- Aldea-Partanen, Andra, Jouni Ponnikas, Sirpa Korhonen & Heikki Keränen (2005). PALMA - Palvelut maasudulla ja syrjäisillä alueilla. Service Provision to Rural and Remote Areas. University of Oulu, REDEC Kajaani, Working Papers. Painossa.
- Kainuun maakunta -kuntayhtymä (2005a). Kuntayhtymän www-sivut (15.11.2005). <http://www.kainuu.fi>
- Kainuun maakunta -kuntayhtymä (2005b). Uusiutuva Kainuu – Kainuun maakuntasuunnitelma 2025.
- Kainuun Sanomat (2005). Kainuulaiset ovat Euroopan suurimpia optimisteja. Kainuun Sanomat 3.11.2005.
- Korhonen, Sirpa (1994). Paluumuuttohalukkuus Kainuuseen. Tutkimus Kainuusta 1982–90 muuttaneista henkilöistä. University of Oulu, Research Institute of Northern Finland, Research reports 120. 113 s.
- Korhonen, Sirpa, Heikki Keränen & Heimo Keränen (2002). Kainuun väestöennuste 1999–2020. Kainuun liitto, Julkaisu B:41. Kajaani.
- Leskinen, Hannu (2005). Experiment in Kainuu. <http://www.kainuu.fi>
- Malinen, Pentti (2006). Kainuun innovaatiojärjestelmän kehittäminen. Selvitys Kainuun maakuntasuunnitelman ja -ohjelman taustaksi. University of Oulu, REDEC Kajaani, Working Papers 54.
- Meristö, Tarja & Jyrki Kettunen (2005). Kainuun skenaariot. Loppuraportti 31.5.2005. 38 s.
- Tilastokeskus (2004). Väestöennuste 2004–2040.
- Tilastokeskus (2005). Statfin ja ALTIKA -tietokannat.
- Turpeinen, Oiva (1985). Kainuun historia II. Väestö ja talous 1721–1982. Kajaani.
- Työministeriö (2005). Työnvälitystilasto.

Joustavan elämäntavan paikka ja tila kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksessa

Petri Kahila ja Katja Rinne-Koski

Artikkeli perustuu Suomen Akatemian rahoittamaan Joustava elämäntapa ja kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus -tutkimushankkeeseen. Tutkimushanke toteutetaan yhteistyössä Helsingin ja Joensuun yliopiston kanssa.

Joustava elämäntapa on julkisuudessa esillä niin yleisessä kuin tieteellisessäkin puhunnassa. Joustavaan elämäntapaan viitataan keskusteltaessa maaseudun uusista asukkaista, vapaa-ajanasumisesta, kakkosasumisesta, maaseutuasumisen uusista muodoista jne. Yhtäläillä joustavalla elämäntavalla viitataan mahdollisuuksiin järjestää työntekoa uudella tavalla. Joustava elämäntapa merkitsee toiminnallisesti ajan ja paikan merkityksen ja niihin liittyvien sidosten muuttumista. Ratkaisevaksi tekijäksi esille nostetaan kaksi paikkaa tai useampi paikka, joiden ympärille joustavaa elämäntapaa ryhdytään rakentamaan. Keskeisenä tekijänä on kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus, joka ilmenee kahdena erilaisena ympäristönä, joiden ympärille joustavaa elämäntapaa rakennetaan. Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus ei kuitenkaan tässä tilanteessa ole mikään selviö, vaan henkilökohtaisiin preferensseihin perustuva tekijä. Ympäristöinen asumismahdollisuus sekä kaupunkimainen elämäntapa maaseudulla mainitaan joustavan elämäntavan keskeisiksi elementeiksi. Joustava elämäntapa voidaan luonnollisesti liittää moneen erilaiseen käyttäytymiseen. Se ei ole mikään itsestäänselvyys, joka ilmenee ainoastaan vapaa-ajanasumisen yhteydessä. Tässä yhteydessä termillä viitataan vapaa-ajanasumisen muutokseen ja uudenlaiseen merkitykseen.

Joustavaa elämäntapaa ei kuitenkaan voida määrittää näin yksinkertaisin perusteluin ja luonnehdinnoin. Joustavaa elämäntapaa on tarkasteltava painotetun omana kokonaisuutenaan. Artikkelissa tarkastelemme paikan ja tilan sekä niiden hyödyntämisen merkitystä joustavan elämäntavan muotoutumisessa. Emme niinkään kiinnitä huomiota yksilökeskeisiin ratkaisuihin ja niihin vaikuttaviin tekijöihin.

Määrittämisen vaikeus

Pyrkimykset käsitteellistää joustava elämäntapa eivät sovi perinteisesti muutto-liikettä ja vastakaupungistumista havainnollistaviin viitekehyksiin. Joustavan elämäntavan merkityksen kasvu on erillinen ja itsenäinen kokonaisuus maaseutualueiden nettomuuttoon, vastakaupungistumiseen ja myös vapaa-ajanasukaiden lisääntymiseen nähden. Joustavan elämäntavan lisääntyminen ei siten suoraan ole yhteydessä maaseudun muuttuvaan elinkeinorakenteeseen eikä myöskään muuttuviin vastakaupungistumisen taustalla vaikuttaviin tekijöihin.

Joustava elämäntapa on uusi vapaa-ajanasumisen muoto, joka on kehittynyt perinteisestä vapaa-ajanasumisesta itsenäiseksi maaseudun asumismuodoksi. Joustava elämäntapa ei kuitenkaan vielä ole täysin irtautunut kaikista liitoksistaan vapaa-ajanasumiseen, vaan ne ovat edelleenkin monin tavoin yhteydessä toisiinsa. Käytännön ongelmana on, että joustavaa elämäntapaa ei ole kyetty tai toisaalta pyritty määrittämään riittävän tarkasti. Sitä ei kyetä tunnistamaan erillaiseksi asumisen muodoksi vapaa-ajanasumiseen nähden. Ongelmana ei niinkään ole joustavan elämäntavan määrittäminen yhteiskunnalliseen tilaan ja kehitykseen nähden. Määrittämisen tulisi tapahtua myös ihmisten toimintaan liittyen. Ihmiset ovat henkilökohtaisesti tietoisia toiminnastaan ja identiteetistään, mutta heidän tunnistaminen joustavaa elämäntapaa viettäviksi voi olla vaikeaa. Keskeiseen asemaan joustavan elämäntavan määrittämisessä muotoutuu siten joustavaa elämäntapaa viettäviksi tunnistettujen ihmisten karaktääri, identiteetti ja elämäntapa suhteessa paikkaperusteisesti ympäröivään tilaan.

Joustava elämäntapa on ennen muuta sosiaalinen, taloudellinen ja rakennelma, joka muodostuu sosiokulttuurisista ja sosioekonomisista elementeistä. Joustavan elämäntavan perusteita ja siihen vaikuttavia tekijöitä ei siten kyetä tulkitsemaan vaivattomasti ja täsmällisesti. Käsitteenä joustava elämäntapa on väistämättä ehdollinen, ja se varioi ajassa ja tilassa suhteellistettuna ympäristöön nähden. Joustava elämäntapa on osaksi yksilöllinen ja osaksi sosiaalinen; yksilöllisessä mielessä se käsitteellistyy paikkaan ja sosiaalisessa tilaan. Ehtojen toteutuminen joustavan elämäntavan valinnassa liittyy luonnollisesti tarkoituksenmukaiseen ja keskeiseen hyödyn toteutumiseen.

Maaseudun muuttuminen

Maaseutualueet on pääsääntöisesti rinnastettu maaseutumaiseen idylliin, mutta nykyinen maaseutu tulkitaan eri tavoin eri ihmisten ja toimintojen kannalta (esim. Halfacree 1995; Jones 1995; Rosenqvist 2000). Käytännössä on mahdollista selittää maaseutua yhdenmukaisena alueena. Todellisuus on, että maaseutu ilmenee nykyisin erilaisten tilojen moninaisuutena ja että maaseutumaisuus tulkitaan aiempaa enemmän asumiseen liittyvien valintojen ja preferenssien pe-

rusteella. Maaseudusta on tullut yhä suuremmalle joukolle ihmisiä henkilökohtaiseen mieltymykseen perustuva asuinpaikka, joka määrittyy elämäntapaan pohjautuvin perustein, kuten esimerkiksi ympäristön laatu ja virkistysalueet (esim. Cloke, Milbourne & Thomas 1997). Perinteinen liitos työn ja kodin välillä maaseudulla muuttuu ja samalla muuttuu vuorovaikutus kaupunkimaisen ja maaseutumaisen tilan välillä. Tämä kehityskulku johtaa maaseudun tilan ja rakenteiden muutokseen. (Liepins 2000). Asumiseen ja elämäntapaan liittyvät valinnat ovat yhteydessä laajempiin maaseudun rakenteellisiin muutoksiin.

Maaseudun muutos on johtanut monimuotoiseen maaseutuun ja samalla lisännyt maaseudun tilan kysyntää. Voidaan sanoa, että maaseudun tilan arvostuksen kasvu tapahtui 1990-luvulla useimmissa Euroopan maissa; tämä on johtanut maaseudun erilaistumiseen ja sen merkityksen uudelleenarviointiin (esim. Halliday & Coombes 1995). Kaupungin ja maaseudun välinen muuttoliike on tuonut maaseudulle ihmisiä, mikä on synnyttänyt maaseudulle uusia sosiaalisia, taloudellisia ja myös poliittisia asetelmia ja aktiviteetteja. Monissa tapauksissa nämä muutokset ovat liitoksissa maaseutumaisen ja maaseutumaisen elämäntavan uudelleen ilmentymiseen. (Murdoch & Marsden 1994; Marsden 1999; Tonts & Grieve 2002.) Maaseudun kuluttaminen muodostaa uusia asukasryhmiä sekä muuttaa ja erilaistaa maaseudun elämäntapoja. Maaseutua hyödynnetään ja tuotetaan sosiaalisena ja kulttuurisena rakennelmana mobilisoidulla ja kuluttamalla maaseudun tilaa, minkä ymmärretään perustuvan erityisesti ympäristöllisiin arvoihin ja maaseudun suhteellisen pysyviin yhteisöihin (esim. Ray 2002; Tonts & Grieve 2002). Maaseutu ymmärretään samalla sekä erillisenä että yhteisenä asiana.

Maaseudun mieltäminen uudenaikaisena tilana on tulosta kaupungin ja maaseudun taloudellisesta ja kulttuurisesta uudelleen muotoutumisesta ja nimenomaan mieltämisestä. Kirjaimellisesti tämä tarkoittaa ihmisten elämäntilanteiden ja elämäntyylin muuttumista aiempaa liikkuvammaksi, ajalliset ja paikalliset kahleet ovat murtuneet. Erilaiset riippuvuudet eivät kahlitse ihmisiä, kuten aiemmin. Ympäristön muutosta voidaan selittää erilaisten muuttujien perusteella. Muutosten voidaan tulkita perustuvan mm. seuraaviin tekijöihin. Ensinnäkin taloudelliset tekijät ovat vahvistaneet pohjaa siten, että erilaiset elämäntavat ovat ylipäättään mahdollisia sekä kaupungeissa ja maaseudulla. Toiseksi alueelliset ja erilaiset rakenteelliset tekijät ovat muuttaneet ihmisten toimintoja aiempaa paikasta riippumattommiksi. Maaseudulla on tarjolla aiempaa enemmän erilaisia toimintoja, jotka tyydyttävät myös kaupunkilaisten erilaisia vaatimuksia. Kolmanneksi kaupunkilaisten mieltymykset kohtaavat maaseudun aiempaa voimakkaammin myös taloudellisessa mielessä. Maaseudun palveluvarustus voi periaatteessa tyydyttää kaupunkilaisten monipuolisia vaatimuksia. Neljänneksi erilaiset julkiset toimenpiteet vahvistavat aiempaa enemmän politiikoita,

jotka kohdistuvat kaupunkilaisten toimintojen ja palvelujen vahvistamiseen maaseutualueilla. Viidenneksi erilaiset uudet teknologiset sovellukset mahdollistavat kaupunkimaisen elämäntavan viettämisen maaseudulla. (Kahila & Rinne-Koski 2005.)

Maaseutu on muuttunut niin Suomessa kuin muissakin Euroopan maissa perinteisestä maatalouteen perustuvista elinkeinoista monimuotoiseksi maaseuduksi (esim. Oksa 1995; Gray 2000). Maaseudun muutos ilmenee maaseutuväestön ja paikallisten verkostojen erilaistumisena, minkä seurauksena myös erilainen maaseutuun kohdistuva kysyntä muuttuu. Maaseudun tilan ja rakenteiden uudellinen rakentuminen asettaa paikallisyhteisöjen sosiaaliseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen perustaan paineita, joiden seurauksena voi esiintyä vastakkainasettelua paikallisten asukkaiden ja kaupunkilaisten välillä (Ryan 2002).

Maaseudun väestökehitys

Joustavaan elämäntapaan vaikuttaa myös väestökehityksessä tapahtuvat muutokset. Keskeisinä tekijöinä ovat paluumuutto kaupungeista maaseudulle tai elämäntapaan liittyvä muuttoliike maaseudulle. Huomio kiinnittyy myös maaseudun kaupungistumiseen. Kysymyksessä on tällöin vastakaupungistumisen periaatteiden mukainen asutuksen muuttuminen maaseudulla.

Yleistä muuttoliikettä Euroopan eri maissa on luonnehtinut voimakas väestön keskittyminen laajeneville keskusalueille. Maaseutualueilta erityisesti nuoret ja naiset ovat muuttaneet työn perässä suurimpiin keskuksiin ja samalla maaseudun ikärakenne on vinoutunut iäkkäiden määrän noustessa. (Nivalainen & Haapanen 2002.) Muuttoliikkeen laukaisijana on ollut perinteisen maatalouden työvoimatarpeen vähentyminen ja maaseudun elinkeinorakenteessa tapahtuneet muutokset. Kielteiseen suuntaan muuttuneet olosuhteet muodostavat itse itsään vahvistavan kehityskierteen. Maaseutualueet eivät kykene houkuttelemaan uusia asukkaita palvelujen ja työpaikkojen vähetessä. Kaupunkikeskukset taas vahvistuvat ja ovat vetovoimatekijöitä muuttoliikkeen kehityksessä.

Muuttoliikkeen aiheuttamat ongelmat ovat toisaalta kahtalaisia. Väestöä luovuttavilla maaseutualueilla asukasluvun pienentyminen ja ikärakenteen vinoutuminen aiheuttaa kasvavia paineita palvelurakenteen ja infrastruktuurin ylläpitoon. Kasvukeskuksissa väestön keskittymisestä seuraa asumiskustannusten nousua, suurempaa liikennettä ja saastetta. Käytännössä ihmisten elämänlaatu heikkenee muuttovoittoalueilla. Toisaalta erilaisten palvelujen läheisyys voi nostaa elämänlaatua, jos sitä ei ymmärretä ainoastaan luonnonläheisyyden tavoitteluksi.

Tavallisesti lähtömuuttoa pidetään pelkästään negatiivisena väestöä luovuttavalle alueelle. Kuitenkin näille alueille suuntautuu myös muuttoa kaupungeis-

ta käsin. Pääsääntöisesti vanhemmat ja vähemmät koulutetut henkilöt muuttavat maaseudulle paikkakunnille, jolta he ovat kotoisin. (Pekkala 2003.) Muuttoliikettä maaseudulle pidetään joka tapauksessa tärkeänä maaseudun elinvoimaisuudelle. Kauhasen ja Tervon (2002) mukaan maalle muuttavat ovat useimmiten eläkkeellä tai eläköitymässä olevia henkilöitä sekä lapsiperheitä. Eläkkeellä olevat muuttavat yleensä kauemmaksi kaupungeista ja lapsiperheet taas kaupunginläheiselle maaseudulle. Samalla lähtömuutto maaseudulta tulee kiihtymään nykyisestäänkin. Samanaikaisesti kuitenkin maaseutuun kohdistuu uudenlaista kysyntää, jota edustavat mm. vapaa-ajanasukkaat ja iäkkäämmät kaupunkilaiset henkilöt.

Muuttoliikettä kaupungeista maaseudulle on usein kuvattu vastakaupungistumisen käsitteellä, jolla laajemmin viitataan maaseudun elämän kaupunkimaisuuteen. Vastakaupungistuminen ei ainoastaan merkitse maaseudun elpymistä, vaan asuinolosuhteiden ja osaksi elinkeinojenkin muuttumista. Vastakaupungistumisen perusteella voidaan kuitenkin käsitellä muuttoliikettä ja tehdä sen perusteella joitakin johtopäätöksiä, jotka liittyvät joustavan elämäntavan muotoutumiseen. Champion (1998) ja Mitchell (2004) ovat tarkastelleet vastakaupungistumisen käsitettä ja tulkinneet sen sisältöä kolmen kohdan mukaisesti. Ensinnäkin vastakaupungistuminen esiintyy kaupungistumisen vastavoimana. Toiseksi vastakaupungistumista ei voida selittää yksinkertaisin mallein ja menetelmin, sillä kysymyksessä on moninainen ja monivaikutteinen prosessi. Se esiintyy kullakin alueella erilaisella tavalla riippuen ihmisistä ja alueen ominaisuuksista. Kolmanneksi käytännössä vastakaupungistumista kuvataan kaupunkilähtöiseksi, siksi sen perusteella ei voida selittää maaseudulla tapahtuvia väestöllisiä muutoksia.

Muuttoliikkeen kolme peruselementtiä ovat kaupunki-maaseutu, maaseutu-kaupunki ja maaseutu-maaseutu muuttosuunnat. Maaseutu-kaupunki muuttosuunta on saanut merkittävimmin huomiota, mutta viime aikoina kaupunki-maaseutu asetelma on enemmässä määrin saanut huomiota osakseen. Vastakaupungistumisen tendenssit osoittavat monessa maassa tehdyissä tutkimuksissa samaan suuntaan (Stockdale, Findlay & Short 2000.) Tämä osoittaa, että täydentävyys kaupungin ja maaseudun välillä on monessa tapauksessa yhtäläinen suhteessa kulutustottumuksiin, kulttuuriin, asuinpaikkaan ja elämän tyyliin (Kahila & Rinne-Koski 2005). Toisaalta vastakaupungistumisella on Suomessa vähäisempi merkitys maan hajaantuneesta asumisrakenteesta johtuen.

Vaikka joustava elämäntapa ei suoraan vastaakaan vastakaupungistumisen perusteita, voidaan sen pohjalta johtaa tiettyjä periaatteita, jotka liittyvät olennaisesti joustavan elämäntavan muotoutumiseen. Vastakaupungistumisen periaatteiden mukaisesti maaseudusta on tullut ihmisille tietoisesti valittu asuinpaikka. Valinta perustuu uuteen elämän tyyliin, lisääntyneisiin virkistysmah-

dollisuuksiin, luonnonrauhaan jne. Molempien kohdalla on kysymys monien tekijöiden kimpusta, jotka eivät välttämättä suoraan ole tekemisissä toistensa kanssa. Joustavan elämäntavan kohdalla monipuolisten ja vaihtelevien tekijöiden kirjo on vastakaupungistumista merkittävämpi tekijä.

Maaseudun tilan muuttuminen

Maaseudun tilassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat mielikuviin ja käsityksiin maaseudusta. Lisääntynyt hyvinvointi ja kasvanut liikkuminen on kyseenalaistanut kaupungin ja maaseudun vastakkainasettelun. Tästä huolimatta ihmiset pitävät yleisesti kaupunkia ja maaseutua erilaisina ympäristöinä; maaseutu on vastakohta kaupunkien kiireiselle elämäntavalle ja edustaa luonnonläheistä hiljaisuutta ja rauhallisuutta (Heins 2004.) Ympäristöllisten arvojen lisäksi maaseutu edustaa lähemmin kaupunkilaisille vaihtoehtoista asuinalueita ja erilaista elämäntapaa, joka täydentää kaupunkilaista elämäntapaa. Tämän perusteella keskeistä on kyetä hyödyntämään molempien ympäristöjen parhaita puolia toisiaan täydentäen. Maaseudun ja kaupunkimaisen elämäntavan sekoittaminen luo uuden elämäntavan, joka muuttaa maaseudusta ja kaupungista vallalla olevia mielikuvia ja käsityksiä.

Voidaan ajatella, että maaseudun tilat ja rakenteet ovat suorassa yhteydessä vallitsevien mielikuvien ja käsitysten lisäksi myös maaseudun ja kaupungin väliseen muuttoliikkeeseen. Tästä juontuen erilaiset mielikuvat ja käsitykset korreloivat ihmisten käyttäytymisen kanssa, ja ihmiset käyttäytyvät niiden, eivätkä todellisen tilanteen perusteella. Tämä oletamus muodostaa yhden perustan joustavan elämäntavan todentumiselle. Mielitymykset ja käsitykset maaseudusta perustuvat arkipäiväisiin kohtaamisiin ja tulkintoihin, jotka toimivat taustana käyttäytymiselle maaseudun tilassa sen rakenteiden mukaisesti.

Maaseudusta syntyvät mielitymykset ja käsitykset riippuvat erilaisista tekijöistä. Taustalla vaikuttavia seikkoja yleensä ovat esimerkiksi ikä, koulutus, syntymäpaikka, sukupuoli tai sosio-ekonominen asema. Iän mukaisesti tarkasteltuna vanhemmilla on yleensä nuorempia myönteisempi käsitys maaseudusta, ja maaseudulla syntyneet suosivat luonnollisesti maaseutua kaupungeissa syntyneisiin nähden. Joustavan elämäntavan taustalla ei vaikuta niinkään mikään yksittäinen tekijä, vaan kysymykseen tulee erilaisten tekijöiden yhdistelmä. Lähinnä kysymykseen tulee tietty, yksilökohtainen elämäntilanne, joka mahdollistaa joustavan elämäntavan viettämisen. Tämän perusteella mielikuva ja käsitys maaseudusta muuttuvat eri elämänvaiheissa ja -tilanteissa.

Erilaisten valittujen elämäntapojen jäsentymistä voidaan lähestyä tiettyjen perustekijöiden pohjalta. Kysymyksessä voi olla liikkuva ja paikasta irti oleva elämäntapa. Periaatteessa käytössä voi olla yksi kiinnepistekin, mutta sen mer-

kitys ei ole ratkaiseva. Paikka vaihtuu koko ajan ja sen mukana eri paikoista saadut kokemuksetkin. Toisaalta suhtautuminen paikkaan voi perustua kiintymykseen, jonka seurauksena eri paikkojen välillä liikkuminen on rajoitettua. Paikkaan liittyä halu viettää aikaa rauhassa, irti arjesta.

Maaseutu hahmottuu siten tilana eriaikoina eritavoin eri ryhmille, minkä seurauksena on erilaisten mieltymysten ja käsitysten syntyminen maaseudusta. Maaseutumaisuus todentuu siten sosiaalisena rakennelmana, joka perustuu tiettyihin sosio-ekonomisiin ja kulttuurisiin yksilöön liittyviin arvoihin ja arvostuksiin. (Frouws 1998). Yleisesti elämäntapaan liitetään aiempaa useammin kasvanut mahdollisuus valita henkilökohtaisesti aika, tapa, paikka ja tila, joiden ympärille elämä rakennetaan. Tästä on muodostunut useammalle henkilölle erilaisin valinnoin tavoiteltava ihannekuva. Sen toteutumisen taustalla vaikuttavat kulutustottumukset, asumispreferenssit ja ajankäyttö. Asuinpaikan valintatilanteessa tällä on merkittävä vaikutus lopulliseen päätökseen. Keskeisenä vaikutustekijänä eivät siten ole ainoastaan yksittäiset tekijät, vaan kysymyksessä on aina laajempi erilaisten muuttujien joukko.

Maaseudun ja kaupungin välinen vuorovaikutus ilmenee tällä hetkellä monipuolisempana kuin koskaan. Asetelma ei enää ole yksiselitteinen ja yksisuuntainen, vaan moniselitteinen ja kahdensuuntainen. Maaseudun ja kaupunkien välillä on aina ollut vuorovaikutusta, mutta mekanismit ovat olleet johdonmukaisia ja kahtiajako maaseudun ja kaupunkien välillä on ollut selvä. Nytemmin maaseudun ja kaupungin välinen vuorovaikutusta luonnehtivat erilaiset voimistuvat elementit, kuten esimerkiksi tieto- ja viestintäteknologian kehittyminen. Vuorovaikutusmekanismit sisältävät erilaisia yksilö-, paikka- ja tilasidonnaisia tekijöitä, jotka pohjautuvat erilaisiin mieltymyksiin ja käsityksiin maaseudusta. Maaseudun tilaan vaikuttava ja sitä muokkaava vuorovaikutus kehittyy kehämäiseksi, jossa kaupunkimaisuus muokkaa maaseutua ja muodostaa uudenlaisen tilan. Tästä tilasta syntyy taas uusia mieltymyksiä ja käsityksiä, joiden perusteella muodostetaan uusi kuva maaseudusta. Vuorovaikutuksesta syntyy jatkuva kehä, jossa ei maaseutu eikä kaupunki ole enää vakioita.

Ihanteena kaupungin ja maaseudun välillä voidaan pitää halua hallita henkilökohtaista tilaa. Elämäntapojen kannalta tämä tarkoittaa mahdollisuutta toimia erilaisessa ympäristössä omien mieltymysten mukaisesti. Keskeisenä seikkana on riippumattomuus niin ajasta kuin paikastakin. Vapaa-ajanasunnolla vietetty aika on useimmiten riippuvainen loma-ajasta, joten täydellistä riippumattomuutta ajasta ei ole syntynyt. Paikkaan ollaan varsin vahvasti sitoutuneita, mutta oloa ei haluta liikaa arkipäiväistä, jolloin sitoutuminen tilaan kasvaisi. Oleskelua ei haluta urbanisoida vapaa-ajanasunnolla. Kysymyksessä on maaseudun ja kaupungin arvottaminen toistensa vastakohtina, jolloin ne täydentävät toisiinsa suoran eri päissä.

Joustava elämäntavan paikka ja tila

Muuttoon kaupungista maaseudulle liitetään usein tavoite parantaa omaa elämänlaatua. Taustalla vaikuttavat mieltymykset ja käsitykset maaseudusta kaupunkia parempana asuinpaikkana. Tällöin ei kuitenkaan yleisesti haluta luopua kaupunkimaisesta elämäntavasta täysin, vaan pyritään yhdistämään maaseutumainen asuminen ja kaupunkimainen elämäntapa. Toisaalta niitä voidaan pitää toistensa täydellisinä vastakohtina, jolloin ne näyttäisivät toisaalta sen vuoksi täydentävän toisiaan mahdollisimman hyvin. Maaseudulta ei tällaisessa tilanteessa haeta muuta kuin rauhaa ja luonnonläheisyyttä, ei mitään kaupunkimaisia palveluja tai kaupunkiin liittyviä aktiviteetteja. Maaseudulla ei eletä arkea, vaan vietetään vapaa-aikaa, jolloin kysymyksessä on vapaa-ajanasuminen. Kaupunkimaisen elämäntavan jatkaminen maaseudulla liittyy arkipäivän viettoon; kysymyksessä on arkipäivän joustavasta vietosta kahdessa erilaisessa ympäristössä.

Vapaa-ajanasukkaiden ja joustavaa elämäntapaa viettävien välinen yhtäläisyys on paikka, joka jäsentää vapaa-ajanasukkaiden ja joustavaa elämäntapaa viettävien olemassaoloa. Paikan merkityksen synnyn taustalla on yksilökohtainen kokemus, joka perustuu paikallisuuteen ja paikalliskulttuuriin liittyviin mieltymiin ja niiden antamiin merkityksiin. Tämän lisäksi paikkaan liittyvät olennaisesti luonnonolosuhteet sekä konkreettiseen toimintaan kytkeytyvät merkitykset. Paikan merkitys voidaan edellisen perusteella jakaa kahteen erilaiseen kokonaisuuteen, eli käsitykseen luonnon ja ympäristön merkityksestä ja konkreettisesta toiminnasta. Paikka sitoo ihmisiä tiettyyn sijaintiin, mutta joustavaa elämäntapaa tarkastellessa paikan merkitys on laajempi kuin maantieteellinen sijainti.

Molempien käsitysten taustalla vaikuttaa siten erityisesti kokemus paikan merkityksestä henkilökohtaiselle toiminnalle. Toisaalta paikan merkitys ei määrity ainoastaan kokemuksen perusteella, vaan kokemusten sisällön ja laadun määrää paikka, esimerkiksi vapaa-ajanasunto. Tietyissä paikassa oleminen ja asuminen eivät siten ole sattumanvarainen piirre, sillä se liittyy merkittävästi käyttäytymiseen ja ihmisten tekemiin valintoihin. Käyttäytyminen tietyissä paikassa perustuu siten paikan yhdistettävyyden tunnistamiseen paikalliseen ja laajempaan kontekstiin. Paikallisen tason merkitys vapaa-ajanasukkaiden toiminnan perusteena on joustavaa elämäntapaa viettäviä vahvempi, joiden toimintaa, yhteiskunnallisia suhteita ja asioiden tärkeysjärjestystä määrittävät ulkopuoliset tekijät. Paikan yksilölliset tulkinnat ja merkitykset vapaa-ajanasukkaiden ja joustavaa elämäntapaa viettävien välillä eriytyvät ja paikkojen pysyväisyystulkinta muuttuu nimenomaan joustavaa elämäntapaa viettävillä henkilöillä.

Paikan merkitys vapaa-ajanasukkaille ja joustavaa elämäntapaa viettävälle on lähtökohdiltaan rinnakkainen, mutta sen konkretisoitumisessa paikan merki-

tys eriytyy. Vapaa-ajanasukkaiden ja joustavaa elämäntapaa viettävien välistä eroa paikan mieltämisessä voidaan tulkita kahdella eri tasolla:

- Perustasolla paikan merkityksen haltuunotto on sekä vapaa-ajanasukkailla että joustavaa elämäntapaa viettävillä yhtenevä. Periaatteessa paikka on konkreettisesti merkityksessä molemmille oman maisemansa ja niihin liittyvien mielikuvien ja tunteiden rakennelma. Paikassa oleminen on yksi tärkein ja näkyvin tekijä.
- Toisella tasolla paikan merkitys pysyy perusteiltaan samanlaisena, mutta eriytyy joustavaa elämäntapaa viettävien kohdalla käytäntölähtöiseksi. Paikka ei enää yhdisty puhtaasti sen konkreettiseen merkitykseen, vaan se on paremminkin väline, jonka pohjalta syntyy uusi asenne ja suhde paikkaan nähden.

Perustasolla paikan tulkinnalla on yksisuuntainen luonne, eli suhtautumiseen eivät vaikuta ulkopuoliset vaikutustekijät. Tulkinnan perusteena on yksistään paikan merkitys, jolloin suhde paikkaan on henkilökohtainen tietoisuuteen liittyvä tekijä. Toisella tasolla paikka välineellistetään ja suhtautuminen paikkaan muuttuu painotetummin tarkoituksenhakuiseksi, mikä liittyy henkilökohtaisten preferenssien tai elämäntavan muuttumiseen paikkaan nähden. Paikan luonne tulee pysyvämmäksi, kun se suhteutetaan odotettuun ja yksilön preferenssejä heijastavaan paikkahyötyyn. Paikan hyödyntäminen pysyvämpänä asuinpaikkana voidaan nähdä yksilöllisesti rationaalisenä tapahtumana, jossa henkilökohtainen hyöty arvioidaan ja pyritään hyödyn maksimointiin.

Vapaa-ajanasukkaiden ja joustavaa elämäntapaa viettävien tekemät valinnat ovat hyvin pitkälle yhdensuuntaisia ja varsinaisia suoria, ehdottomia erottavia tekijöitä ei näiden kahden ryhmän välille voida asettaa. Tehdyt ratkaisut ovat luonnollisesti selvimmin riippuvaisia paikan ulkopuolisista tekijöistä, joiden suhteen paikan merkitystä arvioidaan. Joustavaa elämäntapaa viettävien tekemisissä valinnoissa korostuu tarkoituksenmukaisuus vapaa-ajanasukkaisiin nähden; paikan on yksinkertaisesti sovelluttava joustavaa elämäntapaa viettävien uudenlaiseen elämäntapaan. Joustavaa elämäntapaa viettävien tekemään alkuperäiseen paikan valintaan vaikuttaneet tekijät eivät kuitenkaan ole hävinneet tai lakanneet olemasta tähdellisiä, vaan ne ovat ainoastaan muuttuneet ja saaneet uudenlaisia painotuksia.

Joustavaa elämäntapaa kuvaa tilojen ja toimintojen avoimuus suhteessa vapaa-ajanasumiseen, jota symboloi paremminkin tilojen yksityisyys. Vapaa-ajanasukaille voi toiminnan ehtona pitää tapaa ja halukkuutta eriytyä yhteisöistä omiin saarekkeisiinsa. Joustava elämäntapa määrittäyty siten korostetummin paikkojen ulkopuoliseen tilaan nähden ja vapaa-ajanasuminen paikkaan nähden. Joustavan elämäntavan ja vapaa-ajanasukkaan keskinäinen ero tilaan näh-

den ei kuitenkaan ole itsestään selvyys, vaan tulkinnallisesti abstraktinen. Käsitteellisenä haasteena onkin ymmärtää joustavan elämäntavan ja vapaa-ajanasukkaiden paikkaan liittyvä, yksilöllinen, eri elementtien rakenteisiin ja ulottuvuuksiin perustuva, suhde tilaan. Joustavan elämäntavan ja vapaa-ajanasukkaiden tilasuhteen erilaisuutta ja kehittymistä selittävät tulkinnat havainnollistavat parhaimmillaankin todellisuutta vain osin. Niitä voidaankin käytännössä tarkastella osateorioina tai -malleina, joiden tulkinnassa voidaan ottaa huomioon vain osa joustavaa elämäntapaan ja vapaa-ajanasukkaisiin vaikuttavista tekijöistä.

Lopuksi

Joustava elämäntapa on uudenlainen näkökulma vapaa-ajanasumiseen. Joustavan elämäntavan kannalta merkityksellisimpänä kysymyksenä voidaan pitää sen suhdetta tilaan. Käytännössä maaseutumaisuus ei tarjoa perusteita joustavaan elämäntapaan, vaan pohjana on monipuolinen yhdistelmä sosiaalisia ja taloudellisia tekijöitä. Ihmisten toimiminen monessa erilaisessa ympäristössä samanaikaisesti rikkoo perinteisiä siteitä paikkaan.

Joustavaa elämäntapaa viettävien ja vapaa-ajanasukkaiden aktiviteettien suhde tiettyihin tilaan liittyviin toimintoihin on periaatteessa samansuuntainen. Suhde kuitenkin eriytyy ja erilaistuu toimintojen ja aktiviteettien välisen vuorovaikutuksen kasvaessa ja monipuolistuessa. Tilaan liittyvien toimintojen ja palvelujen kannalta molempien ryhmien vaikutus on siis kasvattava. Toimintojen ja palvelujen täydentävyyden ja pysymisen kannalta ratkaisevassa asemassa on joustavaa elämäntapaa viettävien henkilöiden kysynnän synnyttämä tarve, jonka seurauksena tiettyjen tilaan liittyvien toimintojen välinen suhde muuttuu. Ensinnäkin yksittäiset toiminnot tarvitsevat toimiakseen muita toimintoja ja niiden tuottamia hyödykkeitä ja palveluita, ja toiseksi toiminnot, yhdessä muiden toimintojen kanssa, tarjoavat täydellisemmän valikoiman hyödykkeitä ja palveluita. Joustavalla elämäntavalla on täten huomattavasti vapaa-ajanasumista merkittävämpi kerrannaisvaikutus ympäristöön.

Vapaa-ajanasuminen on kasvanut Suomessa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana merkittävästi. Vapaa-ajanasunnoilla vietetään aiempaa enemmän aikaa ja ne varustellaan aiempaa useammin ympärivuotisiksi. Kulttuuri on muuttanut vapaa-ajanasumisen pysyvämmäksi, mutta ei välttämättä joustavaksi. Ympärivuotisuudesta huolimatta vapaa-ajanasuminen liittyy selvästi vapaa-aikaan, eikä niinkään arkipäiväiseen elämään.

Miksi puhua joustavasta elämäntavasta vapaa-ajanasumisen ja kakkosasumisen käsitteiden rinnalla? Joustava elämäntapa voidaan tiettyssä mielessä rinnastaa kakkosasumiseen, mutta keskeisimpänä erona voidaan nähdä joustavan

elämäntavan korostavan kaupunkimaisuutta maaseudulla. Toisaalta kakkosasumisen voidaan tulkita viittaavan toiseen paikkaan, jolla on erilainen merkitys kuin ensimmäisellä. Joustavan elämäntavan periaatteena on, että ei ole olemassa kakkosasuntoa, vaan kaksi yhtä tärkeää paikkaa. Molemmissa paikoissa vietetään arkielämää, joka on paikasta riippumatonta. Joustavan elämäntavan näkökulma korostaa nimenomaan yksilöperusteisia näkökulmia. Ihmiset elävät normaalisti jäsentyneessä ympäristössä, jonka pohjalta valinta tehdään. Tehty valinta joustavasta elämäntavasta ei ole satunnaista, vaan se on tietoinen päätös.

Lähteet

- Champion A. (1998). Studying counterurbanisation and the rural population turnaround. In Boyle, Paul & Keith Halfacree, (eds.): *Migration into rural areas: theories and issues*, London, J. Wiley, p. 21–40.
- Cloke, Paul, Paul Milbourne, & Chris Thomas (1997). Living lives in different ways? Deprivation, marginalization and changing lifestyles in rural England. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22, 210–231.
- Frouws, Jaap (1998). The Contested Redefinition of the Countryside. An Analysis of Rural Discourses in the Netherlands. *Sociologia Ruralis* 38: 1, 54–68.
- Gray John (2000). The Common Agricultural Policy and the re-invention of the rural in the European Community, *Sociologia Ruralis*, 40, 30–52.
- Halfacree, Keith (1995). Talking about rurality: social representations of the rural as expressed by residents of six English parishes. *Journal of Rural Studies* 11: 1, 1–20.
- Halliday, Joyce & Mike Coombes (1995). In search of counterurbanisation: some evidence from Devon on the relationship between patterns of migration and motivation. *Journal of Rural Studies* 11 (4), 433–446.
- Heins, Saskia (2004). Rural living in city and countryside: Demand and supply in the Netherlands. *Journal of Housing and the Built Environment*, 19, 391–408.
- Jones, Owain (1995). Lay discourses of the rural: developments and implications for rural studies. *Journal of Rural Studies* 11 (1), 35–49.
- Kahila, Petri & Katja Rinne-Koski (2005). Introducing The Concept of Flexible Lifestyle: Framework and Theoretical Background. In Zawalinska, Katarzyna (eds.): *Rural Development in the Enlarged European Union*. Institute of Rural and Agricultural Development Polish Academy of Sciences, Warsaw, 295–307.
- Kauhanen, Merja & Hannu Tervo (2002). Who Moves to Depressed Regions? An Analysis of Migration Streams in Finland in the 1990s. *International Regional Science Review*, Vol. 25, No. 2, 200–218.
- Liepins, Ruth (2000). Exploring rurality through ‘community’: discourses, practices and spaces shaping Australian and New Zealand rural ‘communities’. *Journal of Rural Studies*, 16, 325–341.

- Marsden, Terry (1999). Rural Futures: The Consumption Countryside and its Regulation. *Sociologia Ruralis* Vol. 39, No 4, 1999, 501–520.
- Mitchell, C. J. A. (2004). Making sense of counterurbanisation. *Journal of Rural Studies* 20, 15–34.
- Murdoch, Jonathan & Terry Marsden (1994). Reconstituting rurality: class, community and power in the development process, UCL Press, London.
- Nivalainen, Satu & Mika Haapanen (2002). Ikääntyvä ja keskittyvä Suomi: kaupunkien, maaseudun ja vuorovaikutusalueiden väestökehitys 1975–2030. Aluekeskus- ja kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/02.
- Oksa, Jukka (1995). Are leaping frogs freezing? Rural peripheries in competition. In Eskelinen, H. & F. Snickars (eds.) *Competitive European Peripheries*. Springer-Verlag, Berlin, 183–203.
- Pekkala, Sari (2003). Migration flows in Finland: Regional differences in migration determinants and migrant types. *International Regional Science Review*, Vol. 26, No. 4, 466–482.
- Ray, Christopher (2002). A mode of production for fragile rural economies: the territorial accumulation forms of capital. *Journal of Rural Studies* 18, 225–231.
- Rosenqvist, Olli (2000). Hegemoninen kamppailu maaseudusta. *Maaseudun uusi aika* 8: 3, 8–21.
- Ryan, Robert L. (2002). Preserving rural character in New England: local residents' perceptions of alternative residential development. *Landscape and Urban Planning* 61, 19–35.
- Stockdale, Aileen, Allan Findlay & David Short (2000). The Repopulation of Rural Scotland: Opportunity and Threat. *Journal of Rural Studies* 16, 243–257.
- Tonts, Matthew & Shane Greive (2002). Commodification and Creative Destruction in the Australian Rural Landscape: The Case of Bridgetown, Western Australia. *Australian Geographical Studies* 40 (1), 58–70.

Kasvaako työvoimatarve? – Vastaako maahanmuuttopolitiikka?

Arno Tanner

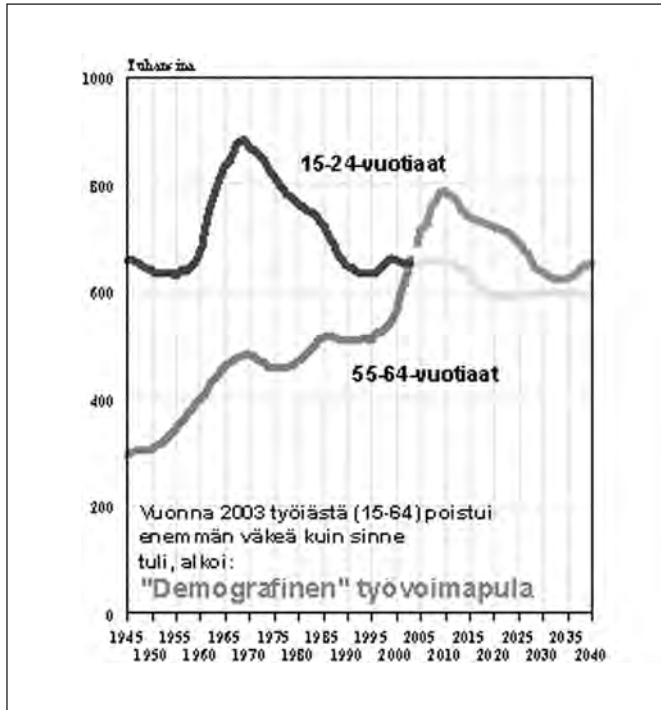
Vuoteen 2002 asti Suomen ikärakenne suosi työvoiman tarjontaa. Työikään tuli enemmän väkeä kuin sieltä poistui. Tilastokeskuksen kehityspäällikkö Mauri Niemisen mukaan vuonna 2003 tapahtui käänne, jossa eläkeikää lähestyvät ikäluokat olivat ensimmäistä kertaa suuremmat kuin työikään tulevat ikäluokat (ks. kuva 1). Alkoi niin sanottu demografinen työvoimapula. Sitä näyttäisi väestöennusteen mukaan jatkuvan ainakin vuoteen 2040 ja varmasti myös sen jälkeen.

Demografisella työvoimapulalla tarkoitetaan väestön ikärakenteen muutosta siten, että työelämään tulevat ikäluokat ovat pienempiä kuin sieltä eläkkeelle siirtyvät ikäluokat. Tällöin yhä pienenevät ikäluokat ovat osaltaan vastuussa yhä suurempien ikäluokkien eläke-, terveydenhuolto- ja vanhushuoltomenoista. Huoltosuhde heikkenee (ks. kuva 2). Epäedullisin huoltosuhde vuonna 2030 on Suomessa, jossa sataa työikäistä kohti on 73 huollettavaa.

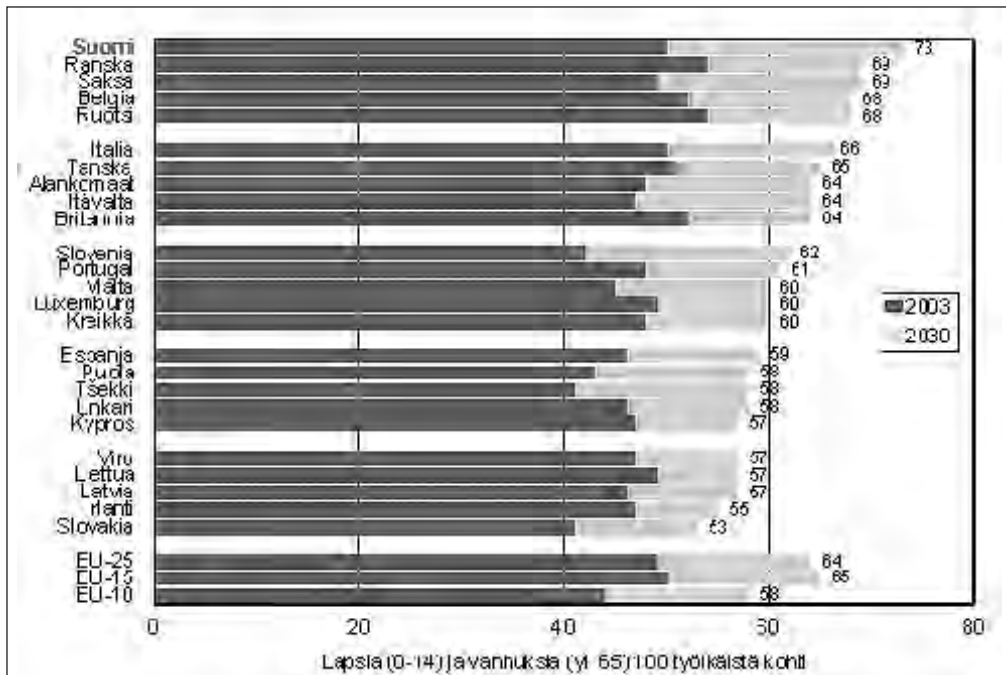
Miltä aloilta poistuma on maahanmuuton kannalta merkittävää?

Opetushallituksen arvion mukaan poistuma työvoimasta ammattiryhmittäin 2001–2015 (ks. kuva 3) on numeerisesti suurin teollisuustyöstä (noin 160 000 henkeä), palvelutyöstä (noin 160 000 henkeä) ja hoitotyöstä (noin 120 000 henkeä). Näissä kussakin poistuma on prosentuaalisesti noin 40 prosenttia vuoden 2000 työvoimasta. Yli kolmanneksen poistuma vuoden 2000 työvoimasta on teollisuus-, palvelu- ja hoitotyöstä, ja lisäksi toimisto-, johto/asiantuntija-, opetus-, maatalous-, rakennus-, liikenne- ja turvallisuusalan työstä.

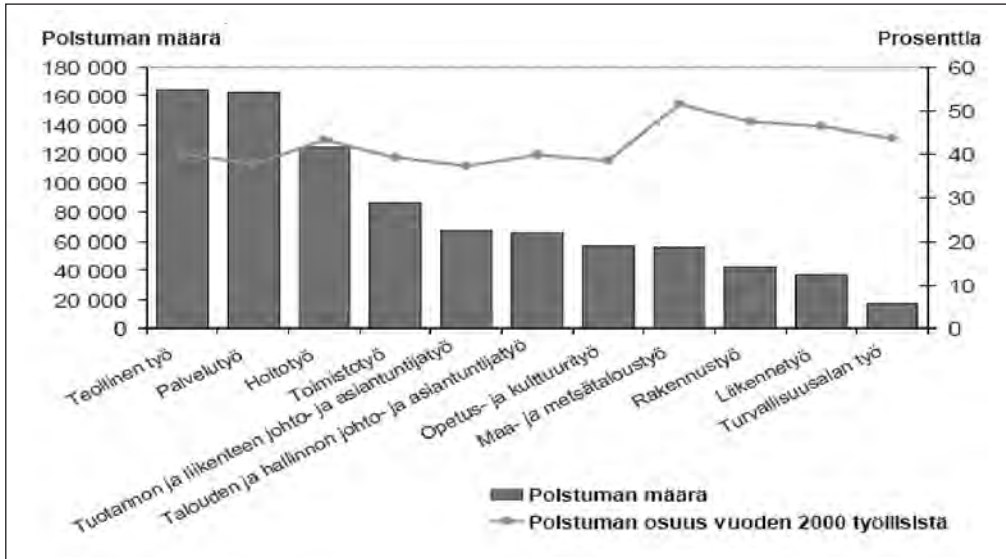
Teollisuustyöhön vaikuttavat globalisaatio (nk. Kiina-ilmiö), jossa tuotanto siirretään edullisempaan maahan, ja asiantuntijatyö saatetaan osittain siirtää toisiin maihin. EU-politiikan takia maataloustyö tuskin lisääntyy. Kaikki muut yllämainitut, kuvassa indikoidut alat ovat kuitenkin sellaisia, joissa työvoiman tarve ei ainakaan vähene korkeaa koulutustasoa ylläpitävässä, palveluyhteiskuntaan enemmän siirtyvässä, ikääntyvässä maassa.

Kuva 1. "Demografinen työvoimapula" (Mauri Nieminen, 9.11.2004).

Kuva 2. Väestöllinen huoltosuhde EU-maissa 2003 ja 2030, lapsia (0–14) ja vanhuksia (yli 65) 100 työkäistä kohti (Lähde: Eurostat, New Cronos).

Kuva 3. Poistuma työllisestä työvoimasta ammattiryhmittäin 2001–2015 ja poistuman osuus vuoden 2000 työllisistä (Lähde: Opetushallitus).

Suomessa koulutetaan riittävästi esim. teknisen alan asiantuntijoita (insinöörejä) ja toisaalta tietoverkkojen ja –järjestelmien kehitys vähentää toimistotyötä, mutta jäljellejäävät palvelu-, hoito-, opetus-, rakennus-, liikenne- ja turvallisuustyöt ovat aloja, jotka tuskin oleellisesti pienenevät, ja toisaalta joiden lisäkoulutukseen Suomessa on panostettu vain osittain.

Risto Laakkosen mukaan hoito- ja hoiva-alalle tulee runsaasti lisätarvetta. Kuitenkin esimerkiksi väestön ikääntyminen aiheuttaa työvoimatarpeita, jotka eivät ole liikkuvia, esimerkiksi hoito- ja hoiva-aloilla. Vaikka vanhus ei tarvitse automaattisesti kalliimpaa ja enempiä hoitoa kuin nuorikaan, hoitoa tarvitsevien vanhusten määrä lisääntyy (Laakkonen 2004a).

Rakennusmiesten keski-ikä on korkea kaikilla aloilla, ja rakennusalan korjaus-rakentaminen tulee joka tapauksessa lisääntymään, rakennuskannan lisääntyessä. Kuljetukset ja logistiikka tulevat talouden kasvaessa lisääntymään, eikä tarvittavaa reserviä ole kotimaassa. Palvelutyöt, kuten tarjoilijat ja myyjät, tulevat kasvaamaan, eikä Suomesta ole saatavilla työvoimaa. Opettajakunnan ikärakenne on vääristynyt, eivätkä oppilaitokset tuota riittävästi opettajia (Laakkonen 2004a).

IT- ja korkean teknologian aloilla työvoimapulaa tuskin tulee, koska Suomi kouluttaa riittävästi insinöörejä, ja toisaalta eläkepoistuma on pientä alan matalan keski-ian takia (Laakkonen 2004a).

Vähimmillään tarpeet liittynevät siis palvelualoille, kuten siistimistööhön, autoliikenteeseen, rakennusalaan sekä terveys- ja sosiaalialaan, mutta enimmäkseen tarvetta voi vuosina 2008–2009 olla liki kaikilla aloilla.

Numeeriset arviot työvoimatarpeista

Kokonaispoistuma työelämästä vuoteen 2012 mennessä on noin 650 000 tämänhetkisestä määrästä. Vuoteen 2020 mennessä poistuma nykyisestä vahvuudesta on jopa kolmasosa. Aloittain poistuma koskee etenkin teollista, palvelu- ja hoitotyötä, joissa poistuma on 40–55 prosenttia.

Kuten yllä todettiin, palvelu-, hoito-, opetus-, rakennus-, liikenne- ja turvallisuustyöt ovat aloja, jotka tuskin oleellisesti pienenevät, ja toisaalta joiden lisäkoulutukseen Suomessa on panostettu vain osittain. Näiden ilmeisesti kasvavien poistuma-alojen yhteenlaskettu poistuma (ks. kuva 3) on vuosina 2001–2015 noin 400 000–450 000 henkilöä, vuoden 2000 määrään verrattuna.

Todellisen työn laadun muutos (esim. automatisaatio ja palvelusektorin kasvu) ja määrän väheneminen (automatisaatio), sekä toisaalta työttömyys, uudelleen koulutus (nk. kohtaanto-ongelman ratkaisu), ammatti- ja korkeakouluista valmistuvien määrä ja globalisaation mukanaan tuomat työn teettämisen kansainväliset siirrot (nk. Kiina-ilmiö) tekevät todellisen työvoimatarpeen arvion vaikeammaksi.

Toisaalta palvelu-, hoito-, opetus-, rakennus-, liikenne- ja turvallisuustyöt eivät ole juurikaan Kiina-ilmiön alaisia, ja tulevat lisääntymään ikääntyvän, rikkaamman ja palveluja enemmän tarvitsevan ja vaativan väestön lisääntyessä.

Risto Laakkosen mukaan työvoimatarpeet lasketaan jopa sadoissa tuhansissa yhteensä, erityisesti hoiva-, palvelu- ja opetusaloilla (2004a).

Alat ja määrät kriittisesti

On pääteltävissä, että työvoimatarpeita on, mutta arviot niistä ovat muuttujien tuntemattomuudesta johtuen varovaisia. Eräät poistuma-alat, kuten teollisuus- ja maataloustyö pienenevät, ja Suomessa toki koulutetaan ja voidaan kouluttaa myös lisätyövoimaa kasvualoille, ja onnistunut työllisyyskoulutus ja uudelleen kouluttautuminen lisäämällä tarjontaa lisäävät kohtaantoa, mikäli työt saadaan riittävän motivoiviksi.

Kuitenkin ikääntyvän, rikkaamman ja palveluja enemmän tarvitsevan ja vaativan väestön lisääntyessä palvelu-, hoito-, opetus-, rakennus-, liikenne- ja turvallisuustyöt – voimakkaita poistuma-aloja kukin – tulevat todennäköisesti lisääntymään, ja toisaalta näiden alojen lisäkoulutukseen Suomessa on panostettu vain osittain. Näiden ilmeisesti kasvavien poistuma-alojen yhteenlaskettu poistuma on vuosina 2001–2015 noin 400 000–450 000 henkilöä, vuoden 2000 määrään verrattuna.

Ns. asiantuntijatyön tarpeen määrittely Suomessa on vaikeampaa, tällaisten alojen globaalien luonteen ja työntekijöiden suuren liikkumiskyvyn takia.

Monella insinööri- ja esim. IT-alalla tuskin suuria rakenteellisia tarpeita tulee, suuren kotimaisen koulutusmäärän ja alan matalan keski-ään takia.

Kokonaisuudessaan on arvioitava, että maahanmuutto Suomeen tulee lisääntymään, ja maahanmuuttotarpeet ovat noin 400 000–450 000 henkilöä vuoteen 2015 mennessä, kun puhutaan pelkästään yllä selvitetystä, ilmeisesti kasvavista poistuma-aloista. Tarpeiden suuruus riippuu pääosin kotimaisista työllisyys- ja opetustoimista sekä hallituksen maahanmuuttopoliittisista linjauksista.

Muodostuvatko ulkomaiset huippututkijat ja opiskelijat virraksi?

Suomen Akatemian ja TEKESin ohjelmat huippututkijoiden saamiseksi Suomeen, ja toisaalta Helsingin yliopiston kanslerin Kari Raivion esittämät ajatukset Suomen tekemisestä houkuttelevammaksi ulkomaisille opiskelijoille saattavat aiheuttaa nousupaineita opiskelijoiden tulolle, joskin yhteiskunnan ilmapiiri ja yliopisto- ja tutkimusalan tämänhetkinen tilanne saattaa hillitä voimakkaita tulopaineita.

Kuitenkin opiskelun perusteella tehtyjen oleskelulupahakemusten määrä tuntuu olevan nousussa kaikissa Pohjoismaissa. Ruotsissa opiskelijahakemukset ovat nousseet 60 prosenttia vuonna 2005 sähköiseen oleskelulupaan siirtymisen kautta (Migrationsverket 2005). Suomessa sähköiseen asiointiin siirtyminen voi myös lisätä opiskelijoiden tuloa.

Turvapaikanhakukin voi lisääntyä

Suomeen on pantu vireille muutamia tuhansia turvapaikkahakemuksia vuosittain. Keski- ja Itä-Euroopan romanien kaltaiset erityisryhmät ovat saattaneet aiheuttaa nousupiikkejä, mutta näiden ulkopuolinen määrä on pysynyt melko samana. Viimeaikainen kehitys on kuitenkin Suomessa poikkeuksellista. Turvapaikanhaku Suomeen on välillä 3/2004–2/2005 lisääntynyt 28 prosenttia verrattuna aikaan 3/2003–2/2004, kun se muihin länsimaihin on vähentynyt kymmenillä prosenteilla (UNHCR 2005).

Ei ole poissuljettua, että turvapaikanhakumäärät Suomeen lisääntyvät edelleen. Entisen Neuvostoliiton alueen konfliktit eivät ota laantuakseen, ja näiltä alueilta on tultu Suomeen perinteisesti. Lisääntyvien turvapaikanhakijamäärien aiheuttama Suomen tunnettuuden lisääntyminen turvapaikkamaana, hiljalleen parantuvat maahanmuuttoasenteet, ja organisoidun ulkomaalaisvihamielisyyden puuttuminen valtakunnantasolla lisännevät Suomen mainetta asiallisena turvapaikanhakumaana.

Maahanmuuttotrendit edellyttävät sekä aktiivisempaa että tarkempaa politiikkaa

Turvapaikanhakua konkreettisempia lukuja voi kuitenkin esittää työvoimape-
räisistä maahanmuuttotarpeista: työmarkkinoilla ilmeisesti kasvavista poistu-
ma-aloista (palvelu, hoito, opetus, rakennus, liikenne ja turvallisuus) tulevista
tarpeista vuoteen 2015 mennessä – vuodesta 2001 noin 400 000–450 000 – puo-
let tai jopa kaksi kolmasosaa saattaa olla mahdotonta korvata kotimaisin, työllis-
yys- ja koulutuspoliittisin toimin. Ajanjaksona 2001–2015 siis maahanmuutto
saattaisi näiltä aloilta olla matalimmillaan noin 225 000 ja suurimmillaan suun-
nilleen 300 000 henkilöä, eli vuotta kohti näille aloille jaettuna 15 000–20 000
henkilöä.

Mikäli kotimaisin toimin ei pystytä alojen kohtaanto-ongelmia tuohonkaan
määrään ratkaisemaan, jopa liki koko määrä voidaan joutua korvaamaan maa-
hanmuutolla, jolloin tulijoita olisi 35 000/vuosi. Nämä luvut eivät vielä edes
huomioi mahdollista kasvua.

Lyhyet työluvut olisivat työvoimatarpeen ja alojen luonteen perusteella näi-
den alojen tulijoille järkeviä, mutta suurimmalle osalle pitkäaikainen, kymme-
nen vuoden tai pidempikin oleskelu olisi kansantaloudellisesti perusteltu.
Monen kansalaisuus olisi mahdollista, ja perusteltua yhteiskunnan vakaudelle
ja yksilön integraatiolle.

Toisaalta, mikäli demografisiin ja työvoimatarpeisiin vastataan maahan-
muutolla, saattaa maahanmuuttajien määrä nousta Suomessa 2010-luvulla jopa
7 prosenttiin (Laakkonen 2006a), mikä jo yksinään edellyttää harkittuja, syste-
maattisia ja tehokkaita suunnitelmia tulevan integraatiopolitiikan suhteen.

Kansalaistumisen ja tyydyttävän integraation kronologisena ja ajatuksellise-
na jatkumona on merkittävä resurssi maahanmuuttajien toinen sukupolvi, joka
on joko syntynyt täällä tai käy koulunsa täällä. Heistä ja heidän vanhemmistaan
olemme saamassa sekä työvoima- että monikulttuuriresurssin, jota meidän tulee
oppia arvostamaan, eikä näkemään kustannustekijänä (Laakkonen 2006b).
Maahanmuuttopolitiikan rinnalle tarvitaan siis myös ”toisen sukupolven ohjel-
ma”, mutta tarkastelkaamme ensin hallitukselle esiteltävää maahanmuuttopo-
liittista ohjelmaa.

Kuinka tarkentaa maahanmuuttopolitiittista ohjelmaa vastaamaan haasteeseen?

Työministeriön johtaman työryhmän ehdotus Suomen maahanmuuttopolitiitti-
seksi ohjelmaksi (Työministeriö 2005) on tulossa hallituksen käsittelyyn alku-
vuodesta 2006. Sen 35-kohtainen ohjelma pyrkii vastaamaan muuttuvaan glo-

baaliin muuttoliiketilanteeseen, ja ilmeiseen tulevaan suomalaiseen työvoimatarpeeseen. Alla esitellään lyhyesti kohdat 1, 2, 3, 12 ja 32, ja kunkin kohdan loppuksi esitetään kommentti ja mahdollinen kehitysehdotus: kuinka saada linjaukset tehokkaammiksi?

1. politiikkalinjaus ja toimenpiteet: Edistetään työperusteista maahanmuuttoa. Korvataan työmarkkinoilta poistuvaa työvoimaa ja vahvistetaan osaamis- pohjaa ja siten turvataan talouskasvun ja taloudellisen toimeliaisuuden edellytyksiä. Tavoitteena on samalla turvata mahdollisuudet kotoutumiseen, osallistumiseen, perheeseen, oikeudenmukaiseen kohteluun ja syrjimättömyyteen. Työperusteista maahanmuuttoa edistetään tässä ohjelmassa mainituin toimin yhteistyössä vastuutahojen ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat työmarkkinajärjestöt ja maahanmuuttajien parissa työskentelevät kansalaisjärjestöt.

Kehitysehdotus: Kehitetään Uuden-Seelannin tai Kanadan tyyppinen Occupational Priority List (OPL), ammattien suosituimmuuslista, jossa listataan säännöllisesti tärkeysjärjestykseen alat, jossa on kulloinkin eniten työvoimatarpeita. Esimerkiksi kuukausittain päivitettävän listan yläpäähän sijoittuvan ammatin tai osaamisen edustaja saa lisäpisteitä Uudessa-Seelannissa (ks. uusin lista, esim. http://www.immigration.govt.nz/nzis/operations_manual/5618.htm#o7643), ja lista voitaisiin esimerkiksi asettaa perustettavaan 1. kiireellisyysluokkaan Suomessa.

Uudessa-Seelannissa mikäli maahan pyrkivän taitoja ei mainittu listalla, potentiaalinen työnantaja saattoi saada tällaisen henkilön maahan vain, mikäli hän kykeni osoittamaan, ettei Uudesta-Seelannista saanut tällaista työntekijää.

Suomessa tällaista listaa varten tarvittaisiin uusi, julkinen työkalu, joka rekisteröi valtakunnantasolla nopeasti kaikki voimassaolevat työ- ja virkasuhteet ja ennen kaikkea niiden muutokset. Työkalun analysointiin tarvitaan ekonomistien ja valtio-oppineiden tiimi, joka tekee viikoittain analyysiä kunkin alan globaaleista ja kansallisista suunnista, ja vertaa työpaikkojen muutostrendiä tarvetrendiin.

Suosituimmuuslistan perusteella tehdyn analyysin pohjalta olevat kymmenen kärjessä alaa ja niiden erityistyöpaikat laitetaan julkisuuteen ja niitä esitellään esimerkiksi internetin, sähköpostilistojen, Suomen lähetystöjen ja konsulaattien kautta.

Suosituimmuuslistalla olevat, kotoutumiskykyiset (integraatiohalukkuus ja englannin-, suomen- tai ruotsinkielen taito), perheen mukaan ottavat henkilöt saavat lisäetuuksia. Sen lisäksi, että perheenjäsenten on helpompi saada työluupa, voitaisiin harkita kunnallista tai valtiollista vuokra-asuntokiintiötä tai taatua asuntolainaa.

2. politiikkalinjaus ja toimenpiteet: Harjoitetaan suunnitelmallista ja pitkäjänteistä politiikkaa, jolla tehdään aikaisempaa tunnetummaksi Suomen veto-

voimatekijöitä sekä näihin sisältyen mahdollisuuksia tehdä työtä, harjoittaa elinkeinoa ja opiskella Suomessa. Edistetään suunnitelmallista ja pitkäjänteistä politiikkaa yhteistyössä eri toimijoiden, kuten Suomen ulkomaanedustustojen, Suomen Akatemian, yliopistojen ja korkeakoulujen sekä Finnpron kanssa. Kohdennettua tietoa välitetään eri oppilaitosten sekä ulkomailla toimivien yritysten kautta. Työministeriö valmistelee strategian linjauksen toteuttamiseksi.

Kehitysehdotus: Suunnitelman on noudatettava yllä pohditun päivitetyn OLP:n jatkuvasti muuttuvia linjauksia.

Lisäksi on varottava, ettei Suomen Akatemian, yliopistojen ja korkeakoulujen korostaminen painota liikaa tutkijatarpeita, ja FINPRON puolestaan kaupallista alaa, vaikka näillä työtilanne on tällä hetkellä monin paikoin jopa ylikyllästynyt. Tärkeitä ja jopa tärkeämpiä konsultointikumppaneita olisivat myös sairaanhoitopiirit, opetustoimi ja palvelualat.

Ulkomaanedustustot eivät ole automaattisesti nopeimpia vaihtuvan työmarkkinatiedon välittäjiä, vaan esimerkiksi erityisen Internetportaalien käyttöä voisi harkita. Esim. Forsander & al. (2004) kysyivät IT-alan osaajilta, mistä saivat tietoa, ja 34 prosenttia sai tietoa yritysten rekrytointisivuilta. Nämä ja useampikin löytäisi ja käyttäisikin ”Töihin Suomeen” –portaalia, jos tällainen löytyisi esim. Googlen kautta.

Myös puskaradio on merkittävä tapa tiedonsiirtoon. Esimerkiksi valtioneuvostolla voisi olla sähköpostilista kiinnostuneille Suomessa jo asuville ulkomaalaisille, tai Suomeen palanneille, ulkomailla verkottuneille vapaaehtoisille, johon voitaisiin liittää viikoittain OPL.

3. politiikkalinjaus ja toimenpiteet: Lisätään työvoiman liikkumista koskevaa yhteistyötä lähialueiden ja muiden Suomen kannalta merkittävien työvoiman lähtömaiden kanssa. Neuvotellaan pilottihankkeen käynnistämisestä Venäjän, Ukrainan, Kiinan, Intian tai muun sopivan kumppanin kanssa yhteistyöstä työvoiman liikkuvuuden edistämiseksi. Yhteistyöstä ja yhteistyön laajuudesta sovitaan kumppanin kanssa. Kumppanimaassa sijaitseviin edustoihin nimetään yhdyshenkilöt koordinoimaan yhteistyötä.

Kehitysehdotus: Tässä on tärkeä huomioida molemminpuolisuus siten, että Ukrainan ja Valko-Venäjän kaltaiset, aivovuotoon taipuvaiset, epävakaaat maat eivät heikkene länsimaiden työvoimansaalistuksesta. Eräs mahdollisuus olisi lisätä maahan kauppaa sen verran, mitä henkilön koulutus on maksanut. Toinen mahdollisuus olisi kouluttaa esimerkiksi Ukrainassa sairaanhoitajia Suomen työmarkkinoille siten, että pääsy Suomeen esim. kahden vuoden Ukrainassa olon jälkeen olisi varmaa. Vastaanottavan maan ja rekrytoivien yritysten tulisi jollain tavalla ottaa vastuulleen lähtömaan houkuttelevuuden lisääminen pitkällä tähtäimellä.

Ongelmallinen ristiriita pitkien lupien/kansalaisuuden/integraation ja toisaalta yhä todennäköisemmän aivovuodon välillä tulisi ratkaista jo ennen neuvotteluja ja rekrytointia. Onko tarkoituksena väliaikainen oleskelu, jolloin lähtömaata esim. Ukrainaa tulee tukea toisella tavalla kuin jos tavoitteena olisi henkilön pitkäaikainen oleskelu ja integraatio.

12. politiikkalinjaus ja toimenpiteet: Tutkimustehtävissä työskentelevien ulkomaalaisten maahanmuuttoa edistetään osana työvoiman maahanmuuton edellytysten parantamista. Jatketaan viranomaisten, yliopistojen ja tutkimuslaitosten yhteistyön kehittämistä, koska tutkijoiden maahanmuuton edistäminen vaatii yhteistyötä eri sektorien välillä. Huolehditaan siitä, että työvoiman saataavuusharkinta ei miltei osin ulotu tutkijoihin sovellettavaan lupamenettelyyn. Myönnetään tutkijoille jatkuvaluonteinen oleskelulupa ottaen huomioon, että projektirahoituksen takia palvelussuhde yleensä sovitaan vuodeksi kerrallaan, vaikka tutkimushanke olisikin vuosien mittainen. Huolehditaan siitä, että tutkijoille myönnettävään oleskelulupaan liittyvä työnteko-oikeus on riittävän laaja. Yrityksiin asiantuntijaksi palkattujen tutkijoiden tulee voida siirtyä joustavasti ammatti- ja toimialojen välillä. Tutkijoiden tulee sivutoimisesti voida tehdä muuta kuin tutkimustyötä.

Kehitysehdotus: Tässä suunta huono; yliopistojen virkoja ollaan vähentämässä ja tohtoreiden työllisyys ei ole kovin hyvä. Liiallinen rekrytointi ei ainaakaan mikrotasolla vähennä kielteisiä ulkomaalaisasenteita. Suuren määrän ulkomaalaisia tutkijoita Suomeen palkkaamisen sijaan pitäisi paremmin verkottaa suomalaisia tutkijoita ulkomaille.

32. politiikkalinjaus ja toimenpiteet: Tarkastellaan maahanmuuttokysymyksiä kokonaisvaltaisesti kehityspoliittisesta näkökulmasta tavoitellen sitä, että Suomen, kyseisen kehitysmaan ja maahanmuuttajan itsensä edut toteutuvat. Huomioidaan maahanmuuttokysymykset kahdenvälisessä kehitysyhteistyössä nykyistä paremmin. Edistetään monenkeskisessä yhteistyössä ja EU-politiikassa maahanmuutto- ja kehityskysymysten johdonmukaista käsittelyä. Selvitetään kehitysmaista Suomeen suuntautuvan muuttoliikkeen eri ulottuvuuksia lähtömaissa.

Kehitysehdotus: Vahvistetaan mediassa kansainvälisen, terveen ja laillisen työvoiman muuttoliikkeen ”win-win-win” –mentaliteettia, eikä korosteta liikaa laitonta maahanmuuttoa, salakuljetusta ja ihmiskauppaa. Mikäli lähtömaassa on ylitarjontaa, muuttoliike tapahtuu kontrolloidusti ja maltilla, ja toisaalta työvoimaa tarvitsevilla mailla on tyydyttävät ulkomaalaisasenteet, riittävän liberaali ulkomaalaispolitiikka ja edellytykset integraatioon, on kansainvälinen muuttoliike siltä osin tervettä ja jopa suositeltavaa.

Lähtömaata tuetaan kehityksellisesti parhaiten ymmärtämällä saapumismaa-integraation ja paluun saapumismaahan nollasummapeli. Paluuta tulee heik-

koon maahan tukea, samoin kuin maahanmuuttajien rahalähetyksiä ja muita kontakteja lähtömaahan.

Kehitysavulla voisi tukea esimerkiksi erityisiä paluu-internetportaaleja, ja jatkaa AIDS:in, köyhyyden, korruption ja ihmisoikeusloukkauksien torjuntaa. Kaikki nämä lisäävät liiallista koulutuksellisen eliitin lähtömuuttoa ja vähentävät paluuhaluutta.

Lopuksi

Suomen tulevat maahanmuuttotarpeet on laskettavissa sadoissa tuhansissa. Teollisuuteen tulee todennäköisesti vähemmän työvoimatarpeita, mutta hoitotyö, palvelut, kuljetus ja rakennus tulevat olemaan merkittäviä työllistäjiä tulevaisuudessa, vähemmän kuin insinööri- ja IT-alat, joissa työväestön keski-ikä on matala ja koulutus suurta.

Lisääntyvän työvoimatarpeen takia Suomen maahanmuuttopolitiikan tulee olla kehittynyttä. Maahanmuuttopoliittisen ohjelman 35 kohtaa tulee vielä kehittää.

Ensinnäkin tulisi varautua tiedolla; kehittämällä valtakunnallinen rekisteri ja sitä tulkitsemaan työryhmä. Rekisterissä tulisi olla kaikki solmitut työ- ja virkasopimukset ja niiden muutokset sekä avoinna olevat työpaikat, ja tämän pohjalta ekonomisti- ja valtiotieteilijätyöryhmä analysoisi tulevaisuuden suuntaa, ja rakentaisi viikoittain tai kuukausittain päivitettävän ”top ten” –listan, eräänlaisen Occupational Priority Listin, jota jaettaisiin Suomen edustustoista, internetissä ja tehokkailla sähköpostilistoilla.

Toiseksi on vielä pohdittava, kenelle Suomea tehdään tunnetuksi, ja onko tutkijoiden rohkaiseminen Suomeen oikea suunta. Suomen Akatemian ja yliopistojen lisäksi tulisi pikemminkin tehdä Suomea tunnetuksi sairaanhoitopiirien, palvelualojen, rakennusteollisuuden ja muiden tarvealojen kautta. Tutkijoiden voimakkaan lisärekrytoinnin sijaan Suomen tutkimussektorin kansainvälistyminen hoituu paremmin suomalaisten tutkijoiden suuremman kansainvälisen liikkuvuuden kautta, pikemmin kuin tällä hetkellä kutistuvan alan lisäkuormittamisella ulkomaisilla tutkijoilla.

Kolmanneksi, Suomea tehdään ehkä vielä jouhevammin tunnetuksi internet-ilmoittelun ja ulkomaalaisten ja ulkomailla olleiden suomalaisten sähköpostilistojen avulla. Suomen edustusto ei välttämättä ole tehokkain tapa, ellei käytetä paikallista mediaa hyvin hyväkseen.

Lisäksi on varmistuttava, että monikulttuurisuustyö on oikeassa kurssissa. Lopuksi on vielä tarkasteltava huolella, että systemaattinen rekrytointi ja kahdenvälinen sopiminen pienempien maiden, kuten Ukrainan ja Valko-Venäjän tai epävakaiden maiden, kuten Pakistanin ja Bangladeshin kanssa, on molem-

minpuolisessa intressissä. Mikäli aivovuotoa vastustetaan tehokkaasti, esim. paluuta ja rahalähetyksiä tukemalla, voi lopputulos olla hyvä.

Suomen tuleva työmarkkinatilanne tarvitsee aktiivisempaa maahanmuuttopolitiikkaa, mutta maahanmuuttoliittisessä ohjelmassa on vielä tarkasteltava muuttuvia laatutarpeita, markkinoinnin kärkeä, monikulttuurisuustyötä ja aivovuodon ehkäisyä. Tästä tarkastelusta huolimatta rajoja on avattava, tai muuten Suomen kansantalous saattaa alkaa kutistumaan, ja kaikki mahdollinen työ voidaan joutua siirtämään Suomen ulkopuolelle.

Lähteet

- Brunila, Anne (2004). Suomi maailmantaloudessa -raportti. 9.11.2004.
Eurostat, New Cronos (2004).
- Forsander, Annika, Mika Raunio, Perttu Sulankaara & Mika Helander (2004). Sykettä ja suvaitsevaisuutta – Globaalin osaamisen kansalliset rajat, Edita. 244 s.
- Laakkonen, Risto (2004a). Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille – Valtioneuvoston tulevaisuusselontekoväestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta VNS 8/2004.
- Laakkonen, Risto (2004b). Muistio innovatiivisuuden ja tasa-arvoisen tietoyhteiskunnan avainhaasteista maahanmuutto ja maastamuuttopolitiikka välineenä Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle 31.3.2004.
- Laakkonen, Risto (2005). Valtioneuvoston selonteko työelämästä - tiivistelmä eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 18.3.2005 annetusta lausunnosta.
- Laakkonen, Risto (2006a). Tiivistelmä alustuksesta I työseminaarissa Kymenlaakson kuntapäätäjille Kotkassa 19.1.2006.
- Laakkonen, Risto (2006b). Etniset suhteet Suomessa – Teitä hyviin käytäntöihin. Kirjoitus Sosialidemokraattisten naisten julkaisuun tammikuussa 2006.
- Migrationsverket (2005). Pressinfo12/2005. <http://www.migrationsverket.se/>
- New Zealand Government, Long Term Skill Shortage List, 28.11.2005.
http://www.immigration.govt.nz/nzis/operations_manual/5618.htm#o7643
- Nieminen, Mauri (2004). Esityskalvo, 9.11.2004.
- Opetushallitus (2001). Esityskalvo.
- Ulkomaalaisvirasto, opiskelijoiden lupapäätökset 2001–2005.
- UNHCR (2005). Global Refugee Trends - Overview of Refugee Populations, New Arrivals, Durable Solutions, Asylum-seekers, Stateless and Other Persons of Concern to UNHCR.

Yhteenveto symposiumista

Olli Kultalahti

Tämän seitsemännen Muuttoliikesymposiumin teema *Muuttaako Onni maalle* luotaa jälleen ajanhenkeä. Suuret ikäluokat lähestyvät eläkeikää. Ei ole yhden-tekevää, mitkä heidän muuttovalintansa tulevat olemaan. Rakennan tämän yhteenvetoni näiden kahden päivän esityksistä ja keskusteluista seuraavasti:

- Muuttoliikesymposiumit 30 vuotta ajanhengen kuvaajina
- Muuttoliikkeen uudet piirteet 2005
- Työn perässä ja työn jälkeen
- Aktiivista maallemuuttopolitiikkaa 2005

Muuttoliikesymposiumit 30 vuotta ajanhengen kuvaajina

Aloitan luonnehtimalla lyhyesti 30 vuoden aikana pidettyjä seitsemää symposiumia kehitystrendinä, toisin sanoen katson kutakin symposiumia aikansa näkökulmasta eli minkälaista ajan henkeä ne kuvaavat. Ensimmäisen symposiumin aikaan vuonna 1975 Suomi oli vielä monessa suhteessa kansainvälistymätön. Symposium keskittyi tällöin *maassamuuttoon ja yhteiskuntaan ja yksilöihin kohdistuviin seurauksiin*. Takana olivat suuret muuttoaallos sekä maan sisäisenä että Ruotsiin muuttona. Suomi oli kokenut nopeita rakennemuutoksia. Maaseutualueiden välinen muuttoliike heikkeni, teollisuus ja palveluelinkeinot kasvoivat nopeasti kaupunkikeskuksissa ja muuttoliike maaseudulta kaupunkiin lisääntyi 1970-luvulla. Maaseudun väestö oli alkanut uhkaavasti vähetä. Myös kaupunkien välinen muuttoliike voimistui. Ei ihme, että näissä oloissa muuttoliikkeen seuraukset yhteiskunnalle sekä yksilöille ja perheille askarruttivat ihmisten mieltä.

1970-luvun lopulla jalostuselinkeinojen ja palvelujen tiet ”erosivat”. Jalostuselinkeinit alkoivat supistua, palveluelinkeinot voimakkaasti laajentua. Samanaikaisesti voimistuivat maaseudun elämäntapaa ihannoivat arvot - luultavasti ainakin osittain öljykriisin aiheuttaman epävarmuuden vuoksi. Kaupungeissa harjoitettu kerrostalovaltainen asuntopolitiikka ei ollut myöskään omiaan houkuttelemaan ihmisiä kaupunkiin. Niinpä muuttoliike kaupungeista maaseudulle ylsi samoihin mittoihin kuin maaseudulta kaupunkiin. Teema kiteytettiin sanoihin *muuttoliikkeen uusi kuva ja sen seuraukset*. Ympäristön merkitys muuttopäätöksissä nousi tärkeäksi aiheeksi vuoden 1980 sym-

posiumissa. Pohdittiin yksilöllisiä, sosiaalisia ja jopa mielenterveydellisiä tekijöitä maassamuuton ohjauksen näkökulmasta. Maassamuutto ja siirtolaisuus, kaupunkiseutu, maaseutukylät, väestöpolitiikka, yhteiskuntapolitiikka ja monet muut asiat saivat huomiota osakseen. Muuttoliikesymposium 1980 henki silloisen yhteiskunnallisen muutoksen aiheuttamaa hämmennystä.

1980-luvun alkupuolella väestönkehitys oli alueellisesti yllättävän tasaista. Silti tuolloin tuli muuttoliikkeeseen eräs uusi piirre, joka on kasvanut sitten räjähdysnomaisiin mittasuhteisiin. Puhumme tietysti uudesta teknologiasta ja tiedon merkityksen kasvusta. Muuttoliikkeen määrä ei ollut ensisijaisen kiinnostuksen kohteena, vaan *tietoyhteiskunta ja muuttoliike sen muutoksessa* nousivat keskeiselle sijalle vuoden 1985 symposiumissa.

1980-luvun loppupuoli oli yllättävien muutosten aikaa. Pitkä taloudellinen nousukausi, rahamarkkinoiden vapautuminen ja kasinotalous näkyivät epätasaisena alueellisena kehityksenä. Tapahtui myös seutuistumista eli kaupunki-alueiden sisäistä erilaistumista. Uudenmaan vetovoima ei ollut entisten aikojen tapaan ehdotonta, vaan esimerkiksi Hämeen lääni sai tuolloin hetkellisesti Uudenmaan läänistä muuttovoittoa. Mutta eräs tärkeimmistä asioista oli EU:n lähestyminen. Niinpä vuoden 1990 symposiumin pääteema oli *maassamuutto ja yhdentyvä Eurooppa*. Alateemoja olivat haasteet Suomelle, uhkat suomalaisuudelle, ja ylipäätänsä erilaiset muuttoliikkeemme näkökulmat siinä Euroopassa, josta Suomi olisi pian kiinteä osa.

Vuonna 1995 Suomi oli Euroopassa, niin kuin silloisen symposiumin päätösikko kertoi. Kokonaisuudessaan teema oli *Suomi Euroopassa – maassamuuton uudet ulottuvuudet*. Mutta emme me silloinkaan kiinnittäneet päähuomiota Euroopan unioniin, vaikka siitäkin alustuksia kuultiin. Päähuomio oli siinä, mitä tapahtuu Suomelle ja muuttoliikkeelle Suomessa. Syvä lama oli takana, Neuvostoliitto romahtanut, muuttoliike uusine piirteineen oli alkanut. Maahanmuutto oli uutta ja todellista sanan varsinaisessa merkityksessä. Teknologinen vallankumous – niin kai voidaan sanoa – oli alkanut. Se ei kuitenkaan vielä näkynyt alustusten otsikoissa. Pikemminkin muut uhkakuvat ja mahdollisuudet väikkyivät mielessä. Symposium oli tavallaan oppimista kansainvälisyyteen, joka alkoi olla todellisuutta kaikille väestöryhmille ja alueille. Epävarmuus tulevastakin kehityksen suunnasta oli sen hetken erityispiirre. Raimo Narjus toteaa yhteenvedossaan tämän kuvaavasti: ”Nyt sen sijaan oli sekä useissa pääalustuksissa ja niitä seuranneissa keskusteluissa että työryhmien tuloksissa aistittavissa jonkinlaista hämminkiä ja epävarmuutta, ellei suorastaan linjattomuutta.”

Vuoteen 2000 mennessä varmuus tulevastakin kehityksestä oli tuskin kasvanut. Kehitys 1990-luvun jälkipuoliskolla oli ollut nopeaa ja yllättävää. Kaupunki-alueet kasvoivat, kasvu suuntautui jälleen ydinkeskuksiin, nyt kuitenkin entistä harvempiin. Informaatioteknologian ja muun korkean teknologian kehitys alkoi

näkyä keskittymisenä. Ei olekaan ihme, että symposiumin pääteema oli ”*Muuttoliikkeet vuosituhatvuotisen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata?*” Yritystoiminnan ja muun aktiviteetin sijoittuminen vetovoimaisille alueille, ja erityisesti näiden sijoittumiskriteerien, kuten infrastruktuurirakenteiden, tietoverkkojen ja koulutetun työvoiman saannin, merkitys korostui ohjauksellisia arvioitaessa. Uusi teknologia ja globalisaatio näkyivät alustusten aiheissa. Olimme saapuneet muuttoliikkeenkin näkökulmasta uuteen aikaan, uudelle vuosituhatvuotelle. Raimo Narjus tiivistä tuolloin osanottajien kannan muuttoliikkeen ohjaamisen tarpeellisuudesta: muuttoliikettä halutaan ohjata.

Tässä symposiumissa olemme kiinnittäneet huomiota suuriin ikäluokkiin ja heidän valintaansa otsikolla *Muuttaako Onni maalle*. Aihe on ajankohtainen ja voimakkaasti rajattu. Muitakin ajan henkeen iskeytyviä aiheita olisi tietysti löytynyt. Olemmehan keskellä kansainvälistymisen ja globalisaation mylläkkää. Olemme suojautuneet Euroopan Unionin uusien jäsenmaiden mahdolliselta työvoimatulvalta siirtymäajalla – oli se sitten tarpeellista tai ei. Ensi vuonna on ratkaistava, jatketaanko siirtymäaikaa vai luovutaanko siitä. Siirtolaislevottomuudet Ranskassa ja eräissä muissa Euroopan maissa ovat tuskin takana. Suomi joutuu tarkistamaan ensi vuoden lopun puheenjohtajakaudellaan uusien jäsenmaiden rajavartiointin tason. Uusilla rajoilla on vielä paljon parantamisen varaa rajakontrollissa. Pakolaisten asema sekä maahanmuutto ja sopeutuminen ovat mieluummin kärjistyneet Euroopassa kuin päinvastoin, ja niin edelleen.

Kieltämättä ajankohtaisia aiheita muuttoliikkeen näkökulmista olisi ollut vaikka kuinka paljon. Suurten ikäluokkien määrällinen ja muu merkitys on kuitenkin sitä luokkaa, että niiden muuttovalinnat ovat varmasti yhden ja useamman symposiumin arvoisia. Sen ovat nämä kaksi päivää täällä jo osoittaneet.

Muuttoliikkeen uudet piirteet 2005

Muuttoliikkeestä löydettiin esityksissä selkeästi uusia piirteitä. Kuntien välinen muuttoliike on kasvanut. Kuluva vuosi on todennäköisesti vilkkain kautta aikojen erityisesti, jos otetaan huomioon myös kuntien sisäinen muutto. Kuntien välisiäkin muuttoja on puolisoita kertaa enemmän kuin kymmenen vuotta sitten. Myös kaupunkien välinen muuttoliike on lisääntynyt. Muuttoliikkeiden vilkastumisesta huolimatta nettomuutot lähestyvät kuntatyypeittäin nollaa; maa-seutumaisten kuntien nettotappio oli vuonna 2004 vain runsaan prosentin luokkaa, taajaan asuttujen kuntien nettovoitto oli vuonna 2004 vajaa kaksi prosenttia ja kaupunkimaisten kuntien nettovoitto oli käytännöllisesti katsoen nolla. Tämä kehitys muistuttaa 1990-luvun alun tilannetta.

Eri kuntatyyppien asemaa nykyisessä muuttoliikkeessä pohdittiin muutenkin useissa puheenvuoroissa. Seuraavassa esitän muutamia havaintoja näistä

puheenvuoroista. Helsingin seudun kasvu näyttää hieman kiihtyvän viime vuodesta ja erityisesti Helsinki saa ulkomailta muuttovoittoa tänä vuonna enemmän kuin viime vuonna. Kotimainen muuttotappio on pienentynyt. Kansainvälisestä muutosta johtuen Helsinki saa kokonaisuudessaan muuttovoittoa. Maaseutu- maisten kuntien muuttotappiot tulivat monissa alustuksissa ja puheenvuoroissa esille. Halsuan kunnasta todettiin muun muassa, että ongelmana on erityisesti nuorten synnytyksiä olevien naisten muutto keskuksiin. Turismin merkitystä tulojen tuojana liioitellaan, todettiin puolestaan Korppoon edustajan puheenvuorossa.

Oman lisämausteensa näille muutoksille antaa laajempien alueiden, maakuntien välisen muuttoliikkeen vähentyminen. Tämä on johtanut laajempien alueiden väliseen väestönkehityksen tasaantumiseen, mihin viittaa myös muuttovoittoa saaneiden aluekeskusten määrän kasvu. On todennäköistä, että maakuntarajojen yli tapahtuva muuttoliike tulee määrällisesti vähenemään myös tulevaisuudessa.

Ei ole helppo arvioida, mitä nämä muutokset merkitsevät yhteiskunnan ja ihmisten näkökulmasta. Työmatkat pidentyvät, muuttomatkat lyhenevät – merkitseekö se työvoiman liikkuvuuden vähenemistä ja asuntoliikkuvuuden lisääntymistä? Näiden trendien merkitys työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueelliselle tasapainolle on erinomaisen tärkeä yhteiskuntapoliittinen kysymys.

Eläkeläisten määrä on kasvanut ja kasvaa erityisen nopeasti suurten ikäluokkien siirtyessä pois työelämästä. Eläkeläisten muuttoliike on tällä hetkellä erityisen mielenkiintoinen yhteiskuntapoliittinen kysymys. Tutkimukset viittaavat siihen, että eläkeikää lähestyvillä on muun muassa maallemuuttoaikomuksia. Myös mökkiläisillä on näiden tutkimusten mukaan aikomuksia asua entistä pidempään mökillä. Eläkeläisten osuus kaikista muuttajista on kuitenkin vain noin viisi prosenttia, eikä muutenkaan symposiumin termein ilmaistuna Onnin muuttaminen näy erityisemmin tilastoissa.

Muuttoliikkeen uudet piirteet herättivät vilkasta keskustelua. Muuttoliikkeen hyviä ja huonoja vaikutuksia valaistiin monesta näkökulmasta. Muuttoliikkeen merkitys väestönkasvun yhtenä komponenttina on lisääntynyt. Suomen asuttu alue on jatkuvasti supistunut asutuksen tiivistyessä yhä pienemmälle alueelle. Väestönkehityksen tulevat haasteet eivät ole niinkään määrällisiä, vaan rakenteellisia ja alueellisia. Suomen niin sanotut ”suuret ikäluokat” ovat Euroopan vanhimpia. Väestön ikääntyminen lisää julkisten palvelujen kysyntää ja aiheuttaa suuria menopaineita tulevaisuudessa. Monissa keskustelupuheenvuoroissa korostettiin kuitenkin, että eläkeläisiä pidetään turhaan taakkana. Tilanne on pikemminkin päinvastainen, eläkeläiset maksavat veroja, heidän jättämiinsä työpaikkoihin tulee uusia työntekijöitä, jotka maksavat veroja ja lisäävät kulutuskysyntää, eläkeläiset ovat henkisiä voimavaroja ja niin edelleen.

Muuttoliikkeellä on havaittu olevan myös poliittista merkitystä. Se sekoittaa muun muassa äänikynnyksiä ja aiheuttaa demokratiavajetta pienentämällä jo ennestään pieniä vaalipiirejä. Ehdokas tarvitsee enemmän ääniä päästäkseen eduskuntaan.

Kirjailijan elämänmakuinen pohdinta antaa uutta näkökulmaa maallemuutolle. ”Muutto ei olekaan yksinkertainen päätös.” Ennen kuin Onni lähtee maalle, Onnille pitää antaa ääni, lupa puhua maaseudusta maalaisena. Maaseutu ja maaseudun ihmiset ovat jotain erilaista, elämäntapa on erilainen. Muutto on luonteeltaan ideologinen, ja siltä kannalta sitä olisi tarkasteltava. Tilastot antavat kirjailijan mukaan harhaisen kuvan koko kysymyksestä. Kirjailijan puheenvuoro oli keskustelua herättävä.

Työn perässä ja työn jälkeen

Monet maallemuuton keskeisistä kysymyksistä perustuvat työperusteiseen muuttoon ja eläkkeelle siirtymisen yhteydessä tapahtuvaan muuttoon. Toisena symposiumpäivänä näitä kysymyksiä käsiteltiin useissa esityksissä ja puheenvuoroissa. Esille nousi sekä selkeitä olettamuksia maallemuuton mahdollisuuksista ja todennäköisyyksistä että kriittisiä arvioita tulevasta kehityksestä. Monissa puheenvuoroissa korostettiin ennusteisiin ja barometreihin liittyviä epävarmuustekijöitä. Maallemuuton merkityksestä maaseudun tulevalle kehitykselle oltiin myös montaa mieltä. Maallemuutto on joka tapauksessa määrällisesti marginaalista, ja huolimatta muuttajien tuomista monista virikkeistä eräissä puheenvuoroissa arveltiin maallemuuton kokonaisvaikutusten jäävän vähäiseksi. Niiden ei näissä puheenvuoroissa uskottu muuttavan olennaisesti kehitystä. Oli myös vastakkaisia käsityksiä.

Keskustelu heijasti yleistä huolestumista maaseudun tulevasta kehityksestä. Maallemuuton merkitystä ja roolia ei ole riittävästi tutkittu. Poimin seuraavassa eräitä ”ajan henkeä” kuvaavia havaintoja alustuksista ja niitä seuranneista keskusteluista. Nämä havainnot ovat vain esimerkkejä, eivätkä ne anna kuvaa symposiumin keskustelujen monipuolisuudesta. Lukija voi saada paremman käsityksen tutustumalla muuttoliikesymposiumin raportissa julkaistuun aineistoon.

Eläkeikään saapuvien suurten ikäluokkien tuleva muuttokäyttäytyminen askarruttaa tutkijoita ja päätöksentekijöitä. Haluaako seniori tosiaan muuttaa maalle? Eläkeläiset ovat enemmän tai vähemmän unohtuneet tutkijoilta. Perinteiset muuttomallit eivät tue eläkeläismuuttajien muuttokäyttäytymistä. Erään arvion mukaan maallemuuttajat muuttavat kaupunkialueiden läheisyyteen ja pysyvät edelleen kaupunkilaisina. Muuton motiiveina ovat sopivan asunnon puute kaupunkiseudulla, halu kerrostalosta maaseudun omakotitalon alempiin kustannuksiin, luontoon ja rauhallisempaan elinympäristöön. Samalla halutaan

kuitenkin säilyttää kaupunkimaisen elämäntavan hyviä puolia. Varsinaiselle maaseudulle arvioitiin muuttavan lähinnä eläkeläisiä ja paluumuuttajia. Uramuutto tapahtuu edelleen kaupunkialueille, joista vetovoimaisin on pääkaupunkiseutu. Suurilla ikäluokilla ei nähty olevan erityispiirteitä, vaan he muuttavat suhteellisesti saman verran kuin muut. Vastakkaisiakin käsityksiä löytyi: ”historian tervein ja vaurain eläkeläisryhmä tulossa, vanhat mallit eivät enää päde.” Varsin mielenkiintoinen oli havainto siitä, että 65 vuoden iässä ei enää innokkaimmin suunnata maaseudulle, vaan muutto tapahtuu pääasiassa jo 55 vuotiaista alkaen. Suuret ikäluokat ovat olleet tässä iässä jo jonkin aikaa!

Keskustelu aaltoili laidasta laitaan, mutta esille nousi kiinnekohtia, jotka tuntuivat liittyvän eri tavoin maallemuuttoon. Mieleeni jäi ehkä selkeimmin kyläkoulu, etätyö ja työmatkaliikenne. Kyläkoululla nähtiin olevan merkitystä sosiaalisesti integroivana tekijä, myös muuttajille. ”Kyllä kyläkoulu antaa sosiaalista valmiutta.” Toisaalta kyläkoulun merkitystä arveltiin liikaa arvostettavan ja ihailtavan. Etätöiden merkityksestä käytiin samantapaista keskustelua. Etätöiden on jo pitkään arveltu tukevan maaseudun kehitystä. Etätyö ei kuitenkaan ole maaseutualueiden yksinoikeus. Etätöitä tehdään myös kaupungeissa. Arveltiinpa jopa, että Helsingissä tehdään enemmän etätöitä muualle Suomeen kuin päinvastoin. Työmatkaliikkumisella on selkeä yhteys muuttoliikkeeseen. Hyvät pendelöintiyhteydet mahdollistavat asumisen maaseudulla samalla, kun työpaikka säilyy kaupungissa. Työmatkaliikkumiseen kiinnitetään liian vähän huomiota.

Aktiivista maallemuuttopolitiikkaa 2005

Maallemuuttoa on ryhdytty aktiivisesti edistämään. Eräät tutkimukset maaseudun tavasta ottaa vastaan uusia tulokkaita osoittavat kuinka aktiivista toimintaa eräissä kunnissa ja alueilla harjoitetaan. Voidaan puhua jopa ”aktiivisesta maallemuuttopolitiikasta”. Saimme kuulla kahdesta mielenkiintoisesta hankkeesta, jotka ovat selvästi aktiivista maallemuuttopolitiikkaa. Toinen koskee yhtä kuntaa, Hankasalmea, Jyväskylän kupeessa, toinen 14 maakuntaa Etelä- ja Länsi-Suomessa. Tiivistän niiden yhteiset toimintatavat ja periaatteet sekä etenemisvaiheet lyhyesti. 1) Kerätään tietoa markkinoilla olevista asunnoista, tiedot rekisteröidään. Näin pyritään edistämään asuntojen tarjontaa. 2) Tietoa levitetään asuntoja etsiville eli tarjotaan henkilökohtaista palvelua. 3) Käytetään aktiivisesti erilaisia tiedotuskanavia: kyläyhdistyksiä ja järjestöjä, paikallislehtiä, messuja, internetiä, suoria yhteydenottoja, paikallisia tapahtumia, yhteyksiä muihin hankkeisiin, esitteitä ja esityksiä, rekistereitä käytettävissä olevista tonteista. Asiakassuhteen hoito on jatkuvaa, pidetään asiakasrekisteriä, ja kun tontti löytyy, siitä ilmoitetaan tarvitsijalle.

Tämä aktiivinen toiminta ei ole ollut tuloksetonta. Hankkeet ovat selvästi lisänneet maallemuuttoa.

Lopuksi

Monia muitakin kysymyksiä nousi esille. Palvelujen turvaaminen väestön ikääntyessä, työvoiman saanti, ulkomaisen työvoiman tarve ja saanti ja muuttoliikkeen merkitys näiden kysymysten ratkaisemisessa ovat kuvaavia esimerkkejä. Symposiumin keskustelujen yleisvaikutelmaksi jäi, että maallemuuton edellytyksiä ja seurauksia on syytä tutkia enemmän. Maallemuuton merkitystä ei kuitenkaan tule liioitella. Erilaisia yhteiskuntapoliittisia ohjelmia, joissa myös muuttoliike olisi otettu huomioon, tulisia koordinoita entistä paremmin. Symposium ei löytänyt yksiselitteistä vastausta Onnin/onnen muuttamisesta maalle.

Symposiumin päätössanat

Pertti Paasio

Siirtolaisuusinstituutin hallituksen puheenjohtaja, ministeri Pertti Paasio esitti Muuttoliikesymposiumin päätössanat. Hän kiitti järjestäjiä ja symposiumin osanottajia antoisasta ja runsaasti keskustelua virittäneestä tapahtumasta. Hän toi esiin suomalaisen yhteiskunnan haastavat muutokset ja tulevan tarpeen myös maahanmuuttajapohjaiselle väestölle työmarkkinoilla.

Muuttoliikesymposiumin osanottajat

Ahonen, Maria	Maaseudulla on elämää -hanke	Virrat
Andersson, Janina	kansanedustaja	Vihreä liitto
Asunta, Anssi	taitelija	Velkuan kunta
Back, Marja-Liisa	asuntotoimen päällikkö	Nurmijärven kunta
Björklund, Ilkka-Christian	apulaiskaupunginjohtaja	Helsingin kaupunki
Björklund, Krister	tutkija	Siirtolaisuusinstituutti
Diakhaté, Marie	opiskelija	Turun yliopisto
Fredriksson, Reijo	kunnanjohtaja	Seniörpolis, Ristijärven kunta
Heikkilä, Elli	dosentti, tutkimusjohtaja	Siirtolaisuusinstituutti
Heimo, Jarmo	kaupunginarkkitehti	Salon kaupunki
Heittola, Olavi	PoKo ry	Virrat
Hermunen, Tuula	aluetutkija	Satakuntaliitto
Hunnakko, Pekka	kehittämispäällikkö	Seinäjoen seudun elinkeinokeskus
Häme, Liisa	projektipäällikkö	Suomen Kylätoiminta ry
Itäpuisto, Timo	hankevetäjä	Hankasalmen maatalousseura
Jaakkola, Timo	projektipäällikkö	Itä-Uudenmaan liitto
Järvelä, Teija	seutuasiamies	Salon Seudun Kehittämiskeskus
Kahila, Petri	dosentti, erikoistutkija	Helsingin yliopisto, Ruralia- instituutti, Seinäjoen yksikkö
Kallio, Jaana	PoKo ry	Virrat
Kallio, Juha	Maaseudulla on elämää -hanke,	Virrat
Kangaskolkka, Anne	opiskelija	Turun yliopisto
Karjalainen, Sirpa	ylitarkastaja	Maa- ja metsätalousministeriö
Katajisto, Jukka	ylitarkastaja	Opetushallitus
Kattilakoski, Mari	tutkija	Siirtolaisuusinstituutti
Kentala, Anneli	kunnanhall. puheenjohtaja	Halsuan kunta
Koivukangas, Olavi	johtaja, professori	Siirtolaisuusinstituutti
Kolhinen, Juha	PoKo ry	Jämsä
Kompsi, Satu	Maaseudulla on elämää -hanke,	Virrat
Korhonen, Sirpa	tutkija	Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus
Korkiasaari, Jouni	tietopalvelupäällikkö	Siirtolaisuusinstituutti
Koro, Olli	Maaseudulla on elämää -hanke,	Virrat
Koro, Pirjo	Maaseudulla on elämää -hanke,	Virrat

Korpimäki, Ulla	tutkija	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Kultalahti, Olli	emeritus professori	Tampereen yliopisto, Yhdyskuntatieteiden laitos
Kylmälä, Mervi	erikoissuunnittelija	Varsinais-Suomen liitto
Kytö, Hannu	erikoistutkija	Kuluttajatutkimuskeskus
Lahoniitty, Armas	kaupunginjohtaja	Turun kaupunki
Lahtinen, Hilikka	Maaseudulla on elämää -hanke	Virrat
Laineenkare, Marjatta	stadsarkitekt	Pargas stad
Lammi, Pentti	erityisasiantuntija	Uudenmaan liitto
Lankinen, Leila	vs. tietohuoltopäällikkö	Helsingin kaupungin tietokeskus
Lapintie, Annika	kansanedustaja	Vasemmistoliitto
Lavi, Piritta	Huvilakaupunki	Virrat
Lehmuskallio, Sakari	pääsihteeri	Suomen merimieskirkko
Lehtinen, Antti	koulunjohtaja	Suomen Nuorison Liitto r.y.
Lemmetyinen, Kimmo	suunnittelija	Turun kaupunki
Leppänen, Anne	opiskelija	Turun yliopisto
Leppänen, Jorma	pääsihteeri, neuvotteleva virkamies	Sisäasiainministeriö
Leveälahti, Samueli	erikoissuunnittelija	Opetushallitus
Luodes, Pirjo	Maaseudulla on elämää -hanke	Virrat
Lyytinen, Eveliina	tutkija	Turun yliopisto, maantieteen laitos
Majaranta, Jaakko	PoKo ry	Vilppula
Malinen, Pentti	kehitysjohtaja	Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus
Manninen, Hannes	kunta- ja alueministeri	Sisäasiainministeriö
Mannonen, Pekka	erikoissuunnittelija	Kymenlaakson liitto
Martikainen, Anne	kanslisti	Turun kaupunki
Marttinen, Jouni	tutkija	Varsinais-Suomen TE-keskus
Mattson, Börje	maahanmuuttaja koordinaattori	Länsi-Uudenmaan Maahanmuuttajatoimisto
Mesihää, Mage	ekonomi	Siirtolaisuusinstituutti
Montén, Seppo	erikoissuunnittelija	Opetushallitus
Muje, Reijo	projektipäällikkö	Pohj.-Karjalan maakuntaliitto
Mäkelä, Matti	kirjailija	
Mäkelä, Pekka	erikoistutkija	Valtion taloudellinen tutkimuskeskus
Niemi, Risto Matti	ylitarkastaja	Maa- ja metsätalousministeriö
Nieminen, Mauri	kehittämispäällikkö	Tilastokeskus
Nikula, Piia	tutkija	Siirtolaisuusinstituutti
Okko, Paavo	professori	Turun kaupparokkeakoulu
Ollila, Jussi	yhteyspäällikkö	Suomen merimieskirkko

Paasio, Pertti	hallituksen puheenjohtaja, ministeri	Siirtolaisuusinstituutti
Palmqvist, Katja	toimittaja	Turkulainen -lehti
Palmunen, Lauri	edunvalvontajohtaja	Varsinais-Suomen liitto
Pehkonen, Aini	ma. lehtori, VTT	Kuopion yliopisto
Penttilä, Kaisa	PoKo ry	Vilppula
Peuhkuri, Lea	toimittaja	Turun Sanomat
Peuranen, Eeva-Kaisa	yliaktuaari	Helsingin kaup. tietokeskus
Piepponen, Tuija	näyttelijä	
Pietari, Helena	opiskelija	Turun yliopisto
Pikkarainen, Maria	tutkija	Siirtolaisuusinstituutti
Plosila, Riina	suunnittelija	Turun yliopisto, Täydennyskoulutuskeskus
Postinen, Vesa	Maaseudulla on elämää -hanke	Virrat
Rajamäki, Ari	Maaseudulla on elämää -hanke	Virrat
Rapo, Markus	yliaktuaari	Tilastokeskus
Roiha, Kaija	projektipäällikkö	Turun yliopisto, Täydennyskoulutuskeskus
Ryynänen, Markku	matematiikko	Kela
Saari, Matti	yliaktuaari	Tilastokeskus
Sainio, Taimi	kirjastonhoitaja	Siirtolaisuusinstituutti
Saloranta, Mia	projektipäällikkö	Suomen Kylätoiminta ry
Sinisalo, Timo	erityisasiantuntija	Suomen Kuntaliitto
Sjöblom-Immala, Heli	tutkija	Siirtolaisuusinstituutti
Taipale-Lehto, Ulla	projektipäällikkö	Opetushallitus
Tanhua, Simo	PoKo ry	
Tanner, Arno	apulaismaatietopäällikkö, YTT	Ulkomaalaisvirasto
Temonen, Tuula	fil.maist	Siirtolaisuusinstituutti
Tervonen, Hannu	projektipäällikkö	Seniorpolis, Ristijärven kunta
Torikka, Seppo	teollisuusasiamies	Turun Seudun Kehittämiskeskus, TAD Centre
Töyli, Päivi	suunnittelija	Turun yliopisto, Täydennyskoulutuskeskus
Ulmala, Marja	varatuomari	Turku
Veija, Tuija	Maaseudulla on elämää -hanke	Virrat
Vesanto, Pertti	yliarkkitehti	Valtion asuntorahasto
Westman, Johanna	ledarskribent	Hufvudstadsbladet
Volk, Raija	tutkimusjohtaja, KTT	Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos
Vuori, Pekka	yliaktuaari	Helsingin kaup. tietokeskus
Yli-Hietanen, Saija	Maaseudulla on elämää -hanke	Virrat
Zimmerbauer, Kaj	tutkija	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Öhman, Jean-Mikael	ent. kunnanjohtaja	Korppoon kunta

VII MUUTTOLIIKESYMPOSIUM
MUUTTAAKO ONNI MAALLE?
Suurten ikäluokkien valinta

Symposium 23.11.–24.11.2005
Sigyn -sali, Linnankatu 60, Turku

Keskiviikko 23.11.

9.00 Ilmoittautuminen ja aamukahvi

Pj. Professori *Olavi Koivukangas*, Siirtolaisuusinstituutti

10.00 Symposiumin avaus
Johtaja, professori *Olavi Koivukangas*

10.05 Valtiovallan tervehdys ja alustus
Kunta- ja viestintäministeri *Hannes Manninen*

10.30 Kommenttipuheenvuorot á 10 min.
Vasemmistoliitto, kansanedustaja *Annika Lapintie*
Vihreä liitto, kansanedustaja *Janina Andersson*

10.50 Suuren palumuuton aamu?
Kirjailija *Matti Mäkelä*

11.20 Keskustelu

11.45 Lounas

Pj. Professori *Paavo Okko*, Turun kauppakorkeakoulu

13.00 Maassamuuton uudet kuviot
Kehittämispäällikkö *Mauri Nieminen*, Tilastokeskus

13.30 Väestön ikääntymisen haasteet kunnille
Erityisasiantuntija *Timo Sinisalo*, Suomen Kuntaliitto

- 14.00 Miten maaseutu ottaa vastaan uudet tulokkaat?
Ma. lehtori, VTT *Aini Pehkonen*, Kuopion yliopisto
- 14.30 Keskustelu
- 15.00 Kahvi
- 15.30 Koti Hankasalmen Kymppi Kyliin: Muuttonäkymiä Jyväskylän
kupeesta Hankevetäjä *Timo Itäpuisto*, Hankasalmen maatalousseura
- 16.00 Onni muuttaa maalle
Projektipäällikkö *Kaija Roiha*, Turun yliopisto,
Täydennyskoulutuskeskus
- 16.30 Keskustelu
- 20.00– Maalaispidot, Siirtolaisuusinstituutti (osoite: Linnankatu 61, 4 krs.)
- 22.00 Emäntänä näyttelijä *Tuija Piepponen*

Torstai 24.11

Pj. Kunnanjohtaja *Reijo Fredriksson*, Ristijärven kunta

- 9.00 Muuttoliike ja työmarkkinoiden dynamiikka
Tutkimusjohtaja, dosentti *Elli Heikkilä*, Siirtolaisuusinstituutti
- 9.30 Maatalous ja alueellinen kehitys
Ylitarkastaja *Sirpa Karjalainen*, Maa- ja metsätalousministeriö
- 10.00 Haluaako seniori muuttaa maalle?
Kehittämispäällikkö *Pekka Hunnako*, Seinäjoen seudun
elinkeinokeskus
- 10.30 Eläkkeellä maalle muuttaneen seniorin puheenvuoro
Taiteilija *Anssi Asunta*, Velkuan kunta
- 10.40 Uraputki Helsingissä vai rauhallinen maalaisasuminen?
Tutkimusjohtaja, KTT *Raija Volk*, Pellervon taloudellinen
tutkimuslaitos

- 11.10 Kuntien puheenvuorot á 10 min.
Helsinki, apulaiskaupunginjohtaja *Ilkka-Christian Björklund*
Turku, kaupunginjohtaja *Armas Lahoniitty*
Halsua, kunnanhallituksen puheenjohtaja *Anneli Kentala*
Korppoo, ent. kunnanjohtaja *Jean-Mikael Öhman*
- 11.50 Keskustelu
- Pj. Projektipäällikkö *Kaija Roiha*, Turun yliopisto, Täydennyskoulutuskeskus
- 13.30 Harmaantuva Varsinais- Suomi
Tutkija *Jouni Marttinen*, Varsinais-Suomen TE-keskus
- 14.00 Tyhjeneekö Kainuu kokonaan väestöstä?
Tutkija *Sirpa Korhonen*, Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus
- 14.30 Joustavan elämäntavan paikka ja tila kaupungin ja maaseudun
vuorovaikutuksessa
Dosentti, erikoistutkija *Petri Kahila*, Helsingin yliopisto,
Ruralia-instituutti, Seinäjoen yksikkö
- 15.00 Onko aktiivinen maahanmuuttopoliikka yksi ratkaisu alueelliseen
työvoimapulaan?
YTT, apulaismaatietopäällikkö *Arno Tanner*, Ulkomaalaisvirasto
- 15.30 Keskustelu
- 16.00 Yhteenveto symposiumista
Emeritus professori *Olli Kultalahti*, Tampereen yliopisto,
Yhteiskuntatieteiden laitos
- 16.20 Symposiumin päätössanat
Hallituksen puheenjohtaja, ministeri *Pertti Paasio*,
Siirtolaisuusinstituutti
- 16.30 Turun kaupungin vastaanotto (Sigyn Cafe)

Muuttoliikesymposium 2005

Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta

Ajankohtaista tietoa muuttoliikkeen ja aluekehityksen
uusista piirteistä 2000-luvulla!

Muuttoliikkeen tutkimuksen suurtaapahtuma, Muuttoliike-symposium, on järjestetty Turussa Siirtolaisuusinstituutin toimesta viiden vuoden välein vuodesta 1975 alkaen. Symposiumin johtavat teemat ovat käsitelleet maan sisäisen muuttoliikkeen ajankohtaisia kysymyksiä. Symposiumissa esitellään uusinta tutkimustietoa, ja se toimii myös foorumina tutkijoiden ja päättäjien kohtaamiselle. Vuoden 2005 symposiumin aiheena on ollut suurten ikäluokkien tulevaisuuden asuinpaikan valinta: kaupunki vai maaseutu.

Suuri osa pian sotien jälkeen 1940- ja 50-luvuilla syntyneistä ikäluokista muutti rakennemuutoksen myötä maaseudulta kaupunkeihin. Lähivuosina nämä suuret ikäluokat ovat siirtymässä eläkkeelle. On mahdollista, että merkittävä osa heistä aikoo muuttaa takaisin maalle jäädessään eläkkeelle.

Siirtolaisuusinstituutti on julkaissut vuodesta 1975 alkaen kaikkiaan seitsemän muuttoliikesymposium-raporttia. Tilaamalla koko raporttisarjan saat kokonaiskuvan maassamuutosta ja sen tutkimuksesta Suomessa 30 vuoden ajalta!
